

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARININ MİLLİ
EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİLERİ: ORTAÖĞRETİM
DÜZEYİ (2012-2023)**

**DOKTORA TEZİ
ALİ KARAGÖZ**

**Danışman
Prof. Dr. Orçun İMGA**

Ankara – 2025

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARININ MİLLİ
EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİLERİ: ORTAÖĞRETİM
DÜZEYİ (2012-2023)**

**DOKTORA TEZİ
Ali KARAGÖZ**

**Danışman
Prof. Dr. Orçun İMGA**

Ankara – 2025

ÖNSÖZ

Devletlerin ve onları oluşturan ulusların, diğer devletler ve milletlerle ilişkilerinde kendi değerleri ve kültürleri ile var olabilmeleri ve bu varlıklarını bağımsızlıkları ile koruyabilmeleri güçlü bir millet olma olgusuna bağlıdır. Milletlerin değerleri ve kültürleri, ortak inanç, duygu, emel, destan ve mitlerinden meydana gelen kendine özgü özellikleridir. Bu özelliklerin, ait olduğu toplum tarafından yüzlerce yıl içinde oluşturulması ve geliştirilmesi, sonrasında milletin her yeni ferdi tarafından sorgulanmaksızın kabullenilmesi ve hatta korunması için uğrunda savaşlar yapılması, aidiyetin ve mevcudiyetin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin mevcudiyetine yönelik algıladığı tehditler ve sağlaması gereken güvenlik, sadece askeri tedbir ve taktiklerle çözüme kavuşturulacak hususlar değildir. Modern dönemle birlikte ulus devlet inşasında ve bu devletin devamlılığında güvenliği sağlamak için vatandaş temelinde bireylerin ulusal eğitim sistemine tabi tutulması, devletin bekasına katkı sunacak rollere ve sosyal yapıya göre kişilerin eğitimi önem kazanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Çalışmalarında son yıllarda güvenlik konusu; ne olduğu, genişliği ve derinliği ile kültürlerarası etkileşimde nasıl anlaşılması gerektiği boyutlarıyla, küreselleşen dünyanın daha da yoğunlaşacak tartışma alanlarından olacaktır. Milletlerin ve kurdukları devletlerin güvenliklerine esas olan sosyal inşa süreci, aslında bireyin kimliğinin ve benliğinin inşası ile de doğrudan ilişkilidir. Bireyin, milletin ve ulus devletinin, olmasını istediği kişi olabilmesi için modern dönemde daha görünür olan ulusal eğitim sistemi ile yetiştirilmesi nedeniyle eğitim sistemleri, devletin güvenlik algılarına duyarlılıklarını da öne çıkaran çalışma alanlarından olmalıdır. Çalışılan bu Tez’de Türkiye’nin güvenlik politikalarına karşı Türk Mili Eğitim Sisteminin bu duyarlılığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Tez’in hazırlanma sürecinde desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Orçun İMGA’ya; izleme sürecinde tavsiyelerini aldığım Doç. Dr. Salih Zeki HAKLI ve Doç. Dr. Ozan KAVSIRACI’ya; tecrübelerini ve birikimlerini paylaştan Prof. Dr. Birol AKGÜN ve Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ’ye Tez Jürisinde yar alan Doç. Dr. Metin ÇELİK ve Doç. Dr. Hatice ALTUNOK’a; tarih, sanat tarihi ve kamu yönetimi hususlarında bilgilerini ve kaynaklarını paylaştan sevgili eşim Emine KARAGÖZ’e teşekkür ederim.

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı

Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Milli Eğitim Sistemine Etkileri:

Ortaöğretim Düzeyi (2012-2023)

Hazırlayan: Ali KARAGÖZ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orçun İMGA

2025 ve 214 Sayfa (Ekler hariç)

Bu çalışmanın amacı, Türkiye örneğinden hareketle devletin güvenlik ve tehdit algılamalarını ulusal metinler üzerinden analiz ederek, tehdit altında olduğu kabul edilen referans nesne (değer) ile bu değerleri tehdit eden unsurları tespit ederek, milli eğitim sisteminin bu algılamalara karşı nasıl tedbir ve öngörüler geliştirdiğini açıklamak ve eksik kalan yanları varsa öneriler geliştirmektir. Çalışmada güvenliğin bireyden topluma giden bir boyutunun olduğu, devletin ulusal dokümanlarının ve resmi söylemlerinin bireyin ve toplumun güvenliğini sağlayıcı tedbirleri geliştirmesi gerektiği, milli eğitim sisteminin de bireylerin davranış değişikliği ve karakter gelişimi üzerindeki etkisi nedeniyle bu tedbirlerin merkezinde olduğu iddiasına odaklanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mevzuatı ve politika dokümanlarının ülkenin ulusal güvenliğine ilişkin referans bilgiler verdiği kabulünden yola çıkılarak elde edilen bulguların Türk Milli Eğitim Sistemini kurgulayan dokümanlar üzerindeki etkisi/İlgisi karşılaştırılarak, ülkenin güvenliğini önceleyici perspektifi tespit edilmiştir. Bireyin ve toplumun güvenliğini sağlamayı amaçlayan milli, manevi, ahlaki değerlerin neler olduğu ile bunların korunması ve kuşaklar arası aktarımının gerekliliği Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mevzuatında ve politika dokümanlarında karşılığını bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Güvenlik, Tehdit, Uluslararası İlişkiler, Türk Milli Eğitim Sistemi, Zorunlu Eğitim.

ABSTRACT

Turkish National Police Academy

Institute of Security Sciences

Department of Security Strategies and Management

Effects of Turkey's Security Policies On The National Education System:

Secondary Education Level (2012-2023)

Ali KARAGÖZ

Ph. D. Dissertation

Supervisor: Prof. Dr. Orçun İMGA

2025 and 214 Page (Excluding appendices)

The aim of this study is to analyze the security and threat perceptions of the state through national texts, using the example of Turkey, to identify the reference object (value) that is considered to be under threat and the elements that threaten these values, to explain how the national education system develops measures and predictions against these perceptions, and to develop suggestions if there are any missing aspects. The study focuses on the claim that security has a dimension that goes from the individual to the society, that the national documents and official discourses of the state should develop measures to ensure the security of the individual and the society, and that the national education system is at the center of these measures due to its effect on the behavioral change and character development of individuals. Based on the assumption that the legislation and political documents of the Republic of Turkey provide reference information regarding the national security of the country, the perspective prioritizing the security of the country has been determined by comparing the effect/relevance of the findings obtained on the documents establishing the Turkish National Education System. What are the national, spiritual and moral values that aim to ensure the security of the individual and the society, and how they need to be protected and transferred between generations, are reflected in the legislation and policy documents of the Republic of Türkiye.

Key Words: National Security, Threat, Ontological Security, International Relations, National Education, Turkish National Education System, Compulsory Education.

TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARININ MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNE ETKİLERİ: ORTAÖĞRETİM DÜZEYİ (2012-2023)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
EKLER LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÜVENLİK

1.1. GÜVENLİKLE İLGİLİ TEMEL YAKLAŞIMLAR.....	8
1.1.1. Realizm.....	13
1.1.2. Liberalizm.....	15
1.1.3. Eleştirel Teori.....	16
1.1.4. Sosyal İnşacılık.....	18
1.1.5. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme.....	19
1.1.6. Güvenlik İkilemi.....	20
1.1.7. Tehdit ve Risk.....	21
1.2. ULUSLARARASI GÜVENLİK.....	23

1.3. ONTOLOJİK GÜVENLİK.....	28
1.4. MİLLİ GÜVENLİK, MİLLİ GÜVENLİĞİ İNŞA EDEN ÜST METİNLER VE AKTÖRLER.....	34
1.4.1. Anayasalar.....	38
1.4.2. Kalkınma Planları ve Hükümet Programları.....	40
1.4.3. Milli Güvenlik Kurulları.....	42
1.4.4. Liderler.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ESAS TEHDİT ALGILAMALARI

2.1. DEVLETİN GÜVENLİK VE TEHDİT ALGILAMALARI....	46
2.1.1. Anayasa.....	46
2.1.1.1. 1924 Tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu.....	47
2.1.1.2. 1961 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.....	48
2.1.1.3. 1982 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.....	51
2.1.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013).....	55
2.1.3. Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018).....	59
2.1.4. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).....	61
2.1.5. Cumhurbaşkanlarının Yasama Yılı Açış Konuşmaları (2012-2022).....	63
2.1.6. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi....	72
2.1.7. Millî Güvenlik Kurulu Toplantıları Basın Açıklamaları (2011-2023).....	73
2.1.8. Tehdit Algılama Dokümanlarında Tehditlerin Yoğunlaşması.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MİLLÎ EĞİTİM, TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ VE
GÜVENLİK POLİTİKALARININ EĞİTİM MEVZUATINA
ETKİSİ

3.1. MİLLÎ EĞİTİM VE MİLLÎ GÜVENLİK.....	77
3.2. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ.....	82
3.2.1. Örgün Eğitim.....	84
3.2.2. Yaygın Eğitim.....	88
3.3. GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEHDİT	
ALGILAMALARININ TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ	
MEVZUATINDAKİ ETKİSİ	89
3.3.1. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.....	90
3.3.2. 222 Sayılı İlköğretim Ve Eğitim Kanunu.....	97
3.3.3. 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu.....	99
3.3.4. 2923 Sayılı Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk	
Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi	
Hakkında Kanun.....	104
3.3.5. Milli Eğitim Şurası Kararları.....	106
3.3.5.1. Onsekizinci Milli Eğitim Şurası.....	107
3.3.5.1.1. Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı Ve Mesleki	
Gelişimi.....	108
3.3.5.1.2. Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü Ve Okul Liderliği	108
3.3.5.1.3. İlköğretim Ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi,	
Ortaöğretime Erişimin Sağlanması.....	109
3.3.5.1.4. Spor, Sanat, Beceri Ve Değerler Eğitimi.....	109
3.3.5.1.5. Psikolojik Danışma, Rehberlik Ve Yönlendirme.....	110
3.3.5.2. Ondokuzuncu Milli Eğitim Şurası.....	111
3.3.5.2.1. Öğretim Programları Ve Haftalık Ders Çizelgeleri...	111
3.3.5.2.2. Öğretmen Niteliğinin Artırılması.....	113
3.3.5.2.3. Eğitim Yöneticilerinin Niteliğinin Artırılması.....	113

3.3.5.2.4. Okul Güvenliği.....	113
3.3.5.3. <i>Yirminci Milli Eğitim Şurası</i>	114
3.3.5.3.1. Temel Eğitimde Fırsat Eşitliği.....	115
3.3.5.3.2. Mesleki Eğitimin İyileştirilmesi.....	115
3.3.5.3.3. Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi.....	116
3.3.6. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği.....	116
3.3.7. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği.....	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEHDİT ALGILAMA DOKÜMANLARINDA TESPİT EDİLEN TEHDİT GRUPLARININ TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİNDE ALINAN TEDBİRLERLE İLİŞKİSİ

4.1. TEHDİT GRUPLARININ TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİNDE ALGILANMASI.....	122
4.1.1. Terör, Terör Örgütleri.....	123
4.1.2. Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ.....	126
4.1.3. Ege ve Doğu Akdeniz’de Ülke Çıkarlarına Karşı Yunanistan’ın Maksimalist Tutumu.....	130
4.1.4. Suriye’deki Otorite Boşluğu ve Çatışma Ortamı.....	132
4.1.5. Küreselleşme (Rekabet, Kültürel Etki).....	134
4.1.6. Uluslararası Kuşatma Ve Vekâlet Savaşları.....	137
4.1.7. İç ve Dış Göçler.....	139
4.1.8. Ekonomik Kriz (Saldırı).....	142
4.1.9. Irak’ta Şiddet ve Terör Eylemleri.....	145
4.1.10. Bağımlılık ve Zararlı Alışkanlık.....	147
4.1.11. Cinsiyetçi Ayrımcılık, Şiddet ve İstismar.....	149
4.1.12. Kontrolsüz Eğitim Öğretim Faaliyetleri.....	151
4.1.13. Siber Tehdit.....	154

4.1.14. Yoksulluk.....	156
------------------------	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE TEHDİT ALGILAMALARININ ZORUNLU ORTAK DERS PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA KARŞILIĞI

5.1. ORTAÖĞRETİM DÖNEMİNDE ZORUNLU ORTAK DERSLERİN PROGRAMLARI VE KİTAPLARI.....	161
5.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitapları (Ortaöğretim 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar).....	168
5.1.2. Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Kitabı ve Öğretim Programı.....	177
5.1.3. Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabı (Ortaöğretim 9, 10, 11. Sınıflar).....	185
5.1.4. Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitapları (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar).....	198
SONUÇ	209
KAYNAKÇA.....	215
EKLER.....	238

KISALTMALAR LİSTESİ

Age	: Adı Geçen Eser
Agk	: Adı Geçen Kanun
Agp	: Adı Geçen Program
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
DEAŞ	: Irak Şam İslam Devleti
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
ET	: Erişim Tarihi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
HDC	: Haftalık Ders Çizelgesi
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IR	: International Relations
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KT	: Kabul Tarihi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MED	: Milli Eğitim Dokümanı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OHAL	: Olağanüstü Hal
PDY	: Paralel Devlet Yapılanması
PKK	: Partiya Karkerên Kürdistan
RG	: Resmi Gazete

RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TAD	: Tehdit Algılama Dokümanı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TTK	: Talim ve Terbiye Kurulu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
YNS	: Yeni Nesil Savaş

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1: Realizmin Dört Evresi	14
Tablo 2.1: Tehdit Algılama Dokümanlarında Tehdit Grupları ve Sayısal Ağırlığı	76
Tablo 3.1: Türk Milli Eğitim Sisteminde Örgün Okul Türleri	86
Tablo 4.1: Yoksul ve Yoksullukla İlgili Tanımlamalar	157

EKLER LİSTESİ

EK 1 : Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesi

EK 2 : Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Millî Eğitim
Doküman Listesi

GİRİŞ

Toplumların etkileşiminde ulusal sınırların, mesafelerin, zaman farklarının ayrıştırıcı etkilerinin kalmadığını, küreselleşmenin hayatın her alanını her boyutu ile etkisi altına aldığını, bütün toplumlar en yalın haliyle yaşamaktadırlar. Geçmiş yüzyıllarda ülkeler arası mesafeler ile iletişim araçlarının zaman ve hız sınırlılıkları, toplumların kültürel ve ekonomik etkileşimini bölgesel olarak sınırlamaktaydı. Günümüz dünyasında ise hızlı ve güçlü iletişim ve ulaşım araçlarının çeşitlenmesi, dünya genelinde zengin fakir ayrımı olmaksızın bütün toplumların bir şekilde küresel etkileşim içinde olması, küresel sosyolojiyi de derinden etkilemiştir.

Dünyanın en zengin ülkesindeki bir gencin kendisinden binlerce kilometre uzaklıktaki ve hiç tanışmadığı yaşıtı ile eş zamanlı olarak aynı küresel gündemle buluşması, benzer sevinç, hüznün, istek duygularına sahip olması, internet ve sosyal medya aracılığıyla yadırganmaz bir hal aldı. Yirminci yüzyıldan yirmibirinci yüzyıla intikal eden günümüz orta ve ileri yaşlılarından farklı olarak, yirmibirinci yüzyılda dünyaya gelen şimdinin en fazla yirmili yaşlarda olan gençliği, gündelik hayatını dijital dünya ile hızlı entegre ederek hayatını kolaylaştırdığı gibi yeni bir dijital sosyal dünyayı da kolektif olarak inşa etmektedirler. Bu gençlik, inşa ettiği bu kolektif sosyal dünyada, farkında olarak ya da olmayarak yoğun kültürel, siyasi, psikolojik ve sosyolojik etki (mesaj) altında kalmakta ve isteklendirilerek (tepkisizleşmiş) bu mesajları tüketebilmektedir.

Modern dönemin çıktısı olan ulus devlet yapılarında toplumun oluşumu (inşası) sosyal bilimlerin çok yönlü çalışma alanı olmuştur. Toplumun fertlerinin ortak duygu, özlem, anı, kahramanlık, paylaşım gibi birbirleri arasındaki bağına güçlendirecek, onları aynı toprak (vatan) üzerinde bir ülkü etrafında birleştirecek ortak değerlerin oluşması (oluşturulması) ulus devletlerin mevcudiyet şartları haline gelmiştir. Modern dönem öncesinde fertlerin (ailelerin) içinde yaşadığı toplum ve yönetim erkine bağlılığı, yönetimin kut-almışlığı ve güçlü inanç (iman) dünyasının etkisi ile sorgulanmaz düzeyde güçlüydü. Modern dönemle birlikte; kıta Avrupa'sındaki aydınlanma hareketleri, inanç ve kut temelli yönetim erklerinin otoritesini sarsmış ve yeni devlet yönetimleri ile birlikte fertlerin vatandaş temelli ortak bağlılıkları oluşmuştur. Bu yeni toplum yapısı, milliyetçilik etkisi ile vatan

bağlılığını pekiştirdiği gibi imparatorluk otoritelerini sarsarak, milletlerin etnik ve dini kökenlerini sorgulamalarını ve ortak kimlik arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Avrupa’da oluşan bu güçlü siyasi, ekonomik akımlar dünyayı yoğun etki altına almıştır.

Dünyada oluşan küresel pazar ekonomisi, sanayileşmenin getirdiği büyük üretim kabiliyetlerine bağlı olarak oluşan hammadde ve üretim unsurlarının tedarik ihtiyacı, beraberinde ulusların birbirleri üzerinde sahip olma, sömürme emellerini de doğurmuştur. Nitekim dünyanın son dört yüz yılı, sanayileşmiş ülkelerin geri kalmış ülkeler üzerindeki çok boyutlu sömürlerine, emperyalist emellerine sahne olmuştur. Dünyanın bir yanı aşırı refah, konfor, zenginlik ve güven içinde dünya nimetleri ile engelsiz buluşabilirken, diğer yarısı ise yirmibirinci yüzyılda dahi açlık, insan kaçakçılığı, modern kölelik ve zorla yerinden etme gibi olumsuzluklar sebebiyle temel yaşam ihtiyaçlarından ve temel insan haklarından mahrum kalmaktadır. Dünyanın konfor alanına uzak bölgelerinde yaşayan milyonlarca insanın, temel yaşam ihtiyaçlarından yoksunluğunun yanında, onların ait oldukları geçmişlerinden ve nesillerine emanet edecekleri özgün ve özgür geleceklerinden emin olamamaları, güvenlik sorgulamalarını da beraberinde getirmektedir.

Bireylerin şahsi yaşantılarında kendilerini geliştirirken aynı zamanda içinde bulundukları topluma da katma değer yüklemeleri ortak yaşamın gereklerindendir. Bireyler, kendilerini gerçekleştirme süreçleri içinde, yaşadıkları toplumun genel karakterinden etkilendiği gibi küreselleşmenin etkisi ile oluşumuna katkı sağladığı küresel toplumdan da etkilenmektedir. Oluşan (oluşturulan/oluşturulmaya çalışılan) küresel toplum, milletlerin kendi geçmişlerinden gelen değerleri ile her zaman uyumlu olmayabilmektedir. Zira milletleri bir diğerinden farklı kılarak onu özelleştiren değerleri, milleti oluşturan fertler tarafından sahiplenilerek ortak aidiyet duygularını oluşturmaktadır. Bireyin ailesine ve içinde bulunduğu millete aidiyeti, milletin doğal yaşamı içinde yüklenmektedir. Milletin ortak aidiyet duygularının temellerini oluşturan milli kimlik ve milli benlik değerleri, milletin ortak tarihi geçmişinden gelen ve sorgulanmaksızın kabul edilen inanmışlıklarıdır. Bu inanmışlıkların ışığında o millete ait dil, kültür, din, bayrak, egemenlik, hürriyet, sembol, figür, kahraman, bölge, coğrafya, hikâye, mit, destan, hedef, menzil, özlem, hatıra gibi birçok kavram ve değer milletlerin var olmak için koruduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı değer dünyasının kodlarıdır.

Milletlerin kendine ait değer dünyasını koruyarak ve geliştirerek onu gelecek kuşaklarına aktarması, küresel dünyanın baskın mesajları ve etki alanları nedeniyle her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Milletlerin, bu yoğun etkiye rağmen kendi kimliği ve benliği ile var olma mücadelesi, geçmişinden gelen mirasına sahip çıkabilmesi ve kendine ait kaynakları ile her türlü sermayesini koruyabilmesi için maruz kaldığı fiili ve kültürel saldırılara karşı güçlü durabilmesi amacıyla güvenlik arayışları genişlemekte ve derinleşmektedir. Güvenlik arayışları, korumak istediği değerlerine karşı algıladığı tehditleri bertaraf etme ya da tehdit edilememeyi sağlayacak gücü tesis etmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu gücü kendisi tesis edememesi halinde de kolektif güvenlik arayışları ve caydırıcılık politikaları geliştirilmektedir. Güvenlik arayışlarına sebep olan tehditler ise gittikçe karmaşıklaşmakta, kaynağını tespit etmek daha da zorlaşmakta, hatta ulus dışı yapılar (terör örgütleri, sivil baskı unsurları gibi) kendisini oluşturanların amaçlarına hizmet eden vekâlet aparatları olarak yeni nesil savaşın aktörü olmaktadır.

Öte yandan milletlerin küresel düzen içerisinde menfaat temelli karşılıklı etkileşimi de var olma mücadelesinin bir boyutudur. Bu etkileşimin, milletlerin oluşturduğu devletler eliyle, belli bir düzen ve öngörülebilirlik içerisinde uluslararası ilişkilere evrilmesi de modern dünyanın daha görünür kıldığı gelişmelerdendir. Uluslararası ilişkiler, çıkar ve paylaşım temelli ilişkilere yön vermenin yanın da çıkarları sağlayıcı/koruyucu güvenlik kurumlarının da oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Uluslararası İlişkilerin, güvenlik arayışı çerçevesinde güvenlik çalışmaları da genişlemiş ve derinleşmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde askeri güvenliğin yanında toplumsal, çevresel, ekonomik, siyasi, insani, ontolojik ve enerji güvenliği gibi güvenliğe yeni perspektifler kazandırılmıştır. Yine bu çalışmalar, “güvenlik kim için?” sorusuna devletin dışında bireyi, grupları, etnik yapıları ve milleti de dâhil ederek güvenliğin nesnesinin neler olabileceğini yeniden tanımlayarak derinlik kazandırmıştır.

Bireyin yaşadığı güncelinin onun için devamlılık ifade etmesi, günlük rutinlerinin onun yaşama şartlarını belirleyici olması ve kendisi için oluşturduğu değer dünyasının onun aynı zamanda tanımlayıcısı olması, birey için kesintisiz sürdürülebilirliği gerektirmektedir. Bireyin yaşantısındaki süreğenliği ile oluşturduğu kendi değerleri, onun benliği ile ilişkili olup bireye özgü ayırt edici özelliğidir. Bireyin

bu ayırt edici özelliği, bireyin kendisi dışındaki dünya tarafından ona yüklenen (ya da kendisinin tanımladığı) kimliğinin de belirleyicisidir. Bireyin kendisi ile ayrılmaz bir bütün olan benliğinin ve kimliğinin güvende olduğunu algılaması onun ontolojik güvenliğini ortaya koymaktadır. Bireylerin oluşturduğu (temel yapı olarak öncelikle ailelerin) ulusların da tıpkı birey gibi kimliklerinin ve benliklerinin olduğu, bu milli kimlik ve milli benliklerinin de güvende olması gerektiği ontolojik güvenliğin derinleşmiş çalışmasıdır. Bir başka ifadeyle bireyin kendi kimlik ve benliğini oluşturan değerler, ait olduğu ulusun (milletin) değerlerinden ayrı değil bilakis milletin değerlerinden ibarettir. Ontolojik güvenliğin sağlanması için güvenlik boyutunun tehdit kaynaklarına bakıldığında kimlik ve benliğe karşı, yabancı kültürlerin ve çıkar çevrelerinin küreselleşmenin de etkisiyle tehdit ürettiği görülmektedir. Devletlerin, hem bireyin hem de ait olduğu ulusun güvenliğini sağlamak için maruz kaldığı tehditleri algılamaları ve bu tehditleri bertaraf edecek tedbirleri de geliştirmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda bireyin kimliğinin ve benliğinin inşası ve dolaylı olarak ulusun inşası da devletin görevleri arasındadır. Bu inşa sürecinde en önemli görev, ulus devlet yapısı ile daha da öne çıkan milli eğitim sistemine düşmektedir. O halde milli eğitim sistemi de devletin güvenlik ve tehdit algılamalarından kaynaklanan güvenlik politikalarına karşı duyarlı olmalı ve geliştireceği eğitim modeli ile de bu duyarlılığın karşılığını vermelidir.

Bu Tez çalışmasının hipotezini *“Türkiye’de Devletin tehdit algılamaları ve güvenlik politikaları doğrultusunda Türk Milli Eğitim Sisteminde ortaöğretim düzeyinde alınan tedbirler vardır.”* kabulü oluşturmaktadır. Hipotezin ispatı için Devletin güvenlik ve tehdit algılamaları, ilgili dokümanlardan tespit edilerek Türk Milli Eğitim Sistemini oluşturan mevzuat, öğretim programları ve ders kitaplarında bu algılamalara karşı alınan tedbirler araştırılmıştır.

Tez çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin güvenlik ve tehdit algılamalarının yazılı metinlerde ve Devlet Başkanının söylevlerinde nasıl ve nelere atfedilerek ifade edildiği analiz yapılarak tespit edilmiştir. Anayasa, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) Kararları, Cumhurbaşkanının TBMM açılış konuşmaları ve Kalkınma Planları, Devletin temel politika dokümanları olarak kabul edilmiştir. Bu dokümanlar belirlenirken Anayasa ve ilgili kanunların hükümlerinden yola çıkılarak araştırma sorusu ile olan ilişkileri tespit edilmiştir. Araştırmaya esas dönem ve dokümanlar

belirlenirken Türkiye’de zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarıldığı 2012 yılı ve sonrasında geçerli olan hali dikkate alınarak 2024 yılına kadar olan tarih aralığı ile araştırma sınırlandırılmıştır.

Anayasanın 104’üncü maddesinde Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri arasında “*Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar. Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.*” hükmü bulunmaktadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanının TBMM yasama yılı açılış konuşmaları Devletin iç ve dış siyasetini anlamak bakımından önemli bir doküman özelliği taşımaktadır.

Anayasanın planlı kalkınmaya ilişkin hükümlerinin yer aldığı 166’ncı maddesinde; Devletin ülke kaynaklarını tespit ederek bu kaynakların ülkenin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayacak şekilde kullanılmasının planlanacağı ve bu amaçla gerekli teşkilatın kurulması gerektiği hükmü bulunmaktadır. Devletin ekonomik kalkınmanın yanında sosyal ve kültürel kalkınmayı da planlamaya dâhil etmesi, planlamada toplumun yararlarını ve gereklerini gözetmesi Anayasal bir zorunluluk olup TBMM’de onaylanarak kabul edilen kalkınma planlarının da araştırmaya girdi sağlayacak önemli politika dokümanları olduğu anlaşılmaktadır.

Ulusal güvenlik ve tehdit algılamalarının en çok araştırıldığı Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kararlarının yayınlanması, ilgili mevzuatı gereği yasak olduğundan bu kararların basın açıklamaları üzerinden analizleri yapılmıştır.

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının araştırıldığı dokümanlar Tehdit Algılama Dokümanı (TAD) olarak isimlendirilmiştir. Bu dokümanların analizlerinde “*Anayasa, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) Kararları, Cumhurbaşkanının TBMM açılış konuşmaları ve Kalkınma Planlarında Devletin güvenlik ve tehdit algılamaları nelerdir?*” araştırma sorusu oluşturulmuş ve bu soruya bağlı kalınarak devletin algıladığı tehditler ve bu tehditlerin yöneldiği referans nesne (değer) tespit edilmiştir.

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının araştırıldığı dokümanlardan elde edilen tehditlere karşı Türk Milli Eğitim Sisteminin tasarımı oluşturulan Anayasa, ilgili kanunlar, yönetmelikler, şura kararları ve öğretim programlarında da doküman analizi yapılmıştır. Yapılan doküman analizi ile tehditlere karşı alınan tedbirler ve bu tedbirlerin hangi referans nesneyi (değerleri) korumayı amaçladığı tespit edilmiştir.

Zorunlu eğitime tabi öğrencilerin eğitim dönemlerinde, Devletin hangi güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı Türk Millî Eğitim Sistemi içinde öngörülen hangi tedbirlerle eğitim aldıkları “*Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına (TAD verileri) karşı, Millî Eğitim Sisteminin oluşumunu, süreçlerini ve hedeflerini belirleyen Anayasa, Kanunlar, Millî Eğitim Şura Kararları, Öğretim Programlarında ve Kalkınma Planlarında, Millî Eğitim Sisteminin sorumluluğunda geliştirilen tedbirler ve yöntemler var mıdır?*” araştırma sorusuna göre araştırılmıştır.

Türkiye’de zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarıldığı 2012 yılından sonrası yürürlükte bulunan mevzuat, politika dokümanları, ortaöğretim zorunlu ders programları ve kitapları olarak araştırma sınırlandırılmıştır. Belirlenen bu dokümanlar Milli Eğitim Dokümanları (MED) olarak isimlendirilmiştir. Eğitim öğretime ilişkin yönetmelikler ve ortaöğretimde her okul türünde mutlaka okutulan ortak zorunlu derslerin öğretim programları dikkate alınmıştır. 2012 yılından sonra ortaöğretim programlarında farklı tarihlerde değişikliklerin olabileceği de dikkate alınarak programların yürürlükte olduğu erişim tarihi itibarıyla analizleri yapılmıştır.

Çalışmada uygulanan içerik analizi yöntemi; metnin taşıdığı mesajların sistematik bir çalışmayla çözümlenmesi amacıyla görünenden görünmeyen bağlama ilişkin bir çıkarım yapılmasını sağlayan araştırma yöntemidir. Bu yöntemle nitel girdilerden nicel çıkarımlar yapılabilmesinin yanında nitel ve nicel süreçler bütünleştirilerek de anlam derinliği oluşturulabilir. Analiz sürecinde araştırmacının ön şartsız ve ön yargısız bir şekilde içerikleri incelemesi, araştırma sorusuna bağlı olarak metindeki mesajları bütünsel ve derinlemesine inceleyerek kavramları bağlamı içerisinde ilişkilendirmesi önemlidir.¹

Hazırlanan bu Tez, “Giriş” ve “Sonuç” kısımları hariç beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde güvenlik kavramının tanımı, genişlemesi, derinleşmesi, güvenlikle ilgili kavramlar ve milli güvenlik literatür desteğiyle verilmiştir. İkinci bölümde Devletin güvenlik politikalarına esas tehdit algılamaları TAD dokümanları üzerinden incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Devletin TAD dokümanları çerçevesindeki güvenlik politikaları doğrultusunda milli eğitime mevzuatla verilen görevler, Türkiye örneği incelenerek Türk Milli Eğitim Sisteminin Devletin güvenlik ve tehdit

1 Orhan Gökçe, *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem, Uygulama*, Konya 2019, s.57, 61,62.

algılamalarına karşı duyarlılığı araştırılmıştır. Dördüncü bölümde TAD dokümanları doğrultusunda tespit edilen tehdit gruplarının genel karakteri üzerine çalışma yapılmış, bu tehditlere karşı Türk Milli Eğitim Sisteminin aldığı tedbirler ilişkilendirilmiştir. Beşinci bölümde ortaöğretim düzeyinde ortak zorunlu derslerin öğretim programları analiz edilerek ders kitapları taranmış ve Devletin güvenlik politikalarının etkisi incelenmiştir.

Tez çalışması; Uluslararası İlişkiler, Güvenlik Çalışmaları, mevzuat, söylevler, milli eğitim literatürü, öğretim programları ve ders kitapları ile çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu geniş yelpaze içerisinde konuların ilişkilendirilmesi açısından belki de alanında bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Yapılan analizlerin ve değerlendirmelerin ülkenin güvenlik algısına ve geliştirilen/geliştirilecek tedbirlere katkısı olacağı öngörüsünün yanında, bu alanlarda çalışmak isteyen araştırmacılara da önemli girdiler sağlayacağı öngörülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK

1.1. GÜVENLİKLE İLGİLİ TEMEL YAKLAŞIMLAR

Güvenlik kelimesinin Türkçe etimolojik kökenini Nişanyan'dan atıfla inceleyen Birdişi; itimat ya da inanmak anlamına gelen güven (küven) kökünden türetildiğini, ün, nam, iktidar anlamında kullanılan “küve” ya da “kuv” kelimelerinin, etimolojik kökeni oluşturduğunu, –lik ekinin eklenmesiyle sıfattan ad üretme yoluyla güvenlik kelimesinin elde edildiğini ifade etmiştir.² Güvenliğin, önceden edinilmiş değerlerin bir dereceye kadar korunmasına işaret ettiğini belirten Wolfers, güvenliği nesnel ve öznel anlamda iki bakış açısıyla tanımlamaktadır. Bu tanımlamaya göre nesnel anlamda güvenlik, edinilmiş değerlere karşı tehditlerin olmayışını, öznel anlamda ise edinilen bu değerlere saldırı korkusunun olmamasını ölçmektedir.³ Güvenlik alanında genel kabul gören Wolfers'ın bu tanımlamasından yola çıkarak güvenlik, her halükarda korunması gereken bir değer ya da değerlerin olduğunu ve bu değere zarar verebilecek etmenlerin olmayışı olarak anlaşılmaktadır. Tanımlama tersinden değerlendirilirse, korunması gereken değerlere karşı zarar verici ya da yok edici etmenlerin yani tehditlerin olmasının da güvensizliğe neden olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, iki yaklaşım da güvenliğin tespit ve algı boyutunu da ifade etmektedir. Zira nesnel yaklaşımda edinilmiş değerlere karşı tehdit olmayışını tespit olarak belirtirken, öznel yaklaşımda korunması gereken değere karşı saldırı olmayacağı kanaatini ise tehdit algısının olmaması olarak ortaya koymuştur. O halde güvenlik, nesnel olarak tespit edilebilir, öznel olarak ise algılanabilir.

Yukarıdaki tespit bir başka soruyu da beraberinde getirmektedir: Korunması gereken veya tehditten arı olması gereken değer ya da değerler kümesi nedir? Kimdir?

Bu soruların cevabı Birleşmiş Milletlerin 1994 yılında yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Raporunda yer alan tespitlerde bulunmaktadır. Raporda; güvenlik

2 Fikret Birdişi, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 31, Kayseri 2011, s. 150.

3 Arnold Wolfers, *Discord And Collaboration Essays on International Politics*, Baltimore 1962, s.150.

kavramının uzun süredir (Raporun yayınlandığı tarihe göre) bir ülkenin sınırlarına yönelik tehditlerle eş tutulduğu, ancak ‘bugün’ çoğu insan için güvensizlik duygusunun günlük hayata dair endişelerden kaynaklandığı, insanların iş, gelir, sağlık, çevre ve suça karşı güvenlik gibi konularda kaygılarının olduğu ve bu kaygıların aslında tüm dünyada insan güvenliğine ilişkin olduğu, insani güvenliğin silahlarla ilgili bir mesele olmadığı, insan hayatı ve onuruyla ilgili bir mesele olduğu belirtilmiştir.⁴ BM’nin bu açıklamasıyla insani güvenliğe işaret eden insan hayatı ve onuru, korunması gereken değerler içinde yer almaktadır.

Güvenlik kavramını güvenliğin teori ve pratiği açısından Güvenlik Bilimi içinde inceleyen Smith ve Brooks; güvenliğin kavram ve uygulama açısından çok boyutlu olduğunu, bağlamsal açıdan bakılması halinde tanımlanabilir ve anlaşılabilirken, bağlamı dışında kullanılması halinde herkes için farklı bir anlam yüklenebileceğini söyleyerek terörle mücadele örneğinden yola çıkarak anlaşılmasının zorluğuna dikkat çekmiştir.⁵

Güvenlik kavramını belirlerken 'kimin için güvenlik?' sorusuna Baldwin; birey, devlet ve uluslararası sistemi işaret etmiştir.⁶ Soğuk Savaşın sonuna doğru kutuplaşmanın azalması ve devlet dışı aktörlerin de ortaya çıkmasıyla beraber devletler tek başına güvenlik öznesi olma rolünü koruyamamışlardır. Uluslararası örgütlerin artan siyasi önemi, ekonomik anlamda birbirine bağlanan ve karşılıklı bağımlı hale gelen dünya, güvenlik kavramının derinliğinin ve genişliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Böylece güvenlik sadece, devletlerin öznesi olduğu bir askeri tehdit olarak tanımlanmaktan uzaklaşmaya başlamıştır.⁷

Güvenlik kavramı tartışmalı bir kavram olup çeşitli disiplinlerin ve bu disiplinler içerisindeki alt disiplinler ile kuramların güvenlik yaklaşımları farklılıklar gösterir. Güvenliğin kavramsallaştırılması tabiri, bu farklılıkların incelenmesi ve

4 United Nations Development Programme, *Human Development Report 1994*, New York 1994, s.3, 22.

5 Clifton L. Smith ve David J. Brooks, *Security Science The Theory and Practice of Security*, 2013, s.7.

6 David A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, S. 23, New Jersey 1997, s.13.

7 Cenker Korhan Demir, “Strateji ve Güvenlik”, *Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine*, Gökhan Sarı (Ed.), Cenker Korhan Demir (Ed.), Ankara 2018, s.16.

güvenliğe yüklenen farklı anlamların anlaşılması ile ilgilidir.⁸ Güvenlik kavramı, disiplin olarak ortaya çıktığından beri Uluslararası İlişkiler çalışması için merkezi öneme sahip olmuş, fakat çoğu zaman sınırlı şekilde tanımlanmıştır.⁹ Neyin güvenliği ve kimin güvenliği sorularının cevabını bularak, risk veya tehdidin varlığı durumunda güvenlik kavramından bahsedilebilecektir.¹⁰

Uluslararası İlişkilerde ulusal güvenliği devlet, insan ve korku ilişkisi açısından inceleyen Buzan; güvenliğin, özünde tartışmalı bir kavram olduğunu, güvenlik hakkındaki her cevabın yeni soruları da beraberinde getirdiğini, savunma ile güvenlik, bireysel güvenlik ile ulusal güvenlik, şiddet araçları ile barış amaçları arasında çelişkileri de tartışmaya açtığını söylemiştir. Bu tartışmaya güvenliğin referans nesnesini belirlemenin zorluğu yani neyin güvenliği sorusu da eklendiğinde güvenlik kavramı hakkındaki tartışma daha da derinleşmekte, öte yandan askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlar üzerinde tartışmalar geliştiği için sorgulanacak alanlar belirginleşmektedir.¹¹

Güvenliği anlaşılır kılmanın ilk basamağının onun nesnel değil türetilmiş kavram olarak kabul edilmesinden geçtiğini ifade eden Kardaş, güvenlik kavramının tarihsel gelişimi özetinde; güvenliğin yeniden düşünülürken genellikle genişleme, derinleşme ve devlet dışı aktörlerin öne çıkan yaklaşımlar olduğunu söylemektedir.¹²

Kardaş'ın ifadelerinde de görüldüğü üzere güvenlik kavramı her yönüyle tartışılmaya devam etmektedir. Tartışma, güvenliğin kavramsal anlamından öte, güvenliğin arandığı, sorgulandığı yer, boyut, değer, özne, nesne gibi unsurların ne olduğu, ne olması gerektiği, güvenliğin nasıl ve kim tarafından sağlanması gerektiği gibi sorgulama çerçevesi genişleyerek devam etmektedir. Güvenlik kavramının genişletilmesinin temelinde küreselleşme olgusunun olduğunu Erdoğan'a atıfla ifade

8 Talha Övet, Yusuf Ay, "Temel Güvenlik Kuramları ve Yaklaşımları", *Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine*, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (Ed.), Ankara 2018, s.31.

9 Michael Sheehan, "Askeri Güvenlik", *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.148.

10 Selahaddin Bakan ve Sonay Şahin, "Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü Ve Yeni Tehditler", *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, C. 4, S. 2, Konya 2018, s. 135.

11 Barry Buzan, *People, States and Fear The National Security Problem in International Relations*, Great Britain 1983, s.10-11.

12 Tuncay Kardaş, "Güvenlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul 2015, s. 337.

eden Kavıracı; küreselleşme sürecinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, ideolojik vb. sorunlar nedeniyle güvenlik algısında dikkat çekici değişikliklerin oluştuğunu, tehdit olgusunda da meydana gelen değişiklikler neticesinde güvenliğin, ekonomik, kültürel, çevresel, siyasal, ideolojik sorunları da dikkate alacak şekilde genişlediğini söylemektedir.¹³

Güvenlik üzerinde bu kadar geniş çaplı tartışmaların varlığından hareketle Küçükşahin, güvenlik çeşitlerini tasnif ederek belli gruplar altında toplamıştır. Küçükşahin'e göre güvenlik çeşitleri; ülkenin fiziksel alanı açısından, bir arada yaşama gereklilikleri açısından, güvenliğin kapsamı açısından ve güvenliğin özel fonksiyonları açısından olmak üzere dört başlık altında gruplandırılmıştır. İç ve dış güvenlik, fiziksel alan; siyasal, sosyal, ekonomik, askeri ve çevresel güvenlik, bir arada yaşama gereklilikleri; ulusal, bölgesel, uluslararası ve küresel güvenlik, kapsam; kolektif, yumuşak ve fiziki olmayan güvenlik, özel fonksiyonları başlıkları altında yer almıştır.¹⁴

Yukarıda tasnif edilen güvenlik çeşitleri şüphesiz konunun daha iyi anlaşılması amacıyla oluşturulmuş analitik bir çalışmadır. Zira farklı başlıklar altındaki güvenlik çeşitleri birbirleri ile doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olduğu gibi, bir güvensizlik durumunun birden fazla güvenlik grubu altında çalışılması gerekebilir.

Güvenlik Çalışmalarında terörizm önemli bir yer tutmaktadır. Terörizmin üzerinde uzlaşmış kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Terörizmi resmi bir tanımla açıklama çabası hükümetlerin herhangi bir şiddet olayının terör eylemi olup olmadığını belirleyecek ölçütler koymaları gerekçesine dayanmaktadır. Terör eyleminin özünde korku oluşturmayı amaçlayan şiddet ve eylemciyi güdüleyen bir inanç sistemi var olup eylem, hedef açısından siyasal bir içerik taşır.¹⁵ Terör eylemini gerçekleştiren teröristin aşırılıkçı davranışının akabinde radikalleşmesini sağlayan motivasyon kaynakları hoşgörüsüzlük, ahlaki mutlaklar, yüzeysel hükümler, yeni dil ile geliştirilen komplocu inançlar olarak belirlenebilir. Bu tasnif nihai tespitleri

13 Ozan Kavıracı, "Türkiye'nin İç Güvenlik Algısı ve Politikaları (1980-1990)", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 20, Ankara 2019, s.2081.

14 Ahmet Küçükşahin, "Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara 2006, s.12-17.

15 Gus Martin, *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev. İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin), Ankara 2017, s.28, 32.

içermemektedir. Teröristin radikalleşmesinin temelinde yatan inanmışlığın etkisiyle mevcut düzenin değiştirilmesi, psikolojik karışıklık, sosyal karışıklık, devrim için uygun bir ortam yaratmak, seyirciye oynamak gibi hedef eylemler terörizmin karakteristik özelliğidir. Terörizmin küçük ama etkili terör eylemleri aracılığıyla korku oluşturarak daha geniş kitleleri ve karar alıcıları etki altına alması temel amaçlarından¹⁶ Terörizm bu amacına; siyasal ve toplumsal değişimlere bağlı olarak gelişen küreselleşme ve iletişimin daha geniş kitleleri etkilemesiyle daha güçlü ulaşmakta bu vesileyle yeni düşmanlar oluşturarak bireysel ve toplumsal travmalara neden olmaktadır.¹⁷ Aslında terörizm, birey ve toplum üzerindeki oluşturduğu travmalarla, karar alıcıları toplumun tepkileri üzerinden etki altına almayı hedeflemektedir. Zira toplumda oluşturulacak kitlesel tepki hareketleri ya da iktidarın sorgulanır olması her halükarda terörizmin aradığı kaos ortamının oluşmasını sağlayacaktır.

Bir terörist eylemin gerçekleştiği ortamda; terörist, destekçi, kurban, hedef, seyirci ve analizci olarak katılımcılar mevcuttur. Bu katılımcılardan; terörist, siyasal şiddet eyleminin faili; destekçi, failin lojistik tedarikçisi; kurban, bir şiddet eyleminin istenmeyen kayıpları; hedef, kamuoyu ve hükümet politikaları üzerinde etki üretebilecek olanlar; seyirci, terörist eylemin daha geniş kitlelere ulaşmasıyla terörist olayı izleyen ve eylemcilerin lehine/aleyhine yorum yapanlar; analizci ise terör eylemini değişik ortamlarda yorumlayarak failin bile öngöremediği boyutta eylemin tercümanlığı yapan politik lider, medyacısı ya da akademisyenlerdir.¹⁸

Güvenlikle ilgili akademik içeriklerin İkinci Dünya Savaşından sonra hız kazandığını, bu nedenle bu döneme “Güvenlik Çalışmalarının Altın Çağı” adı verildiğini ifade eden Birdişli, güvenlik çalışmalarının kapsamını üç başlık altında toplamıştır:

Güvenlik yaklaşımları başlığı altında Realist, Liberal, Eleştirel ve Konstrüktivist yaklaşımlar.

¹⁶ Age, s.29, 35.

¹⁷ Talip Küçükcan, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Ed.), (Çev. Burcu Yavuz), İstanbul 2012, s.99.k

¹⁸ Martin, *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, s.39, 40.

Güvenlik ekolleri başlığı altında Frankfurt, Wellish, Paris, Kopenhag ekolleri.

Güvenlik teorileri başlığı altında Ebedi Barış, Yapısal Şiddet, Güvenlik Topluluğu, Bölgesel Güvenlik Kompleksi, Güvenlikleştirme, Dünya Güvenliği, Oyun Teorisi, Güvenlik İkilemi teorileri.¹⁹

1.1.1. Realizm

Güvenlikle ilgili ana akım olan Realizm, Eleştirel Teoriyle Frankfurt Okulu ve Kopenhag Okulu tarafından farklı perspektiflerden sorgulanmaktadır. Özellikle Realizmin devlet merkezli bakış açısının, uluslararası sistemde farklı aktörlerin de olması gerektiği kabulüyle yetersiz geldiği, güvenlik sektörlerinin genişlemekte ve derinleşmekte olduğu görüşleri güçlendirilmektedir. Ancak, uluslararası sistemde üst otoritesi olmayan bağımsız devletlerin varlığı ve güvenliğe ilişkin algıları her zaman onları çıkarları doğrultusunda davranmaya zorlayacaktır. Bu durumun yadsınamazlığı güvenlik yaklaşımlarının tek boyutlu olamayacağını, güven altına alınması gereken, nesnenin (değer) durumu ve algılanan tehdit çerçevesinde dinamik bakış açılarının gerekliliğini göstermektedir.

Modern dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 1648 Vestfalya Anlaşmasıyla uluslararası ilişkilerin ana aktörü devletler olagelmıştır. Devletlerin oluşumu herhangi bir karar sürecinin iznine tabi değildir. Devletler, onu kuran insan topluluğunun (milletin) değerleriyle ve kurma iradesiyle (gücüyü) oluşurlar. Dolayısıyla devletler kendi kendilerine otorite olup, kendilerinden başka bir otoritenin iznine tabi olarak kurulmazlar. Ancak, uluslararası sistemde devlet olarak varlıklarının anlam kazanabilmesi için diğer devletlerin nezdinde de otoritelerinin varlığı tanınmalıdır. Haddizatında bu tanıma devlete icazet anlamı taşımamaktadır. Ancak bir gücün otoritenin kaynağı olarak devletin, ilişki kurduğu diğer devletlerin nezdinde de egemenliğinin bilinmesi ve bu egemenliğin sınırlarıyla tanınması o devleti uluslararası sistemde meşru kılar. Bir devletin üzerinde var olduğu toprak hakkında (içindeki vatandaşları ile birlikte) sınırsız tasarruf hak ve kudretinin bulunması ve başka devletlerle irtibatında da bu kudretinin devamlılığını sağlayarak genişleme alanları

19 Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram, Teori, Uygulama*, Ankara 2019, s. 79-80.

arayışında bulunmasının üst bir otorite iznine ya da kontrolüne tabi olmaması uluslararası ilişkileri kendi içinde otoritesizliğe yani anarşik bir ortama dönüştürmektedir.

Edward H. Carr ve Hans Morgenthau devletlerin birbirlerinin üstünlüklerine karşı güçlerini dengelemeye çalıştıkları görüşü doğrultusunda İkinci Dünya Savaşı sonunda Realist düşünce ekolünü geliştirmişlerdir. Kenneth Waltz ve John Mearsheimer'ın da katıldığı uluslararası ilişkileri karamsar ve anarşik gören bu yaklaşımda, güvenlik veya güvensizliğin uluslararası sistemin yapısının sonucu olduğu, uluslararası politikanın gelecekte de şiddet eğilimli olacağı kabul edilmektedir.²⁰

Realizmin, bir düzenleyicinin bulunmadığı uluslararası sistemde devletlerin çıkarları etrafında hareket ettiğini ve bu çıkarlarını nasıl hayata geçirdiğini anlamaya çalışan bir teori olduğunu ifade eden Balcı, Realizmin dört evresini öncül isimleri ile birlikte aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi ifade etmektedir.²¹

Tablo 1.1: Realizmin Dört Evresi²²

Teoriler	Öncül İsimleri	Etkili Olduğu Tarih Aralığı
Klasik Realizm	Hans Morgenthau Henry Kissinger	1940-1950
Neo-realizm	Kenneth N. Waltz Robert Gilpin	1970-1980
Saldırgan Realizm	John Mearsheimer	1990 ve sonrası
Neo-klasik Realizm	Gideon Rose Randall Schweller	1990 ve sonrası

Baylis, realistlerin Hobbes'dan bu yana dünyanın şiddet eğilimli olduğunu bu nedenle insanların davranış kalıplarından ari olmayan devletlerin davranışlarının da dünyayı olduğu gibi kabul ederek açıklanması gerektiğini düşündüklerini, geçmişten

20 John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Ed.), (Çev. Burcu Yavuz), İstanbul 2012, s.155.

21 Ali Balcı, "Realizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul 2015, s. 119.

22 Age, s.120.

dersler çıkararak geleceği inşa etme sürecinde kalıcı ve geçerli evrensel kavramlar ve kanunların geliştirilmesi yaklaşımlarını ifade etmektedir.²³

1.1.2. Liberalizm

Güvenlik yaklaşımlarında liberalizm önemli bir yere sahiptir. Liberalizm, daha çok özgürlükleri öne çıkaran bir ideolojidir. Liberalizmin; özgürlüğün bireysel boyutu, yönetimin siyasi karar süreçlerinde yer alma, mülkiyeti özel edinebilme ve fırsat eşitliği gibi kavramlarla özellikleri belirginleşmiştir. Bu minvalde bireysel hak ve özgürlüklerin devletlerarası ilişkileri daha barışçıl boyuta taşıyabileceği, istikrarlı demokrasilerin ve ekonomik açıdan birbirine bağımlı devletlerin diğer devletlerle çatışma başlatma ve çatışmayı tırmandırma ihtimalinin daha düşük olduğu kabul edilmektedir. Demokratik devletlerin uluslararası ticarete dâhil olarak karşılıklı bağımlılığı artırması ve uluslararası kurumlar aracılığıyla işbirlikçi çözümler geliştirmesi ve böylece barışı koruyucu olması liberalizmin kabullerindendir. Bireysel özgürlüğü ve mülkiyeti korumak için kolektif güvenlik örgütleri ve ittifaklarla caydırıcılık sağlanabilir ya da barışı tesis için müdahalelerde bulunulabilir. Yine bu örgütler aracılığıyla uluslararası ve bölgesel anlaşmazlıklar arabuluculuk mekanizmasıyla giderilebilir, bu örgütler uluslararası anlaşmalara uyumu takip ederek uluslararası hukuk sürecini işletebilir.²⁴ Liberalizmin başlıca düşünürleri arasında; John Locke, Adam Smith, Immanuel Kant, Thomas Jefferson, John Stuart Mill ve John Rawls sayılabilir. John Locke; toplumsal sözleşme teorisini kullanmıştır. Ona göre, insanlar doğa gereği eşittir. Adam Smith, toplumsal düzenin belli kurallara bağlanmadan insanın öz çıkar sahibi olması ile sağlandığını kuramsallaştırmıştır. Immanuel Kant, duyu organlarının toplamı ile bilginin oluştuğunu eleştirel olarak ifade etmiştir. ABD’li filozof ve devlet adamı olan Thomas Jefferson Bağımsızlık Bildirgesinin öne çıkan yazarlarından. John Stuart Mill, özgürlüğü ve örgütlenmeyi öne çıkarmıştır. John Rawls, adalet ve özgürlüğü birlikte çalışmıştır.²⁵

23 Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, s.70-72.

24 David L. Rousseau ve Thomas C. Walker, “Liberalism”, *The Routledge Handbook of Security Studies*, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer (Ed.), New York 2010, s. 21, 29.

25 Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Levent Köker), Ankara 2019, s.78,79.

Liberalizmi geniş anlamıyla ele alan Kalkan, liberalizmi “klasik liberalizm”, “modern liberalizm” ve “liberteryenizm” başlıkları altında üç ekolde incelemiştir. Klasik liberalizm, siyasal iktidarın meşruiyetini halkın rızasına dayandırması gerektiğini, bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin devlet tarafından çiğnenemeyeceğini, serbest piyasaların zenginliğin ve özgürlüğün önemli bir garantörü olduğu görüşleriyle öne çıkmıştır. Modern liberalizmde, mülkiyet sahipliğinin gelir eşitsizliğini artırdığı ve siyasal eşitsizliğe sebep olduğu düşüncesi öne çıkmış, 1929 Ekonomik Buhranı ile birlikte piyasa ekonomisine güven sarsılmış, devlete güven öne çıkmış ve bireylerin özgürlüklerinin tam gelişebilmesi için maddi eşitsizliklerin azaltılması gerektiği savunulmuştur. Liberteryenizm 20. Yüzyılın ikinci yarısında Amerika Birleşik Devletlerinde gelişmiş, liberteryenler bireysel özgürlüğün ve mülkiyet hakkının adil bir toplumun temel şartı olduğuna inanmışlar, bütün beşeri ilişkilerin karşılıklı rıza üzerine olması gerektiğini savunmuşlardır.²⁶

1.1.3. Eleştirel Teori

Güvenlik yaklaşımlarının bir başka boyutu olan eleştirel yaklaşım Eleştirel Teori olarak çalışmalarda yerini almıştır. Pozitivizm sonrası çalışmalar genel olarak eleştirel bakış açısıyla ortaya çıkmıştır. Devrimci özelliği olan işçi sınıfının 1930’lu yıllarda bu özelliğine ters olarak sağcı faşist hareketleri desteklemesi, Kapitalizmin, dönüşümü sağlamak yerine eğitim gibi mevcut kurumların kendisini destekleyici olarak devamlılığını sağlayıcı şekilde öne çıkması ve Marksist Teorinin de yirminci yüzyılın ihtiyacına cevap verememesi Frankfurt Okulu düşünürlerini farklı yaklaşımlara sevk etmiştir.²⁷

Frankfurt Okulu başlangıçta Max Horkheimer ile özdeşleşirken zamanla Theodor Adorno ve Herbert Marcuse isimli teorisyenlerle çalışmalarını ilerletmiştir. Adorno’ya göre toplumun gerçek yaşamı, felsefi söylemleri üretenlerin sözleri değil, mantığın içeriğinin özü ve söylenmekten çekinileni toplum yararına söylemektir.²⁸

26 Buğra Kalkan, “Liberalizm”, *Siyasi İdeolojiler*, Buğra Kalkan ve Hasan Yücel Başdemir (Ed.), Ankara 2017, s. 48-51.

27 Faruk Yalvaç, “Eleştirel Teori”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul 2015, s. 223-234.

28 Ernst Wolff, “From phenomenology to critical theory The genesis of Adorno’s critical theory from his reading of Husserl”, *Philosophy & Social Criticism*, C. 32, S. 5, California 2006, s.20.

Aslen Marksist düşünce yapısından gelen bu akademisyenlerin çalışmaları Almanya’da yükselen Nasyonal Sosyalizmin etkisiyle Amerika’da devam etmiştir. Adorno ve Horkheimer, Faşizmi barbarlık olarak nitelerken, modern toplumun doğa üzerinde hâkimiyeti olmasına rağmen, aklın eleştirme yeteneğini kaybederek özgürleşme fırsatını yitirdiğini söylemişlerdir. Adorno’nun talebesi olan ve Frankfurt Okulu’nun ikinci kuşağının en önemli temsilcisi olan Jürgen Habermas insanların karşılıklı iletişimle daha özgür, kapsayıcı ve eşit bir toplum oluşturabileceği bakış açısını inceler. Habermas, özgürleşmeyi, herkesin sınırlandırılmamış iletişimi ile katılabileceği toplumsal ve siyasal şartların oluşmasına bağlamıştır. Ayrıca Habermas, modernitenin teknik ilerlemeyi sağladığını ancak özgürleşmeyi gerçekleştiremediğini bu nedenle modernitenin tamamlanmadığını söyler.²⁹ Booth, Neo-realist geleneğin etkisinin özgürleşmeye vurgu yapılarak gevşetilmesiyle dünya siyasetinde bir takım iç görülerin ötesine geçilerek daha anlaşılır olacağını ve dünya meselelerinde güvenlik hakkında düşünürken onu gerçekçi çerçevesinden çıkarıp felsefi bir alana taşımak gerektiğini ifade etmektedir.³⁰

Frankfurt Okulu’nun görüşleri özellikle eleştirel güvenlik çalışmalarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu çalışmaların önde gelen düşünürü Ken Booth güvenliği özgürleşme olarak tanımlayarak güvenlik çalışmalarında eleştirel dönemi başlatmıştır. İtalyan Marksist düşünür Antonio Gramsci’nin görüşlerinden yola çıkarak, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teorinin ikinci araştırma geleneğini öne çıkaran düşünürlerin başında Robert A. Cox gelmektedir. Robert Cox ve Richard Ashley, Neo-Gramşçıyan eleştirel teorinin önde gelen temsilcileridir. Eleştirel Teori, insan özgürlüğü ve eşitliğini temel başlangıç noktası alan toplumsal bir eleştiri olup, daha özgür, eşit ve adil bir dünyanın nasıl gerçekleşeceği sorusuna cevap ararken liberal çözümlere de karşı çıkar.³¹

Frankfurt Okulu ve Habermas’la birlikte Eleştirel Teorinin fikri üzerinde değerlendirme yapan Geuss; Frankfurt Okulu’nun tüm üyelerinin eleştirel teorinin, ideolojik inanç ve tutumların yanlış olduğunu göstermesi gerektiğini, eleştirel teorinin

29 Yalvaç, “Eleştirel Teori”, s. 223-234.

30 Ken Booth, “Security And Emancipation”, *Review of International Studies*, C. 17, S. 4, Cambridge 1991, s. 321.

31 Yalvaç, “Eleştirel Teori”, s. 223-234.

sadece bilgi odaklı olması gerektiği düşüncesinde oldukları tespitini yapar.³²

1.1.4. Sosyal İnşacılık

Güvenlikle ilgili inşacı (Konstrüktivist) yaklaşımlar, Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının akabinde güvenliğin sosyal olarak oluşturulabileceğini iddia ederek öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, güvenlikle ilgili aktörlerin kimlik, inanç, kolektif fikir, kültür ve normlar üzerinden çıkarlarını ilişki bağlamı içinde tartışmakta, sosyal olarak “şeylerin” bir araya getirilerek politik davranışların ve sonuçlarının nasıl mümkün olduğunu öngörmeyi çalışmaktadır. İnşacılığın teori mi ya da bir yaklaşım mı olduğu kendi içinde bir tartışma alanıdır. İnşacılık; normatif ve düşünsel yapıların maddi yapılar kadar önemli olduğunu; hayati öneme sahip olan kimliğin, aktörlerin (devletler, örgütler, toplumlar) davranışları hakkında bilgi verdiğini; aktörlerin ve dünyanın birbirini karşılıklı olarak şekillendirdiğini ve insan ilişkilerinin sosyal nitelikli olması nedeniyle sürekli etkileşimin varlığını bu nedenle anarşinin devletler tarafından oluşturulduğunu çalışmalarının dayanağı olarak görmektedir. İnşacılık kavramı Nicholas Onuf’un *Bizim Yaptığımız Dünya* kitabı ile türetilmiş ve Alexander Wendt’in kimlik, aktörler, inanç ve anarşi kültürü üzerine çalışmalarıyla derinleşmiştir.³³

Dünyada uluslararası ilişkilerin 1980’lerden sonra yeni tartışmalar doğrultusunda şekillenmesi inşacılık yaklaşımının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Neo-realizm ve neo-liberalizmin uluslararası sistemdeki anarşik duruma ilişkin yaklaşımları ve bu yaklaşımların Soğuk Savaş sonları ve sonrasına ilişkin yeni durumu açıklamada yetersizliği nedeniyle inşacılar postmodern yaklaşımlarla iki zıt yaklaşımın ortasında çalışmalar yapmışlardır. İnşacılar göre realistlerin söylediği gibi ulusun her dönemi ve her aktörü için her zaman geçerli bir ulusal çıkar yoktur. Devletler zaman, mekân ve diğer aktörlerin de etkisiyle önce kimliklerini belirlerler sonra da kimliklerine uygun ulusal çıkarlarını ve politikalarını belirlerler. Bir devletin kimliği önce çıkar algılamasını sonrasında da dış politikayı etkiler. Kimliklerin belirlenmesinde liderlerin söylemleri önem kazanmaktadır. İnşacılık, Uluslararası

32 Raymond Geuss, *The Idea of A Critical Theory Habermas And The Frankfurt School*, C. 1, S. 2, New York 1981, s.94.

33 Christine Agius, “Sosyal İnşacılık”, *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.88-102.

İlişkiler literatürüne “kimlik” kavramını kazandırmanın yanında uluslararası sistemin de bir sosyal inşacılık çıktısı olduğunu iddia eder.³⁴

1.1.5. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme

Avrupa’da güvenliğin askeri olmayan boyutlarının Kopenhag Üniversitesi bünyesinde incelenmesiyle 1985 yılından itibaren Kopenhag Okulu belirginleşmeye başlamıştır. Okul; güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik kompleksleri yaklaşımlarını çalışmalarının merkezine almıştır. Bu çalışmaları Barry Buzan ve Ole Wæver geliştirmişlerdir.³⁵ Kopenhag Okulu’nun önde gelen düşünürlerinden Buzan, Wæver ve Wilde 1998 yılında yayınladıkları *Security: A New Framework For Analysis* isimli eserlerinde “Güvenlik” kavramını, konuları siyasetin ötesine taşımının, siyaset üstü çerçevelemenin bir aracı olarak gördüklerini, güvenlikleştirmeyi siyasallaştırmanın aşırı bir versiyonu olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Herhangi bir kamusal konu hükümet tarafından siyasal gündemde tutulabilir ya da gündem dışı bırakılabilir. Bu düşünürlere göre hükümetler, kararlarını, kaynak tahsisi veya daha nadiren başka bir toplumsal yönetim biçimi gerektiren kamu politikalarını varoluşsal bir tehdit olarak sunabilir, buna binaen acil durum önlemlerini gerektirdiğinden bahisle siyasi prosedürün normal sınırları dışındaki eylemlerini meşrulaştırarak ilgili kamu politikasını güvenlikleştirebilirler. Ancak, siyasallaştırma ile Güvenlikleştirme arasında böyle bir ilişki olmasına rağmen Güvenlikleştirme her zaman devlet eliyle olmaz, başka sosyal kurumlarda kendi değerlendirmeleri çerçevesinde bir konuyu acil önlem alınması gereken normal dışı uygulama boyutuna taşıyabilirler.

Güvenlikleştirmenin ayırt edici özelliği söylem merkezli olmasıdır. Konu dramatize edilerek öncelikli konu olarak sunulur ve “*çünkü sorun şimdi çözülmezse çok geç olacak ve başarısızlığımızı telafi etmek için var olmayacağız*” söylemiyle hayatta kalma argümanına dayalı eylem önceliği oluşturulur.³⁶ Bu eserde görüldüğü

34 Birgül Demirtaş, “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balci (Ed.), İstanbul 2015, s. 168-181.

35 Sinem Akgül Açıkmeşe, “Algı Mı, Söylem Mi? Kopenhag Okulu Ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 8, S. 30, İstanbul 2011, s.57.

36 Barry Buzan, Ole Wæver, ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, Colorado 1998, s.23,24,26.

üzere Kopenhag Okulunun güvenliğin salt askeri boyuttan dışarı çıkarılarak güvenlik ve Güvenlikleştirme bağlamında farklı sektörlerde de tartışmayı genişletme gayretleri bulunmaktadır. Güvenlikleştirme; bir konu, bölge, inanç, grup ya da toplum gibi çok farklı güvenliğin referans nesneleri üzerinde, olması gerekenin üzerinde güvenlik söylemi oluşturarak kamuoyunu ve karşıt aktörleri muhtemel eylemlerle ilgili meşruluk algısına hazır hale getirmektir.

1.1.6. Güvenlik İkilemi

Uluslararası İlişkiler öğrencileri için 1950’lerde etkileyici kitap ve makaleler yazan John Herz, 1950’de yayımladığı makalesinde bahsettiği “Güvenlik İkilemi (Security Dilemma)” kavramını derinleştirmesiyle tanınmaktadır.³⁷ Günümüze kadar etkisini devam ettiren ve Uluslararası Güvenlik çalışmalarında realist yaklaşımda önemini koruyan Güvenlik İkilemi, Herz tarafından dünyada yaşayan anarşik toplumların varlığından sebep tanımlanmıştır. Herz’e göre; anarşik bir toplumun olduğu her yerde insanlar, gruplar ya da liderleri diğer gruplar ya da bireyler tarafından saldırıya uğramaya, hükmedilmeye veya yok edilmeye karşı güvenliklerini sağlamak zorundadırlar. Bu tür saldırılara karşı korunma çareleri ararken devamlı saldıran taraftan daha fazla güç elde etme gayretine yönelirler ve bu saldırgan taraf için de geçerlidir. Böylece tehdit eden de tehdit algılayan da devamlı güvenlik arayışına bağlı olarak güç elde eder, bu durum sistemi bir güvenlik ikilemi içerisinde mecbur kılar.³⁸

Güvenlik İkilemi üzerine *Rethinking the Security Dilemma* makalesini kaleme alan Booth and Wheeler, Güvenlik İkilemini aynı zamanda bir umut olarak görmektedirler. Uluslararası aktörlerin yerleşik küresel politikalara uygun hareket ederek sürekli tehdit üretmemeleri yani siyasi güven koşullarının oluşması halinde gelecek yılların daha az tehlikeli olacağını öngörmektedirler.³⁹

37 Ken Booth, “The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems-Editor’s Introduction”, *International Relations*, C. 17, S. 4, London 2003, s.411.

38 John H. Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, C. 2, S. 2, Baltimore 1950, s.157.

39 Ken Booth and Nicholas J. Wheeler, *Rethinking the Security Dilemma*, 2008, https://www.researchgate.net/publication/37146990_Rethinking_the_Security_Dilemma, (Erişim: 20.06.2024), s.11.

1.1.7. Tehdit ve Risk

Güvenlik literatüründe tehdit kavramı güvenlik kavramı ile birlikte tanımlanmaya çalışılmaktadır. Öte yandan güvenliğin tanımlayıcısı da aslında tehdit kavramı olagelmıştır. Zira en yalın haliyle güvenlik; korunması gereken değerlerin tehdit altında olmaması ya da tehdit algılanmaması olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımda görüleceği üzere tehdit varsa güvenlik tanımlanmakta, güvenlikten söz edilecekse tehdit kavramı mutlaka görev almaktadır. Güvenliğin varlığını engelleyen, bir başka ifade ile güven altında olması gereken değerlere karşı güvensizlik algısını oluşturan etmenler tehdit olarak ifade edilmektedir.

Tehdit, güven altında olması gereken için güvensizliği oluşturma kabiliyetine sahip her şey olarak ifade edilebilir. Tehdidin varlığı algısal olarak anlaşılabilceği gibi kaynağından doğrudan gelen bir beyan da olabilir. O halde tehdit nesnel olarak bariz, öznel olarak algı içerse de ortak yanı aleni olmasıdır. Tehdidin, yöneldiği değer üzerinde istenmeyen etki üretme durumuna karşı güvenliği sağlayıcı öznenin geliştireceği tedbirlerin yoğunluğu tehdidin boyutuna ve şiddetine göre değişiklik gösterebilir. Ancak burada önemli olan tehdiye karşı geliştirilen tedbirlerin gereğinden fazla yoğun olması durumunun özgürlükleri kısıtlayıcı boyuta ulaşma ihtimalidir. Bu nedenle tedbirleri geliştiren karar alıcılar açısından, özgürlük ve güvenliği birbirini örselemeyecek şekilde yönetmeleri gerekmektedir.

Tehdidin yönü ve kapsamı açısından bir değerlendirmede bulunan Ünsal, yeni ulusal güvenlik yaklaşımında tehdidin kökeninin devletten küresele kaydığını, sadece düşman ülkelerin tehdit üretmediğini, etnik milliyetçilik gibi devlet dışı tehditlerin de olabileceğini tehdidin yönü ve kaynağı açısından ifade ederken; insani güvenliğin askeri tehditten başka olarak siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere birçok tehditle karşı karşıya kaldığını ve bu nedenle tehditlerin kapsamının genişlediğini belirtmektedir.⁴⁰ Tehdidin varlığı aslında bir güç varlığını da işaret eder. Zira tehdit edebilmek ve tehdidin hedeflediği yaptırıma karşı durmak tehdidin kaynağı açısından zorlayıcılığı gerektirir. Tehdit/cezalandırma devletlerarası siyasette önemli rol oynayan bir yöntem olup cezalandırma, bir devletin elindeki imkânları başka bir

40 Zeynep Ece Ünsal, "Uluslararası Güvenlik ve Terörizm: Kavramsal ve Kuramsal Bir İnceleme", *Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik*, Özkan Leblebici, Alper Gürer ve Serkan Yanal (Ed.), Ankara 2020, s.295.

aktörün çıkarlarına doğrudan zarar vermek amacıyla kullanılması iken tehdit, cezalandırma aygıtlarını kullanmadan yahut sınırlı bir şekilde kullanarak diğer aktörlerin istenilen şekilde davranmasını sağlamayı amaçlar. Devlet için tehdidin kaynağının ne olduğu bir başka ifade ile tehdidin nereden geldiğinin iyi analiz edilmesi ve tehdiye karşı hangi davranışın sergileneceğine karar verilmesi gerekir. Tehdidin kaynağının, hedef üzerinde davranış değişikliğini ya da çıkarına uygun eylemsizliği sağlayabilmek için zorlayıcı ya da caydırıcı hareket etmesi gerekir.⁴¹ Zorlama, hedef devletin davranışını değiştirme çabaları anlamını taşımakla birlikte hem zorlama hem de caydırıcılık, rakibin karar alma hesabını etkilemeye odaklanır, ancak caydırıcılık, rakibin davranışını değiştirmesini engelleyerek statükoyu korumaya çalışır.⁴²

Davranış değişikliğine zorlanan hedef devletin davranışının sadece zorlama ya da caydırıcılıkla olmayabileceğini, uluslararası ilişkilerde ödüllendirmenin de bir güç kaynağı olarak kullanılabileceğine işaret eden Kadercan, bu hususu Avrupa Birliği örneği vererek *“AB kendisiyle yapılacak ticari anlaşmaları veya tam üyelik müzakerelerini ilgili devletlerin davranışını değiştirmek için kullanılabilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus AB’yi bir cazibe merkezi haline getiren ekonomik ve siyasi faktörlerdir.”*⁴³ ifadeleriyle açıklamaktadır. Verilen örnekte; Avrupa Birliği bir devlet olmamakla birlikte devletler üstü bir yapı olarak uluslararası ilişkilerde kendisini oluşturan üye devletlerin adına ya da önünde bir aktör olarak etki oluşturmaktadır. Avrupa Birliği bir savunma örgütü olmaması nedeniyle doğrudan askeri harekât kabiliyeti olmadığından çıkarları için diğer ülkeler üzerinde askeri tehdit oluşturabilme imkânı yoktur. Ancak, kuruluş amacı kendisini oluşturan devletlerin ortak çıkarlarını savunmak olması nedeniyle Kadercan’ın örneklediği gibi Birlik dışı ülkelerle ve uluslararası örgütlerle ilişkilerinde çıkarlarının lehine etki oluşturmaları gerekmektedir. Ancak askeri bir kabiliyeti olamaması nedeniyle bu etkiyi “yumuşak güç”⁴⁴ ile oluşturacaktır. Yani Birliğin ekonomik, siyasi, dini ve teknolojik avantajlarını Birlik dışı ülkelerin ihtiyaçları için tahsis ederek onlar üzerinde şiddet

41 Burak Kadercan, “Güç”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul 2015, s. 326.

42 Robert A. Pape, *Bombing To Win Air Power And Coercion In War*, New York 1996, s.4.

43 Kadercan, “Güç”, s. 327.

44 Yumuşak güç; bir ülkenin sahip olduğu değerler, refah seviyesi ve fırsatlarından dolayı ilgi gösteren ülkeleri takipçi yapmak ve tehdit olmadan ilgi çekerek razı etmektir. Cengiz Özel, “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 1, Ankara 2018, s.6.

veya diğer yaptırımları kullanmasını gerektirmeyen etki alanları oluşturacaktır. Bu etkiyi oluşturabilmesi için hedef devlet ya da uluslararası kurumların AB'nin bahsedilen kabiliyet alanlarına ihtiyacı olmalı ya da siyasi veya farklı enstrümanlarla ihtiyaç duyacak duruma getirilmelidir. Şu durumda AB, kendisi dışındaki ülkelerin sosyal alanlarına kendi çıkarları için etki kapasitesi oluşturarak hedef ülke için yumuşak güçten aldığı örtük bir tehdit kaynağı olma potansiyelini de içermektedir. Bu tehdit yukarıdaki başlıklarda çerçevelenen farklı güvenlik alanlarına yönelik olabilecektir.

Güvenlik alanında tehdit kavramı ile birlikte değerlendirilen bir diğer kavram da risktir. Riskin bir olasılık olduğunu, bir konunun risk olup olmadığının muhatap aktörün kabullenmesine bağlı olduğunu, yönetimin gücüne göre risk olarak değerlendirilen bir durumun başka bir yönetim için tehdit olarak algılanabileceğini belirten Küçükşahin; tehdit mi? risk mi? sorusuna cevabın imkân ve kabiliyetlere göre verilebileceğini ifade etmiştir. On göre varılan sonuç tehdit ise gerekli tedbir alınacak, risk ise yönetilmeye devam edilecektir.⁴⁵ Tehdidin yöneldiği değerin ne olduğu konusu da neyin tehdit neyin risk olduğunu belirlemek kadar ciddiyetle öne çıkmaktadır. Zira tehdidin yöneldiği değer; çevre, ekonomi, etnik köken, kültürel davranışlar, nüfus, toprak, gıda gibi belirgin bir özelliğe sahip olabileceği gibi bunların bir kısmını içine alan ya da etkileyen ulus (devlet) yapısı da olabilir. Ulusun (devletin) güvenliği konusu bir başka ifade ile ulusal güvenlik konusu İkinci Dünya Savaşından sonra 1947 yılında ABD'de çıkarılan "Ulusal Güvenlik Yasası" ile gündeme gelmiş ulusal çıkar kavramı ile de karıştırılarak tartışılmıştır.⁴⁶

1.2. ULUSLARARASI GÜVENLİK

Bir devletin ya da daha çok devletin güvenliği konusu Uluslararası İlişkilerde temel konu ve ulaşılmaya gereken hedef olarak görülmektedir. Güvenliğin genel tanımında olduğu gibi uluslararası güvenlikte de tehdidin olmaması ya da tehdidin algılanmaması uluslararası güvenliğin temel düzenleyici değerler dizisidir. Devletin üzerinde

45 Küçükşahin, "Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir?", s.19-20.

46 Paul D. Williams, "Security Studies An Introduction", *Security Studies An Introduction*, Paul D. Williams (Ed.), New York 2008, s.7.

kurulduğu vatani ve bu vatandaki değerlerin korunması hususunda aldığı tedbirler ya da caydırıcılık gücü, tehdidin kaynağı (diğer devletler, örgütler) açısından da yeni tehditlerin/tedbirlerin ya da uzlaşma arayışlarının verileridir.⁴⁷

Dünya Tarihinde görülen en yıkıcı savaşlardan olan Birinci Dünya Savaşının sonunda savaşların önlenebileceği yaklaşımından hareketle yeni bakış açıları üzerinde İngiltere’de (Aberystwyth) alışmalar başlamış ve Uluslararası İlişkiler disiplini doğmuştur.⁴⁸ Uluslararası ilişkilerin, farklı düşünce akımlarına bağlı olarak analiz edildiği önceki kısımlarda açıklanmıştı. Uluslararası Güvenlik, akademik olarak Uluslararası İlişkiler disiplini altında çalışılmaya başlanmıştır. Nasıl ki Uluslararası İlişkiler Avrupa, ABD ve Avustralya olmak üzere Batı merkezli çalışmalarla gelişmişse Uluslararası Güvenlik de Batı merkezli olarak aynı ölkelerde çalışılmaya başlanmıştır. Batıda halen Uluslararası Güvenlik alışmaları, Uluslararası İlişkilerin bir alt dalı olarak çalışılmaya devam edilmektedir. Savaş alışmaları, askeri stratejiler ve jeopolitik konularında İkinci Dünya Savaşı öncesinden gelen akademik birikimin (Clausewitz, Mahan, Richardson ve Haushofer alışmaları hala etkisini sürdürmektedir) etkisiyle İkinci Dünya Savaşından sonra Uluslararası Güvenlik çalışmalarının güvenlikle ilgili sorgulamaları genişlemeye ve derinleşmeye başlanmıştır.⁴⁹ Uluslararası Güvenlik yaklaşımları Uluslararası İlişkiler disiplininden aldığı bakış açılarına göre şekillenmiştir. Realizme göre anarşik bir ortam olduğu kabul edilen uluslararası ilişkilerde ya da savaşmadan da barışın tesis edilebileceğini savunan liberal bakışta olduğu gibi uluslararası güvenlik de devletlerarası çıkar, güvenlik, güç kavramlarının kullanımından etkilenmektedir.

Devletlerarası ilişkilerin daha barışçıl sürdürölmesi, uluslararası ticaretin yoğun yapıldığı deniz ulaşımlarının ücretsiz olması ve güvenliğinin sağlanması gibi konuların öne çıktığı Birinci Dünya Savaşı sonrası milletler arası bir üst oluşumun gerekliliği tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası dağılan imparatorlukların topraklarında ortaya çıkan ve henüz devlet olma vasfını tam olarak

47 Ján Marek ve Pavel Buka, “Theories Of International Relations And Their Approach To Security Issues”, *Proceedings of the 17th International Scientific Conference Strategies XXI Strategic Changes In Security And International Relations*, Bucharest 2021, s.37.

48 Alan Collins, “Giriş: Güvenlik alışmaları Nedir?”, *ağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (ev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.1.

49 Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, New York 2009, s.1.

yakalayamamış yeni ulus yapılarının da kendi kendilerini yönetmeleri ilkesi uluslararası bir işbirliğinin gerekli olduğu düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Öncelikle ABD’de başkan Woodrow Wilson’un ilkeleri olarak ortaya çıkan bu yeni yaklaşım daha sonrasında Avrupa’da daha güçlü taraf bulmuştur. Zira Avrupa, Birinci Dünya Savaşında çok fazla insan kaybetmiş ve bununla birlikte özellikle Balkan bölgesinde ortaya çıkan yeni yönetim bölgelerinin devletleşme süreçlerinin oluşturabileceği yönetim boşluklarının da önlenmesini önemsemiştir. Bu tartışmalarla ortaya konan ihtiyaç doğrultusunda Wilson başkanlığında kurulun bir komisyon marifetiyle 28 Nisan 1919 tarihinde Paris Barış Konferansında Milletler Cemiyetinin kuruluşuna ilişkin metin kabul edilmiş ve 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versailles Anlaşması ile de Milletler Cemiyetinin (Cemiyet-i Akvam) kuruluşu resmileşmiştir. Kurulan bu yeni uluslararası örgüt, ülkelerin birbirine bağımlılığı ve uzlaşa temelinde saldırmazlığı inancını önceleyen İdealizm çerçevesinde hareket etmiştir. Ancak, yeni savaştan çıkmış dünyada yenilmelerin getirdiği kayıpların telafisi, demokrasiyi baskılayan totaliter ve faşist rejimlerin etkisiyle yükselen tehdit algıları nedeniyle Milletler Cemiyeti, İdealizmin hedeflerini yakalayamamıştır.⁵⁰ Milletler Cemiyetinin kuruluşunun temelini teşkil eden uluslararası ilişkiler, İngiliz Okulu tarafından anarşi üzerinden izah edilmiştir. Ülkelerin kendi güvenliklerini sağlama arayışları ve her ülkenin eşit temsil edilmesi gerektiği düşüncesi Milletler Cemiyetini ‘Güç Dengesi’ üzerine oluşturmuştur.⁵¹ Ancak Güç Dengesi üzerine kurulan Milletler Cemiyeti etkisiz kalmış, ülkelerin yayılcı politikaları İkinci Dünya Savaşına neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşının yıkıcı etkisini görerek dünyanın bir daha aynı sonucu yaşamaması hedefiyle Güç Dengesi üzerine kurulan Milletler Cemiyeti; Almanya’nın yayılcı tutumu, 1929 da yaşanan büyük Ekonomik Buhan⁵² ve yükselen faşizmin etkisiyle daha çetin bir savaşın yaşanmasına engel olamamıştır. Dünyanın hemen her coğrafi bölgesine yayılan ve 20’nci yüzyıl teknolojik gelişmelerinin savaş tekniklerine ve savaş araçlarına yoğun etki ettiği İkinci Dünya Savaşı ABD’nin savaşa dâhil

50 Doğan Şafak Polat, “Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 76, Ekim 2020, s. 1951.

51 Yunus Koç, “İnşacılık Ve İngiliz Okulu Perspektifiyle Uluslararası Toplum Tartışması: Birleşmiş Milletler-Milletler Cemiyeti Örneği”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 11, S. 45, Ankara 2020, s.148.

52 Erdem Yavuz, “1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye’ye Ve Diğer Ülkelere Olan Etkisinin İstatistik Analizi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 2, Erzincan 2021, s. 378.

olmasıyla birlikte müttefik devletlerin lehine sonuçlanmıştır. Savaş henüz sona ermeden müttefiklerin güçlü devletleri Fransa, İngiltere, ABD, Çin ve Sovyetler Birliği, Güç Dengesinin aksine Güç Tekeli oluşturacak adımları atmışlardır. Uluslararası örgüt olarak kurulması planlanan ve dünyaya yeni düzen verecek Birleşmiş Milletlerin içinde bu beş daimi üyenin yer alacağı Güvenlik Konseyinin oluşturulması kararlaştırılmış ve daimi her bir üyeye kararlara karşı veto hakkı verilerek karar alma sürecinde sert bir ‘Güç Tekeli’ oluşturulmuştur. Güç Tekelini oluşturan güçlerin esas amacı ebedi bir barış tesis etmekten ziyade dünyanın kendi kontrollerinde savaşız olmalarını sağlamaktı.⁵³ Bu hedefin aslında yakın zamana kadar bu beş daimi üyenin topraklarında herhangi bir savaşın yaşanmamasından⁵⁴ yola çıkılarak (veto ülkeleri açısından) gerçekleştiği düşünülebilir. Ancak savaşız bir dünya hedefiyle beş daimi üyenin veto yetkisiyle oluşturulan Birleşmiş Milletler (BM) ve BM Güvenlik Konseyi, kurulduğundan bu yana dünyanın birçok bölgesindeki yıkıcı ve soykırımı içeren savaşları önleyememiştir. En yaygın bilinenleri olarak 1990’larda Bosna-Hersek’te yaşanan Bosna Savaşı, Ruanda’da yaşanan iç savaş ile yıllardır süregelen İsrail’in Filistin’e yaptığı saldırılarda toplamda yüzbinlerce insanın ölmesi, yerlerinden edilmesi ve sakat kalması önlenememiştir. BM Güvenlik Konseyinin dünya barışını sağlamadaki yetersizliği ve veto yetkisinin ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığı iddiasıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tüm dünyaya “Dünya Beşten Büyüktür” sloganıyla çağrı yaparak, Güvenlik Konseyinin ve daha genel olarak BM’nin etkisini tartışmaya açmıştır.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle Avrupa daha geniş bir güvenlik arayışına girmiştir. Her iki dünya savaşında oluşan ittifaklar savaşın olmasını önleyememiş, aksine savaşların daha geniş coğrafyalara yayılmasına neden olmuştur. Bu bakımdan Avrupa, savaşın olmasını da önleyecek kolektif güvenlik arayışlarına başlamıştır. Bu arayışların neticesi olarak İngiltere, ABD, Fransa, İtalya, Kanada, Portekiz, Hollanda, Lüksemburg, İzlanda, Belçika, Danimarka ve Norveç tarafından 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanarak “Kuzey Atlantik

53 Hasan Emir Aktaş, “Birleşmiş Milletler İçin Daha Demokratik, Adil Ve Etkin Bir Yapı Önerisi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.20, S. 2, Erzurum 2016, s. 767, 768.

54 Bu tezin çalışıldığı dönemde Rusya ile Ukrayna arasında sıcak çatışma bulunmakla birlikte savaş daha çok Ukrayna topraklarında cereyan etmektedir.

Antlaşması Örgütü” kısa adıyla NATO kurulmuştur. Kurulan savunma amaçlı bu yeni uluslararası örgütün, kolektif güvenlik anlayışıyla üyelerin birbirlerini dışardan gelecek saldırılara karşı koruma prensibine göre hareket etmesi gerekmektedir. Örgüt, Sovyet yayılmacılığının önüne geçmek için Avrupa’da savunma odaklı bütünleşmeyi hedeflemiştir.⁵⁵ Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında bu Anlaşmaya dâhil olmuşlardır.

Almanya’nın İkinci Dünya Savaşında yenilmesi galip devletler açısından tek başına güvenlik algısını oluşturmaya yetmemiştir. Almanya’nın yayılmacı emellerinin engellenmesi ve Rusya açısından bir daha topraklarına bir saldırının gerçekleşmemesi için ele geçirdiği doğu Almanya ‘da bir tampon bölge oluşturma stratejisi öne çıkmıştır. Batı Almanya’nın bağımsız bir ülke olarak kurulması ve NATO Anlaşması, Sovyetler Birliği tarafından gelişmekte olan bir tehdit olarak algılanmıştır. Sovyetler Birliği öncülüğünde, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Romanya, Macaristan ve Arnavutluk (Arnavutluk daha sonra 1968’de ayrılmıştır) katılımıyla 1 Mayıs 1955 tarihinde Varşova Paktı adıyla bilinen Varşova antlaşması Örgütü kuruldu. Örgüt, Soğuk Savaşın sona ermesiyle 1 Temmuz 1991 tarihinde resmi olarak dağılmıştır.⁵⁶

Kolektif güvenlik arayışları sonucu olarak kurulan NATO ve Varşova Paktı dünyanın siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutlarını iki kutuplu hale getirmiştir. Her iki uluslararası savunma örgütünün birbirinden tehdit algılaması nedeniyle, dünya yoğun bir silahlanma yarışına girmiştir. Silahlanma yarışı konvansiyonel ve nükleer başlıklı silahlarda sınırsız güç üretme arayışlarını da beraberinde getirmiş hatta uzaya hâkim olma ve uzay programlarında hep bir adım önde olma çabalarını da artırmıştır. İki kutuplu dünyada Batı Bloğunun kapitalist ideolojileri ile Doğu Bloğunun komünist ideolojileri, blokları oluşturan ülkelerde aynı zamanda ortak değer paylaşımlarını da beraberinde getirmiş, Batıya göre Doğu Bloğu ülkeleri antidemokratik ve kapalı toplumlar, Doğuya göre Batı Bloğu ülkeleri işçinin ezildiği, sermayenin gücü nedeniyle sınıf farklarının oluşturulduğu toplumlar olarak görülmüştür. Silahlanma

55 Fulya Aksu Ereker, “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - NATO”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, S. 28, Ekim 2019,

https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf (Erişim:04.08.2024), s.1.

56 Cem Karadeli, “Stalin Ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler Ve Krizler”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Ankara 2019, s.242.

yarışı, ideolojik kamplaşma ve karşılıklı nüfuz elde etme çabaları nedeniyle iki Blok arasında dünyayı bütünüyle etkileyen ve yıllar süren Soğuk Savaş yaşanmıştır. Doğu Bloğunu oluşturan ülkelerde komünist ideolojiye dayalı devlet yönetimlerinin ekonomik başarısızlıkları nedeniyle Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı 1991 yılında dağılmıştır. Doğu Bloğunun dağılmasıyla doğu batı arasında ekonomik ve toplumlar arası ilişkiler ve uluslararası ilişkiler yoğunluk kazanmıştır. NATO varlığını devam ettirmekte ve dünya, tek kutuplu bir yapının uluslararası istikrarı sağlayıp sağlayamadığı konusunda kararsızlığını devam ettirmektedir.

1.3. ONTOLOJİK GÜVENLİK

Toplum, kimlikle ilgili bir şeydir; kendilerini belli bir topluluğun üyeleri olarak gören toplulukların ve bireylerin kendilerini kavramlaştırmalarıyla ilgili bir şeydir. Bu anlamda toplumlar, belli bir kolektif kimlik hissi oluşturulmuş birimlerdir.⁵⁷

Kimlik, kişilerin (gerçek, tüzel) toplum içinde bilinmesini, aidiyetine bağlı olarak tanınmasını sağlayan, kişiye ait olan ayırt edicilik olarak tanımlanabilir. Kişilerin ait oldukları toplum/topluluk/cemaat yapıları içinde kimliklerinin oluşumunu sağlayan farklı tanımlayıcı özellikleri (rolleri) olabilir. Kimlikler oluşabildiği (ancak etnik kökene dayalı kimlikler –Türk olmak- verili kimlikler olup sonradan edinilemez, kaybedilemez) gibi ortadan da kalkabilir. Bir cemaatin üyesi olan kişi oradan ayrılarak bu kimliğinden soyutlanabilir. Ait olduğu ülkenin vatandaşlığından çıkarak başka bir ülkenin vatandaşı olabilir ya da iki ülkenin aynı anda vatandaşı olarak çifte kimlikli olabilir. Bir tüzel kişiliği oluşturan şirket hem vergi rekortmeni hem de savunma sanayinin başat aktörü özelliklerini taşıyarak iki ayrı kimlikle tanımlanabilir. O halde kişiler aynı anda birden fazla kimlikle tanımlanabilmektedirler. Daha ötesi de mümkün; zira kimlik sadece tekil kişilerin değil kişilerin oluşturduğu yapıların da tanımlayıcısı olabilir. Bir aile, aşiret, mahalle, şehir, hobi veya meslek grupları ile milletlerin de ayırt edici özelliklerine bağlı olarak kimlik tanımlaması yapılabilir. Şu halde kimlik tanımlaması yapılabilmesi için ayırt edici özelliklerin var olması ve fark edilebilmesi gerekmektedir. Bir an için kimliksizlik durumunun varlığı düşünüldüğünde kişinin

57 Paul Roe, "Toplumsal Güvenlik", *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.178.

aidiyeti ve buna bağılı olarak kendisini ifade edememe durumu daha ötesinde güvensizlik durumu hâsıl olacak ve bu durum önce bireyde sonra içinde yaşadığı toplumda bir takım buhranlara kapı aralayacaktır.⁵⁸

Yukarıda kimlikle ilgili yapılan değerlendirmelerin yanında Amartya Sen'in yaklaşımı da yeni perspektif sunmaktadır: Ona göre; kimliğin önemi sosyal bağlama bağılıdır, bulunduğu ortamda üstlendiği rol ve tercihlerine göre kimlikler belirginleşebilecek olduğundan, kalıcı değillerdir.⁵⁹

Kimlik konusunu inceleyen Alpman, atıf yaptığı Berger ve Luckmann'a dayanarak; sosyal ilişkilerin gerçekleştiği her alanda (siyaset, kültür, hukuk, din) kimlik konusunun ele alındığını ve bu konuda güçlü tartışmaların ve literatürün oluştuğunu tespit ederek, kimliğin toplumsal kurumlar içinde sosyal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını, kişinin kendini ve ötekini tanımlamasının araçlarından biri olduğunu belirtmiştir. Ona göre; ulus-devletlerin önemli bir çoğunluğu 'sosyal devlet' olarak bir işlevi üstlenmiş, bu işlevi ve rolü üstlenen egemen rejimin, gündelik yaşam rutinlerine kadar yaşamın bütün alanlarını kapsayarak, toplumsal yapıyı düzenlemek ve onu sürekli üretmek için kimliklere seslendiğini ifade etmiştir.⁶⁰ Toplumsal kimlik, devlet ve güvenlik kavramları üzerindeki Buzan'ın çalışmaları hakkında analitik yaklaşan McSweeney, devletin önceliği varsayımından kaynaklanan, güvenliğin referansı olarak insanlara ve ait oldukları devlet-altı gruplara önem veya özerklik verme konusundaki başarısızlığının artık görünüşe göre düzeltilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Buzan'ın tehditlere karşı savunmasız ve güvenliğe ihtiyaç duyan temel değer olarak toplumsal kimliğin korunmasına odaklandığını, kimliğin, Orta ve Doğu Avrupa'da büyük bir ayaklanma nedeni ve Avrupa Birliği'ndeki entegrasyona karşı bir direniş kaynağı olarak medyada ortaya çıkmadan önce, onlarca yıldır sosyal bilimcilerin moda meşguliyeti olduğunu, kimliğin, onu hem çekici hem de kavranmasını zor kılan insani yüzü ve geçici karakteriyle iyi bir şey olduğunu ifade etmektedir.⁶¹

58 Zygmunt Bauman, *Kimlik*, (Çev. Mesut Hazır), Ankara 2017, s.22.

59 Amartya Sen, *Kimlik Ve Şiddet Kader Yanılsaması*, (Çev. Ahmet Kardam), İstanbul 2006, s.46.

60 Polat S. Alpman, "Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, Ankara 2018, s.3.

61 Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests A Sociology of International Relations*, Cambridge 2004, s.68,69.

Kimlik kavramının ne olduğu ve ne olmadığına ilişkin yukarıda yapılan değerlendirmelerin ışığında kolektif kimlik kavramının bariz bir örneği olan “milli kimlik” kavramı üzerinde değerlendirmeler yapılabilir.

Milli kimliğin ne olduğunu anlamak veya bir tanıma yerleştirmek için öncelikle millet kavramını bir zemine oturtmak gerektiği yaklaşımıyla Smith bir milleti, “*tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kùltürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı*” olarak tanımlamıştır. Smith’e göre milli kimlik karmaşık, soyut ve çok boyutlu olup, millet ve milli kimlik kavramları arasındaki ilişkiyi; etnik, kùltürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılar olarak ifade etmiştir. Ona göre müştereken paylaşılan anılar, mitler ve geleneklerin birleştiriciliği ve dayanışma bağları milli kimliği oluşturmakta ve bu bağlar devletin yasal ve bürokratik nitelikli bağlarından farklıdır. Milli kimlikle oluşan bu güç onu diğer milletlerin ideolojilerine karşı da dayanıklı hale getirmektedir.⁶² Milleti oluşturan etnik, kùltürel, toprak gibi bağ yapıları, aslında milli kimliğin oluşmasında etkili olan anı, mit ve geleneklerin ortak hafıza olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşmakta ve millete dâhil olan her yeni fert tarafından sorgulanmaksızın sahiplenilmektedir.

Milli kimliği oluşturan sosyal, coğrafi ve tarihsel gerekliliklerin yanında bireylerin de bu kimliğe katkı verebilmeleri için kendi kimlikleri ve bunun da oturabilmesi için benliklerinin oluşması ve güven altında olması gerekmektedir. Bireyin varlıksal güvenlik duygularının bilişsel ve duygusal dayanağının pratik bilinç olduğunu ifade eden Giddens, bunun bütün kùltürlerde insan etkinliğinin büyük bir kısmını oluşturduğunu söylemektedir. Varlıksal güvenlik, gündelik hayattaki doğal tutumun gerekleri ile yakından ilişkilidir. Bireyin günlük yaşamında karşılaştığı olaylar sonucu edindiği deneyimler, davranışlarının nasıl şekilleneceği yönünde onu yönlendirir ancak bu yönlendirme onun karşılaşacağı riskleri de beraberinde getirir. Bu risklerin yoğunluğu, öngörülemezliği kaygı üretebilir. Bireyin günlük yaşamında bu muhtemel riskleri elimine eden bilinçaltı incinmezlik duygusuna bağlı olarak temel güven oluşur. Bu temel güven bazen gerçek dışılıkla da çakışabilir ve birey kendisini tehdit eden (algıladığı) unsurlara karşı koruyucu bariyer oluşturabilir. Her birey farklı

62 Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina şen), İstanbul 1994, s.34.

rutin biçimlerine dayalı kendine özgü bir varlıksal güvenlik çerçevesi geliştirir. Kaygı, güven ve gündelik toplumsal rutinler arasında çok yakın ilişkiler olduğu için, gündelik hayatın rutinleri başa çıkma mekanizmaları olarak görülebilir.⁶³ Günlük yaşamda bireyin davranışlarında bir yeknesaklık sağlayan kaygısızlık (güvenlik) halinin ve sürdürülmesi gereken istikrarlı ve güvenli kimliklerin korunmasına yapılan vurgu nedeniyle değişim, rahatsız edici ve potansiyel olarak zararlı bir şey olarak algılanabilmektedir. Varlıktaki güvenlik (ontolojik güvenlik) olarak adlandırılan şeye odaklanan bu tür çalışmalar önemli bakış açıları oluşturmakla birlikte, ontolojik güvenliğin Uluslararası İlişkilere uygulanması sonucunda kimlikle ilgili istikrara çok fazla ilgi gösterilmiştir. Bu ilgi, Uluslararası İlişkilerdeki odağını mevcut kimliklerin korunması sorularına ve daha özel açıdan, devletin motivasyonu olarak kimliğin güvenliğini sağlamaya yönelik algılamayı oluşturmuştur.⁶⁴

Ontolojik güvenliğin ne olduğuna ilişkin kavramsallaştırma çalışmasında Mitzen, ontolojik güvenliği bedenın değil benliğin güvenliğı olarak ifade etmiştir. Benliğin güvenliğı; kişinin kim olduğuna dair eylemi ve seçimi mümkün kılan ve motive eden öznel duygudur. Bireylerin bu benliğin güvenliğine ihtiyaç duyduğunu söylemek, onların buna ilişkin anlayışlarının nispeten istikrarlı olması gerektiğini söylemektir. İstikrara ihtiyaç duymak, kişisel anlayışların sonsuza kadar değişmemesi gerektiğı anlamına gelmez; aslında bu tür değişiklikler öğrenme ve kişisel gelişim için gereklidir. Buradaki fikir daha ziyade bireylerin kişisel süreklilik duygusuna değeri vermeleridir, çünkü bu onların faillik kapasitelerini garanti altına alır.⁶⁵ Rumelili ve Adısönmez'e göre de bireyin geçmişinden geleceğine sistematik bir öz-anlatıya sahip olması ve bu öz-anlatının başkalarının kabul görmesi, bireyi kimliğiyle gerçekleştirir. Böylece ontolojik güvenlik kendi kimlikleri ile bireylerin sosyal ve fiziki ortamların sürekliliğine dair sahip oldukları güven hissidir.⁶⁶ Bireyin kendine özgü oluşturduğu alışlagelmiş yaşam tarzı, bu yaşantısını güçlendiren ve derinleştiren kendi hikâyesi,

63 Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul 2019, s.61, 67, 69.

64 Christopher S Browning ve Pertti Joenniemi, "Ontological Security Self-Articulation and The Securitization of Identity", *Cooperation and Conflict*, New York 2016, s.2.

65 Jennifer Mitzen, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, C. 12, S. 3, London 2006, s.344.

66 Bahar Rumelili ve Umut Can Adısönmez, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 17, S. 66, İstanbul 2020, s.25.

kendini tanımladığı ve ait olduğunu hissettiği sosyal bağları, geçmişinden manevi duygularını madde âlemiyle ilişkilendirerek yaşayarak oluşturduğu benliğini geleceğe taşıma kuvvesi, yaşantısını şekillendiren değerleri ve bu değerlerinin toplumdan beslenmesi ve toplumu beslemesi, ait olduğu toplumla etkileşimi gibi bireyin kendine özgü anlam dünyasının güven altında olması ile ontolojik güvenliği sağlanmış olacaktır.

Ontolojik güvenliği bireyin kendi yaşantısı ve rutinleri içinde bir güven hali olarak görmenin yanında, Uluslararası İlişkiler açısından devletlerin de ontolojik güvenlik arayışı var mıdır? Devletler de kendi kurumları, karar alma mekanizmaları, doğumları (kurulumlar) ve ölümleri (dağılarak tarih sahnesinden çekilmeleri) gibi unsurlar açısından yaşayan, etkilenen/etkileyen bir anlamda organik yapılardır. O halde yaşayan ve ölen bu yapıların (devlet) tıpkı bir birey gibi kendi rutinleri, kendine özgü söylemleri, o devleti biricik yapan tarihi, sosyolojik yaşanmışlıkları, ortak sevinç ve hüzneleri, mevcudiyetine ilişkin çıkarları, usule ilişkin ritüelleri gibi kendine özgü biricik değerlerinin, herhangi bir iç ve dış tehdide maruz kalmayarak varlıksal güvenlik arayışının olduğu/olması gerektiği tespitleriyle devletlerin de ontolojik güvenlik ihtiyacının olduğu söylenebilir.⁶⁷

Ontolojik güvenliğin ‘bireyin kimliğinin ve benliğinin güven altında olmasıdır’ kısa tanımına bağlı kalarak devletlerin de ontolojik güvenlik arayışına ilişkin yaklaşımlarda kimlik ve benlik kavramlarına devlet adına nasıl bir anlam yükleneceğinin de açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç vardır. Bireylerin ontolojik güvenliğe ilişkin kavramlar çerçevesinde kendi tanımlamalarını yaptıklarını göz önüne alarak devletlerin de ontolojik güvenliğe esas değerlerini açıklığa kavuşturması karar alıcı güvenlik sağlayıcıların bilmesi gereken hususlardandır. Burada öne çıkan asıl mesele bireyin kendi rutinlerini oluştururken içinde bulunduğu topluma aidiyetinin (kimliğinin) referanslarının, onun değerlerini çerçevelediği ve kendine uygun olmayan değerleri kendinden uzaklaştırabileceği yani kendini tekâmül ettireceği bilinmektedir. O halde ontolojik güvenlik arayışında olan devlet kendi kimliğini ve benliğini hangi referans kaynağından beslenerek oluşturabilecektir? Burada devleti oluşturan (bu husus birey için onu doğuran demektir) toplumun değerleri, aslında doğrudan devletin

67 Mitzen, “Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma”, s.351,352.

değerleri olarak kendisini kabul ettirecektir. Aslında toplumun benliği ve kimliği devletin benliği ve kimliği olacaktır. Eğer devletin referans değerleri ile toplumun referans değerleri arasında uyumsuzluk olursa bu baskıcı rejimlere ya da başarısız devletlere neden olabilecek veyahut devlet aygıtı, ivedilikle toplumun referans değerleri ile uyum sağlayacaktır. Burada şu husus da öne çıkmaktadır: devletin ontolojik güvenliği aslında toplumun ontolojik güvenliğidir. O halde toplumun bu güvenliğini sağlamak, kendi kimliğini (kendisini oluşturan bireylerin de) ve benliğini oluşturacak –oluşmuş olanı da muhafaza ederek kuşaklar arası aktarımı yapacak-sosyal mekanizması nasıl olacaktır? Bu sosyal mekanizma, sosyal kurumlar ve devletin oluşturduğu kurumlar olmalıdır. Toplumun (ve onun oluşturduğu devletin) ontolojik güvenliğini sağlamak amacıyla toplumu oluşturan bireylerin benlik ve kimliği genel olarak öncelikle aile içerisinde şekillenmekle birlikte, asıl yüklemeler devletin güdümünde olan eğitim sistemi aracılığıyla yapılmaktadır.

Sosyal bilimlerde, aydınlanma ve Sanayi Devrimi ile birlikte öne çıkan Batı dünyasında uygun yurttaş yetiştirmek amacıyla özellikle ilkokulda yurttaşlık dersleri konularak eğitimin dönüştürücü etkisiyle modern devletin istediği yurttaşları yetiştirmek, kilisenin etkisinin azaltılarak laikleşme sürecini hızlandırmak ve çocuğun ekonomiye katılımını sağlamak amaçlı hedeflere odaklanılmıştır. Burada anayasaya bağlı ‘iyi vatandaşları’ yetiştirecek uygun ortam okuldur.⁶⁸ Eğitim ve okulun dönüştürücülüğünün, modern devletin gereği olarak yönetici elitlerin hedeflerine ulaşmayı amaçladığı hususu negatif bir anlam yüklense de eğitim faaliyetleri ve dönüştürücü özelliği, modern dönemle ortaya çıkmış bir husus değildir. Klasik dönemde de eğitim faaliyetlerini yürüten eğitim kurumları olmuştur. Modern dönemle başlayan zorunlu eğitimle modern devletin, modern toplumun ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidilmiştir. Öte yandan modern dönemle başlayan modern devlet yapısında vatan üzerinde yaşayanları birbirine bağlayan en güçlü bağın anayasal vatandaşlık bağı (Batıda gelişen laikliğe bağlı sekülerleşmenin etkisiyle kutsal bağların zayıflaması) olması nedeniyle modern devletin kendi kimlik ve benlik kodlarını vatandaşlarına yüklemesi ve bu değerleri koruyacak tedbirleri alması devletin bekası açısından zorunludur. O nedenle okul, devletin oluşturduğu ortak müfredatla ortak söylem,

68 Füsün Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul 2021, s.11.

hatıra, elem, sevinç, kahramanlık, toplumsal duyarlılık, inanç sistemi, ahlaki değerleri öğrencilere kazandırarak bireyi ve toplumu inşa etme görevini üstlenecektir.

1.4. MİLLİ GÜVENLİK, MİLLİ GÜVENLİĞİ İNŞA EDEN ÜST METİNLER VE AKTÖRLER

Dünyadaki uluslararası etkileşimin çok farklı gerekçelerle genişlemesi ve ülkelerin özel şartlarına bağlı olarak derinleşmesi, fırsatların yanında riskleri de (duruma göre tehditleri) beraberinde getirmiştir. Küreselleşme, devletler, milletler, sosyal ağlar, şirketler gibi birçok katmanların arasında güçlü iletişim ve etkileşimle birlikte taraflar, birbirleri üzerinde değiştirici etkileri ile de yüzleşmişlerdir. Küreselleşmeyi bu kadar hızlandıran ve aynı zamanda kaçınılmaz kılan etmenlerin başında kitle iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, toplumların ihtiyaçlarını karşılarken (ihtiyari ya da zorunlu) görev paylaşımları gelmektedir.

Küreselleşme, kültür ve medya ilişkisi üzerine Christof Demont'un analizinde; kültürel etkileşim öne çıkmaktadır. Kültürel etkileşimin birey, toplum üzerindeki etkilerinin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde neler olduğu/olabileceği tartışılmaktadır. Bu etkilerin bireyin kimliği ile toplumun kolektif kimliği üzerindeki dönüştürücü boyutu tartışılırken, baskın kültürün güç kaynağı ile etki bölgesine göre kurumsallaşması da tartışmalara girdi olmaktadır.⁶⁹

Küreselleşmenin kültürel etkisi yanında ülkelerin gittikçe birbirlerine bağımlılığının artması da bir başka tartışma alanı olarak görülmelidir. Bu bağımlılık⁷⁰ ihtiyaçların karşılanması boyutuyla olabildiği gibi kolektif güvenlik arayışı ile de olabilmektedir.

69 Christof Demont ve Heinrich, "Cultural Imperialism Versus Globalization of Culture: Riding the Structure-Agency Dialectic in Global Communication and Media Studies", *Sociology Compass*, C.5, S. 8, USA 2011, s.667.

70 "Küreselleşme sadece ticaret, yatırım, finans ve üretimin küresel olarak örgütlenişi gibi ekonomik ilişkilerdeki artan karşılıklı bağımlılığı değil, fakat aynı zamanda dünya çapında örgütler ve bireyler arasındaki sosyal ve siyasi karşılıklı ilişkileri ifade etmektedir. Önde gelen küreselcilere göre süreç, devlet düzenlemeleri ya da korku tarafından engellenmemesi durumunda emsali olmayan maddi ilerleme sağlayabilecek rakip tanımaz verimlilik kapasitesine sahip apolitik bir olgudur." Nana K. Poku ve Jacqueline Therkelsen, "Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik", *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.223.

Küreselleşmenin uluslararası etkileşim olarak tartışılmasının yanında ulusal düzeydeki etkileri de ulusal güvenlik bağlamında tartışılmaktadır. Ulusal güvenlik alanındaki küreselleşme etkisi aslında yine sınır ötesi hareketlenmelerin (dünyanın herhangi bir yerindeki siyasi, ekonomik, sağlık gibi dalgalanmaların) ülke içindeki en ücra köşeleri de etkileyebilmesidir. Ülke dışındaki bu dalgalanmalar, boyutuna bağlı olarak ülke içinde radikalleşmiş taraftarları aracılığıyla ön görülemeyen etkiler üretebilmekte, ülkenin hazır bulunuşluluk düzeyine göre krize varan sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunlar, kültürel etkileşim boyutunda baskın kültürün hedef ülke kültürü üzerinde dönüştürücü etki üretmesi halinde, ulusal güvenlik kültürel emperyalizm olgusu ile karşı karşıya gelebilmektedir.⁷¹

Ulusal güvenliğin sadece küreselleşmeden etkilendiği söylenemez. Ülkenin bulunduğu coğrafyanın şartları, ülke içi demografik yapı, etnik köken milliyetçiliği, sınırdış (ya da diğer) devletlerin maximalist eylemleri, ülke içi istikrarsızlık⁷², ekonomik buhran, kontrolsüz göç hareketleri, tarihten gelen hesaplaşmalar, radikalleşme ve terör gibi çok boyutlu etmenler ulusal güvenliği etkileme potansiyeline sahiptir. Ulusal çıkarların korunması konusunda BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisinin çalışmalarına atıf yaparak insani güvenlik bileşenlerinden bahsederek askeri korumanın yanı sıra insan onuruna yönelik tehditlerin de çalışmaların konusu olduğunu söyleyen Tarai, bu bileşenleri “*askeri güvenlik, politik güvenlik, siber güvenlik, enerji ve doğal kaynakların güvenliği, ekonomik güvenlik, insani güvenlik*” başlıkları altında ifade etmiştir.⁷³

Askeri güvenliği sağlaması gereken devletlerin doğal olarak, algıladığı tehdidi bertaraf edecek silahlanma yoluna gitmesi gerekmektedir. Her ne kadar ulusal

71 György Zoltán Bács, “National Security and Higher Education – Challenges, Risks and Threats”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, Cilt 10, Sayı 3, Budapest 2022, s. 92.

72 Richard Jackson, devletin gücünün üç boyutunu önemli görmektedir; (1) devlet kurumlarının temel görevleri yerine getirmesi ve politika oluşturma anlamında altyapısal kapasite; (2) devletin, otoritesine yönelik meydan okumalara karşı güç kullanma yeteneği ve istekliliği anlamında zorlayıcı kapasite; (3) halkın kendini ulus-devletle özdeşleştirme ve devletin yaşamı üzerindeki rolünü meşru görmesi anlamında ulusal kimlik ve sosyal birlik. Zayıf devletlerin en önemli özelliklerinden biri şiddet araçları üzerinde tekel oluşturmamaları ve tekellerini devam ettirememeleridir. Hâlbuki şiddet araçlarının tekeline sahip olma devlet olmanın minimum gerekliliğidir. Richard Jackson, “Rejim Güvenliği”, *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Ankara 2017, s.164.

73 Sunita Tarai, “National Security And Migration: A Human Security Centric Analysis”, *International Journal of Applied Research*, C. 10, S. 4, India 2024, s.80.

güvenliğin boyutları askeri olmayan sektörler olarak genişletilse de askeri güvenlik, bir bütün olarak mutlak bir şekilde güvenliğin hayati boyutu olmayı sürdürmektedir. Bu hayati durum devletlerin silahlanma yarışına girmesine, karşılıklı silahlanma yarışı da güvenlik ikilemine (güvenlik çıkmazı) neden olabilir. Ayrıca yüksek askeri kapasite oluşumu nedeniyle bazı güvenlik sorunları, askeri olmayan yöntemlerle giderilebilecekken doğrudan askeri güç kullanımına neden olabilir.⁷⁴

Güvenliğin eleştirel bakış açısıyla da yeniden düşünülmesi gerektiğini ifade eden Ağır, askeri olmayan yöntemlerin de güvenliği sağlayıcı enstrümanlar üretebileceğini söylemektedir. Bireysel hak ve özgürlüklerin korunması ve genişletilmesi, ekonomik kalkınma, çatışma yönetimi, demokratikleşme, sivil toplumun desteklenmesi gibi askeri olmayan güvenlik sorunlarının çözümünde yeni/eleştirel yaklaşımların geliştirilmesini ve güvenliğin tüm insanlık için olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵

Ulusal güvenliğe ilişkin akademik yaklaşım sonrasında Türkiye’de ulusal (milli) güvenlik nasıl tanımlanmaktadır? Bu sorunun cevabı 6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde tanım olarak görülmektedir. Söz konusu Kararnamenin “Tanımlar” başlıklı 2’nci maddesinde milli güvenlik “*Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını,*”⁷⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda görüldüğü üzere milli güvenliğin tehdit algıladığı değerleri olarak Devletin çıkarları da dâhil her türlü mevcudiyet şartları görülmüştür. Tanımda; siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki çıkarlara vurgu yapılmakla birlikte bu alanların ne tür tehditler altında olabilecekleri açıklanmamıştır. O halde milli güvenliğin tanımlanması ve tesisi için sadece askeri boyut öngörülmemiştir. Bahsi geçen sektörlerin güvenliğini tesis için askeri seçenek esas olabilecek iken Devletin alacağı askeri olmayan tedbirler nedeniyle askeri seçenek en son düşünülecek husus olabilir. Tanımda iç ve dış

74 Sheehan, “Askeri Güvenlik”, s.158.

75 Bülent Sarper Ağır, “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri*, S. 22, İstanbul 2011, s.108.

76 “Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, S. 6, RG: 17.07.2018-30479, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.6.pdf> (Erişim: 05.5.2022).

tehditlerden bahsedilmektedir. Bu Kararname gereği toplanan MGK toplantılarında (Tezin ilerleyen kısımlarında analiz edilen) Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit eden terör ve terörizmle mücadele için güçlü irade beyanları bulunmaktadır.

Terörle yoğun mücadele eden Türkiye'nin bu mücadeleye esas 1991 yılında yayımlanmış olan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu yürürlüktedir. Bu Kanununun 1'inci maddesi terörü açık şekilde tanımlamaktadır. Söz konusu maddede terör; cebir ve şiddet kullanma yoluyla Devletin siyasi varlığını hedef almak için baskı, korkutma, tehdit yöntemlerinin kullanılarak Devlet otoritesini sarsmak ve yok etmek amacıyla bir örgütsel yapı içerisinde gerçekleştirilen suç eylemleri olarak tanımlanmıştır.⁷⁷ Kanunda yapılan tanımda, terör eyleminin yöntemi, hedefi ve eylemi gerçekleştiren aktörler belirginleştirilmiş, eyleminin doğrudan Devleti ve Devletin kurumlarını hedef alması halinde terör olarak kabul edilmiştir.

Milli güvenlikle ilgili yukarıda yapılan analizlerden yola çıkarak milli güvenliğin üç ana omurga üzerinde şekillendiği söylenebilir: Vatan, millet ve devlet. Devlet, sınırları belli bir toprak (vatan) üzerinde yaşayan sürekli bir nüfusun (millet) üzerinde nihai karar verici olan son otorite olarak hareket eden egemen ve diğer devletler tarafından da tanınan⁷⁸ organik, bürokratik, diplomatik ve siyasi bir yapıdır. Tanımda bahsi geçen egemenliğin mevcudiyeti için vatan sınırlarının güven altında olması, milletin bu sınırlar içinde yaşama ayrıcalığına (vatandaş) sahip olması, devletin de bu ayrıcalığı sağlayarak koruması gerekmektedir. Vatandaşların oluşturduğu milletin ortak yaşama duygularını geliştirmesi, ortak acı ve mutluluk hafızasının oluşarak, paylaşılan nimetler ve katlanılan maliyetlerin ortak kabuller haline gelmesi millilik olgusunu oluşturmaktadır. Milli güvenlikle milletin değerleri, özgürlüğü ve yaşamsal ihtiyaçlarına karşı oluşacak tehditlere yönelik tedbirler geliştirilir. Güvenliğin, nesnel anlamda edinilmiş değerlere karşı tehditlerin olmayışını, öznel anlamda ise edinilen bu değerlere saldırı korkusunun olmaması olarak tanımlandığı bilindiğine göre milli güvenlik için söz konusu nesnel ve öznel tespitler hangi milli belgeler ve söylemlerle belirlenecektir?

77 Terörle Mücadele Kanunu, S.3713, KT:12.04.1991, RG:12.04.1991-20843, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim: 11.04.2024).

78 Faruk Yalvaç, "Devlet", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), İstanbul 2015, s. 312.

Modern dönemde ulus devlet yapısının ortaya çıkmasıyla birlikte ulusun oluşturduğu devletin temel görevleri, sorumlulukları ve sınırlılıklarının belirlendiği anayasalar hayata geçirilmiş, yönetim erkini, yasamayı, yargıyı ve ulusu bağlayıcı en üst normlar oluşturulmuştur. Devletin yönetiminde erki elinde bulunduran iradenin en üst yöneticisi (lider), toplumun inanacağı söylem ve güveneceği eylemleri üreterek uluslararası sistemde toplumun özgüvenini sağlayacak öncülüğü yapar. Devletin güvenliğe ilişkin algılamalarının daha sistematik takibi ve ilgili kurumların iş paylaşımının koordine edilmesi için ulusal kurullar oluşturularak geleceğe yönelik güvenlik stratejileri geliştirilir. Yönetim erkinin, toplumun huzur, refah ve kalkınması için geleceğe yönelik planlamaları ulusal mekanizmalar aracılığıyla tartışılarak kamuoyuna duyurulur ve ilgili kurumlar bu planlamalara göre çalışmalarına, kurumsal politika ve stratejilerine yön verirler. Aşağıdaki başlıklarda milli güvenlik algılamalarının ve gerekli tedbir stratejilerinin hangi ulusal metinler ve aktörler tarafından oluşturulduğu hususları açıklanmaktadır.

1.4.1. Anayasalar

Anayasa; ülkenin yönetiminde rejimin karakterinin yansıdığı kurumları belirleyen; kurumların görev, yetki ve işlevlerini oluşturmayı, bu kurumlar arasındaki ilişkileri düzenlemeyi ve devlet ile birey arasındaki ilişkiyi tanımlamayı amaçlayan; kişi hak, sorumluluk ve özgürlüklerini çerçeveleyen yazılı ve yazılı olmayan kurallardan oluşan ülkenin en üstün yasasıdır.⁷⁹ Anayasaların genel olarak amaçları bir önceki tanımda ifade edilmiştir. Bu amaçları gerçekleştirmesi beklenen anayasaların “devletleri yetkilendirmek”, “birleştirici değerler ve hedefler oluşturmak”, “yönetimin istikrarını sağlamak”, “özgürlüğü korumak” ve “rejimleri meşrulaştırmak” işlevleri sıralanabilir.⁸⁰

Düzenleyici hükümler içeren pozitif hukuka dayalı yasalar, karar alıcılara göre değiştirilebilir özellik taşırlar. Karar alıcıların çıkardığı yasaların kazanılmış hak ve özgürlükleri sınırlama ya da kaldırma tehlikesi vardır. Bu tehlikenin bertaraf edilerek hakların korunmasını sağlamak için hukuksal ilkelerle anayasal düzenlemeler ile daha

79 Andrew Heywood, *Siyaset*, (Çev. Fahri Bakırcı), Ankara 2020, s.489.

80 *Age*, s.498.

yüksek özel metinler oluşturulmuştur. Bu metinlerin amacı hakların çiğnenmesine ve bireylerin meşru çıkarlarının kamu otoritesince göz ardı edilmesine karşı güvence oluşturmaktır.⁸¹

Her ne kadar anayasalar pozitif hukuka dayalı yasaların ve karar alıcıların negatif tutumlarına karşı önlem amacı taşısa da neticesinde anayasalar da bir pozitif hukukun çıktısıdır. O halde hak ve özgürlüklerin nelerden ibaret olduğu, bunların belirlenmesinin ve tanımlanmasının kime göre, nasıl, kim için ve kim tarafından belirleneceği de bir başka açıklığa kavuşturulması gereken husustur. Anayasa konusunda Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teorinin en önemli temsilcisi Habermas'ın, özgürlük ve eşitlik ile hakların tanımlanmasının demokratik anayasalarda nasıl şekillendiğine ilişkin görüşleri olmuştur. Habermas, çağdaş anayasaların doğal hukuktan neşet ettiğini ifade ederken, yurttaşların doğal olarak özgür ve eşit ortaklıklarının varlığını da kabul etmektedir. Ancak bu kabulde de özgürlüğün ve eşitliğin subjektif olduğu, bu iki kavramın değer dünyasındaki yeri ve diğer değerlerle karşılaştığında durumunun daha da açıklığa kavuşması gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁸²

Anayasanın kültürle ilişkisini sorgulayan Kaya, hukuk olgularının kültür kaynaklı olduğunu, kültürünse değerlerin dışı vurumu olduğunu ifade eder. Anayasa da hukuki bir metin olduğuna göre kendisini oluşturan toplumun kültüründen kaynağını alacaktır. Ancak, anayasanın bir değerler listesi sunmaktan öte bu değerlerin çatışma halinde öncelikli olanını ve metodolojisini ortaya koyması gerektiği gibi normatif söyleminin yanında bir takım ontolojik, epistemolojik ve etik iddialarının da olması gerekir.⁸³

Anayasaların, toplumun kültürel değerlerinden gelen pozitif hukuk çerçevesinde hak ve özgürlükleri tanımladığı görüldüğüne göre aynı anayasaların, varlığına önem verdiği hak ve özgürlükleri koruması da gerekmektedir. Hak ve özgürlüklerin içinde barındırdığı değerlerle, çerçeveleyen değerlerin aslında toplumun ve bireyin benlik ve kimliğini de oluşturduğu yadsınamaz. Toplumda milli birlik ve

81 Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (Çev. Şule Kut, Binnaz Toprak), İstanbul 2019, s. 125,126.

82 Jürgen Habermas, "Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı", *Çok Kültürcülük Tanınma Politikası*, Amy Gutmann (Ed.), (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul 2018, s.126.

83 Emir Kaya, *Hukuk Zihniyeti*, Ankara 2018, s. 269, 270.

beraberliğin temelini oluşturan benliğin ve tanımlayıcısı kimliğin korunması anayasaların milli güvenliğe atfedeceği önemle de ilişkilidir.

Devlet, modern anlamda demokratik ve hukukla yönetilen bir devlet olma anlayışının ötesine geçerek önleyici güvenlik devleti anlayışını da güvenlik politikalarına dâhil etmelidir. Güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılması gerektiği gibi güvenlik politikaları da meşruiyetini özgürlüğe hizmet ettikçe kazanacaktır.⁸⁴ Devletin meşru güvenlik politikaları hukuki zeminini anayasadan almak zorundadır.

Türkiye’de devletin anayasal sistemle yönetimi Osmanlı Devleti döneminde 1876 yılında Kânûn-ı Esâî ile başlar. Osmanlı Devleti sonrası dönemde ise halen yürürlükte olan 1982 Anayasası ile birlikte dört anayasal dönem söz konusudur. 1921 yılında; 2’nci maddesinde icra ve milleti temsil yetkisini Büyük Millet Meclisinde birleştiren Teşkilâtı Esasiye Kanunu yürürlükte olmuş ve bu Anayasa ile hem Milli Mücadele yürütülmüş hem de 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. 1924 yılında aynı Anayasa’da değişiklikler yapılarak devletin rejimi ve tanımlayıcı özellikleri belirlenmiş, Meclisin adı Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak değiştirilmiştir. Devlet yönetimine el koyan 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile birlikte 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu feshedilerek 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu kez 12 Eylül 1980 yılında yine bir askeri darbe ile devlet yönetimine el konulmuş ve 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası feshedilmiştir. Yönetimi ele alan askeri yapı tarafından hazırlanan 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 18/10/1982 tarihinde halkoylaması ile kabul edilmiş ve halen yürürlükte dir.

Cumhuriyet Dönemi anayasalarından 1924 ve 1961 anayasalarında mili güvenlik konusundaki genel bakış ile 1982 Anayasasının detaylı analizi bu Tez’in İkinci Bölümünde yer almaktadır.

1.4.2. Kalkınma Planları ve Hükümet Programları

Kalkınma planları, ülkelerin gelişme hedeflerinin dünyadaki gelişmelerle uyumlu olarak rekabet edebilirliği artırıcı tedbirlerle belirlendiği, sektörel gelişmelerle refah

⁸⁴ Milan Hodas, “Security and Other Values Protected by Constitution”, *Security In V4 Constitutions And Political Practices*, Agnieszka Bien-Kacala (Ed.), Jiri Jirasek (Ed.), L’ubor Cibulka (Ed.), Timea Drinoczi (Ed.), Torun 2016, s.148-152.

artırıcı stratejilerin paydaşları ile birlikte oluşturularak, refah-huzur-güvenlik ilişkilerinin güçlendirildiği vizyoner metinlerdir. Kalkınma planları karar alma organları tarafından ülkelerin en üst politika belgeleri olarak yayımlanır ve ülkenin bütün kurumlarının çalışmalarına rehberlik eder.

Güvenlik ile kalkınma alanlarının bütünleştirilmesine dayanan güvenlik-kalkınma bağı, 1980’li yılların sonundan itibaren ulusal boyutla birlikte uluslararası politika alanında da gelişmeye başlamıştır.⁸⁵ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1994 yılında yayımlanan “İnsani Gelişmişlik Raporu 1994”, güvenlik kaygılarının insanların hangi değerlerine yönelik olduğuna ilişkin bir gruplama yapmıştır. Bunlar “iş güvenliği”, “gelir güvenliği”, “sağlık güvenliği”, “çevre güvenliği”, “suçtan güvenlik” olarak insani güvenliğin farklı boyutları ve endişeleri şeklinde belirlenmiştir. Görüldüğü üzere BM Kalkınma Programı da kalkınma hedeflerinde güvenliğin farklı sektörlerini belirleyerek alabileceği tehditleri öngörmüş ve söz konusu Planla bu tehditlerin giderilmesini, planın amaçlarına yerleştirmiştir.⁸⁶

Türkiye’de 1963 yılında 1. Kalkınma Planı oluşturularak, planlı kalkınma süreci hayata geçirilmiştir. Halen 12. Kalkınma Planı yürürlüktedir.⁸⁷ Planlı kalkınma dönemlerinin başlangıcı olan 1. Kalkınma Planının amaçları arasında insan hak ve hürriyeti, birey ve toplumun huzuru, milli dayanışma ve demokratik düzenin Türk Milletinin bir seçimi olduğu belirtilmiş ve milletin refah seviyesinin insanlık haysiyetine layık şekilde yükseltilmesi için planlı kalkınmaya geçildiği ifade edilmiştir.⁸⁸ Bu hedeflere ulaşmak için de milli tasarruf yoluyla iktisadi, sosyal ve beşeri kalkınmanın demokratik yollarla sağlanacağı, Planın yöntemleri olarak görülmektedir. Kavramlara ve yöntemlere bakıldığında 1. Kalkınma Planında

85 Ahmet Barbak, “Türkiye’de Kamu Politikası Sürecinde Güvenlik-Kalkınma Bağı: Ulusal Kalkınma Planları Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S. 18, Trabzon 2017, s.264.

86 United Nations Development Programme (UNDP), s.3.

87 On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), TBMM Karar No. 1396, Karar Tarihi: 31.10.2023 <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (Erişim:20.07.2024).

88 Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl 1963-1967, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf (Erişim:20.07.2024).

toplumun huzur ve refahı için korunması gereken değerler belirlenmiş, bu değerler aynı zamanda devletin ulaşmayı istediği demokratik refah seviyesi olarak görülmüştür.

1.4.3. Milli Güvenlik Kurulları

Milli güvenlik kavramı; güvenlik ve tehdit edici unsurlar açısından algıları içerdiğinden karar alıcı elitlerin ve etkileyici çevrelerin (medya, akademi, siyasi söylem gibi) söylem ve Güvenlikleştirme politikaları ile şekillenmektedir. O halde nesnel verilerin ışığında öznel değerlendirmelerin çerçevelediği ve karar alıcı elitler tarafından oluşturulan milli güvenlik yaklaşımı ülkenin ulusal ve uluslararası politikalarına da etki edecektir.

İkinci Dünya Savaşına kadar liderlerin söylemleriyle askeri ve siyasi tehlikelerin varlığına vurgu yapılan psikolojik ve sosyolojik anlamlar taşıyan milli güvenlik, Savaş sonrası dönemde özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetiminde milli güvenlik yaklaşımıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Savaştan sonra bilim ve teknolojiadaki gelişmeler askeri kabiliyeti artırdığı gibi ülkelerin ekonomik rekabet edebilirliğine de büyük etki etmiştir. Teknolojik gelişmelerin hızı ve derinliği ülkeler arasında ekonomik rekabeti etkilediği gibi anarşik uluslararası sistemde çıkar maximizasyonunu da etkilemiştir. Ülkelerin bu çok yönlü etki üreten güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı yönetim erkleri tarafından milli kabiliyeti güçlendirecek stratejileri geliştirmeleri kurumlar arası koordinasyon ve milli siyaset ihtiyacını da doğurmuştur.⁸⁹

Ülkenin yurt içi ve yurt dışı maruz kaldığı tehditlerin tespiti ve alınacak tedbirler hakkında yürütme başta olmak üzere, ilgili kurumlara önerilerin geliştirilmesi amacıyla milli güvenlik kurulları oluşturulur. Bu kurulların, oluşturulduğu ülkelerde genel olarak yardımcı kuruluşlar olduğu ve aldıkları kararların tavsiye niteliği taşıdığı

89 Rona Aybay, Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, https://www.academia.edu/30574564/Milli_G%C3%BCvenlik_Kavram%C4%B1_ve_Milli_G%C3%BCvenlik_Kurulu (Erişim: 21.07.2024).

görülmektedir. Kurullarda sivil ve askeri bürokrasi ile birlikte siyasi elitlerde bulunmaktadır.⁹⁰

Türkiye’de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) 1962 yılında kabul edilen 129 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kanunu ile kurulmuştur. Bu Kanunla kurulan MGK’nın Bakanlar Kuruluna yardımcılık etmek üzere yine aynı Kanunun 2’nci maddesinde belirlenen görevleri yerine getirmesi hedeflenmiştir. Bu görevler arasında milli güvenlik politikasını belirlemek, bu konuda ilgili kurum, kuruluş ve kişilerin rollerini tespit etmek, görüşlerini Bakanlar Kuruluna sunmak belirlenmiştir.⁹¹ Bu Kanun, 9/11/1983 tarihli ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile birlikte 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle 2945 sayılı Kanun da yürürlükten kaldırılmış ve 2018 yılında 6 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmıştır. Bu Kararname’de Milli Güvenlik; *“Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade eder.”* şeklinde tanımlanmıştır.

Milli Güvenlik Kurulunun oluşumu ve genel görevleri 1982 Anayasa’sının 118’inci maddesinde belirlenmiştir. Bu maddeye göre Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhurbaşkanı yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlarından oluşmaktadır. Kabinenin diğer bakanları ve kişiler de gündeme göre Kurula çağrılabilir. Anayasa’ya göre Kurulun görevleri arasında; milli güvenlik siyasetini belirlemeye ve uygulamaya yönelik görüşlerini Cumhurbaşkanına bildirmek bulunmaktadır. Ayrıca, Devletin bekası ile toplumun refahı konusunda da alınmasını zorunlu gördüğü kararları Cumhurbaşkanına bildirmek

90 Hasan Tunç ve Ayhan Döner, “MGK ve Milli Güvenlik Kavramı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.1, S.1, Konya 2014, s.3-8.

91 Milli Güvenlik Kurulu Kanunu, S. 129, KT: 11.12.1962, RG: 19.12.1962-11286, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11286.pdf>, (Erişim: 12.08.2024).

görevi verilmiştir. Cumhurbaşkanına ise uygulamaya ilişkin değerlendirme sorumluluğu yüklenmiştir.

1.4.4. Liderler

Liderlik, davranış tarzı ya da kişisel nitelik (karizma) olarak anlaşılabilmektedir. Hedefe ulaşmak amacıyla ilgili aktörler üzerinde etki oluşturmak davranış tarzı olarak görülmektedir. Başkaları üzerinde kişisel özellikleri itibarıyla etki oluşturarak kendisini takip edecek kitleyi oluşturabilmekte karizmatik liderlik olarak ifade edilmektedir.⁹²

Toplumu oluşturan bireyler ve bireylerin oluşturduğu millet altı gruplar/yapılar/kurumlar (aile, cemaat, parti, ekol gibi) arasında, bir arada bulunmanın bağlayıcı unsurları ve bu unsurların öne çıkarılması, aktarılması, kabullenilmesi, yeniden üretimi hususları önden giden şahsiyetlerle güçlendirilir. Bu şahsiyetlerin, içinde bulundukları düşünce dünyasının ve davranışlarının temsil ettikleri toplum içinde kabullenilme süreci lider duruşlarını geliştirir. Liderler, kendilerini takip eden gönüllü ya da zorunlu kitlelere (ulusa) hükmederek onların geleceklerine yönelik beklentilerini yönetirler, bu beklentilerin gerçekleşmesi için tedbir alır ve umudu güçlü tutarlar.

Realist bakış açısında uluslararası ortamın anarşik olduğu kabul edilmektedir. Anarşik ortam doğal olarak kendi içinde tehditleri ve riskleri de barındırır. Ulusun güvenliği açısından bu tehdit ve riskler devletin ilgili kurumları tarafından algılanır ve yine ilgili kurumlar tarafından gerekli tedbir mekanizmaları hayata geçirilir. Bu noktada; devletin rejimi ile devleti yönetenlerin siyasi yaklaşımları tehdit ve tedbir ilişkisine de yön verir. Zira algılanan tehditlerin kaynağına yönelik tarihî geçmiş ve gelecek ilişkileri açısından toplumsal hafızayı temsil edecek ve gerekli tercihi ortaya koyacak üst irade, lider ve etrafında şekillenir. Lider, retorik ve devlet yönetiminden aldığı erkle hitap ettiği toplumu, algılanan tehditler ve alınan tedbirler konusunda bilgilendirir ve inandırır. Liderin ortaya koyduğu Güvenlikleştirme söylemi ya da

92 Heywood, *Siyaset*, s.446.

güven telkin edici söz ve eylemleri, devletin kurumları tarafından siyasi duruş ve yönetsel kararlara dönüştürölür. Liderin bu bakış açısının tarihsel geçmişı ve geleceğinin olması durumunda; oluşan siyasi duruş ve yönetsel kararlara, kuşaklar arası aktarımın sağlanması amacıyla milli eğitimin müfredatına da dâhil edilir.

Türkiye’de Devletin liderliğı 1982 Anayasasının 104’üncü maddesine göre Devlet Başkanı sıfatı ile Cumhurbaşkanına verilmiştir. Tez’in çalışma dönemi olan 2012 yılı ve sonrasında Cumhurbaşkanlığı görevlerini Abdullah GÜL (2007-2014) ve Recep Tayyip ERDOĞAN (2014 -) yürütmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ESAS TEHDİT ALGILAMALARI

2.1. DEVLETİN GÜVENLİK VE TEHDİT ALGILAMALARI

Araştırma kapsamına alınan dokümanların analizi ile devlet başkanının resmi konuşmalarının analizi yapılmış, analizlere ilişkin araştırma sorusu tespit edilmiştir. Analizi yapılan dokümanın numarası belirtilmiştir. Dokümanların analiz başlıklarında, dokümanda algılanan tehdit veya ön görülen tedbirler ve tehdidin yöneldiği referans nesnelerin neler olduğu belirlenerek araştırma sorusuna göre analiz edilmiştir. Devletin tehdit algılamalarının tasnif edildiği dokümanlar “Tehdit Algılama Dokümanı” (TAD) listesi Ek- 1’de bulunmaktadır.

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarını ulusal metinler üzerinden analiz etmek üzere “*Anayasa, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) Kararları, Cumhurbaşkanının TBMM açılış konuşmaları ve Kalkınma Planlarında Devletin güvenlik ve tehdit algılamaları nelerdir?*” araştırma sorusu çerçevesinde metin içerik analizleri yapılmıştır. Analizlerde, algılanan tehditler ve tehdidin yöneldiği referans değerler açıklanmıştır.

2.1.1. Anayasa

Cumhuriyet döneminde üç anayasa yapılmıştır. 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve halen yürürlükte olan 1982 Anayasası. İlk iki anayasa ile ilgili milli güvenliğe ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır. Halen yürürlükte olan 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ise detaylı analiz edilecektir.

2.1.1.1. 1924 Tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu⁹³

Teşkilatı Esasiye Kanunu 20.4.1924 tarihinde kabul edilmiş ve 24.5.1924 tarihli ve 71 sayılı Resmi Gazete’de 491 sayılı Kanun numarası ile yayımlanmıştır. Bu Kanunla 85 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921) yürürlükten kaldırılmıştır. Anayasanın (1924) “Ahkam-ı Esasiye” başlıklı Birinci Faslı sekiz maddeden oluşmaktadır. Bu fasılda devletin rejim esasları belirlenmektedir.

Anayasanın ilk yayımlandığı halinde 2’nci maddesi “*Türkiye Devletinin dini, Dini İslâmdır; resmî dili Türkçedir; makarrı Ankara şehridir.*” hükmünü ihtiva etmekte iken, bu madde 1928 yılında “*Türkiye Devletinin resmî dili Türkçedir; makarrı Ankara şehridir.*” şeklinde, 1937 yılında da “*Türkiye Devleti, Cümhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.*” şeklinde değişikliğe uğramıştır. Son değişiklikle 6 temel ilke devletin esası haline gelmiştir.

Anayasanın değişikliğe uğramayan 3’üncü ve 4’üncü maddelerinde sırasıyla “*Hâkimiyet bilâ kaydü şart Milletindir.*”, “*Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegâne ve hakikî mümessili olup Millet namına hakkı hâkimiyeti istimal eder.*” hükümleri bulunmaktadır. Bu hükümlerle Millet’in dışında herhangi bir otoritenin hâkimiyetinin reddedildiği ve TBMM’nin millet adına hâkimiyeti temsil etme yetkisinin olduğu rejimin esası olarak hüküm altına alınmıştır. Ayrıca 69’uncu maddesinin ikinci cümlesinde sınıf, aile, zümre veya fertlerin imtiyazlarının kaldırıldığı hüküm altına alınarak, hâkimiyetin herhangi bir şekilde paylaşılmasının önüne geçilmiştir.

Meclisi oluşturan milletvekillerinin görevlerini yaparken ülkenin aleyhine olacak herhangi bir davranışını önlemek amacıyla 1928 yılında değişikliğe uğramış 16’ncı maddesindeki “*Vatan ve milletin saadet ve selâmetine ve milletin bilâ kaydüşart hâkimiyetine mugayir bir gaye takip etmiyeceğime ve cumhuriyet esaslarına sadakattan ayrılmıyacağıma namusum üzerine söz veririm.*” metni ile yemin ettirilmiştir. Yeminde görüldüğü üzere vatanın ve milletin güvenliği ile cumhuriyet esaslarına sadakat esas alınmıştır.

93 Teşkilatı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası), S.491, KT: 20.04.1340(1924), <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim: 07.07.2024).

Göreve başlayacak olan reisi cumhurun 1928 yılında değişikliğe uğrayan 38’inci madde gereği “*Reisicumhur sıfatıyla Cumhuriyetin, kanunlarına ve hâkimiyeti milliye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle sarfı mesai, Türk Devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle meni, Türkiye'nin şanı şerefini vikaye ve ilâye ve deruhte ettiğim vazifemin icabatına hasrı nefis etmekten ayrılmıyacağıma namusum üzerine söz veririm.*” metni ile yemin şartı konmuştur. Reisi cumhur, icranın da başı olması nedeniyle yemin metni milletvekillerine göre daha detaylıdır. Bu metinde de milli güvenlik hususları esas alınmıştır.

Beşinci Fasl “*Türklerin hukuku âmmesi*” başlığı altında şekillenmiş ve kişilerin hak, özgürlük ve sorumlulukları belirlenmiştir. Faslın başlangıcında 68’inci madde ile hürriyet esası belirlenmiş ve her Türk’ün hür doğup hür yaşadığı sarih bir şekilde ifade edilmiştir. Hürriyet, başkasına zarar vermeyecek şekilde her türlü tasarrufa müsaade etmektedir. Kişilerin inancına ilişkin değerleri ve ibadet hürriyeti 75’inci maddeyle koruma altına alınmıştır. Ülkenin güvenliğine ilişkin oluşan bir tehlike ve saldırı durumunda, 86’ncı maddeyle İcra Vekilleri Heyetine olağan üstü hal ilan etme yetkisi verilmiştir. Türk olma, 88’inci maddesinde soy bağı ile mümkün iken vatandaşlık bağı ile Türk olma durumunda din ve ırk ayrımı bulunmamaktadır.

Anayasanın 102,103 ve 104’üncü maddeleri ile devletin şeklini ve Anayasayı koruyucu hükümler konularak, değiştirilmesinin teklifi dahi engellenmiştir. Bu koruyucu hükümle, oluşabilecek Meclis çoğunluğu ile Anayasal güvencenin askıya alınmasına mani olunmuştur. Anayasa 1945 yılında 4695 sayılı Kanunla manasına hâlel gelmeden Türkçeleştirilmiştir.

2.1.1.2. 1961 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası⁹⁴

Anayasanın Başlangıç kısmında bulunan “...27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti” ifadesi ile 1961 Anayasasının 27 Mayıs İhtilalinin bir ürünü olduğu görülmektedir. Yine Başlangıç kısmında “milli şuur” ve “milli birlik” kavramlarına

94 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1961 Anayasası), S.334, KT: 09.07.1961, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim: 07.07.2024).

vurgu yapılarak Türk Milleti'nin bütün fertlerinin bağımsızlık, hak ve hürriyetlerine sahip çıkacağı mücadele azmini Türk milliyetçiliğinden aldığı ifade edilmiştir.

Anayasanın “Genel Esaslar” başlıklı Birinci Kısımın 4'üncü maddesinde Devletin egemenlik esası açıklanmış ve egemenliğin kesinlikle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Aynı maddede hiçbir kimsenin Anayasaya dayanmayan bir yetki kullanamayacağı şartı getirilmiştir. Anayasanın 8'inci maddesinde de kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı şartı konmuştur. Bu hükümlerde görüldüğü üzere Anayasa, ülkenin egemenliğini millete bağlı olarak korurken kendi içinde tanımladığı kuralların da herhangi bir kişi, organ ya da yasama tarafından yok hükmüne getirilmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Öte yandan 1924 Anayasasının 3, 4 ve 103'üncü maddelerinde de benzer hükümlerle korumalar konmuştur. Ancak, 27 Mayıs İhtilali ile bu hükümlerin bulunduğu Anayasa bütünüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Nitekim 27 Mayıs 1960 sonrası yönetim tarafından hazırlanan 1961 Anayasası da 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Her iki anayasanın da (1924-1961) askeri darbelerle hükümsüz kalabilmesi, anayasanın koruyucu hükümlerinin nasıl etkili işleyebileceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Aslında bu sorunun cevabı yine anayasal yönetimin içinde bulunabilir. Nitekim devletin yönetim rejiminin kurgulandığı anayasalarda kuvvet merkezlerinin yasama-yürütme-yargı olarak ayrıştırılması ile kuvvetlerin birbirini dengelemesi hedeflenmektedir. Ancak egemenliğin sahibi milletin demokratik haklarına karşı, devletin şiddet tekeline hükmeden güçler, demokratik süreci ve anayasaları askıya alabilmektedir. Burada dikkat çeken husus demokratik sürecin yine demokrasi adına askıya alındığı retoriğinin kullanılmasıdır.

Anayasanın İkinci Kısım “Temel Haklar ve Ödevler” başlığı altında oluşturulmuştur. Bu kısımda 10'uncu maddede “*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*” hükmü ile kişiler arasında ayırım yapılmaksızın kişiliğe bağlı hak ve hürriyetlere vurgu yapılmıştır. Aynı maddede bu hürriyetin korunması ve insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmesine yönelik devletin görevi belirtilmiştir. Anayasanın 1971 yılında değiştirilen 11'inci maddesinde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ve sınırlandırılabilmesi şartları belirlenmiştir. Bu kapsamda temel hak ve hürriyetlerin Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, genel ahlakın korunması gibi sebeplerle

sınırlanırılabilirileceği hükümleri konmuştur. Dini inanç, vicdan ve kanaat hürriyetinin a ıklanđıęı ve 1971 yılında değiştirilen 19’uncu maddesinde bu hürriyetin Devletin belirlediği çerçevede kullanılabileceği ve kimsenin ayin, ibadet ve törenlere katılmaya zorlanamayacağı koruması getirilmiştir. Ailenin korunması başlıklı 35’inci maddede aile Türk toplumunun temeli olarak belirlenmiş ve ailenin, ananın ve çocuğun korunması hususunda Devleti görevli kılmıştır. Bu maddede aile, ana ve çocuk korunması gereken bir başka ifade ile tehdide maruz kalabilecek değerler olarak görülmüştür.

Milli Güvenlik Kurulu 1971 yılında değişik 111’inci maddeyle anayasal bir kurum olarak belirlenmiştir. Kurulun anayasal görevi “*millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna tavsiye eder.*” hükmü ile belirlenmiştir. Kurulun diğer görevlerinin belirlenmesi özel kanuna bırakılmıştır. Anayasada belirtilen görevinde “milli güvenlikle ilgili kararların...” ifadesi genel hüküm içermekte olup Kurulun, milli güvenlikle ilgili olduğunu değerlendirdiği her husus Kurulun görev alanına girmektedir.

2.1.1.3. 1982 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Tez'in çalışıldığı tarih itibarıyla yürürlükte olan 18.10.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası halkoylaması ile yürürlüğe girmiştir. Başlangıç bölümünde; her Türk vatandaşının temel hak ve hürriyetlerinin çerçevesi eşitlik ve sosyal adalete atfedilmiş, vatandaşların maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve yetkisinin milli kültür, medeniyet ve hukuk düzenine uygunluğuna önem verilmiştir.⁹⁵ Anayasa, bireylerin hak ve yetkileri ile Devletin yetki, görev ve sorumluluklarını belirleyen en üst yasal metin olduğu için araştırma sorusuna cevap bulmak amacıyla analize dâhil edilmiştir.

Anayasanın 4'üncü maddesinde; 1'inci maddesindeki Devletin şekli, 2'nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3'üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez maddeleri getirilmiştir. İlgili maddeler incelendiğinde; Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu; Cumhuriyetin niteliklerinin toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olduğu; Devletin ülkesiyle ve Milletiyle bölünmez bir bütün olduğu; Resmî dilinin Türkçe olduğu; Bayrağının beyaz ay yıldızlı al bayrak olduğu; Milli marşının İstiklal Marşı ve başkentinin Ankara olduğu hususları Anayasa tarafından dokunulmazlık kapsamına alınmıştır. Anayasa tarafından koruma altına alınan bu değerler toplumun ortak değerleri olup, Anayasa bu değerlere karşı tehdit algılayarak ilgili maddelerin yasama organında herhangi bir şekilde tartışılmasına dahi müsaade etmemiştir. Anayasa tarafından doğrudan koruma altına alınan bu değerler; Cumhuriyet; demokratik, laik ve sosyal hukuk Devleti; Ülke ve Millet bütünlüğü; Türkçe; beyaz ay yıldızlı al bayrak; İstiklâl Marşı; Başkent Ankara.

Anayasa tarafından bu değerlerin her birinin neden doğrudan koruma altına alındığına ilişkin tarihsel arka plan analizi yapılabilir. Ancak, bu Tez'in konusu değerler üzerinde tartışma yapmaktan ziyade güven altına alınması gereken değerleri ve bunlara yönelik tehditleri belirlemek olduğundan bu aşamada bu kavramların tarihi gelişimine ilişkin tartışma yapılmayacaktır. Ancak şu husus tartışmasız olarak ifade

⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982 Anayasası), S.2709, KT: 18.10.1982, RG: 09.11.1982-1863, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, (Erişim: 4.5.2022), s.2.

edilebilir ki Birinci Dünya Savaşından sonra İstiklâl Harbinden çıkarak Osmanlı Hanedan Devleti sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasıyla ülke toplumu cumhuriyet, demokrasi, laiklik, sosyal hukuk devleti, milli marş kavramlarıyla da tanışmıştır. Modern dönemin ulus devlet anlayışının genetiğine uygun olan bu kavramların, toplumun bütün katmanlarınca kabullenilmeme ihtimali olduğu Anayasa yapan irade tarafından bir tehdit olarak algılanmış olduğundan, Devletin en üst karar organı olan yasa koyucu Türkiye Büyük Millet Meclisinde bile bu değerler üzerinde müzakerenin teklifine dahi müsaade edilmemiştir.

Anayasanın 6, 10 ve 68'inci maddelerinde Türk Milletinin egemenliğinin, Milletin dışında herhangi bir aile, zümre ya da imtiyazlı sınıf tarafından ele geçirilme ihtimali bir tehdit olarak algılanmış ve Anayasada herkesin kanun önünde eşit olduğu, siyasi partilerin tüzük, program ve eylemlerinin Millet egemenliğine aykırı olamayacağı hüküm altına alınmıştır. Demokratik devlet yönetimlerinin önemli araçlarından olan siyasi partilerin de “demokratik” faaliyetlerinin bir tehdit oluşturabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla milletin dışında herhangi bir unsurun ülkenin egemenliğine sirayet etmesi, ele geçirmesi ihtimaline karşı “Milli Egemenlik” güven altına alınması gereken değerler arasındadır.

Anayasanın 17'nci maddesinde herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı ile kişinin vücut bütünlüğü ve insan haysiyeti güven altına alınması gereken değerler arasında yer almakta iken bu değerlere karşı işkence, eziyet ve kanuna aykırı müdahale olması ihtimali tehdit olarak algılanmıştır. Güven altına alınması gereken, bireyin bizzat kendisi ve haysiyetidir. Bireylerin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu 24'üncü maddede koruma altına alınarak, bunları açıklamaya zorlanamayacağı, bu değerlerinden ötürü kınanamayacağı ve suçlanamayacağı hususu Anayasal güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla kişilerin dini inanç ve kanaatleri korunması gereken değerler arasındadır. Ancak aynı maddede din ve ahlak eğitimine ilişkin özel bir genişletme yapılarak, bu eğitim Devletin kontrolüne alınmış, aynı zamanda ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir. Din ve ahlak eğitiminin Devlet kontrolünde zorunlu olarak verilmesinin temel gerekçesi maddenin son paragrafında açıkça ortaya konmuştur. Maddede din kurallarının Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini etki altına alması tehdit olarak görülmüştür. Ayrıca din ve dini duyguların çıkar ve nüfuz sağlama aracı olarak

kullanılma ihtimali de Devletin temel düzenine karşı tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla 24'üncü maddede “dini inanç” korunması gereken bir değer olarak ifade edilmişken, Devletin kontrolü dışındaki dini inanç ise tehdit olarak algılanmıştır. Tehdit olarak algılanan din ve dini duyguların tehdit olma özelliğini ortadan kaldırmak için Türk Millî Eğitim Sistemine doğrudan görev verilerek toplumun Devletin ideolojisine aykırı inanç yapısı ile şekillenmesi önlenmeye çalışılmıştır. Öte yandan bu maddede Devletin koruması gereken din ile tehdit olabilecek din hakkında herhangi bir tanımlama ya da işaret yapılmayarak, Devletin güçler ayrılığı esasına dayalı yasama, yürütme ve yargı organlarına geniş bir tanım alanı bırakılmıştır. Nitekim Anayasanın 136'ncı maddesinde Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşu ve yapacağı işler hüküm altına alınarak Başkanlık, Anayasal bir kurum haline getirilmiştir. Maddede, Başkanlığın çalışması laiklik ilkesi esasına dayalı olarak belirlenirken, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlama amacını, özel kanununda gösterilen görevlerle yerine getirmesi yetkisi verilmiştir. Başkanlığın kuruluş ve görevlerini düzenleyen 1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanunun 1'inci maddesinde –ki Tezin hazırlanma vaktine kadar içeriğinde herhangi bir değişiklik olmamıştır- görevleri belirlenirken “İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.” hükmü ile aslında yasa koyucu, Anayasa’da açıklığa kavuşturulmamış olan ve korunması gereken “din” tanımını İslam Dini olarak tanımlamıştır. Diğer bir anlatımla Anayasanın koyduğu Diyanet İşleri Başkanlığının milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlama amacını, yasa koyucunun belirlediği İslam Dini referansları ile gerçekleştirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda 24'üncü maddede din ve vicdan hürriyeti için Anayasada bulunan tedbirlerin yanında 25'inci maddesinde “Düşünce ve kanaat hürriyeti” güven altına alınmıştır. 25'inci maddede “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.” hükümleri yer almaktadır. Bu hükümlerle bireylerin benlik ve kimliklerinin ayrılmazı olan düşünce ve kanaatlerinin gizli kalma özgürlüğü getirildiği gibi bu düşünce ve kanaatleri nedeniyle toplum içinde horlanamayacağı ve bir suça gerekçe yapılamayacağı tedbiri

getirilmiştir. Düşünce ve kanaat hürriyeti, engelleyici saldırı tehdidine karşı Anayasal güvence altına alınmıştır.

Anayasa'nın Yabancıların Durumu başlıklı 16'ncı maddesinde *“Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.”* hükmü getirilmiştir. Bu hüküm tek başına bir değeri tehdit etmemekle birlikte Anayasal bir hükümle yabancıların temel hak ve hürriyetlerine kısıtlama getirilmesinin yasal başka bir zemini 2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5'inci maddesindeki “Yabancı okullar” bendinin 4 numaralı alt bendindeki hükümde bulunabilir. Hükümde Devlet, yabancıların ülke içerisindeki hareketlerini okul açma haklarında açıkça sınırlamış ve sert kontrole tabi tutmuştur. Devlet, Anayasa'da sınırlama yetkisini açıkça ifade etmiş ve 5580 sayılı Kanunda da bu yetkisini okulların açılması ve genişletilmesi konusunda doğrudan kullandığı hususuna bakıldığında Devletin, yabancıların yürüttüğü eğitim faaliyetlerinde tehdit algıladığı ortaya çıkmaktadır. Eğitimin bireylerde davranış, mefkûre, aidiyet gibi benlik ve kimliklerine yönelik değerleri dönüştürücü özelliği dikkate alındığında yabancıların verdiği/vereceği eğitimlerle bireylerin benlik ve kimliklerini inşa etmesinin bireyin ve ulusun ontolojik güvenliğine karşı tehdit oluşturabileceği anlaşılmaktadır.

Eğitimin hem hak, hem tehdit, hem de korunması gereken bir değer olduğu Anayasa'nın 42'nci maddesinde daha açık olarak ifade edilmiştir. Maddede *“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.”* hükmü ile eğitim öğretimin, bireyin engellenemez bir hakkı olduğu belirtilmekle birlikte *“Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.”* hükmü ile de bu hakkın çerçevesi çizilmiş, hakkın Anayasaya sadakati tehdit edebileceği öngörülerek, Anayasa hükmü ile hakkın kullanımına sınırlama getirilmiştir. Ayrıca eğitim öğretim faaliyeti Devletin gözetim ve denetimi altına alınarak kontrolsüz eğitim ve öğretim faaliyetlerinin tehdit olma özelliğinin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Aynı maddede yer alan hükümlerle Türkçe ana dil olarak tanımlanmış ve Türkçeden başka bir dilin ana dil olarak okutulmasına müsaade edilmemiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere Türkçe, Devletin dili olarak tanımlanmış

ve Anayasada değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği madde içerisinde koruma altına alınmıştır. Anayasa'nın 42'nci maddesinde ana dilde eğitimin de Türkçe ile yapılmasının şart olarak konduğu hususu birlikte incelendiğinde, toplumun milli birlik ve beraberliğini güçlendirecek, ortak duygularını aynı söz varlığı ve kültür içerisinde ifade etmesini sağlayacak Türkçe dili koruma altına alınmış, başka ana dil tanımlaması tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca hangi yabancı dillerin eğitiminin ne şekilde yapılacağının kanunla düzenlenmesi Anayasal şarta bağlanarak yabancı dillerle bireylere ve topluma sirayet edebilecek kültürel etkileşimin de kontrol altına alınması hedeflenmiştir.

Devletin gençleri koruması gerektiğine işaret eden, Gençliğin korunması başlıklı 58'inci maddede yer alan hüküm ile istiklal, Cumhuriyet ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü korunması gereken değerler arasında ifade edilmiştir. Gençler de bu değerlerin emanet edildiği gelecek nesil olarak görüldüğünden gençlerin yetişme ve gelişmeleri için Devlete tedbir alıcı görev verilmiştir. Maddede, sayma suretiyle alkol, uyuşturucu madde, suçluluk, kumar öncelikli olmak üzere zararlı alışkanlıklara dikkat çekilerek gençlerin bu zararlı alışkanlıkların ve cehaletin tehdidi altında olduğu Anayasal metin olarak ortaya konmuştur. Bu tehdit unsurlarına karşı realist bakış açısında da olduğu gibi devlet merkezli bir yaklaşımla Devlete öncelikle gençleri koruma görevi verilmiştir. Bir başka ifade ile bu tehdit unsurlarının gençlere yaklaşması dahi tehlikeli görülmüş, Anayasal ifade olarak toplumun da dikkati çekilmiştir.

2.1.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)⁹⁶

Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesi TAD 02 doküman numarası ile yer alan Dokuzuncu Kalkınma Planı, *“İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye”* vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Plan uzun vadeli stratejiye hizmet etmek üzere hazırlanmış olmakla birlikte aslında 2007-2013 yılları arasını

96 Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), RG: 01.07.2006-26215, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (Erişim: 04.05.2022).

kapsamaktadır. Tez'in çalışma aralığının 2012 yılından başlaması ve ayrıca 2001-2023 uzun vadeli strateji vizyonu olduğu için Plan çalışmaya dahil edilmiştir.

Planın, "Rekabet Gücünün Artırılması" başlığı altında 96'ncı madde küresel rekabetin, rekabet avantajı unsurlarını hızla değiştirdiği ve işgücünün eğitim seviyesi ve gerekli yeteneklere sahip olması gerektiği vurgulanarak, ülkenin küresel rekabet kabiliyetine karşı küreselleşmenin getirdiği tehdit örtük olarak algılanmış ve işgücünün eğitim seviyesi ve gerekli yeteneklere sahip olması ile tehdide tedbir öngörülmüştür.

Şiddet ve istismara dikkat çekilen 260'ıncı maddede; toplumun önemli bir kısmını oluşturan kadın ve çocuklara karşı şiddet ve istismarın ortadan kaldırılması için toplumun bilinçlendirilmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları tehdide tedbir olarak öngörülmüştür.

Yabancı dillerin, kültürümüzün taşıyıcısı olan Türkçenin temel ve ayırt edici özelliklerini kaybetmesine yönelik olumsuz etkisine dikkat çekilen 271'inci madde ile özellikle, bilim, eğitim, öğretim kurumları ve medyada Türkçe bilincinin oluşturulması gerektiği tedbir, öneri olarak yer almıştır. Türkçeye ilişkin korumacı hükümler Anayasanın analizinde de görülmektedir.

Planın bütününde küreselleşmenin getirdiği ve kitle iletişim araçlarının hızlandırdığı değişim sürecinin ailenin iç ve dış iletişimini olumsuz etkilemesi nedeniyle aile kurumu küresel tehdide maruz kalmaktadır. Plan bu tehdidin eğitim sistemi tarafından da tam olarak algılanmadığı ve gerekli etkili tedbirlerin geliştirilmediğini 272'nci madde ile ifade ederek Türk Milli Eğitim Sisteminin dikkatini çekmiştir.

Toplumsal bütünlüğü ve toplumun uyumunu tehdit eden yoğun göç ve çarpık kentleşmenin, beraberinde terörün oluşmasına zemin hazırladığı 273'üncü madde ve 645'inci madde ile tespit edilmiştir.

Planın 324'üncü maddesinde *"Terör ve terörün finansmanı ile mücadele, yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan ticareti, organize suçlar, uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadele konularında bazı gelişmeler kaydedilmesine rağmen Plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır."* ifadeleriyle tehdit unsurları detaylı olarak ortaya konmuşken, tehdidin yöneldiği referans nesne (değer) açıkça

tanımlanmamıştır. Ancak, belirtilen tehdit unsurları genel olarak bilinen sorun alanlarıdır.

“Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi” başlığı altında genel olarak çevre bilincinin geliştirilerek çevreye karşı duyarlı olma ve kaynakların korunması⁹⁷ hususları ele alınış, gelecek kuşakların da ihtiyacına vurgu yapılarak çevre güvenliğine dikkat çekilmiştir. Çevre kirliliğinin, her türlü doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitliliği tehdit ettiği tespit edilmiş, kentsel altyapının geliştirilmesi de tedbirler arasında ifade edilmiştir.

“Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçişin Sağlanması Sanayi” başlığı altında rekabet edememenin dünya ihracatından daha fazla pay almaya engel olacağı, yüksek katma değerli üretimin nitelikli insan gücü ile sağlanabileceği ve eğitim programlarının bu ihtiyaca uygun hale gelmesi gerektiği ifade edilmektedir. Teknoloji üretimine ve Ar-Ge’ye yatkın işgücünün yetiştirilmesi ile küresel rekabet gücünün artırılacağı ve böylece dünya ihracatından daha fazla pay alınarak ülkenin kalkınmasının ve refahının artırılacağı öngörülmüştür.

Planın, 582’nci maddesinde toplumsal gelişmenin sağlanması için nasıl bir insan yetiştirileceği tarif edilmiştir. Tarife göre; yetiştirilecek insanın milli ve manevi değerleri özümsemiş olacağı, beceri düzeyi yüksek ve üretken bireyler olarak yetişeceği belirtilmiştir. Maddede ifade edilen anlam, Milli Eğitim Temel Kanununda da farklı ifadelerle yer almaktadır. Kanunda yer alan hükmün tekrar Kalkınma Planına alınmasının farkındalık oluşturmak amaçlı olduğu kanaati oluşmaktadır. Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi başlığı altında yer alan bu maddede tehdit belirgin değildir, ancak korunması gereken değerlere bağlı yetişmiş bilgi çağını yakalamış insan gücünün toplumsal gelişmeyi sağlayacağı, dolayısıyla toplumsal gelişmenin ülkenin refahı için gerekli olduğu öngörülmüştür. Kalkınma Planının bu maddesi ile Realist yaklaşıma uygun olarak Devlet tarafından yetiştirilmesi hedeflenen insanın özellikleri tanımlanmıştır. Maddenin sonunda yer alan ‘...yetiştirilecektir.’ yüklemi, Devletin

97 “Bilimsel Devrim ve Sanayi Devrimi’yle hız kazanan, doğanın tahrip edilmesi sürecinin temelinde, insanın geleneksel doğa kavrayışından, doğanın, kendisinden sadece yararlanılan, acımasızca sömürülen bir meta olarak algılanmasına dönüşün yattığı ifade edilebilir. Söz konusu dönüşümle birlikte, insan, doğanın bir parçası olmaktan çıkmıştır. Artık, doğa ve insan bir bütünün iki parçası değildir.”, Orçun İmga, “Paradigmanın Dönüşümü: Ekolojik Felsefeyi Etkileyen Bilimsel Çalışmalar”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, S. 2, Afyon 2010, s.28.

eğitim yoluyla bireyler üzerindeki dönüştürücü gücünü göstermektedir. Maddenin içinde yer alan hedef kazanımlarla da Devletin bireyde hangi özelliklerin olması gerektiğini belirlemeye yönelik otoritesinin Realist yaklaşımın devleti merkeze alan özelliğiyle uyumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Planın 616 ve 618'inci maddelerinde; yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizlik nedeniyle gelişen sosyal dışlanmaya maruz kalmış birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata katkı sunamamaları, kaliteli bir yaşam sürememeleri sosyal tehdit olarak görülmüştür. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın bu kişi ve gruplar üzerinde oluşturacağı riskleri geliştirerek, sürdürülebilir büyümeyi ve nitelikli istihdamı tehdit edebileceği öngörülmektedir. Risklerin öngörülerek tehdide dönüşmemesi amacıyla eğitim, istihdam ve sağlık politikalarıyla gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilerek yoksulluğun risk olmaktan çıkarılması planlanmıştır.

Planın 636'ncı maddesinde toplumsal değişimin, kültürel zenginlik ve çeşitliliğimize karşı tehditleri de beraberinde getirdiği ve bunların korunması, geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının kültürel politikaların temelini teşkil etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Maddede toplumsal değişimin tehdit ettiği değerler ifade edilmiş olmasına karşın küreselleşmenin etkisiyle toplumsal değişimin önlenemeyeceği de bir gerçektir. O halde toplumsal değişim mutlaka bu değişimin 582'nci maddedeki bakış açısıyla yönetilebilmesi hedefi Planın güçlü bir tedbiri olarak görülmektedir.

Planın 647'nci maddesinde doğrudan bir tehdit algısı bulunmamaktadır. Ancak, gençlerin toplumla uyumunu sağlayacak davranışlar ve muhafaza edilecek değerler ifade edilmiştir. Bu nedenle gençlerin, yaşadıkları toplumla sağlıklı iletişimlerinin, topluma aidiyetlerini olumsuz etkileyeceği bu durumun da genç, aile ve toplumun sağlıklı geleceğine zarar vereceği örtük olarak öngörülmektedir. Bir başka ifadeyle 582'nci ve 636'nci maddelerle irtibatlı bir madde olduğu görülmektedir.

2.1.3. Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)⁹⁸

Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesinde TAD 03 doküman numarası ile yer alan Onuncu Kalkınma Planının 1'inci maddesinde Planın hazırlandığı çevresel şartlar ve hedeflerine işaret edilerek, küresel ekonominin getirdiği risk ve belirsizlikler ile dünya ekonomisindeki dönüşüm ve güç dengelerinden bahsedilmiştir. Planın 121'inci maddesinde de *“2014-2018 dönemini kapsayacak olan Onuncu Kalkınma Planı ile Türkiye'nin uluslararası değer zinciri hiyerarşisinde üst basamaklara çıkmış, yüksek gelir grubu ülkeler arasına girmiş ve mutlak yoksulluk sorununu çözmüş bir ülke haline gelmesi amaçlanmaktadır.”* ifadesi ile Planın ülke için hedefledikleri hususlar ortaya konmuştur. Her iki maddenin anlamı çerçevesinde Araştırma Sorusuna cevap bulmak amacıyla Onuncu Kalkınma Planı araştırmaya dâhil edilmiştir.

Planın kapsayıcı bölümü dört ana başlıktan oluşmaktadır:

Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum.

Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme.

Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre.

Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği.

Planın 17'nci ve 39'uncu maddesinde giderek derinleşen ve çok boyutlu hale gelen küreselleşme süreci, ulusal büyüme ve gelişmeye tehdit olarak algılanmıştır. Küreselleşmede küresel düzeyde ortaya çıkan eğilimlerin gelecek üzerindeki etkisi ile Ortadoğu ve Afrika'daki istikrarsızlıklar endişenin kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Planın 31'nci maddesinde dünyada bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı değişimler, ulusal rekabet gücüne tehdit olarak algılanmıştır. Bir başka açıdan da bakıldığında yaşanan hızlı değişimlere ayak uydurabilmek ve hatta bu değişimlere öncü olmak tehdidin fırsata dönüşmesini de sağlayacaktır.

Planın 59'ncu maddesinde iç ve dış göçler, sosyal dokuya tehdit olarak algılanmıştır. İç ve dış göçlerin kontrol edilememesi nedeniyle farklı kültür ve sosyal

⁹⁸ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Karar No:1041, Karar Tarihi: 02.07.2013 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (Erişim: 04.05.2022).

kesimlerin aynı şehirde bir arada yaşama zorunlulukları zorlukları da beraberinde getirecektir. Bu zorlukların başında çarpık kentleşme, yetersiz altyapı ve temel ihtiyaçlar için sunulan yetersiz arz gelmektedir.

Planın 211'inci maddesinde ulusal ve uluslararası güvenlik stratejilerinin varlığından bahsedilmektedir. Bahsedilen stratejiler doğrultusunda tehdit altında olan referans nesne (değerler); birey, kurum ve devlet düzeyi olarak sayma suretiyle belirlenmiş Kalkınma Planı ile siber suçların bir tehdit olarak varlığı ortaya konmuştur. Bu tehdide karşı sorumlu kurum işaret edilmemekle birlikte etkin mücadele kararlılığı ifade edilmiştir. Doğrudan sorumlu kurumun belirlenmemesi nedeniyle bütün kamu kurumlarının bu mücadelede kendi sorumluluk alanında yer alması gerektiği anlaşılmaktadır.

Gençlerin korunması gereken bir değer olarak ifade edildiği Planın 269'uncu maddesinde şiddet ve zararlı alışkanlıklara yönelmeyi önleyecek tedbirlerden bahsedilmiştir. Bu tedbirler spor, kültür, sanat gibi alanlar olarak gruplandırılmıştır. Gruplandırılan bu tedbir alanları eğitim sürecinin de hedef ve araç alanları olarak değerlendirilebilir. Zira bireylere spor yapma alışkanlığını kazandırmak, onları milli kültür içerisinde derinleştirecekleri etkinliklerle buluşturmak ve sanatsal yeteneklerini ortaya çıkararak kendilerini keşfetmelerini sağlamak eğitimin temel hedeflerindendir.

Yoksulluğun nesiller arası aktarılmasının olumsuzluğuna dikkat çekilen Planın 271'inci maddesinde yoksulluğun alt gelir gruplarını tehdit ettiği bu nedenle sosyal koruma ödemeleri ile tedbir öngörülmüştür.

Planın 293, 294 ve 297'nci maddelerinde ortak kimlik tasavvuru, güçlendirilmesi gereken bir değer olarak tanımlanmakta ve kültür politikalarının etkisine işaret edilmektedir. Açık tehdit tanımlaması yapılmamıştır. Ancak '*güçlü bir toplum olma*' vurgusu ile toplumun başka güçlü toplumların kimlik üzerindeki muhtemel etkisine dikkat edilmiştir. Güçlü toplumun bütünleşmeyi ve dayanışmayı da pekiştireceği bu toplumsal kazanımların küresel rekabetin kültürel boyutu için önemli olduğunun vurgulandığı anlaşılmaktadır. Yapılacak çalışmalarla nihai amacın milli kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi olduğu görülmektedir.

Planın 306'nıcı maddesinde “*Türkçe’deki bozulma ve yabancılaşmanın önüne geçmek...*” ifadesiyle cümle başlamıştır. Bu ifadeyle zımnen Türkçe’de bozulma ve yabancılaşmanın varlığından bahsedilmiştir. Toplumların kimliğinin ve benliğinin en önemli belirteci olan dil üzerinde olabilecek tahrifatların milli kültürün gelişimine ve milli kimliğin yerleşmesine zarar vereceği öngörülmüş ve öğretim kurumlarına da görev verilerek Türkçe’nin etkin ve doğru kullanımının tedbir olacağı ifade edilmiştir.

Planın 689, 690, 922’nci maddelerinde KOBİ’lerin rekabet gücünün artırılmasında girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ve eğitim programlarında buna yönelik çalışmaların yer alması öngörülmüştür. Maddelerde bu haliyle doğrudan tehdit algısı görülmemektedir. Ancak, ülkenin yaygın üretim merkezleri olan KOBİ’lerin rekabet ortamına hazırlanmasıyla ülkenin ulusal güvenliğini artıracak kapasitesi de gelişecektir. Ayrıca yoğun göç alan şehirlerde göçün getirdiği sosyal uyum olumsuzluklarının istihdam yoluyla giderilmesi öngörülmüştür.

2.1.4. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)⁹⁹

Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesi TAD 04 doküman numarası ile yer alan On Birinci Kalkınma Planının 1’inci paragrafında “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), uzun vadeli bir perspektifle ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koyarak, milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini karşılamak, ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmak için temel yol haritası olacaktır.*” ifadesi ile Planın hedeflerine işaret edilmektedir. 2’nci paragrafında “*15 yıllık bir perspektifin ilk beş yıllık dilimi olarak tasarlanmış olan Kalkınma Planı, her alanda topyekûn bir değişim ve atılımın başlatılarak, uzun vadeli bir perspektifte kesintisiz bir şekilde kararlılıkla uygulanmasını öngörmektedir.*” ifadesi ile de Planın 15 yıllık uzun vadeli bir planın parçası olduğu açıklanmıştır.

Planın 10’uncu paragrafında “*Kalkınma Planı, diğer politika dokümanları ile stratejik planların hazırlanmasında tüm kurumlara, önceliklerini belirlemede yön*

⁹⁹ On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Karar No: 1225, Karar Tarihi: 18.07.2019, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (Erişim: 04.05.2022).

verecek bir politika seti sunmaktadır.” ifadesi ve 12’nci paragrafında “Kamu kuruluşları Planın amaç, hedef, ilke ve politikaları çerçevesinde kendi görev alanlarına ilişkin alt politikaların ve tedbirlerin geliştirilmesinden sorumlu olacaktır.” ifadeleri ile tüm kurumlara Plana uyuma ilişkin referanslama yapılmaktadır.

Planın, 31, 86, 474, 476, 814, 814.1, 814.4 numaralı paragraflarında siber tehdide güçlü vurgu yapılmış ve bu tehdidin ulusal savunma, milli güvenlik, siber güvenlik ve kişi mahremiyetini tehdit ettiği belirtilmiştir.

Planın 69’uncu paragrafında küresel belirsizlik, enerji ve doğal kaynaklar üzerindeki paylaşım mücadeleleri ile kentlerdeki şiddet ve terör olayları arasında doğrudan bir ilişki kurularak şiddet ve terör olaylarının doğrudan, kentsel yaşam, yatırım arzı, sermaye hareketi, turist girişi unsurlarını tehdit ettiği anlaşılmaktadır.

Planın 73. paragraf metni doğrudan bir tehdit algısı ifade etmemektedir. Ancak, değer ve alışkanlıkların değişimini etkileyen kültür ihracı ve bunun kanalı olan kitle iletişim araçları (yeni medyaya da vurgu yapılarak) birey ve toplumun ontolojik güvenliğine bir tehdit oluşturabilecektir. Nitekim 74. Madde incelendiğinde tek tipleştirici kitle kültürü hedefi ve evrensel kültür iddiasıyla kültürel tahakkümün varlığı ortaya konmaktadır.

Planın “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında yer alan 537, 541, 542, 551, 555, 557.4, 581.4, 581.5, 592, 593.2’nci paragraflarında güçlü toplumu inşa etmenin nitelikli insan ve güçlü aile yapısıyla mümkün olacağı ve bu aşamada kadınların eğitime erişiminin mecburiyeti ifade edilmektedir. Doğrudan tehdit ifadesi yer almamakla birlikte korunması gereken değerlere (aile ve güçlü toplum) vurgu yapılmıştır. Ayrıca milli, manevi ve evrensel değerler esas alınarak öğretim programı hazırlanmasını yetkili birime görev olarak vermektedir. Madde ve teknoloji bağımlılığı ile mücadele edilmesi hedeflenmekle birlikte sağlıklı yaşam kültürünün yerleştirilmesi plana alınmıştır.

Planın;

“595. Milli ve manevi değerlerimiz ile sağlıklı nesillerin devamını ve aile kurumunu tehdit eden yönelimleri özendirecek tüm faaliyetlere karşı mücadele edilecek ve bu alanda toplumsal bilinç güçlendirilecektir.”

“596. Medyanın aile üzerindeki olumsuz etkileri azaltılacak, medya araçları aile içi bağları güçlendirecek şekilde kullanılacaktır.”

“596.2. Görsel, işitsel ve sosyal medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için farkındalık eğitimleri verilecektir.”

Paragraflarında aile kurumunu tehdit eden yönelimler örtük olarak ifade edilmiş, bu yönelimlerin ve özendirici faaliyetlerin neler olduğuna ilişkin açıklık getirilmemiştir. Ancak, medyanın da tehdit edici desteği ifade edilerek milli ve manevi değerlere, sağlıklı nesillere ve aile kurumuna karşı güçlü tehdit algısı ortaya konmuştur.

Planın 597 ve 597.1’inci paragraflarında aile içi şiddet ve istismarın birey ve aileyi tehdit ettiği tespit edilmiş, 599 ve 602’nci paragraflarında cinsiyetçi ayrımcılık, şiddet ve istismarın kadın ve haklarına yönelik tehdit olduğu ifade edilmiştir.

Planın 769’uncu paragrafında temel hak ve özgürlükler ile toplumsal ve bireysel güvenlik konuları arasındaki denge gözetilerek suçla mücadelenin derinleştirilmesi öngörülmüştür.

2.1.5. Cumhurbaşkanlarının Yasama Yılı Açış Konuşmaları (2012-2022)

Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesi TAD 05-TAD 15 doküman numaraları ile yer alan ve Araştırmaya esas dönemin ele alındığı 12 yıllık kesintisiz eğitimin Kanunla kabul edildiği 2012 yılı ve sonrasında Devlet Başkanı sıfatıyla TBMM’de resmi konuşma yapan Cumhurbaşkanlarının ulusal güvenliğe yönelik ortaya koyduğu güvenlik ve tehdit algılamaları analiz edilmiştir.

Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL 2012 yılı konuşmasında¹⁰⁰ “*Soğuk savaş dönemi çoktan bitti ancak Orta Doğu’da bugün bile soğuk savaş mantalitesi ve yöntemleriyle stratejik ve taktik hamleler sürdürülüyor. Bu nedenle, her zamankinden daha dikkatli ve ihtiyatlı olmakta yarar bulunuyor.*” ifadeleriyle Soğuk Savaş stratejilerini tehdit olarak görmekte ve bu tehdidin Orta Doğuya yönelik olması nedeniyle ulusal güvenliğe de tehdit olduğuna, gelebilecek zararlı hamlelere karşı dikkat çekmiş, ancak somut bir taktik tehdidi ifade etmemiştir. Konuşmanın devamında; güney sınırlarında oluşan göç hareketliliğine bunu fırsat bilen terör

100 TBMM, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Üçüncü Yasama Yılı açış konuşması”, 01.10.2012, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c029/tbmm24029001.pdf> (Erişim: 04.5.2022), C.29, s.90-98.

örgütünün eylemlerine dikkat çekmiş bu eylemlerin siyasi veya adi bir suç olmadığını insanlığa karşı işlenen bir suç olduğunu ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL 2013 yılı konuşmasında¹⁰¹ “*Millet iradesine gölge düşüren, siyasi hayatımızı zaman zaman tehlikeye sokan örtülü vesayetlerin ortadan kaldırılması için Meclisimizin ve halkımızın ortaya koyduğu kararlılığa destek oldum.*” ifadelerini kullanmıştır. Konuşmada ‘örtülü vesayet’ kavramı açıklığa kavuşturulmamış olmasına rağmen, bağlamı ile değerlendirildiğinde milletin iradesinin tecelligâhı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararlarını boşa düşürücü etkili çevrelerin baskı süreci olduğu anlaşılmaktadır. Konuşmanın ilerleyen kısımlarında “Kürt sorunu” ifadesi kullanılmış ancak, sorunun içeriği ve derinliği hakkında detaylandırma yapılmamıştır. Bununla birlikte sorunun kaynağı olarak demokratik noksanlık gösterilmiştir. Ancak, bu noksanlıkların da neler olduğu sıralanmamıştır. İfade edilen Kürt sorununun Devlet tarafından demokrasi içinde çözülmemesi halinde milletin bekasına yönelik tehdit algılanmıştır. Yine bu tehdide de tedbir olarak bir başka paragrafta milli birlik ve beraberliği pekiştirmenin gerekliliği ortaya konmuş, bunun için de tüm vatandaşların ülkenin geleceğine inanması ve sahiplenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Konuşmanın analiz edilen son aşamasında; Suriye’deki iç savaşın karakterini ortaya koyan etnik, dini, mezhebi ve ideolojik temellerin Türkiye içindeki karşılıkları üzerinde milli güvenliğe yönelik tehdit algısı ifade edilmiştir. Bu tehdidin Suriye’den gelen mülteciler sorunu ile de bütünleştiği görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2014 yılı konuşmasında¹⁰²; terör ve şiddet eylemlerinin siyaset ve milli iradeyi tehdit ettiği bu tehdide ise siyasetçinin ve siyasi partilerin karşı çıkması gerektiğini söylemiştir. Konuşmanın devamında “*Başkalarının özgürlük alanlarını daraltmadığı, şiddetin aracı olmadığı ve ulusal güvenliğimize tehdit teşkil etmediği sürece, kim ne derse desin, her türlü özgürlük en*

101 TBMM, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Dördüncü Yasama Yılı açış konuşması”, 01.10.2013, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, , <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c058/tbmm24058001.pdf> (Erişim: 04.5.2022), C.58, s.158-167.

102 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2014 yılı TBMM Açış Konuşması”, 01.10.2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2941/turkiye-buyuk-millet-meclisinin-24uncu-donem-5inci-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma> (Erişim: 04.5.2022).

geniş manada milletimizle buluşturulmalıdır ve buluşturulacaktır.” sözleriyle her türlü özgürlüğün n açılacağı ifade edilmesine rağmen, bu özgürlüğün sınırsız olmadığı ve başkalarının özgürlük alanını daraltamayacağı, özgürlük algısının şiddete zemin olmaması gerektiğı aksi halde bunlara fırsat veren özgürlüğü sınır çizilemeyeceğinden ulusal gvenliğ tehdit oluşturabileceğı ifade edilmiştir. Konuşmanın ilerleyen kısımlarında; Devlet içinde yapılanan ve devlete sadakati olmayan ancak devlet erkini kendi emelleri için kullanan organize suç rgt Paralel Yapının siyaset kurumunu ve ulusal gvenliğ tehdit ettiğı ifade edilmiştir. TBMM’nin 2014 yılında açılış konuşmasında Devlet içinde olduğunda dikkat çekilen Paralel Yapının daha sonra 2016 yılında 15 Temmuz gecesi silahlı kalkışma hareketine girişmesi ve bu girişimi yapanların Fetullahçı Terör rgt (FETÖ)¹⁰³ olarak tanımlanması, tehdide ilişkin öngörünün ve tehdit algısının ne denli güçlü olduğunu da ispatlamaktadır. Analize devam edilen konuşmada *“Gerek IşİD Terör rgt gerek bölgedeki diğerk terör örgütlerine karşı etkili bir mücadele, önceliğimiz olacaktır.”* sözleriyle Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerinin hem Türkiye’nin hem de diğerk bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit ettiğı yalın olarak ifade edilmiştir. Konuşmada; terör, asimilasyon politikaları, ayrımcılık, ötekileştirmenin değerklere, inançlara ve kültürlere tehdit olduğu ifade edilmiştir. Konuşmada, lke içindeki dini ve etnik kökenli vatandaşların demografik yoğunlaşmasının ismen sayılarak ifade edilmesinin, bu unsurların varlığı üzerinde Devlet Başkanı düzeyinde bir deklarasyon olduğu görülmektedir. Bu unsurların ülkenin gerçekleri olarak ifade edilmesinden Devlet Başkanı düzeyinde rahatsız olunmamakla birlikte bu unsurlar üzerinden terör kaynaklı olarak sosyolojik kırılmaların hedeflenmesine karşı da tehdit algısı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2015 yılı konuřmasında¹⁰⁴ demokrasinin, hukukun, siyasetin, milli iradenin gereklerine yönelik ifadeler kullanmıştır. Konuşmada Cumhurbaşkanı TBMM’de faaliyet gösteren siyasi partilerin

103 *“Darbe girişimi gecesi yaşananlar dikkate alındığında darbecilerin esas olarak son on dört yıldır Türkiye’de artan sivil alanı tamamen yok etmeyi amaçladıkları ve farklı bir siyasi ve toplumsal düzeni kurmak istedikleri anlaşılmaktadır.”*, Salih Zeki Haklı, *“15 Temmuz Darbe Girişimini Bürokratik Cemaatçilik zerinden Anlamak”*, *Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara 2016, s.20.

104 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, *“Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2015 yılı TBMM Açış Konuşması”*, 01.10.2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35491/turkiye-buyuk-millet-meclisi-25-donem-2-yasama-yili-acis-konusmasi> (Erişim: 04.5.2022).

siyasi faaliyetlerine dikkat çekici ikazlarda bulunmaktadır. Aslında bu ikazların Anayasanın 68’inci maddesinde de karşılığı bulunmaktadır. Nitekim Anayasa’nın 68’inci maddesinde “*Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.*” amir hükmü ile siyasi partilerin tüzük program ve eylemlerinin sınırları belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı, siyasi partilerin Millet’in dışında güç odaklarından destek almalarına ve 2014 yılındaki konuşmasında da vurguladığı gibi Devlet içinde yuvalanmış Paralel Yapılardan destek alma çabalarının zararlarına dikkat çekmiş ve bunun Millet tarafından hesabının sorulacağına ilişkin de kamuoyuna mesaj vermiştir. Cumhurbaşkanı konuşmasında Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafi bölgenin istikrarsızlığının Türkiye içine etkilerine dikkat çekmiş, konuşmada Türkiye’nin bu istikrarsızlığa karşı kayıtsız kalamayacağı, istikrarsızlığın getirdiği terör örgütlerinin bölge üzerinde etki oluşturma çabalarının varlığının bilindiği ve bu çabalara izin verilmeyeceği Meclis kürsüsünden iç ve dış kamuoyuna ifade edilmiştir. Bunun temini için de bölge şartlarına uygun politikalarının geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Konuşmanın analiz edilen son kısmında küresel ve bölgesel gelişmelere dikkat çekilerek, bu gelişmelerin Türkiye’ye vereceği zararlara karşı mücadeleye ilişkin “Milli Söylem” geliştirildiği görülmektedir. Konuşmada “*tek yürek, tek vücut*” vurgusunun yanında “*Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet*” söylemiyle Millet’in birlik ve beraberlik paydaları tanımlanmakta, ülkenin geleceğinin bu dört sütunun tesisine bağlı olduğu inancı keskinleştirilmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2016 yılı açış konuşması¹⁰⁵ 15 Temmuz 2016 yılındaki darbe girişiminin¹⁰⁶ akabinde yapıldığından konuşmanın giriş

105 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2016 yılı TBMM Açış Konuşması”, 01.10.2016, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52461/turkiye-buyuk-millet-meclisi-26-donem-2-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma> (Erişim: 04.5.2022).

106 “15 Temmuz’da TSK içerisindeki FETÖ mensubu bir grup subay tarafından Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı’nda başlatılan darbe girişimi, tüm yurttaki yaklaşık 22 saatte kontrol altına alındı.” Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, “15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Millet’in Zaferi”, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara 2018, https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf (Erişim: 11.02.2024), s.6.

kısmı, Meclisin darbeye karşı dik duruşunun ifade edildiği “*Darbe girişimi sırasında, derhal bu salonda toplanan ve milletimizin sokaklara dökülerek darbecilere karşı gösterdiği tepkiyi Meclis’te ortaya koyan siz değerli milletvekillerimize şükranlarımı sunuyorum. Milletvekillerimiz, darbe girişimi karşısında onurlu ve güçlü bir duruş göstererek, milli iradenin tecelligahı olan bu kuruma sahip çıktılar.*” sözlerle oluşturulmuştur. Konuşmada, milletin ve milletvekillerinin milli iradenin korunmasına karşı ortak mücadeleleri takdir edilmiştir. Darbeye karşı dik duran milletin mensuplarının hangi değerleri koruma uğruna ölümü göze aldıkları “*Bu insanlar, sahip oldukları maddi varlıklar uğruna değil, inançlarına, imanlarına, şahsiyetlerine, özgürlüklerine, kendilerinin ve sonraki nesillerin geleceğine sahip çıkmak için sokaklara dökülmüşlerdi.*” sözleriyle konuşmanın içinde açık olarak ifade edilmiştir. Milletin inanç, iman, şahsiyet, özgürlük ve neslin geleceği gibi benliğini ve kimliğini oluşturan değerlerinin maddi varlıklardan önde geldiği, var olmanın gereği olduğu ifade edilmiştir. İlerleyen kısımlarında “*O gece milyonlar, benim her fırsatta ‘tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet’ olarak ifade ettiğim ilkeler uğruna ölüm kusan silahların üzerine yürümüşlerdi.*” ifadeleriyle Devletin ve Milletin ortak ülkü birliğinin nişaneleri olan “millet, bayrak, vatan, devlet” değerlerinin ölümü göze alarak korunmasının önemi vurgulanmıştır. Yukarıda açıklanan ve tehdit altında olan değerleri hangi unsurların tehdit ettiği “*Türkiye, FETÖ’yle birlikte PKK ve uzantıları ile DEAŞ¹⁰⁷ terör örgütünün de yoğun saldırılarına maruz kalıyor.*” sözleriyle açıklığa kavuşturulmuştur. Konuşmada tehdit edilen değerler ile bu değerleri tehdit edenler açıkça ifade edildiği gibi 15 Temmuz’un tüm terör örgütlerine karşı mücadelede bir milat olması gerektiği vurgulanmış, yaşananlardan ders alınması gerektiği belirtilmiştir.

107 “Günümüzde “Vekâletler Savaşı” olarak adlandırılan taşeron terör örgütleri üzerinden yaşanan menfaat çatışmaları, istihbarat örgütleri eliyle yaratılan iç savaşlar, askeri darbeler ve iç karışıklıklar, savaşın yeni boyutu olmuştur. Çatışma alanları olarak küresel karar alıcılar tarafından belirlenen bölgeler ise Ortadoğu, Kuzey ve Orta Afrika’dır. Bu anlayışın bir ürünü olan DEAŞ terör örgütü, “gökten zembille inmiş gibi” bir anda ortaya çıkmış ve kanlı eylemlere imza atmıştır. İslam adına kurulmuş olduğunu iddia etmesine rağmen, neredeyse bütün tahribatını İslam’a ve İslam toplumlarına yapan bu kanlı örgüt, bütün yayılmasını Suriye ve Irak gibi - mezhepleri farklı olsa da- Müslüman ülkelerin topraklarında gerçekleştirmiştir... Nisan 2013’te Suriye’nin Rakka şehrini ele geçirmesinin ardından Irak ve Suriye topraklarında İslam devleti kurulduğunu iddia ederek ismini sözde Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) olarak değiştirmiştir.” İçişleri Bakanlığı, Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi, Ankara 2017, s. 4, 6.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2017 yılı TBMM açış konuşmasında¹⁰⁸ 2016 yılındaki konuşmasında olduğu gibi 15 Temmuz Darbe Girişiminde TBMM'nin ve Milletin gösterdiği tepki ve dik duruşun önemine vurgu yapmıştır. Konuşmasında, *“Kurtuluş Savaşı'nı sevk ve idare eden, 15 Temmuz'da da en ağır şekilde saldırıya maruz kalarak çifte Gazilik unvanını kazanan Yüce Meclisimize yeni yasama yılında başarılar diliyorum.”* sözleriyle TBMM'nin hem Kurtuluş Savaşında hem de 15 Temmuz Darbe Girişimindeki mücadele rolü ve topluma verdiği güven ile bu uğurda saldırıya uğramayı da göze alması övülmüştür. Konuşmaya devam eden Cumhurbaşkanı, Milletin bedenini siper ederek uğruna ölümü göze aldığı “bağımsızlık-istiklal”, “istikbal” değerlerinin candan vazgeçilecek kadar vazgeçilmez olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Milli Marşının adı “İstiklal Marşı” olan Türk Milletinin hürriyet aşkını ve esareti asla kabul edemeyeceğini Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ATATÜRK de ifade etmiştir.¹⁰⁹ Hem Cumhuriyetin kurucu Cumhurbaşkanı'nın hem de ondan 79 yıl sonra konuşmayı yapan mevcut Cumhurbaşkanı'nın ortaya koyduğu ve Milletin milli benliğini oluşturan “bağımsızlık, hürriyet” duygusu yine Atatürk'ün sözlerinde her şeye rağmen korunacak değer olarak görülmektedir. Konuşmada 15 Temmuz'da bu değerleri koruma uğruna TBMM çevresinde 34, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi çevresinde 29 vatandaşın şehit olduğu ifade edilerek Milletin hürriyeti uğruna canını vermekten çekinmediği örneklenmiştir. Cumhurbaşkanı konuşmasında Darbe

108 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 26. Dönem 3. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2017, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/84720/turkiye-buyuk-millet-meclisi-26-donem-3-yasama-yili-acis-konusmasi> (Erişim: 04.5.2022).

109 *“Bu Marş, bizim inkılabımızı anlatır. Bunu, ne unutmak ne de unutturmak lazımdır. İstiklâl Marşı'nda, istiklâl davamızı anlatması bakımından büyük bir manası olan mısralar vardır. Benim en beğendiğim yeri de burasıdır:*
Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet
Hakkıdır, hakk'a tapan milletimin istiklâl.
Benim, bu millettten asla unutmamasını istediğim mısralar, işte bunlardır. Hürriyet ve istiklâl aşkı bu milletin ruhudur. Tarihe bakın, bütün milletlerin bir esaret ve hürriyetsizlik devri geçirdikleri bir hakikattir. Dünya tarihinde, fasılasız hürriyet ve istiklâlini muhafaza ve müdafaa etmiş bir millet vardır; Türkler, İstiklâl Marşı'nın bu pasajını oluştururlar. Asırlar boyunca söylenmeli ve bütün yâr ve ağyar anlamalıdır ki, Türk'ün Mete hikayesinde olduğu gibi, her şeyi hatta en mahrem hisleri bile tehlikeye girebilir. Fakat hürriyeti asla. Bu pasajı her vakit tekrar ettirmek, bunun için lazımdır. Bu demektir ki efendiler, Türk'ün hürriyetine dokunulamaz.”
TBMM, “Mustafa Kemal Paşa'nın Sevdığı Mısralar”, *İstiklâl Marşı 100 Yaşında TBMM İstiklâl Marşı Sergisi Özel Yayını*, TBMM Basımevi, Ankara 2021, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Istiklal_Marsi_100_Yasinda_Sergi_Katalogu.pdf (Erişim: 25.02.2024), s.28.

Girişimine Milletin, Devletin ve TBMM'nin karşı duruşunun önemini *“Milletimiz de, devletimiz de, Meclisimiz de oynanan oyunu görmüş ve tepkisini tek bir yumruk gibi terör örgütlerinin, ihanet çetelerinin tepesine inerek ortaya koymuştur.”* sözleriyle ortaya koyarken aynı zamanda bu eylemin terör örgütlerinden ve ihanet çetelerinden geldiğinin bilindiğini söyleyerek ülkenin bağımsızlığına ve istikbaline karşı tehdidin kaynağını da tespit ederek terör örgütlerini açıklamıştır. Konuşmanın ilerleyen bölümlerinde ülkenin mücadele ettiği terör örgütlerini de *“Biz diyoruz ki, PKK bölücü bir terör örgütüdür, devletimizi yıkmaya çalışmaktadır, bunun için sürekli terör eylemleri düzenlemektedir. Biz diyoruz ki, FETÖ bir ihanet çetesidir, devleti ele geçirmeye teşebbüs etmiştir, başlattığı darbe girişiminde 250 vatandaşımızı şehit etmiştir. 2193 vatan evladı gazi olmuştur.”* sözleriyle açıkça ifade ederek bu örgütlerle mücadele stratejilerini de belirtmiştir: *“15 Temmuz gibi felaketler, ülkelerin ve milletlerin birliklerinin, beraberliklerinin, dayanışmalarının, maziden atıye uzanan ortak değerlerinin adeta test edildiği imtihanlardır.”* Bu sözlerde can verilerek korunan değerlerin (istiklal, istikbal) geçmişten geleceğe hep var olageldiği, *“Terör örgütlerine karşı verilen mücadele, birlik ve beraberliğimizi en çok sergilememiz gereken alanların başında geliyor.”* sözleriyle de birlik ve beraberliğin aynı zamanda bu örgütlerle mücadelenin temel stratejisi olduğunu belirtmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2018 yılı açış konuşmasının¹¹⁰ giriş kısmında *“...Bin yıldır bu coğrafyada milletimizin bekası uğruna gözlerini kırpmadan hayatlarını feda eden tüm şehitlerimize, gazilerimizden dâr-ı bekâyâ irtihal etmiş olanlara da Yüce Mevla'dan rahmet diliyorum.”* sözlerini kullanarak Anadolu'nun bin yıldır yurt olarak muhafazasının şehit ve gazilerin fedakârlığından geçtiğini ifade etmekle birlikte konuşmanın devamında *“Sınırlarımızın içinde ve dışında ‘tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet’ ülküsü için kahramanca mücadele eden yiğitlerimizin her birine ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum.”* sözleriyle de uğrunda mücadele edilen ülküyü açıklamıştır. Anadolu'nun bin yıldır yurt olmasının “tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet” ülküsü ile mümkün olduğunu ve bu ülkünün muhafazası için mücadele edilmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde 2007

110 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 2. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2018, TBMM 27. Dönem 2. Yasama Yılı Açış Konuşması (tcgb.gov.tr) (Erişim: 04.5.2022).

yılında yaşanan krize vurgu yaparak o dönemde yaşananları ülkenin raydan çıkarılması, kaosa sürüklenmesi, içeride ve dışarıda başarısızlığa uğratılması amacına ilişkin tehdit algısını ifade eden Cumhurbaşkanı konuşmasının devamında; tehdidin milli birlik, beraberlik, dayanışma ve ülkenin büyük atılımları ile bertaraf edildiğini belirtmiştir. Öte yandan ülkedeki siyasi sıkışıklığın ve vesayet rejimi beklentisi sonucunun ülkenin kuşatılmak istenmesi olduğunu ve bunun da bir tehdit olarak algılandığını bu tehdidin de yine milletin demokratik duruşunda ve milli iradeyle önlenebileceğini konuşmasında açıklamıştır. Ülkenin dış meselelerine de değinen Cumhurbaşkanı Doğu Akdeniz’de hak ve çıkarlara karşı oluşan tehditlere dikkat çekmiş, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki hak ve çıkarları ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin hak ve çıkarları birlikte zikredilmiştir. Bu ifadelerde Türkiye’nin hak ve çıkarlarına karşı kaynağı doğrudan açıklanmayan tehditlerin olduğu belirtilmekle birlikte Türkiye’nin bu tehditleri bertaraf edecek kudrette olduğu söylenmiştir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Ege Denizindeki hak ve çıkarlarını Türkiye’nin güvenlik politikaları perspektifinden inceleyen İnat ve Duran, bölgenin jeostratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle güç ve nüfuz mücadelesine dikkat çekerek başta ABD ve Rusya olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Türkiye, İsrail, Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi çok sayıda küresel ve bölgesel aktörün varlığına işaret etmiştir.¹¹¹ Bu analizde de görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı Doğu Akdeniz’deki etki ajanı ülkeleri örtük olarak Türkiye’nin hak ve çıkarlarına tehdit olarak algılamaktadır.

TBMM’nin 2019 yılında açış konuşmasını¹¹² yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN, “Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet” vurgusuyla Malazgirt’ten günümüze vatan mücadelesini veren şehit, gazi ve güvenlik güçlerine şükran ifadeleri ile başlamış ve dünyanın değişik coğrafyalarında mücadele eden bütün görevlilere de teşekkür etmiştir. Konuşmasında terör örgütlerinin (PKK, DEAŞ, FETÖ) özgürlüğümüz, onurumuz, ideallerimiz ve kadim geçmişimizi hedef aldığını,

111 Kemal İnat ve Burhanettin Duran, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri”, *Doğu Akdeniz Ve Türkiye’nin Hakları*, Kemal İnat; Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (Ed.), İstanbul 2020, s.11.

112 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 3. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/110910/tbmm-27-donem-3-yasama-yili-acis-konusmasi> (Erişim: 04.5.2022).

necip milletin buna müsaade etmediğini belirtmiştir. Darbecilerin, cuntacıların TBMM’yi, milli iradeyi ve hukuk devletini hedef alarak küçük bir azınlığın çıkarlarına hizmet ettiğini belirtmiştir. Suriye kaynaklı terörün ülkemizi, istiklalimizi ve onurumuzu hedef alarak tehdit ettiğini ancak Türkiye’nin bu dayatmaya rıza göstermeyeceğini Meclis kürsüsünden ifade etmiştir. Özgürlük, milli irade ve ülkenin terör örgütleri ve darbecilerin tehdidi altında olduğu ifade edilmiştir

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2020 açış konuşmasının¹¹³ giriş bölümünde TBMM’nin kuruluşunun 100. Yılı münasebetiyle “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ilkesiyle milli iradenin tecelligahı olmasına dikkat çekerek “*Ya istiklal ya ölüm*” şiarıyla ülkemizin *İstiklal Harbini bizzat yönetmiş gazi bir meclistir. Burası, “Hangi çalgın bana zincir vuracakmış şaşarım” meydan okuyuşuyla istiklaline ve istikbaline sahip çıkan bir milletin evidir. Burası, coğrafyamızdaki son sığınağımız Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kuran meclistir.*” sözleriyle TBMM’nin tarihi önemini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı konuşmasının ilerleyen bölümlerinde; sömürgeciliğin, vatanı; iç ve dış çıkar çevrelerinin Türkiye’nin demokratik ve ekonomik atılımlarını; İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası düzenin ulusların kendi güvenlik ve kaderlerini; doğal kaynakların adil paylaşılması ve korunamamasının bütün insanlığı; terörün ve Suriye ve Irak’taki istikrarsızlığın Türkiye’yi; İsrail zulmünün Türkiye’nin tarihi mirasını ve Filistinlileri; küresel ekonomik saldırıların, şokların ve salgın hastalıkların Türk ekonomisini hedef alarak tehdit ettiğini ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2021 yılı açış konuşmasına¹¹⁴ TBMM’nin çalışmalarından övgüyle söz ederek büyük ve güçlü Türkiye’nin inşasına olan inancından bahsederek başlamıştır. Türkiye’nin 2023 ve 2053 vizyonu doğrultusunda TBMM’nin de üzerine düşen çalışmaları yapacağına olan inancını ifade ederek yeni anayasaya olan ihtiyaca vurgu yapmıştır. Yeni anayasanın doğrudan milli irade ile oluşturulacağının önemine dikkat çekerek destek vereceklere teşekkür

113 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 4. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2020, TBMM 27. Dönem 4. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları (tccb.gov.tr), (Erişim: 04.5.2022).

114 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 5. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-10-01-tbmm-tr.pdf> (Erişim: 04.5.2022).

etmiştir. Konuşmanın ilerleyen kısımlarında güncel konulara değinilmiş, ayrıca ülkenin iç ve dış kaynaklı genel güvenlik konularında Devlet Başkanı olarak mesajlarını vermiştir. Karabağ savaşı esnasında, Türkiye ve Azerbaycan’a yönelik tehdit ve düşmanlığın diğer ülkelerin tutumları ile daha net anlaşıldığı ifade edilmiş ancak, düşmanlık gösteren ülkeler açıklanmamıştır. DEAŞ ve işbirlikçilerinin ve diğer terör örgütlerinin Türkiye’nin Anadolu’daki mevcudiyetine yönelik tehdit ve saldırılarından bahsedilerek, bu tehditlerin boş çırpınış olduğu, sadece Anadolu’da değil Anadolu’yu yurt yapan devletin arması olan çift başlı kartalın hem doğuya hem batıya bakarak geniş bir coğrafyaya baktığından bahisle Türkiye’nin ufkunun çok ileride olduğu vizyonunu ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2022 konuşmasına¹¹⁵ başlarken Türkiye’nin istiklal ve istikbal davasının yeni olmadığını, çağlar ötesine uzanan kutlu bir mücadelenin adı olduğunu, bugün de sınırların içinde ve dışında bu mücadelenin verilmeye devam edildiğinden bahisle şehitlere ve gazilere şükran ve rahmet dilemiştir. Dünyada ve bölgede cereyan eden çok yönlü siyasi, askeri ve ekonomik hareketliliklerin gölgesinde yasama yılı içinde yapılacak 2023 genel seçimlerinin önemine vurgu yapılmıştır. TBMM’nin küresel eğilimlere (bu eğilimler belirgin değildir) boyun eğmeyerek milletiyle bir bütünlük sergilemesinin Türkiye üzerinde müstemleke emelleri olanları rahatsız ettiğini ifade ederek, dik duruşun önemine değinmiştir. Ülke üzerinde emeli olanların terör örgütleri ve diğer vekilleri aracılığıyla ülkenin barışını, refahını, bağımsızlığını hedef aldıklarına dikkat çekmiştir. Ekonomik saldırı, salgın hastalıklar ve savaşların ülkenin bekasını, istihdam imkânlarını hedef aldığını söyleyerek, konunun ciddiyetini ortaya koymuştur.

2.1.6. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Devletin Milli Güvenlik Siyasetinin belirlendiği Milli Güvenlik Kurulunun çalışmalarını koordine eden Genel Sekreterlik teşkilat ve görevlerini belirleyen

115 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 6. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2022, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2022-10-01-tbmm-tr.pdf> (Erişim: 04.5.2022).

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin¹¹⁶ 1'inci maddesinde Kararnamenin amacı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin çalışma esasları olarak belirlenmiştir.

Kararnamenin 2'nci maddesinde *“Devletin Millî Güvenlik Siyaseti: Millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması amacı ile Millî Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler dâhilinde, Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti,”* ve *“Millî güvenlik: Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını,”* tanımları ile Devletin bütün kurumlarına ve kamuoyuna iki referans kavramı ortaya koymuştur. Devletin Milli Güvenlik Siyaseti ile Milli Güvenlik kavramları Kararnamede tanımlanarak ‘milli hedef’, ‘milli varlık’, ‘ahdi hukuk’ değerlerine karşı tehdit kaynakları işaret edilmiştir.

Kararname'nin 13'üncü maddesinin (f) bendinde MGK Genel Sekreterliği'nin ilgili kurumları milli güvenlik konusunda bilgilendirme/öneride bulunma görevinin bulunduğu, dolayısıyla milli eğitime ilişkin hususlarda da bu madde gereği önerilerde bulunulabileceği görülmektedir. Kurulun kararlarının öneri mahiyetinde olduğu görülmektedir. Kararların, Devletin yasama, yürütme ve yargı erkleri üzerinde bir yaptırımı bulunmamaktadır. Ancak kuvvetler ayrılığı ilkesine göre mevcudiyetini sürdüren bu erklerin, Devletin bekasına yönelik tehditlere karşı duyarsız kalması Anayasal bir kurumun mevcudiyet amacına uygun olmayacaktır. Nitekim 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 118'inci maddesinde *“Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Cumhurbaşkanınca değerlendirilir.”* hükmü bulunmakta olup Kararlara uymaya yönelik zımni yönlendirme söz konusudur.

2.1.7. Millî Güvenlik Kurulu Toplantıları Basın Açıklamaları (2011-2023)

Milli Güvenlik Kurulunun 2011 yılından 2023 yılına kadar olan 76 basın açıklaması (TAD 17- TAD 92) her birine ayrı doküman numarası verilerek analiz edilmiştir.

¹¹⁶ Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

Analizi yapılan metinler aslında kısa ifadelerin olduğu basın açıklamaları olup, MGK Kararlarını bütünüyle yansıtmamaktadır. Basın açıklamalarında, Devletin kamuoyunca bilinmesini gerekli gördüğü genel değerlendirmeler, algılanan aleni tehditler ve tehditlere karşı mücadeledeki Devlet kararlılığı ifade edilmektedir. Basın açıklamalarının kahir ekseriyetinde terör örgütlerinin ülkeye olan tehdit ve saldırılarına dikkat çekilmiştir. Terör örgütleri; ülkenin bölünmez bütünlüğü, vatandaşların yaşam hakkı, halkın birliği, huzuru ve refahı üzerinden milli güvenliği tehdit etmektedir.

Basın açıklamalarında genel olarak terör tehdidinden bahsedilmekle birlikte bazı basın açıklamalarında gündeme özel bilgiler de verilmiştir. Irak'taki etnik ve mezhepsel temelli bölgesel gelişmelerin Türkiye'nin toplumsal dokusuna zarar verebileceğine TAD 24 numaralı dokümanda bahsedilmiştir. TAD 27 numaralı dokümanda siber tehdit ve kaçakçılık faaliyetlerine dikkat çekilmiştir. Devlet içindeki illegal yapılanmalar ve paralel devlet yapılanmasının Devlet'e tehdit oluşturduğuna ilişkin ilk dikkat çekme ifadeleri TAD 37-39-40-41-42-43-44-45-47-48-49 numaralı dokümanlarda görülmektedir. 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından yapılan ilk MGK toplantısının kararlarının açıklandığı TAD 50 numaralı dokümanda; daha önce Paralel Devlet Yapılanması (PDY) olarak bahsedilen tehdit unsurundan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak bahsedilmiştir. TAD 51 numaralı dokümanda terörün uluslararası kabul edilmiş ortak bir tanımının olmaması nedeniyle örgütlerin terörist eylemleri hakkında ülkeler arası farklı tavırların ülke güvenliğine yönelik tehdidi güçlendirdiği vurgulanmıştır.¹¹⁷ TAD 53 numaralı dokümanda önceki açıklamalardan farklı olarak ilk defa asimetrik saldırıdan bahsedilmiştir. Yunanistan'ın iyi komşuluğa aykırı tutum ve davranışlarının ülkenin ve bölgenin güvenliğini tehdit ettiği TAD 63 numaralı dokümanda ifade edilmiştir. TAD 64-65-66-67-68-77-78 numaralı dokümanda Ege ve Doğu Akdeniz'deki gelişmelerin Türkiye'nin denizlerdeki hak ve menfaatlerini tehdit ettiği ifade edilmiştir. TAD 69 numaralı dokümanda; Suriye'nin toprak bütünlüğünün bozulması suretiyle Türkiye'nin güney sınırları boyunca terör koridoru oluşturulmak istenmesi

¹¹⁷ Literatürde de terörizme yönelik uluslararası kabul edilmiş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle, ülkeler kendi çıkar ve siyasetlerine göre şiddet eylemlerini ve faili örgütleri terörist olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'nin sınır güvenliğine bir tehdit olarak anlaşılmıştır. Yine aynı dokümanda Yeni Zelanda'da gerçekleşen terör saldırısı Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması nedeniyle tehdit olarak algılanmıştır. TAD 72 numaralı dokümanda Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin aynı zamanda Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların evlerine dönmelerine bir gerekçe olacağı öngörülmüştür. Ayrıca, millî güvenliğin sağlanmasına vurgu yapılarak Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönememelerinin aynı zamanda Türkiye için millî güvenlik sorunu olduğu ifade edilmiştir. Buna benzer olarak TAD 74 numaralı dokümanda; sınır ötesindeki toplulukların güvenliğinin sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Bu güvenliği sağlamaya kalıcı istikrarın katkı sağlayacağı, ayrıca bu güvenlik tedbirlerinin aslında Türkiye'nin güney sınırlarını korumaya da hizmet edeceği öngörülmüştür. Aynı dokümanda Libya'daki iç istikrarsızlığın Türkiye'nin, Akdeniz'deki hak ve menfaatlerini tehdit ettiğine dikkat çekilmiştir. Dünyadaki siyasi ve ekonomik güç düzeninin yeniden yapılanma sürecine TAD 76 numaralı dokümanda dikkat çekilmiştir. Bu ifadede doğrudan bir tehdit algılaması olmamakla birlikte dünyadaki güç düzeninin yeniden şekillenmesine karşılık Türkiye'nin bir tehdide maruz kalma ihtimaline karşılık hazırlık yapması gerektiği öngörülmüştür. Türkiye'nin yatırım, üretim, istihdam ve ihracat odaklı büyümeye dönük ekonomi politikalarına karşı bir takım sınamaların ve tehditlerin varlığının görüldüğü TAD 84 numaralı dokümanda bahsedilmiş ancak tehdide yönelik açık tanımlama yapılmamıştır. TAD 86 numaralı dokümanda Sınır güvenliğinin ve Doğu Akdeniz'deki hakların korunması için Türkiye'nin çok yönlü diplomasisine vurgu yapılmıştır. İslam karşıtı ırkçılık ve nefret suçunun İslam, kutsal değerler ve insan haklarını tehdit ettiği TAD 91 numaralı dokümanda ifade edilmiştir.

2.1.8. Tehdit Algılama Dokümanlarında Tehditlerin Yoğunlaşması

Tehdit Algılama Dokümanlarında toplam 297 tehdit algısı tespit edilmiş, algılanan tehditler gruplandırılarak sayısal yoğunlaşmasına bağlı yüzdelik ağırlıkları Tablo 2.1'de verilmiştir. Tespit edilen tehditler 14 grupta toplanmıştır. Algılanan tehditlerin sayısal ağırlık sıralamasına bakıldığında birinci sırayı % 43'lük oranla terör ve terör örgütleri almıştır. İkinci sırada % 20'lik ağırlıkla Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ bulunmaktadır. Her iki tehdit grubunun toplamı % 63'ü bulmaktadır. Aslında her iki

tehdit grubu içi içe bir yapıdır. Zira Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ yapısı da özellikle 15 Temmuz 2016 yılındaki darbe girişiminden sonra terör örgütü olarak kabul edilmiş ve bu yönde mücadele stratejileri geliştirilmiştir. Ayrıca % 6'lık oranda Irak'taki şiddet ve terör eylemleri de tehdit kaynağı olarak görüldüğünden, terörden algılanan tehdit gerçek anlamda % 63'ün de üzerine çıkmaktadır. Tehdit gruplarında 3'üncü sırada yer alan % 10'nun altında % 5'in üzerinde tehditlere bakıldığında ilk sırada % 8,8 ile Doğu Akdeniz, Ege ve Yunanistan'la yaşanan anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu grubu % 7 ile Suriye'deki başarısız devlet yapısı nedeniyle oluşan otorite boşluğu ve şiddet takip etmektedir. Her iki tehditte ülke sınırında ve sınır ötesinden gelmektedir. Bu tehdit grubunu destekleyen diğer bir tehditte yine Irak'ta oluşan şiddet ile dış göçler konusudur. Bu Tez'in çalışma alanı ile doğrudan kesişen eğitimle ilgili algılanan tehdit ağırlığı ise % 1,3 ile "Kontrolsüz Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri" olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2.1: Tehdit Algılama Dokümanlarında Tehdit Grupları ve Sayısal Ağırlığı¹¹⁸

Tehdit Algılama Dokümanlarında Tehdit Grupları	Algılanan Tehdit Sayısı	Tehdidin Sayısal Ağırlığı (%)
Terör, Terör Örgütleri	128	43,1
Paralel Devlet Yapılanması Ve FETÖ	62	20,9
Ege Ve Doğu Akdeniz'de Ülke Çıkarlarına Karşı Yunanistan'ın Maksimalist Tutumu	26	8,8
Suriye'deki Otorite Boşluğu Ve Çatışma Ortamı	21	7,1
Küreselleşme (Rekabet, Kültürel Etki)	12	4,0
Uluslararası Kuşatma Ve Vekâlet Savaşları	12	4,0
İç Ve Dış Göçler	6	2,0
Ekonomik Kriz (Saldırı)	6	2,0
Irak'ta Şiddet Ve Terör Eylemleri	6	2,0
Bağımlılık Ve Zararlı Alışkanlık	4	1,3
Cinsiyetçi Ayrımcılık, Şiddet Ve İstismar	4	1,3
Kontrolsüz Eğitim Öğretim Faaliyetleri	4	1,3
Siber Tehdit	4	1,3
Yoksulluk	2	0,7
Toplam	297	100

118 TAD Dokümanlarının analizinden alınan verilerle bu Tez'in Yazarı tarafından oluşturulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLÎ EĞİTİM, TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ VE GÜVENLİK POLİTİKALARININ EĞİTİM MEVZUATINA ETKİSİ

3.1. MİLLÎ EĞİTİM VE MİLLÎ GÜVENLİK

Modern devletin ortaya çıktığı 17. Yüzyıldan bu yana devletin kuruluş, gelişim ve değişim süreçleri için stratejik bir kurum ve siyasi bir aracı olarak eğitimin işlevselleştirildiğini ifade eden Akgün; modern devletin kendi sınırları içindeki her şey ve herkes üzerinde son sözü söyleyebilme yeteneğine sahip olmasının belirleyici bir vasfı olduğunu bu nedenle merkezileştirme, kontrol gücünü pekiştirme ve kendi ülkesinde yaşayanları olabildiğince kültürel olarak homojenleştirmenin ulus devletlerin hemen hepsinin ortak temayülü olduğunu söylemektedir.¹¹⁹ Birey ve devletin amaçlarının gerçekleşmesi için eğitimin amaçlarını belirleyen felsefi yaklaşımın temelinde; bireylerin kendilerini özgür hissederek gelişimlerini gerçekleştirmeleri, toplumun birlik ve dayanışmasını da güçlendirmek yer almalıdır. Zira bireyin ve toplumun varlığı birbirinin varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla bireyin amaçları ve gelişiminin önemi kadar toplumun ve devletin gelişimi de önemlidir. Bu gelişimin sürekliliğini sağlayacak otorite olarak devlet; bireyin ve toplumun gelişiminde bilim ve sanatın önemi kadar geleneksel, kültürel varlıklar ve değerleri de dikkate almalıdır.¹²⁰

Ulus devletlerin ulusal hedef ve iddialarının yanı sıra uluslararası ortamda da var olabilmeleri ve uluslararası rekabet ortamında ulusal duruş sergileyebilmelerinin yolu eğitimden geçmektedir. Eğitimin birey ve toplum üzerindeki dönüştürücü özelliği nedeniyle ulus devletler için eğitim, her zaman ulusal (millî) duruşu tesis etmenin bir aracı olarak görülmüştür. Aktekin, eğitimin ulus devletler çağıyla birlikte hep ulusal

119 Birol Akgün, “Ulus Devletlerin Yükselişi Eğitimde Uluslararasılaşmayı Nasıl Etkiledi?” *50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye*, Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.), Ankara 2022, s.31.

120 Abdullatif Tüzer, “Eğitimin Ne Olduğu Anlaşılmadan Eğitim Felsefesi Oluşturulamaz”, *Birinci Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar Bireyden İnsana Sempozyum Kitabı*, Antalya 2014, s.345.

bir konu olarak ele alınıp ulus devleti güçlendirmenin, makbul vatandaş olarak yetiştirmenin ve ulusal kalkınmayı desteklemenin bir aracı olarak görülmesinin yanında bilimsel, kültürel, siyasi, ekonomik, tarihi birçok sebeple; eğitimin uluslararası bir boyutunun da olduğunu belirtmektedir.¹²¹

Eğitimin birey üzerindeki etkisini ve okulun işlevini incelediği eserinde Tyler, sosyolog ve felsefecilerin eğitim felsefesi üzerine yaklaşımlarını analiz etmiştir. Analizinde Tyler; okulu eğitimin birey üzerindeki dönüştürücü etkisine yardımcı olarak görmektedir. Okul bu görevini yerine getirirken, kendi hedeflerini belirlemeli, nesilden nesile aktarılması gereken değerleri tespit ederek öğrencinin davranış değişikliği sürecini bu değerler üzerine oturtmalıdır.¹²² Eğitimin devletlerin kuruluş, gelişim ve değişim süreçlerinde önemli stratejik araçlarından birisi olduğunu, ulusal eğitimle devletin kimlik kazandığını, siyasi sadakati teşvik ettiğini, uyumlu bir ulusal kültür oluşturduğunu, vatandaşlarını ulusal bilinç etrafında kenetlediğini ifade eden Çelik ve Akgün, devletlerin eğitim politikalarını egemenlik hakları olarak gördüğü için oldukça hassas olduğunu, başka otoritelerle paylaşmaya pek sıcak bakmadığını söylemektedir.¹²³

Modernleşmeyle birlikte ulusal kimlik algısını milliyetçilikle ilişkilendirmesini Gellner'e atıfla ifade eden Byung-jin, sanayi toplumu ile birlikte oluşan ekonomik büyümeyle ulus devletlerin temelinde yeni bir merkezi otoritenin kurulduğunu, eğitim yoluyla ırkların ulus devletler halinde birleştirildiğini, yeni merkezi siyasal, ekonomik ve kültürel toplulukla gelişen milliyetçiliğin ulusal kimliği oluşturduğunu belirtmektedir. Ulusal kimlik, modern devletlere özgü olup kişinin kendi ülkesi veya milleti kavramı ve ona ait olma duygusu olarak tanımlanmaktadır.¹²⁴

Güvenlik kavramı tartışılırken ya da üzerinde uzlaşma aranırken Baysal'ın da ifade ettiği gibi, genel olarak aşağıdaki bileşenlerin cevapları aranır:

Kimin /neyin güvenliği (referans nesnesi)?

121 Semih Aktekin, "Eğitimde Uluslararasılaşmanın Ulusal Eğitim Üzerindeki Etkileri Nelerdir?" 50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye, Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.), Ankara 2022, s.9.

122 Ralph W. Tyler, *Eğitim Programlarının ve Öğretimin Temel İlkeleri*, (Çev. M Emir Rüzgâr ve Berna Aslan), Ankara 2014, s.5-6.

123 Metin Çelik ve Birol Akgün, "Etkili Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası Eğitimin Türk Dış Politikasındaki Yeri", *Liberal Düşünce Dergisi*, C. 28, S. 111, İstanbul 2023, s.125.

124 Lee Byung-Jin, "Education and National Identity", *Policy Futures in Education*, C. 1, S. 2, United Kingdom 2003, s.334, 335.

Tehdit kim/ne?
Meşru güvenlik sağlayıcı kim/ne?
Güvenliği sağlamada kullanılacak yöntemler neler?
Güvenliği sağlamak için nelerden vazgeçilebilir?¹²⁵

Güvenlikle ilgili yöneltilen bu beş temel sorunun cevapları her arayışın da aslında şekillendiricisidir. Güvenliğin referans nesnesinin ne ya da kim olduğu sorusunun cevabı tehdidin varlığının tespiti ile birlikte ayrılmaz ikilidir. Tehdidin kaynağı ve karakteri o tehdidi ortadan kaldıracak ya da etkisiz hale getirecek güç ve kaynağını (otoriteyi) da belirleyici olacaktır. Güç kaynağı, tehdidi etkisiz hale getirecek tedbirleri de belirleyici, uygulayıcı ya da uygulattırıcı yetki ve etki kapasitesine sahip olması halinde güvenliğin varlığından söz edilebilir. Güvenliğin varlığını tespit eden (nesnel yaklaşım) ya da tehdit olmadığını algılayan (öznel yaklaşım) karar verici, güvenliğin sürekliliğini de güven altına almayı amaçlayacaktır. Güvenliğin sürekliliğinin sağlanması amacıyla alınacak tedbirler kapsamında vazgeçilmesi gereken değerler de olabilecektir. Karar alıcılar burada katlanılan maliyet/külfet karşısında elde edilen kıymetin dengesini gözeterek tedbirler geliştireceklerdir.

Bir ülkeyi oluşturan değerler bütünü herhangi bir tehdide maruz kalmaması ya da tehdit algılamaması durumunda milli güvenliğin varlığından söz edilmesi mümkündür. Bu değerler bütünü; bir devletin varlığı için gerekli olan temel bileşenlerden “vatan”, “vatandaş (millet)” ve “tanınma (içe ve dışa egemenlik)” ile ülkenin sosyolojik ve bürokratik kurumlarının varlığını ifade eder.¹²⁶ Devletin, üzerinde kurulduğu vatanın selameti, vatan üzerinde yaşayan vatandaşlarının huzuru, refahı, kimliği ve benliği ile gelecek umudunu koruduğu gönencinin kesintisiz güven

125 Başar Baysal, “Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Başar Baysal (Derleyen), İstanbul 2022, s. 4.

126 “Geniş ve güncel anlamıyla milli güvenlik kavramı ise çok daha kapsamlı, karmaşık ve çok boyutludur. Bu anlamıyla milli güvenlik, bir devletin, hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde ve çağdaş anlamda bir demokrasi, insan hakları, rekabete dayalı serbest pazar ekonomisi temelinde; siyasi, askeri, ekonomik, ticari, mali, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik, öğretim, eğitim, bilim, teknoloji, kültür, sanat, spor, sağlık alanlarında, gerek dış ilişkileri, gerek iç ilişkileri bakımından, mevcut durumda veya öngörülebilir gelecekte güvence içinde olması durumunu ifade eden bir çerçeve kavramdır. Etkin bir istihbarat, istihbarata karşı koyma ve koruyucu güvenlik, kolluk ve adalet düzeni yeteneği, milli güvenliğin destekleyici ve tamamlayıcı unsurları arasındadır.” Sadi Çaycı, “Türkiye’nin Milli Güvenliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, Ankara 2016, s.3328.

altında olması milli güvenliğin gereklerindendir. O halde milli güvenliği tesis etmesi gereken temel otorite biziatihi devletin kendisidir.

Milliliği oluşturan bütün değerlerin tehdiide maruz kalmaması ya da olası tehditlerin bertaraf edilebilmesi için ülkenin kendine özgü tedbirlerini geliştirmesi ve bu tedbirlerin de sürdürülebilir olması gerekmektedir. Söz konusu tedbirler, askeri unsurları da içine alan sert gücü gerektirdiği gibi milli kaynakların verimli kullanımıyla oluşturulacak milli ve yerli kapasitenin bütün kurumlar da yaygınlaşabilmesi ile dışa yönelik yumuşak gücü unsurlarının oluşturulmasını da gerektirir. Milli güvenliği tesis edecek olan gücü unsurlarının oluşturulabilmesi, geliştirilebilmesi ve rekabete duyarlı olması şarttır. Bu unsurların neler olması gerektiği ise ülkenin hangi kaynaktan hangi değerlerine karşı tehdit algıladığına ya da risk bulunduğuna göre belirginleşir. Algılanan tehdit ve risklere göre tedbirlerde yoğunlaşma farklılıkları görülebilir. Tedbirlerin yoğunluğu ülkede yaşayanların zgrlklerinde kısıtlamaya varacak kadar artabilir. Bu nedenle tehdit-tedbir ilişkisi ile tedbir-özgürlük dengesinin sağlıklı bir zeminde oluşması karar alıcıların üstlendikleri siyasi sorumlulukları içinde şekillenir.

Bir ülkede milli güvenliğe yönelik tehdit kaynakları ülke içinden olabileceği gibi ülke dışından ve her ikisi birlikte de olabilir. Genel olarak ülkelerin iç tehdit kaynakları sosyolojik, ekonomik ve siyasi gerekçelere dayalı gerilimlerden beslenir. Vatani paylaşan etnik kökenler arasındaki (tarihi geçmişi de olabilen) hasımlaşmalar, refahın (ve refahı getiren emeğin) adil paylaşılmaması, siyasi elitlerin oluşturduğu ideolojik kamplaşmaların yıkıcı rekabete dönüşmesi milli güvenliğin i tehdit kaynakları olarak gruplandırılabilir. Bu kırılganlıkların ülke dışı unsurlar tarafından da derinleştirilmesine yönelik ilişkiler milli güvenliğin daha karmaşık bir boyut almasında neden olur. Ülkenin bulunduğu jeopolitik konumu, sahip olduğu yeraltı ve yer üstü kaynaklarının zenginliği, dini inancı, bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşı duyarlılığı, ideolojik tercihi, uluslararası toplumla bütünleşme uyumu, tarihi geçmişinde diğer ülkelerle yaşadığı savaşların toplumsal travması, kimliğine ve benliğine karşı maruz kaldığı kültürel etkiler de milli güvenliğe karşı dış tehdit kaynakları haline gelebilir.

Milli güvenliğin sağlanması için; hangi değerlerin hangi tehditlere karşı hangi tedbirlerle korunması gerektiğine ilişkin karar alıcı elitlerin yetkinliğinin oluşturulması gerektiği kadar, değerleri oluşturucu, koruyucu ve aktarıcı nitelikli insan kaynağına da ihtiyaç vardır. Ayrıca aynı vatani paylaşarak ‘vatandaş’ olan nüfusun (milletin), maruz kalacağı tehditlere karşı geliştirilecek tedbirleri benimsemesi ve gerekli mücadele zemininde buluşması için paydaş oldukları ortak özelliklerinin de güçlü olması gerekir. Ülkedeki asli nüfusu vatandaş paydasında buluşturan ulus devlet yapılarının vatandaşlık duygusunu güçlendirebilmesi için ortak tarih, dil, inanç, ideoloji (siyasi yönelim) ve kültürel derinlik oluşturması ve bu değerleri gelecek kuşaklara kesintisiz aktarması gerekmektedir. Aslında bu değerler aynı zamanda ülkenin ontolojik (varlıksal) zeminini teşkil eder. Modern devletin gelişimi ile oluşan ulus devlet yapılarının milli güvenliği tesis etmek üzere koruyacağı ontolojik değerlerinin, toplumun bütün fertlerine aktarılması ve milletin fertlerinin bu değerleri benimseyerek “istenen insan” olmalarını sağlamak için onları en st otoritenin kontrolündeki eğitim sistemine tabi tutmak ve kontrolsüz eğitim hücumlarından korumak gereklidir.

Ülkede refahı artırıcı üretken nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi, toplumun ortak yaşama kültürünün derinleştirilmesi, yaşanan ortak acı ve mutluluklara ortak tepki verecek mefkûre birliğinin sağlanması, vatandaşlık dev ve haklarının kavratılması için ortak müfredatı olan milli eğitim, vazgeçilemeyecek ya da devredilemeyecek temel görev alanıdır. Milli eğitim sisteminin gerekçe zeminini oluşturan bu zorunluluk aslında milli güvenliğin tesis edilmesi için gerekli tedbir anlamını ifade etmektedir. O halde bir ülkenin milli eğitim sistemi, bütün unsurlarıyla milli güvenliğin de bileşeni olmak zorundadır.

Türkiye’de eğitim hakkı ve devi, 1982 Anayasasının 42’nci maddesi ile güvence altına alınmıştır. Bu maddede kız ve erkek bütün vatandaşlar için ilköğretim zorunlu tutulmuş, eğitim ğretim hakkının kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Ayrıca 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda da Türk Milli eğitim Sisteminin erevesi çizilmiş, bu Kanunla ortaöğretim düzeyinde eğitim de zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Ülkenin fertlerinin 6 yaşından 22 yaşına kadar 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamına alınarak ortak müfredat eğitimine tabi tutulması, kontrol dışı eğitimlerin yasaklanması aslında milli güvenliği tesis etmenin gereklerinden olarak

görülmelidir. Türk Milli Eğitim Sistemine ve ortak derslere ilişkin kapsamlı analizler sonraki bölümlerde yapılacaktır.

3.2. TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ

Türk Milli Eğitim Sistemi, 1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile oluşturulmuştur. Anayasanın 42'nci maddesinde eğitim öğretimin herkesin hakkı olduğu ve bu haktan yoksun bırakılamayacağını ifade edilmesinin yanında ilköğretim vatandaşlar için zorunlu kılınmış ve Devlet okullarında parasız şartı getirilmiştir. Zorunluluk ifade edilirken kız ve erkek bütün vatandaşları kapsayıcı hüküm getirilmiş olup böylece kızların eğitim öğretim hakkı da Anayasal koruma altına alınmıştır. Öğrenim hakkının kapsamının belirlenmesini ise kanuni düzenleme şartına bağlamıştır. Böylece Anayasa, amir hükmü olan eğitim hakkının kullanılma özgürlüğünün TBMM iradesiyle çerçevesinin belirlenmesini emretmiş, Meclis dışı iradelerin bu hakkın belirlenmesine yönelik etkisini engellemiştir. Bunun yanında vatandaş olmayan kimseler için ilköğretimin zorunluluğu şartı getirilmeyerek vatandaş olmayan geçici ya da yerleşik nüfusa yönelik bir hedef gözetilmemiştir. Aynı maddede eğitim ve öğretim hürriyetinin Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmayacağı ifade edilerek, eğitim ve öğretim sürecinin kişiler üzerindeki muhtemel olumsuz dönüştürücü etkisine önlem alınmıştır. Bahsi geçen Anayasa maddesinde eğitim öğretimin dilinin Türkçe olduğu ve başka hiçbir dilin ana dil olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği hüküm altına alınarak Türk Milli Eğitim Sisteminin hukuki referansları oluşturulmuştur.

Anayasanın eğitim ve öğretim hakkının kanunla düzenleneceği amir hükmüne binaen 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu yürürlüktedir. Bu Kanunun 1'inci maddesinde yer alan *“Bu Kanun, Türk milli eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.”* hükmü ile Türk Milli Eğitim Sisteminin kanuni zemini oluşturulmuştur. Milli Eğitim Temel Kanununun *“Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar”*

konu başlıklı Birinci Kısımında Türk Milli Eğitiminin amaçları ve temel ilkeleri belirlenmişken İkinci Kısımda “*Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı*” başlığı ile eğitim ve öğretim “örgün” ve “yaygın” olarak iki bölüme ayrılmıştır.

Türk Milli Eğitim Sisteminin hukuki temelleri yukarıda ifade edilmesine karşın bu hukuki metinlerin oluşumuna kaynaklık teşkil eden eğitim felsefesinin ne olduğuna da bakmak zarureti bulunmaktadır. Bu konuda “Türk Milli Eğitim Sisteminin bir felsefesi var mı?” sorusuna evet cevabını veren Okutan’a göre Türk Milli Eğitim Sisteminin felsefi temelleri; Batılılaşma hedefi doğrultusunda öne çıkan “pragmatizm” felsefesinin eğitimde “yeniden kurmacılık” ve “ilerlemecilik” olarak yansımalarıdır.¹²⁷

Türk Milli Eğitim Sisteminin Cumhuriyetle birlikte modern temelleri atılırken Batılılaşma referansı ile pragmatizm felsefesinin eğitime yansıdığı anlaşılmaktadır. Pragmatizm nasıl bir felsefi yaklaşımı ifade etmektedir? Doğan’a göre pragmatizm; evrimsel ve liberal bir felsefe olup, zıt görüşleri dengeleyen, ön yargılara ve otoriter çözümlere karşı olan, açık düşünce, bilim, çoğulculuk ve demokrasiye önem veren bir akımdır.¹²⁸ Pragmatizmin ne olduğuna ilişkin açıklamalar Türk Milli Eğitim Sisteminin “pragmatizm” felsefesine dayandığı görüşü ile birlikte değerlendirildiğinde; eğitimin, açık düşüncüyü öne çıkaran bilimi, çoğulculuğu, hümanizmi ve demokrasiyi öncelemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim Türk Milli Eğitim Sisteminin bütün çerçevesinin çizildiği Milli Eğitim Temel Kanununun Birinci Kısım İkinci Bölümünde “genellik ve eşitlik”, “ferdin ve toplumun ihtiyaçları”, “eğitim hakkı”, “fırsat ve imkân eşitliği”, “demokrasi eğitimi”, “bilimsellik” ilkeleri temel ilkeler olarak belirlenmiş ve her bir ilkenin de açıklayıcı hükümleri oluşturulmuştur.

Türk Milli Eğitim Sisteminin genel yapısı Milli Eğitim Temel Kanunun 18’inci maddesinde “*Örgün ve yaygın eğitim*” başlığı altında belirtilmiştir. Bu maddeye göre örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşan Sistem; örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını;

127 Mehmet Okutan, “Türk Eğitim Sisteminin Bir Felsefesi Var mı?”, *Birinci Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar Bireyden İnsana Sempozyum Kitabı*, Antalya 2014, s.356.

128 Nejat Doğan, “Pragmatizmin Felsefi Temelleri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, Kayseri 2003, s.91-92.

yaygın eğitim ise örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.

Eğitim ve öğretim faaliyetleri, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 56'ncı maddesi ile 10.07.2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 301'inci maddesi doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetimi altında yürütülür. Bakanlığın gözetim ve denetimi altında olan yükseköğretim dışındaki bütün öğretim kurumlarının eğitim öğretim programları, ders kitapları, yardımcı kitaplar ve öğretmen kılavuz kitapları 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 319'uncu maddesi doğrultusunda Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından incelenir ve Bakan'a sunulur. Bu uygulamayla devletin eğitim öğretim faaliyetleri üzerindeki gözetim ve denetim yetkisi hayata geçirilmekte, okullarda uygulanan öğretim programlarında ulusal bütünlük sağlanmaktadır.

3.2.1. Örgün Eğitim

Okul öncesi eğitimi; çocukların beden, zihin ve duygu gelişimi ile iyi alışkanlıklar kazanması amacıyla isteğe bağlı olarak mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamaktadır. Bu eğitimle çocukların ilköğretime hazırlanmasıyla birlikte Türkçeyi doğru ve güzel konuşmaları ve dezavantajlı bölgelerden gelenlere iyi bir yetiştirme ortamı sağlanmaktadır.

İlköğretim; 6-14 yaş grubundaki çocuklar için mecburidir. İlköğretim döneminde Anayasanın amir hükmü olarak her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmanın vasıfları kazandırılmakta ve çocuğun milli ahlak anlayışına uygun hedefle yetiştirilmesinin yanında onun hayata ve üst öğrenime hazırlanması da hedeflenmektedir.

Ortaöğretim; Anayasa'da zorunlu olmamakla birlikte 2012 yılında 6287 sayılı Kanun hükümleriyle 1739 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle ortaokul üzerine zorunlu dört yıllık eğitim olarak düzenlenmiştir. Bu öğretim döneminde öğrencilerin asgari ortak bir genel kültürle kişi ve toplum sorunlarını tanıması, yurdun kalkınmasına katkıda bulunacak bilinç ve gücü kazanması amaçlanmaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri; genel, imam-hatip ile mesleki ve teknik öğretim programlarının

uygulandığı ortaokul üzerinde 4 yıllık liseler ile çıraklık eğitiminin verildiği mesleki eğitim merkezlerinde yürütölmektedir.

Türk Milli Eğitim Sisteminde temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde eğitim verilen okul türleri ve program çeşitleri Tablo 3.1’de yer almaktadır.

Tablo 3.1: Türk Milli Eğitim Sisteminde Örgün Okul Türleri¹²⁹

Okul Türü	Uygulanan Program	Resmi/ Özel	Öğrenci Sayıları
Okul Öncesi	Okul Öncesi/ Ana Sınıfı	Resmi/ Özel	2.055.350
İlkokul	İlkokul	Resmi/ Özel	5.535.531
Ortaokul	Genel Akademik	Resmi/ Özel	4.828.618
İmam-Hatip Ortaokulu	Din Eğitim Ağırlıklı Akademik	Resmi	695.499
Anadolu Lisesi	Genel Akademik	Resmi/ Özel	1.863.758
Fen Lisesi	Fen ve Matematik Ağırlıklı Akademik	Resmi/ Özel	135.536
Sosyal Bilimler Lisesi	Edebiyat ve Sosyal Bilimler Ağırlıklı Akademik	Resmi/ Özel	40.802
Güzel Sanatlar Lisesi	Tiyatro, Görsel Sanatlar, Müzik, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği	Resmi/ Özel	18.142
Spor Lisesi	Spor	Resmi/ Özel	23.923
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Anadolu Teknik Programı, Anadolu Meslek Programı, Mesleki Eğitim Merkezi Programı (Çıraklık)	Resmi/ Özel	1.247.011
Çok Programlı Anadolu Lisesi	Anadolu Teknik Programı, Anadolu Meslek Programı, Anadolu Lisesi Programı, Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı	Resmi	152.972
Mesleki Eğitim Merkezi (Ortaöğretim)	Mesleki Eğitim Merkezi Programı (Çıraklık)	Resmi/ Özel	373.720
Anadolu İmam Hatip Lisesi	Din Eğitim Ağırlıklı Akademik	Resmi	480.484
Yabancı Okul (İlkokul, Ortaokul, Ortaöğretim)	Özel Program	Özel	7.020
Azınlık Okulu (İlkokul, Ortaokul, Ortaöğretim)	Özel Program	Özel	3.081
Milletlerarası Okul	Özel Program	Özel	22.230

129 Tabloda bulunan öğrenci sayıları Milli Eğitim Bakanlığı, *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2022/23*, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf (Erişim:23.06.2024) yayınından alınmış olup, diğer veriler <https://www.meb.gov.tr/> (Erişim: 23.06.2024) internet sitesinden bu Tez'in yazarı tarafından derlenmiştir.

Türkiye’de örgün ortaöğretim öğrenci sayısı özelleştirilmiş olarak Tablo 3.1.’de görülmemektedir. Ancak, tablodaki öğrenci sayılarının alıntılandığı *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2022/'23* verilerine göre örgün ortaöğretimde 4.780.201 öğrenci eğitim görmektedir. Bütün öğretim kademelerinde örgün öğretimde (okul ortamında eğitim faaliyeti yürütmedikleri için açık öğretim kurumları dâhil edilmemiştir) 17.558.025 öğrenci eğitim görmektedir. Okul türleri arasında bulunan Anadolu liseleri, fen liseleri ve sosyal bilimler liseleri öğrencilerine herhangi bir mesleki yeterlilik kazandırmadıklarından sadece yükseköğrenime hazırlayan okul türü olarak fiili durumdadırlar.

Tablo 3.1.’de görülen okul türlerinden İslam Dini üzerine eğitim veren İmam Hatip Okulları, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 3’üncü maddesi gereği sadece resmi olarak açılabilmekte olup diğer bütün resmi okullarda olduğu gibi ücretsiz eğitim vermektedir. 1739 sayılı Kanunun 32’nci maddesinde imam-hatip liselerinin görevi imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirerek, hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlamak olarak belirlenmiştir.

Yabancı Okullar, Azınlık Okulları ve milletlerarası okullar 5580 sayılı Kanun kapsamında özel statüleri belirlenmiş okullar olup sadece özel öğretim kurumu olarak faaliyet gösterebilirler. Ücretli olup olmama durumları okulların kendi özel şartlarına göre farklılık gösterebilir. Diğer bütün okul türlerinin hem resmi hem de özel öğretim kurumu olarak faaliyet gösteren türleri olabilir.

Mesleki ve teknik Anadolu liseleri Tablo 3.1’de görüldüğü gibi üç program türünde eğitim vermektedir. Bu programlardan Anadolu teknik programı merkezi lise geçiş sınavı ile öğrenci kaydı almaktadır. Anadolu meslek programı açılış özelliğine bağlı olarak hem merkezi lise giriş sınavı ile hem de öğrenci kayıt bölgesine göre öğrenci kaydı almaktadır. Bu liselerde 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa göre mesleki eğitim verilmektedir. Mesleki eğitim merkezi okul türü ve programı, 3308 sayılı Kanun kapsamında faaliyet gösteren çıraklık eğitimi ve ustalık eğitim veren kurumdur. Bu kurumdaki öğretim faaliyeti 2016 yılında 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yapılan değişiklikle zorunlu ortaöğretime yapmış sayılma kapsamına alınmıştır. Anadolu teknik programında mesleki eğitim alan öğrenciler 4

yıllık süre içinde 40 işgünü işyerinde staj yapmak zorundadırlar. Anadolu meslek programı öğrencileri 12'nci sınıfta (lise son sınıf) haftanın üç iş günü işletmelerde mesleki eğitime giderek mesleki bilgi ve becerilerini artırırlar. Mesleki eğitim merkezi eğitimi alan öğrenciler (çırak öğrenciler) dört yıllık öğrenim süresi boyunca haftanın dört işgünü işletmelerde meslek eğitimi alırlar, bu öğrenciler diploma fark derslerini vermeleri halinde mesleki ve teknik Anadolu lisesi diploması da alabilirler. İşletmelerde mesleki eğitim alan bütün öğrenciler iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı Devlet tarafından sosyal güvenlik sigortası kapsamına alınırlar. Bu öğrenciler işletmelerde eğitim aldıkları günlerin karşılığı olarak gittikleri işyerinden yürürlükteki asgari ücretin belli oranlarında ücret alırlar.

Ülkenin değişik yerlerinde eğitime erişimi güçlü hale getirmek amacıyla 1739 sayılı Kanunun 29'uncu maddesi doğrultusunda nüfusu az ve dağınık olan yerlerde, ortaöğretimin, genel, mesleki ve teknik öğretim programları ile imam hatip programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler kurulabilmektedir. Halen bu liselerde Tablo 3.1'de görüldüğü üzere dört program türü uygulanabilmektedir.

Yükseköğretim; üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları uygulama ve araştırma merkezlerinde yapılmaktadır. Fakülteler, yüksekokullar ve konservatuvarlar, ortaöğretim üzerine eğitim vermekte iken enstitülerde lisans eğitiminin üzerine eğitimler verilmektedir. Yükseköğretim döneminde öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ülkenin bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmenin yanında Hükümetin isteyeceği inceleme ve araştırmaları yaparak görüş bildirmek yükseköğretimin amaç ve görevleri arasında yer almıştır.

3.2.2. Yaygın Eğitim

Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedan çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında verilen eğitimleri kapsamaktadır. Bu eğitimlerde Kanun (1739), vatandaşları hedef kitle olarak belirlemiştir. Vatandaşlara; okuma yazma öğretmek; milli kültür değerlerimizi

koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak; toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıklarını kazandırmak; sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek; istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlamak, yaygın eğitimin amaç ve görevleri arasında yer almaktadır.

Genel ile mesleki ve teknik olmak üzere iki temel bölümden oluşan yaygın eğitimin; örgün eğitim ile birbirini tamamlayacak şekilde faaliyet yürütmesi Kanunun amir hükmüdür. Kanunda yaygın eğitim faaliyetlerinin, Milli Eğitim Bakanlığı dışındaki resmi, özel ve gönüllü kuruluşlar eliyle de yürütülebileceği öngörülmüş olmakla birlikte bu faaliyetlerin her türlü koordinasyonunda Milli Eğitim Bakanlığını yetkili ve sorumlu tutarak bu koordinasyon ve işbirliğinin kanunla düzenlenmesine de atıf yapmıştır.

3.3. GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEHDİT ALGILAMALARININ TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ MEVZUATINDAKİ ETKİSİ

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının neler olduğunun araştırıldığı ulusal metinler “2.1. Devletin Güvenlik Ve Tehdit Algılamaları” başlığı altında incelenmiştir. Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına (TAD verileri) karşı, millî eğitim sisteminin oluşumunu, süreçlerini ve hedeflerini belirleyen Anayasa, kanunlar, Millî Eğitim Şura Kararları, öğretim programları ve kalkınma planları, Türk Millî Eğitim Sisteminin sorumluluğunda geliştirilen tedbirler ve yöntemlerle tedbirlerin nasıl alındığı araştırılmıştır. Analize dâhil edilecek Ek 2’de yer alan dokümanlar belirlenirken Türk Milli Eğitim Sistemini düzenleyen yürürlükteki mevzuat ile zorunlu eğitimin son dönemi olan ortaöğretim düzeyinde her okul türünde ortak olan zorunlu derslerin müfredatları dikkate alınmıştır.

3.3.1. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

Türk Milli Eğitim Sistemi, 1973 tarihli ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda¹³⁰ (MED 05) örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden kurulmuştur. Kanunun 18’inci maddesinde yer alan “*Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.*” hükümleri ile eğitim kurumlarının örgün ve yaygın eğitim tasnifi yapılmıştır.

1739 sayılı Kanunun 1’inci Maddesinde Kanunun kapsamı, 2’nci maddesinde Türk Millî Eğitiminin genel amacı, 3’üncü maddesinde de özel amaçları belirlenmiştir. Kanunun 1’inci maddesinde Kanunun kapsamı çerçevesinde Türk Milli Eğitiminin esas olan amaç ve ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği ile Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluklarının belirleneceği anlaşılmaktadır.

Genel amaçların belirlendiği 2’nci maddede Türk Millî Eğitim Sistemine Türk Milletinin bütün fertlerini amaçlara uygun olarak yetiştirmek üzere görev verilmiştir. Kanunun diğer bütün hükümlerinde bu amaçları sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir. 2’nci maddenin birinci fıkrasında ferдин içinde bulunduğu Türk toplumuna uyumlu, bu toplumun temel değerleri ile donanmış, toplum içindeki konumunu ve sorumluluklarını kazanmasına yönelik amaçlar ifade edilmiştir. İkinci fıkrasında ferдин bireysel gelişiminde ulaşılmak istenen kazanımlar ve güçlü karaktere erişim amaçları yer almıştır. Üçüncü fıkrasında da ferдин içinde bulunduğu topluma, üretken bir birey olarak vereceği katkıların hangi kazanımlarla elde edilebileceğine yönelik hususlar ifade edilmiş, ferдин üreterek ulaşacağı refah ve mutluluğun aynı zamanda toplumun da ulaşacağı refah ve mutluluğunun kaynağı olduğu ortaya konmuştur.

Kanunun Birinci Kısım İkinci Bölümünde 4-17’nci maddeleri arasında “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” başlığı altında ilkeler maddeler halinde açıklanmıştır. Genellik ve eşitlik başlıklı 4’üncü maddesinde eğitim kurumlarının bireyin doğuştan gelen farklılıkları ile sonradan edinilen farklılıkları arasında herhangi bir ayrımcılığa sebebiyet vermeden ya da imtiyazlı zümreler oluşturmadan hizmet vereceği hüküm

¹³⁰ Milli Eğitim Temel Kanunu, S.1739, KT: 14.6.1973, RG: 24/6/1973-14574, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (Erişim 12.5.2022).

altına alınmıştır. Dolayısıyla ayrımcılığın dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din değerlerine karşı tehdit oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Ferdin ve toplumun ihtiyaçları başlıklı 5'inci maddede mili eğitim hizmetinin, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Bu hükümle milli eğitim hizmeti hem bireysel ilerlemeyi hem de toplumsal ilerlemeyi sağlama görevini üstlenmiştir. Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ifadeleri ile bireysel gelişimde hedef kitle olarak vatandaşlık bağı ile bağlı bireyler belirtilmişken, toplumsal ihtiyaç karşılanırken vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın ötesine geçilerek Türk toplumunun ihtiyacının karşılanması milli eğitimin görevi arasına alınmıştır. Nitekim 7'nci maddede ilköğretim görmenin her Türk vatandaşının hakkı olduğu ve ilköğretim sonrası eğitim döneminde ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde eğitim kurumlarından yararlanabileceği belirtilmektedir. Ancak 8'inci maddede ise fırsat ve imkân eşitliği başlığı altında kadın erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanacağı ifade edilmiş olup bu maddede fırsat ve imkân eşitliğinden faydalanmak için vatandaşlık bağı aranmamıştır. Kanunun 7'nci maddesinde ilköğretim görmeyi her Türk vatandaşının hakkı olarak ifade etmesi hususunun yanında, Kanunun 25'inci maddesinde de ilköğretim 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul olarak; ortaöğretim de 6287 sayılı Kanunla 30.3.2012 tarihinde zorunlu eğitim kapsamında alınmıştır. Her iki öğretim kademesi de zorunlu eğitim kapsamında olmasına rağmen Kanun, ilköğretimi eğitim hakkı kapsamına almıştır. 7'nci maddenin ikinci cümlesinde ise ilköğretim sonrası eğitimden vatandaşların ilgi, istidat ve kabiliyetine bağlı olarak yararlanmasına imkân vermiştir. Ortaöğretimin zorunlu olduğu hususu da dikkate alındığında, aslında yasa koyucu ortaöğretimi bütünüyle bir hak olarak değil sunulan eğitim hizmetinden zorunluluk döneminde yararlanabilmeye imkân olarak bakmıştır. Aslında ortaöğrenim dönemi aynı zamanda ihtisaslaşmaya dönük bir dönem olduğundan fertlerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerine uygun olmayan eğitim taleplerine hak kapsamında ısrar etmenin de önüne geçilmiştir. Ayrıca ortaöğretimin zorunlu olmasını düzenleyen 6287 sayılı yasadaki madde gerekçesine¹³¹ bakıldığında da zorunluluğa yönelik herhangi bir

131 İlköğretim Ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, S.6287, KT:30.03.2012, RG:11.04.2012-28261
<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bf-123c-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6287#step-2> (Erişim: 03.3.2024).

analiz bulunmamaktadır. İlköğretim, Türk vatandaşları için bir hak olarak görülüp zorunlu eğitimle korunmaya alınırken; ortaöğretim, Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zorunluluk kapsamına alınmıştır.

Kanunun 8'nci maddesinde maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılacağı hüküm altına alınmıştır. TAD 02, TAD 03, TAD 04 numaralı kalkınma planları dokümanında yoksulluk aynı zamanda tehdit olarak algılanmıştır. Bu madde ile yoksulluğun eğitime erişimi engelleyen tehdit olmasının önüne geçilmesi, öngörülen tedbirlerle hedeflenmiştir.

Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayatı boyunca devam etmesi esası “süreklilik” başlığı altına 9'uncu madde olarak yerleştirilmiştir. Kanunun 1973 tarihinde yayınlandığı ve bu maddenin bu analiz tarihine kadar hiçbir değişikliğe uğramadığı hususunu da dikkate alarak yasa koyucunun gençlerin hayata ve iş alanlarına uyumu için aldığı özel tedbir öne çıkmaktadır: “*Gençlerin hayata ve iş alanlarına uyumu için yetişkinlerin sürekli eğitimi.*” Yasa koyucu yetişkinlerin sürekli eğitimini “süreklilik” ilkesinin altına koyarak hem gençlerin ilerleyen yaşlarında da sürekli eğitim imkânına erişerek kendilerini güncellemelerini hedeflemiş hem de yetişkinlerin sürekli eğitiminden bahsederek gençlerle yetişkinler arasında eğitim yoluyla uyum köprüsü kurulmuştur. Yetişkinlerin sürekli eğitimi tedbiri ile gençlerin hayata ve iş alanlarına uyumu sağlanacak, bireylerin ve genelde toplumun refahı ve huzuru tesis edilerek, bireylerin ve toplumun varlıklarına yönelik endişeleri giderilecek bir başka ifade ile ontolojik güvenliği sağlanacaktır.

Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği başlığı ile oluşturulan 10'uncu maddede milli ahlak ve milli kültürün; kendine has haliyle korunması ve öğretilmesi gerektiği; Türk dilinin millî birlik ve beraberliğinin temel unsuru olduğu ve eğitimin her kademesinde verilmesi gerektiği amir hüküm olarak belirlenmiştir. Ayrıca Türk dilinin çağdaş eğitim ve bilim dili olması için çalışılması hedefi gösterilerek, farklı dillerin bilim dili olarak baskın kültür oluşturmaması öngörülmüştür. Atatürk inkılap ve ilkeleri ile Anayasa'da (1982) ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği, ders programlarında referans olarak belirlenmiştir. Korunması

gereken değerler ve eğitim programlarına referans gösterilen bu ilkeler aynı zamanda Türk Milli Eğitim Sisteminin felsefi zeminini oluşturmaktadır. Bir başka açıdan korunması gereken referans değerler aslında Türk Milletinin benlik ve kimliğini belirten değerler olduğundan bu değerlerin güvenliği ontolojik güvenlik olarak da ifade edilebilir. Maddede ontolojik güvenliğe yönelik tehdit algısı görülmektedir. Zira “*Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.*” ifadesinde milli ahlak ve kültürün evrensel kültür içinde yer alırken bozulmasından ve yozlaşmasından, kendine has özelliğini kaybetmesinden endişe edildiği bu endişenin kaynağının da evrensel kültürü oluşturan farklı kültürlerden gelen baskın değer ve kavramlar olduğu anlaşılmaktadır. Maddeye bütünsel olarak bakıldığında Atatürk inkılap ve ilkeleri, Atatürk milliyetçiliği, milli ahlak ve milli kültür, milli birlik ve bütünlük ile Türk dilinin her derece ve türdeki ders programlarında bulunması sağlanarak korunması gereken değerler arasında yer almasına önem verilmektedir.

Laikliğin Türk milli eğitiminde temel ilke olduğunu belirleyen 12’nci maddede din kültürü ve ahlak öğretimi de zorunlu dersler arasında gösterilmiştir. Bu maddede 1983 yılında değişiklik¹³² yapılmıştır. Değişiklik öncesinde din eğitimi ve öğretimi kişilerin ya da kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak düzenlenmişken değişiklikle bu eğitim tercih olmaktan çıkarılmış ve Anayasanın da 24’üncü maddesinde yer aldığı üzere zorunlu ders kapsamına alınmıştır. Değişikliğin yapıldığı 2842 sayılı Kanunun genel gerekçesinde ve 12’nci maddenin gerekçesinde sırasıyla¹³³ “...son yıllarda ‘gözlendiği üzere; gizli ve kontrolsüz din eğitimi girişimleri Devleti bu konuda daha etkin olmaya yöneltmekte, ülkenin sosyo - ekonomik ve kültürel düzeyinin yükselmesi, temel eğitim yaşının 7 den 6 ya inmesini gerektirmektedir...” ve “1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 12 nci maddesine göre Türk Millî Eğitiminde lâiklik esasları

132 Milli Eğitim Temel Kanununun 12’nci maddesinin 1983 yılındaki değişiklik öncesi hali: “IX - Lâiklik: MADDE 12. — Türk eğitiminde lâiklik esastır. Din eğitimi ve öğrenimi ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu istek kayıt esnasında veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir.”

Millî Eğitim Temel Kanunu Madde 12 Değişiklik Öncesi Metin, S.1739, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t12/c012/cs_12012072ss0278.pdf (Erişim: 01.10.2023).

133 Milli Eğitim Temel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun Milli Güvenlik Konseyinde kabul edilen Genel Gerekçesi, S.2842, KT:16.6.1983, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c009/mgk_01009150ss0601.pdf (Erişim: 01.10.2023).

içinde din kültürü ve ahlak öğretimi yapılması isteğe bağlıdır. Ancak din öğretimini Devlet kontrolüne alabilmek için, ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda diğer dersler gibi din kültürü ve ahlâk bilgisi dersine yer verilmesi hükmü getirilmiştir.” denilerek Devletin kontrolsüz din öğretiminden tehdit algıladığı anlaşılmaktadır. Kontrolsüz din öğretiminden algıladığı tehdidin, aslında ne kadar güçlü bir karşılığının olduğu, 15 Temmuz 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)¹³⁴ tarafından ülkenin meşru hükümetine karşı darbe girişimiyle daha net ortaya çıkmıştır.

Milli eğitimin amaçlarının sadece eğitim kurumlarında değil evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılması gerektiğinin hüküm altına alındığı 17’nci maddede bu faaliyetlerin Bakanlık tarafından denetimine de işaret edilmiştir. Madde 1973 yılında kabul edildiği haliyle yürürlüktedir. Bu denetim yetkisi 1982 Anayasasında da daha yalın bir şekilde ifade edilmiş ve Devlet adına denetimin MEB’de olduğu belirlenmiştir. 1982 Anayasa’sının 42. Maddesinde yer alan “...Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz...” hükmü aynı zamanda MEB’in denetime ilişkin esaslarını da açıklığa kavuşturmaktadır. 1982 Anayasa’sından önce yürürlüğe giren 1739/17 madde halen yürürlüğünü koruması nedeniyle Anayasa’nın verdiği görevi de yerine getirme konusunda yasa koyucunun iradesini yansıtmaktadır. Bütün olarak bakıldığında Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre yürütülmeyen eğitim faaliyetleri Milli Eğitimin amaçlarına tehdit olarak algılanmaktadır.

Milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ilköğretimin amaç ve görevlerinin belirlendiği 23’üncü maddede de “milli ahlak” kavramı¹³⁵ yer almaktadır. Ancak, bu kavramın nasıl bir anlam ifade ettiğine yönelik somut tanımlamalar bulunmamaktadır. Bununla birlikte aslında milli eğitim sistemi ile bu kavram şekillenerek her Türk çocuğunun ahlakı haline gelmesi sağlanacaktır. O halde milli ahlak; öğretim programları, okul modelleri, öğretmen yeterlilikleri gibi eğitimin

134 Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, *15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Milletın Zaferi*, Ankara 2018, s.6.

135 “Milli ahlak” kavramı, 1739 sayılı Kanununun 10’uncu maddesinde de bulunmaktadır.

bileşenleri ile belirgin hale gelecektir. Nitekim ilköğretim okullarının kuruluşunu anlatan ve 2012 yılında okulların 4+4+4 olarak ifade edilen zorunlu eğitim sistemine alındığı 6287 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 25 inci maddede; ortaokulların ve imam-hatip ortaokullarının lise eğitimini destekleyecek şekilde faaliyet göstereceği ifade edilmiştir. Aynı maddede Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı seçmeli derslerine yer verilmiştir. Buna göre öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik derslerin konacağı belirtilmekle birlikte “Kur'an-ı Kerim” ve “Hz. Peygamberimizin hayatı” isimli iki ders konularak 10'uncu maddede bahsedilen “milli ahlak ve milli kültür” kavramlarına ve yine 23'üncü maddede bahsedilen “milli ahlak” kavramına referans oluşturulmuştur. Yine imam-hatip ortaokulu açılabilceği de hüküm altına alınarak dini referanslı eğitim veren ortaokul tanımlaması yapılmıştır. Bireyi, öğretim programları, okul modelleri, öğretmen yeterlilikleri gibi eğitimin bileşenleri aracılığıyla milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek milli eğitimin amaçları arasında yer alırken, milli ahlak anlayışının korunması gereken değerler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayışa aykırı eğitim faaliyetlerinin olmaması için 17'nci maddede Milli Eğitim Bakanlığına denetim yetkisi verilmiştir.

Ortaöğretimin amaç ve görevlerinin belirlendiği 28'inci maddeyi ilköğretimin amaç ve hedeflerinin belirlendiği 23'üncü ile birlikte incelediğimizde; ilköğretim düzeyinde çocuğa temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırarak onu milli ahlak anlayışına sahip kılma amacı varken, bu amaca göre yetişerek ortaöğretim düzeyinde ergenlik dönemine gelmiş ve yetişkinliğe aday bir gencin toplum içinde üstlenmesi gereken rolleri ve topluma karşı sorumluluklarını kavraması, ekonomik katkı sunması beklenmektedir. Ortaöğretimin 2012 yılında zorunlu eğitim kapsamına alınması ile birlikte değerlendirildiğinde toplumdaki her bireyin bütüncül bir öğretim sürecinden geçmesi ve iyi bir vatandaş olarak milli ahlaka sahip ve topluma faydalı olmaları hedeflenmektedir. Nitekim ortaöğretimi 2012 yılında zorunlu eğitim kapsamına alan 6287 sayılı yasanın genel gerekçesinde; eğitimin ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimini etkileyen başlıca etmen olduğu, ekonominin rekabet gücünün ve zenginliğinin eğitim sisteminin kalitesi ile ilişkili olduğu ve eğitimin insanın kişiliğini

ve yeteneklerini geliştireceği ortamlar sunması gerektiği belirtilmiştir.”¹³⁶ Değişikliği yapan 6287 sayılı Kanunun genel gerekçesinde de yer aldığı üzere eğitim sistemlerinin ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişliğini, rekabet gücünü, sosyal dokunun sağlamlığını doğrudan etkilediği, insanın kişilik (ontolojik durum) ve yeteneklerine göre onları hayata hazırladığı, yasa koyucu TBMM tarafından kabul edilmekte ve ilgili Kanunla da bu görev Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğunda faaliyet gösteren öğretim kurumlarına verilmektedir.

Kapsam, amaç ve görevler başlığı altında yaygın eğitimin özel amaçlarının belirlendiği 40’ıncı maddede örgün eğitim dışındaki vatandaşlara “...*Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak, Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak, İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek...*” amaçlarına yönelik eğitimlerin verileceği hüküm altına alınmıştır. Türk Milli Eğitim Sistemi, vatandaşları sadece örgün eğitim içinde eğitmeyi hedeflememiş, onları okullarının dışında da eğitime eriştirerek toplumun ihtiyaçlarına ve genel şartlarına uyumlu milli kültür değerleri ile mücehhez olmalarını sağlamayı da hedeflemiştir. Bir anlamda Devletin kontrolünde olan eğitim eliyle vatandaşların “tanımlı” davranışlara sahip olmaları beklenmektedir.

Anayasa’nın 42’nci maddesinde “*Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.*” hükmü bulunmaktadır. Bun hükmün tamamlayıcısı niteliği taşıyan 1739 sayılı Kanunun 56’ncı maddesinde yer alan “*Eğitim ve öğretim hizmetinin, bu kanun hükümlerine göre Devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur.*” hükmü ile Anayasa’da Devletin denetim yetki ve sorumluluğunun Milli Eğitim Bakanlığına verildiği görülmektedir. 1739 sayılı Kanunun 57’nci maddesinde “*Askeri maksatlarla açılacak okullar hariç, bu kanun hükümlerine aykırı hiç bir eğitim faaliyetinde bulunulamaz.*” hükmü getirilerek askeri

136 İlköğretim Ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Genel Gerekçesi, S.6287, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bf-123c-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6287#step-2> (Erişim: 03.3.2024).

okullara ayrıksı hüküm, Kanuna aykırı eğitim faaliyetlerine de yasaklayıcı şartlar konulmuştur. Devletin bu denetiminin etkili olması için de bir başka kanun olan 2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu¹³⁷ 3 üncü maddesinde izinsiz eğitim vermek için açılan yerlere yönelik “...brüt asgari ücretin 20 katı idari para cezası uygulanır ve bu yerler valiliklerce kapatılır.” hükmü getirilmiştir. Bütün bu yasaklamalar ve yaptırımlar, aslında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin birey üzerindeki dönüştürücü etkisinin Devletin kontrolü dışına çıkmasını önlemek ve Devletin Anayasa ve kanunlarla koyduğu iyi vatandaş esaslarına ulaşmasını engelleyebilecek her türlü oluşuma engel olmaktadır.

3.3.2. 222 Sayılı İlköğretim Ve Eğitim Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5.1.1961 tarihinde kabul edilen 222 sayılı İlköğretim Ve Eğitim Kanunu¹³⁸ madde başlıklı olarak tasnif edilmemiş ancak bölüm başlıkları belirtilerek 9 bölümden oluşmuştur. Kanunun bir kısım maddeleri yürürlükten kaldırılmış, bir kısım maddeleri de değişikliğe uğramıştır. Kanunun ilk beş maddesi bölüm tasnifi dışında bağımsız olup genel olarak Kanunun amacını ve hedeflerini belirtmektedir. Kanun, 1961 yılından beridir yürürlükte durarak ilköğretimi; teşkilat, hedef kitle, okullar, öğretmenler, görevler ve eğitim öğretim olarak çok yönlü düzenlemektedir. İlköğretimin zorunlu olmasını ve çok yönlü boyutlarını 1961 yılında düzenlemiş olması nedeniyle analiz kapsamına dâhil edilmiştir.

Kanunun 1’inci maddesinde “*İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.*” hükmü bulunmakta olup herhangi bir yaş aralığı belirtmeksizin bütün Türklerin temel eğitim ve öğretimini hedeflemektedir. Bu temel eğitimle kadın erkek ayrımı yapmaksızın Türklerin milli gayesine uygunluk şartını sağlaması şartıyla kişilerin bedeni, zihni, ahlaki gelişimi ve yetişmelerini sağlamak

137 Özel Öğretim Kurumları Kanunu, S.5580, KT: 8/2/2007, RG: 14/2/2007-26434, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5580&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim:03.3.2024).

138 İlköğretim Ve Eğitim Kanunu, S.222, KT: 05.01.1961, RG: 12.01.1961-10705, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> (Erişim: 03.3.2024).

amaçlanmıştır. Maddede geçen “milli gaye” ifadesi Kanunun diğer maddelerinde yer almamaktadır. Bu nedenle Kanunun bütün hedeflerinin uyması şartı konan milli gayenin nelerden müteşekkil olduğunu belirlemek için Kanunun lafzi ve ruhi analizi ile Anayasa hükümlerine bakmak gerekmektedir.

Anayasanın Genel Esaslar başlıklı birinci kısmında “Devletin temel amaç ve görevleri” başlıklı 5’inci maddesinde 222 sayılı Kanunda bahsi geçen milli gayenin neler olduğuna ilişkin cevap bulunabilecektir. Anayasanın 5’nci maddesinde Türk milletinin bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin, demokrasinin, hak ve hürriyetlerin korunması ile insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi hususları Devlete görev olarak yüklenmiştir. Bu nedenle topluma hizmetin ve toplumun inkişafının Devlet eliyle gerçekleştirilmesinin 222 sayılı Kanunda bahsedilen milli gaye olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Analiz edilen 222 sayılı Kanunun 1’inci maddesinde toplumsal bir değer olarak milli gayenin; bireylerin bedeni, zihni ve ahlaki gelişme ve yetiştirme hedefleriyle de bireysel değerlerin korunması amaçlanmıştır. Her iki değer gurubunun ortak yanı ontolojik güvenliği sağlayacak olmasıdır. Türklerin milli gayelerine ulaşması toplumun; bireylerin bedeni, zihni ve ahlaki gelişmesi ile bu kazanımlarını koruyabilmesi ise bireyin ontolojik güvenliğini tesis edecektir.

İlköğretimin kız ve erkek çocuklar için mecburi ve Devlet okullarında parasız olduğu Kanunun 2’nci maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun 4’üncü maddesinde ise Türk vatandaşlarının ilköğreniminin resmi özel ayrımı olmaksızın sadece Türk ilköğretim okullarında yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Kanunun 52’nci maddesinde de ilköğretime zorunlu devam etmesi gereken öğrencilerin velilerine öğrencinin okula gönderilmesi sorumluluğu yüklenmiştir. Bu sorumluluğunu yerine getirmeyenlere de 55 ve 56’ncı maddelerde kademeli artan cezai hükümler getirilmiştir. İlköğretim döneminin hem zorunlu hem de sadece Türk okullarında verilmesi mecburiyeti, Devletin ilköğretim düzeyindeki eğitim öğretim dönemini tam yetkiyle takip ve denetim altına almak istediği ve en önemlisi milli gayeye aykırı eğitim öğretim faaliyetlerini önlemeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Milli gayeye uygun eğitim öğretim faaliyetlerinin okul türlerinin amaç, kapsam ve içerik olarak öğretim programları eliyle yürütüleceği 1739 sayılı Kanun’da tanımlanan okul tür ve kademelerinde görülmektedir. Kanunun 2-4’ncü maddelerdeki zorlayıcı hükümleri

aynı anlamla 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda da bulunmaktadır. Bu konudaki analizler bir önceki başlık altında MED 05 doküman analizinde yapılmıştır.

Anayasanın 42’nci maddesi de eğitim öğretim faaliyetlerinin Devletin denetim ve gözetimi altında yapılmasını emretmektedir. Anayasanın 42’nci maddesinin gerekçesinde eğitim ve öğretimin devlet tarafından denetiminin temel amacının eğitimin güvenliği olduğu belirtilmiştir. Bu denetimle eğitimin muhtevası da denetlenecek ve bu vesileyle eğitim alanların manevî ve ekonomik şahsiyetini elverişli şartlarla geliştirmesine yardımcı olarak Anayasaya sadakati de sağlanmış olacaktır.¹³⁹ Gerekçede ifade edilen manevi ve ekonomik şahsiyet ifadeleri ile bireyin iki ayrı boyutta tekâmül etmesinden bahsedilmektedir. Manevi şahsiyetin gelişimi ile kişinin beden ve ruh ilişkisinin, yaşadığı mekân ve zamanla uyumunun güçlendirilerek kamuya (toplumsal yaşama) sunduğu (ve kamudan aldığı) huzur, esenlik, mutluluk, paylaşımcı, cesaret, güven gibi duygularla güçlü seciyenin inşası ifade edilebilir. Ekonomik şahsiyetin gelişimi de manevi inkişafı ile toplumla güçlü uyum sağlamış kişilerin toplumsal rol paylaşımlarıyla yüksek seviyeli kamusal fayda üreterek kendisi ile ilgili üretken kimliğini tanımlayabilen ve ortak kaynakların kullanımında tasarruf ve verimi önceleyen bireylerin yetişmesi olarak ifade edilebilir.

3.3.3. 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının eğitim öğretim, yönetim, denetim, gözetimine ilişkin düzenlemeleri yapmak amacıyla 2007 yılında kabul edilen 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun¹⁴⁰ 1’nci maddesinde amaç ve kapsamı belirlenmiştir. Amaç ve kapsamda özel öğretim kurumlarını açan ve işletenler Türkiye Cumhuriyeti uyruklular ve yabancılar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kişiler için kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri hususlarına yer verilmişken, yabancılar için ise “ *yabancılar tarafından açılmış bulunan*” ifadesi kullanılarak

139 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42’nci maddesinin madde gerekçesi, S.2709, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bd-e679-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=2709#step-2> (Erişim: 03.3.2024).

140 Özel Öğretim Kurumları Kanunu, S.5580.

Kanunun kabul edildiği tarih itibarıyla yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarına işaret edilmiş, yabancılar tarafından yeni okul açılmasına müsaade edilmemiştir.¹⁴¹ Bu husus Kanunun 2’nci maddesinin (c) bendinde yabancı okullar tanımında da aynıyla ifade edilmiştir. Kanunun amaç kısmındaki bu sınırlamanın 5’inci maddesinde daha da ayrıntılı olarak hüküm altına alındığı görülmektedir. Kanunun 5’inci maddesinin (b) bendinin 2 numaralı alt bendinde yabancı okulların binalarını genişletemeyeceği, şube açamayacağı, yeni binalar inşa edemeyeceği, mülk edinemeyeceği ve kiralama yapamayacağı hükümleri bulunmaktadır. Bu hükümlere göre mevcut yabancı okulların büyümesi ve genişletilmesine dahi belli şartların dışında izin verilmeyerek faaliyetlerinde yayılmacılığın önüne geçilmiştir.

Kanunun 3’üncü maddesinde yer alan “*Askerî okullar, emniyet teşkilâtına bağlı okullar ve din eğitimi-öğretimi yapan kurumların aynı veya benzeri özel öğretim kurumları açamaz.*” hükmü ile Devlet otoritesi tekelinde olan eğitim türleri de belirlenmiştir. Şiddet tekeli¹⁴² elinde bulunduran devletin askeri okullar ile emniyet teşkilatına bağlı okulların devlet dışı kişiler tarafından açılmasına müsaade edilmemesi şiddet tekelinin bir gereğidir. Ancak, din eğitimi ve öğretimi yapan kurumların eğitiminin de devlet eliyle yapılması şartı Devletin dini eğitim ve öğretim üzerinden tehdit algıladığına işaret etmektedir. Bu hususa TAD 01 dokümanı olarak analiz edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında da işaret edilmektedir. Anayasanın Başlangıç kısmında “...laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı,” hüküm altına alınmıştır. Yine Anayasanın

141 “Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar yabancı okullardan çeşitli nedenlerle kapananlar olmuştur. Halen 10’u İstanbul ve 2’si İzmir’de olmak üzere 12 yabancı okul Türkiye’de faaliyet göstermektedir.”, Ali Karagöz, “Türkiye’deki Uluslararası Okulların Statüsü Nedir?”, 50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye, Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.), Ankara 2022, s.207.

142 “Şiddet tekeli, şiddet araçları üstünde kurulan güçlü bir hâkimiyet durumunu ifade etmektedir. Modern öncesi dönemlerde devletin şiddet araçları üstünde zayıf bir hâkimiyeti varken, modern devletin gelişimiyle birlikte bu hâkimiyet durumu güçlenmiştir. Bu nedenle de şiddet tekeli, modern devletin en belirleyici özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Öyle önemli bir belirleyendir ki, modern devlet tanımlarında sıkça ona vurgu yapılır. Modern devlet, şiddet kullanma hakkını elinde tutar ve ancak onun izin verdiği ölçüde de kişiler/gruplar şiddet kullanabilir. Şiddet tekeli, “yalnızca devletin şiddet kullanmaya hakkının olması, kişilerin ya da grupların sadece devlet tarafından izin verildiğinde, şiddet kullanma hakkına sahip olması” şeklinde tanımlanabilir. Şiddetin tekelleşmesi süreci, bazı yazarlar tarafından uygarlaşma olarak karakterize edilmiştir. Çünkü şiddet tekeliyle, toplumsal alanlar ve mekânlar şiddetten arındırılmıştır.”, Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugüne Dair Notlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 68, S. 1, Ankara 2019, s.59.

24'üncü maddesinde din ve ahlak eğitiminin Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı ilkesi de benimsenmiştir. 5580 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinde her ne ad altında olursa olsun eğitim ve öğretim faaliyetlerinin Milli Eğitim Bakanlığının izin ve denetimine tabi olduğu ve şarta uymayanlara idari para cezası verilerek bu yerlerin kapatılacağı hükmü konularak Anayasanın 42'nci maddesinde Devletin gözetim ve denetimi şartının sağlandığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının bu yasak hükümlere uyulmaması hususunu ülke için bir güvenlik açığı olarak gördüğü 01.09.2023 yılında valiliklere dağıtımli gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıda; *“...izinsiz eğitim faaliyeti yürüten yerlerin kayıt dışı ekonomik faaliyet yürütmeleri nedeniyle mali anlamda kayba neden oldukları, bu yerlerin Bakanlığımız denetimi ve gözetiminde olmamaları sebebiyle güvenlik tehdidi oluşturdukları dikkate alınarak...”* ibareleri bulunmakta olup izinsiz yerlerle mücadele için ihbar hattı oluşturulduğu, illerde 2015 yılında kurulan izleme ve koordinasyon komisyonlarının bu yerler için aktif olarak çalışması gerektiği talimatı verilmiştir.¹⁴³ Ayrıca 1739 sayılı Kanunun 17'nci maddesinde bulunan *“Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Milli Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir.”* hükmünde Devletin eğitim öğretim faaliyetleri üzerinde tartışmasız denetim yetkisini koruduğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 2023 yılındaki yazısında referans gösterdiği 2015 yılındaki yazısı *“İzinsiz Eğitim ve Öğrenci Barınma Faaliyeti Gösteren Yerler”* konulu bir Genelgedir.¹⁴⁴ Bu Genelge, MGK Kararlarında Paralel Devlet Yapılanmasından bahsedildiği bir dönemde yayımlanmıştır. Genelge içeriğinde; Milli Eğitim Bakanlığının izni ve denetimi olmadan yürütülen eğitim öğretim faaliyetleri ile öğrenci yurt hizmetlerinin Milli Eğitimin amaçlarına uygunluğu bakımından tehlike oluşturduğu öngörülmüştür. Bu tehlikenin bir tehdit düzeyine varmasını önlemek amacıyla 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 9'uncu maddesinde bulunan valilerin her

143 Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, *“İzinsiz Eğitim Faaliyeti Yürüten Yerler”*, Resmi Yazı, 01.09.2023, sayı: E-36077160-405.99-82569011, https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/01150459_izinsiz-egitim-faaliyeti-yuruten-yerler.pdf (Erişim: 16.03.2024).

144 Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, *“İzinsiz Eğitim ve Öğrenci Barınma Faaliyeti Gösteren Yerler”*, Genelge, 25.05.2015, sayı: 16915068-10.06-E.5361317, https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_06/06025013_izinsiz-egitim-gosteren-yerler_25_05_2015.pdf (Erişim:29.09.2024).

türlü denetim yetkisini etkili kullanmasına dikkat çekilerek, illerde İzleme ve Koordinasyon Komisyonlarının kurulması talimatı verilmiştir.

Yukarıda Devletin tartışmasız denetim yetkisini koruduğu hususunun özel öğretim kurumlarını kuranlar ve bu kurumlarda çalışanlar hakkında da devam ettiği 5580 sayılı Kanununun 4'üncü maddesinde görülmektedir. Bu maddede gerçek kişi kurucu, tüzel kişilerin ortak ve temsilcileri ile öğretim kurumu çalışanlarında ilgili ceza kanunlarına göre ceza almamış olması şartı bulunmaktadır. Ayrıca, madde metninde “...terör örgütlerine ya da Millî Güvenlik Kurulunca Devletin millî güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti ya da iltisakı yahut bunlarla irtibatı olmaması şartı aranır.” hükümleri bulunmakta olup bu ifadeler 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında yayımlanan OHAL Kararnamesinde¹⁴⁵ de bulunmaktadır. İfadede görüldüğü üzere kişilerde aranan şartlar arasında milli güvenliği tehlikeye düşürecek herhangi bir oluşumla irtibatlı dahi olunmaması şartı bulunmaktadır. Özel öğretim kurumu kurucusu ve çalışanları hakkında bu kadar sert hükümlerin getirilmesinin, bu kurumlarda olabilecek her türlü yasa dışı ve yıkıcı çalışmaları başından önlemeyi amaçladığı görülmektedir. Nitekim 15 Temmuz FETÖ Darbe Girişimi sonrası 667 sayılı KHK ile ülkenin neredeyse her ilinde 934 özel okul kapatılarak¹⁴⁶ mal varlıkları Devlete geçmiştir. Devlet, milli güvenliğine karşı algıladığı tehditlere karşı Kanunla engelleyici tedbir almıştır.

Analizi yapılan 5580 sayılı Kanunun 5'inci maddesinin (a) bendinde milletlerarası özel öğretim kurumları için düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenlemede milletler arası özel öğretim kurumlarına yalnızca yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği şartı konmuştur. Ayrıca, bu kurumlarda “*Türk Devletinın ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, güvenliğine ve menfaatlerine*

145 “15 Temmuz 2016 yılındaki FETÖ Darbe Girişiminden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal kapsamında 667 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname 23 Temmuz 2016 tarihli ve 29779 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu Kararnamenin 3'üncü maddesinin birinci fıkrasında ve başka maddelerinde de “*Millî Güvenlik Kurulunca Devletin millî güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu...*” ifadesi bulunmaktadır.” Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, S. KHK/667, Karar Tarihi: 22.07.2016, RG: 23.07.2016-29779, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm> (Erişim: 09.03.2024).

146 667 sayılı KHK'nın 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ile kapatılan ve KHK'nın Eki II sayılı Liste.

aykırı, Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerleri aleyhinde eğitim-öğretim yapılamaz.” hükmü ile Devletin ve Milletin değerlerini koruyucu tedbir alınmıştır. Bu hükümle, Devletin tehdit algılamalarına karşı özel öğretim kurumlarındaki eğitim öğretim faaliyetleri açısından yasal tedbir alındığı anlaşılmaktadır.

5580 sayılı Kanunun 5’inci maddesinin (c) bendinde Azınlık okullarına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Ancak, düzenleme 23/8/1923 tarihli ve 340 sayılı Kanuna bağlı Lozan’da akit ve imza olunan Sulh Muahdenamesinin 40 ve 41’inci maddelerine dayanmaktadır.¹⁴⁷ Antlaşma hükümlerinde gayrimüslim azınlık mensuplarına karşı uluslararası antlaşma hükümleri ile koruma getirilmiştir. Ancak, Türk Hükümetinin Türkçeyi azınlığa ait okullarda öğretmeye ilişkin yetkisini korumuştur. 5580 sayılı Kanunun ilgili maddesinde azınlığa verilen bu haklara ilişkin ilgili yönetmelik düzenlemesinde “...ilgili ülkelerin bu konulardaki mütekabil mevzuat ve uygulamaları dikkate alınmak...” şartı getirilerek, azınlıkların yurt dışı soydaş ülkelerindeki Türk azınlığın haklarına mütekabiliyet esasında koruma sağlanmıştır. Mezkûr maddede “*Bu okullarda yalnız kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çocukları okuyabilir.*” şartı da getirilmiştir. Getirilen şartla, azınlık okullarına sadece kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocukların devam etmesine izin verilmiş, o azınlık mensubu olmayan Türk ve başka azınlıkların çocuklarına da okula devam müsaadesi verilmemiştir. Ayrıca aynı azınlığın soyundan olsa bile

147 “Madde 40- Gayrimüslim akaliyetlere mensubolan Türk tebaası hukukan ve fiilen diğer Türk tebaaya taâtibik edilen aynı muamele ve teminattan müstefid olacaklardır. Bunlar bilhassa, masrafları kendilerine aid olmak üzere her türlü müessesatı hayniye, diniye veya iç’timaiyeyi, her türlü mektep ve sair müessesatı talim ve terbiyeyi tesis, idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve âyini dinilerini serbestçe icra eylemek hususlarında müsavi hukuka malik olacaklardır.

Madde 41- Tedrisatı umumiye huzurunda, Türk Hükümeti gayrimüslim tebaanın mühim bir nispet dâhilinde mütemekkin oldukları şehirler ve kazalarda bir Türk tebaasının çocuklarının iptidai mekteplerde kendi lisanları ile tahsil etmelerini temin zımında teshilâtı münasibe ibraz edecektir. Bu hüküm Türk Hükümetinin mezkûr mekteplerde Türk lisanının tedrisini mecburi kılmasına mâni olmayacaktır. Gayrimüslim akaliyetlere mensup Türk tebaasının mühim nispette mevcud oldukları şehirlerde veya kazalarda Devlet bütçesi, belediye ve sair bütçeler tarafından terbiye, din veya emrihayır maksadiyle tahsis edilen mebalîğden bu akaliyetlere de muhik bir hisse temin olunacaktır. Mebalîği mezkûre alâkadar müessesatın sahibi salâhiyet mümessillerine ita edilecektir.” TBMM Tutanakları, 2. Dönem, 1. Cilt, 7. Birleşim, s.119, Sulh Muahdenamesi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=111&sayfa_no_son=242&sayfa_no=119&v_meclis=1&v_donem=2&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=7 (Erişim: 09.03.2024).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan çocukların bu okullara devamına yine müsaade edilmemiştir. Farklı azınlık mensuplarının bir araya gelerek ortak okul oluşturmalarına da müsaade edilememiştir. Bu şartlara bakıldığında Devletin eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinden gelebilecek yurt dışı bağlantılı tehditlere karşı tedbir aldığı görülmektedir.

Kanunun, “Kurumlarda çalıştırılacak personel” başlıklı 8’inci maddesinde Türkçe’den başka dille öğretim yapan ve yabancılar tarafından açılmış bulunan okulların; Türkiye Cumhuriyeti uyruklu, Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliğini taşıyan ve öğretim dilini bilenlerden birini, Türk müdür başyardımcısı olarak çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluk iki sebepten getirilmiş olarak açıklanabilir. Okulların Devletle münasebetlerinde kolaylaştırıcı rol üstlenmesi birinci sebep olarak, Devletin kendi vatandaşını okulun ikinci yöneticisi yaparak okul yönetimi üzerinde vesayet yetkisini kullanması ikinci sebep olarak değerlendirilebilir. Bu şartlara ilişkin olarak Kanunun Madde gerekçelerinde de açıklık bulunmamaktadır. Ancak, ikinci sebebin doğrudan yasa koyucunun amacı olmadığı bir an düşünülse bile uygulamanın bu sebebe doğal olarak hizmet edeceği muhakkaktır. Bu haliyle de aslında okul yönetimi üzerinde Devletin vesayet yetkisi kullanmayı bir tedbir olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Kanunun 13’üncü maddesinde; bir okulda okuyacak yabancı uyruklu öğrenci sayısının, o okulda okuyan Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrenci sayısının yüzde otuzunu aşamayacağı şartı bulunmaktadır. Bu şarta bakıldığında okuldaki öğrenci nüfusunda yabancı uyruklu lehine artışa müsaade edilmemiştir. Bu tedbirle Türk öğrencilerin milli ve manevi gelişiminin yabancı uyruklu akranlarından gelebilecek kültürel mesajlar nedeniyle olumsuz etkilenmemesi ile ülkede yabancı uyruklu öğrencilerin belli okul ve yerlerde kümelenmesi önlenerek asayiş ve kültürel etkileşimin kontrol altına alınması hedeflenmiştir.

3.3.4. 2023 Sayılı Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun

Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin

öğreniminin tâbi olacağı esasları düzenleyen 1983 yılında kabul edilen ve sonraki yıllarda değişiklikleri olan 2923 Sayılı Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun¹⁴⁸ hükümlerinde eğitim öğretim faaliyetlerinde kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır. Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dilin ana dilleri olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği Kanunun 2'nci maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu hükmün konulmasına ve maddenin bütününe yönelik madde gerekçesinde ve kabul edilen Milli Güvenlik Konseyi görüşmelerinde¹⁴⁹ detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Maddenin kısıtlayıcı hükmüne bakıldığında Türkçeyi korumayı amaçladığı görülmektedir. Devlet erki Türkçeden başka hiçbir dili Türk vatandaşları için ana dil olarak kabul etmemektedir. Dilin, toplumların ortak iletişim aracı olmaktan öte milletin fertleri arasında kültürel bağları güçlendiren, kuşaklar arası tarihi bağları oluşturan, ortak mutlulukların ve acıların çok güçlü paylaşıldığı milli benlik ve kimliği oluşturan unsurların başında geldiği bilinen bir gerçektir.¹⁵⁰ Ancak, madde metninde Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için Özel Öğretim Kurumları Kanununa tabi kursların açılmasına ve derslerin işlenmesine yönelik ayrık bir hüküm konmuştur. Bu kurs ve derslerde de Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamayacağı hükmü getirilmiştir. Burada dikkat çeken husus bu dil ve lehçelerin eğitimi için sadece özel öğretim kurumu kapsamında kurslara müsaade edilmişken 2014 yılındaki düzenleme ile sadece özel okullara da bu izin verilmiştir. Bu kısıtlayıcı

148 Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun, S.2923, KT: 14.10.1983, RG: 19.10.1983-18196, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2923&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim: 09.03.2024).

149 Milli Güvenlik Konseyi İkinci Oturum, “Kanun Tasarı ve Teklifleri” 1. Dönem, C. 10, 173.Birleşim, s.546, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=546:550&v_meclis=51&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=10&v_birlesim=173 (Erişim: 09.03.2024).

150 “Dil, toplumun kültürünü ve tarihini gelecek nesillere aktararak tarih bilinci oluşturur. Çünkü toplumların kültür ve uygarlığı dildeki gelişmişliği ile değerlendirilir. Toplumun özellikleri dil kullanılarak yeni nesillere aktarılır. Dil, kişileri içinde bulunduğu toplumun bir parçası haline getirirken toplumu da başka toplumlardan ayırarak millet haline getirir. Tabii ki dil yanında her millet için ayrı ayrı ve farklı oranlarda başka unsurlar da bu oluşumu sağlar. Birçok araştırmacıya göre milleti oluşturan en önemli unsur dildir.” Eyüp Sertaç Ayaz, “Millî Kimliğin Kurucu Ve Koruyucusu Olarak Dil”, *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Göç, Yoksulluk ve Kimlik*, Bışkek 2018, s.618.

hükmün gerekçesi Kanunun hükümlerinde ve görüşme tutanaklarında¹⁵¹ bulunmamaktadır. Bu okul ve kurslarda eğitimi verilecek dil ve lehçelerin hangileri olacağının Cumhurbaşkanı kararı ile tespit edileceği de madde hükmüdür. Yine aynı maddede, bireylerin Türk kültürü ile kültürlenmesini sağlayan temel derslerin Türkçeden başka hiçbir dille eğitim öğretiminin yapılamayacağı, hatta ödev dahi verilemeyeceğine ilişkin kesin hükümler getirilerek Türk kültürüne yabancı dil aracılığıyla diğer kültürlerden kontrolsüz bir nüfuziyetin (saldırının) önlenmesine yönelik tedbir alınmıştır. Kanunla alınan önleyici tedbirlerin MEB yetkisinde ve üniversiteler için YÖK yetkisi dâhilinde denetlenmesi de Kanunda emredici hüküm olarak yer almış, dolayısıyla önleyici tedbirin etkisizleşmesine müsaade edilmemiştir.

3.3.5. Milli Eğitim Şurası Kararları

Milli eğitim şuralarının oluşumu ve çalışma usullerini düzenleyen 08.07.2014 tarihli ve 29054 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliğinin¹⁵² 5'inci maddesinde yer alan Şura'nın Bakanlığın en yüksek danışma kurulu olduğu belirtilmiştir. Bu Yönetmelikle yürürlükten kaldırılan 08.09.1995 tarihli ve 22398 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliğinin¹⁵³ 5'inci maddesinde de halen yürürlükte bulunan Yönetmelik hükmü ile aynı hüküm yer almıştır.

Her iki yönetmelik hükmünden de anlaşılacağı üzere Milli Eğitim Şurası Bakanlığın danışma organı olarak görev yapmakta ve aldığı kararlar Bakanlığın faaliyetleri üzerinde yaptırım yetkisi olmayan çok katımlı istişare meclisidir. Yürürlükte olan Yönetmeliğin 6'ncı ve 7'nci maddelerinde Şuranın teşkili ve genel kurul üyeleri belirlenmiştir. Bakan, Şuranın tabii üyesi ve başkanıdır. Genel Kurul üyeleri tabii üyeler ve davetli üyeler olarak iki grup altında belirlenmiştir. Tabii üyeler, TBMM Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı ve üyeleri ile bakan yardımcısı, Müsteşar ve Bakanlık merkez teşkilatı birim amirlerinden oluşmaktadır.

151 Milli Güvenlik Konseyi, 1. Dönem, C. 10, 173. Birleşim, s. 546.

152 Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, RG: 08.07.2014-29054, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19846&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim: 10.03.2024).

153 Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, RG: 08.09.1995-22398, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22398.pdf> (Erişim:10.03.2024).

Davetli üyeler, Bakanlık, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ile yurtiçi ve yurtdışından meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, basın ve yayın kuruluşları, öğrenci ve veli temsilcileri ile eğitim alanında Şûra konusyla ilgili çalışmalarıyla tanınmış uzmanlar arasından Genel Sekreterlikçe belirlenerek Bakan onayı ile kesinlik kazanmaktadır.

Milli Eğitim Şurası; Bakanlığın en üst danışma kurulu olma vasfını, yukarıda belirtilen ve toplumun eğitimle ilgili bütün katmanlarını temsil eden, çok yönlü katılımcıların varlığından almaktadır. Alınan kararların Bakanlığı hukuki bağlayıcılığı olmamakla birlikte sosyal katmanların baskı unsuru olarak etkisi dikkate alındığında şura kararlarının en geniş etki alanına sahip ve Türk Milli Eğitim Sistemine de etki eden bir karar süreci olduğu görülmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarıldığı 2012 yılından hemen önceki 18. Milli Eğitim Şurası ile sonraki dönemlerde gerçekleştirilen 19. ve 20. Milli Eğitim Şuraları, Araştırma Sorusuna cevap amacıyla analize dâhil edilmiştir. Nitekim 18. Milli Eğitim Şurasında zorunlu eğitimin 1 yıl okul öncesi olmak üzere 13 yıla çıkarılması tavsiye kararı alınmıştır.

3.3.5.1. Onsekizinci Milli Eğitim Şurası

Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alındığı 2012 yılından önceki son Milli Eğitim Şurası olan ve MED 09 doküman numarası ile analiz edilen 18'inci Milli Eğitim Şurası;¹⁵⁴ *Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı Ve Mesleki Gelişimi; Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü Ve Okul Liderliği; İlköğretim Ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması; Spor, Sanat, Beceri Ve Değerler Eğitimi; Psikolojik Danışma, Rehberlik Ve Yönlendirme* başlıkları altında kararlar almıştır. Eğitimi çok yönlü irdeleyen Şuranın başlıklar altında tasnif edilmiş kararları sırasıyla madde başlıkları altında analiz edilmiştir.

154 Milli Eğitim Bakanlığı, “Onsekizinci Milli Eğitim Şurası Kararları”, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (Erişim:12.05.2022).

3.3.5.1.1. Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı Ve Mesleki Gelişimi

Bu başlık altında öğretmenlerin hizmet öncesi yetiştirilmeleri, atanması ve özlük haklarına ilişkin kararlar alınmıştır. Kararlar bütünüyle öğretmenlik mesleğini icrasına yönelik teknik hususları içermektedir. Öğretmenlik mesleğini icra edenlerden beklenen davranış ve değerler bütününe ilişkin kararlar bulunmamaktadır. Bu nedenle bu madde başlığı altında analize girdi sağlayacak başka hususlar bulunmamaktadır.

3.3.5.1.2. Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü Ve Okul Liderliği

Bu başlık altında daha çok, eğitimi lojistik olarak destekleyecek yaklaşımlara yer verilmiştir. Kararlarda yoğunluk oluşturmaya da öğrencilerin milli kimliğini oluşturacak önermeler bulunmaktadır. Kararların 15'inci maddesinde *“Okul binaları için geliştirilen tip projeler, bölgesel şartlara ve ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanmalı; Türk mimari sanatının özelliklerini yansıtmalı. Estetik yönden çeşitli motiflerle süslenmiş mimari tasarımlarla öğrencilerde millî kimliğin oluşumuna katkı sağlanmalıdır.”* önermesi bulunmaktadır. Bu önermede görüldüğü üzere milli kimliğin oluşumunda Türk mimari sanatına ve mimaride kullanılacak motiflere görev yüklenmektedir. Sanatın milletlerin kültürü içinde geliştiği, kaynak itibariyle millete özgü ve milletin duygularına dil olduğu, ancak taşıdığı mesajı ulaştırdığı hedef itibariyle evrensel olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında Türk mimari sanatının Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde; yaşamın her alanındaki eserlerle kendisini gösterdiği tevatür bir bilgidir.¹⁵⁵ Dönemlere ve diğer milletlerdeki sanat akımlarına göre farklılık gösteren Türk mimari eserlerinde milli kimliği yansıtan tarz ve motiflerin olduğu/olması gerektiği Şura'nın ortak kararı olmuştur.

Kararların 23'üncü maddesinde bulunan *“Okulların, kendine özgü bir kimlik, hafıza, aidiyet duygusu ve güçlü okul kültürü geliştirebilmeleri için geniş katılımlı özel günler, haftalar gibi etkinlikler düzenlenerek ortak kültürel değerlerin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.”* önermesiyle oluşturulacak okul kültürü üzerinden ortak kültürle

155 *“Kuvvetini kendi tarihinin derinliklerinden alan Anadolu Türk Sanatı devamlı olarak Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu sanatlarına uzan ari köklerden beslenmiştir. Türkler çok kuvvetli maddi ve manevi kültür değerleri ile Anadolu'ya gelmişler ve dünyanın en zengin kültürlerinin hâkim olduğu bu ülkede, Türk damgasını vurarak, kendi kültürlerini bir daha silinmeyecek bir kesinlikle yerleştirmişlerdir.”* Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1989, s. 101.

değerlerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ancak önermede ortak kültürel değerlere ilişkin detaylandırma bulunmamaktadır. Şu bir gerçektir ki katılımcılar okul kültürüne ve akabinde ortak kültürel değerlerin önemine vurgu yapmaktadır. Kararların 27’nci maddesinde; insani değerler, ahlaki değerler, sosyal değerler, kültürel değerler ve demokratik değerlerin korunması katılımcılar tarafından önemsenmektedir.

Kararların 29’uncu maddesinde ulusal, resmi bayramlar ve önemli günler çerçevesinde yapılacak tören ve kutlamaların toplumda bütünleşme, paylaşma, denetim ve kontrol mekanizmaları olduğundan bahisle bu etkinliklerin kültürü etkilemeyi ve yeni değerlerden etkilenmeyi, ortak duygu ve değerlerin devamlılığını sağlayacak özellikleri taşıması beklenmektedir. Dolayısıyla milli kimliği oluşturan değerler bütününe öğrencilere kazandırılması için ulusal etkinliklere görev verilmektedir.

3.3.5.1.3. İlköğretim Ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması

Madde başlığı altında çoğunlukla eğitime erişime ilişkin stratejiler oluşturulmuştur. Kararların 37’nci maddesinde “*Ülkemizde bütün derslerin eğitimi Türkçe olmalı, bazı derslerin yabancı dille eğitiminden vazgeçilmelidir.*” önermesi ile Türkçe’nin eğitimine ilişkin koruma istenmiştir. Önermeden, bazı okullarda bazı derslerin yabancı dille okutulduğu anlaşılmaktadır.

3.3.5.1.4. Spor, Sanat, Beceri Ve Değerler Eğitimi

Bu başlık altında spor eğitimi ve sanat eğitimi öncelikle ilgili okullar üzerinden değerlendirilmiştir. Bütün okullarda spor ve sanata olan ilgiyi artırmak için eğitim ortamı iyileştirme ve lojistik desteklerle okul içi etkinlikler önerilmiştir. Kararlarda 29’uncu maddeden itibaren 42’nci madde dâhil değerler eğitime vurgu yapılmıştır. Değerlerin öğrencilere anlatımdan ziyade kazandırılması 30’uncu maddede; öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalı önerisi 31’inci maddede; öğretmen yetiştiren programlara değer eğitime yönelik ders konulması 32’nci maddede sunulmuştur. Değerler eğitimi vurgusuyla 39’uncu maddeye kadar önermeler

geliştirilmiş ancak bu değerler eğitiminin hangi değerleri kapsayacağına yönelik tasnif veya örneklendirme yapılmamıştır. 39'uncu maddede din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin değer eğitimi önemi vurgulanmış ancak burada da bu dersin içeriğinde hangi referanslarla değer eğitimi verileceği açıklanmamıştır. 40 ve 41'inci maddelerde Türkçe'nin doğru kullanımına ve farkındalığının artırılmasına ilişkin Türk Dil Bayramı üzerinden öneri geliştirilmiştir. Dolayısıyla Türkçe katılımcılar tarafından korunması gereken bir değer olarak tanımlanmıştır.

Anayasanın 24'üncü maddesinde din kültürü ve ahlak eğitimi-öğretiminin Devletin gözetiminde yapılacağı ve okullarda zorunlu olduğu ifade edilmekle birlikte kişilerin kendi isteğiyle ilave din eğitimi alabilmesine imkân verilmesi önerilmiştir. Bu önerinin temelinde çocukların ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olacağı öngörülen seçmeli din dersleri yer almıştır. Şura kararlarının oy çokluğu ile alındığı Yönetmeliğin 17'nci maddesinde belirtilmektedir. Din eğitimi ve öğretimine yönelik ek eğitim talebinin kararda yer aldığı görülmekte olup bu kararın katılımcıların uzlaştığı görüş olduğu tartışmasızdır. O halde geniş katılımlı çalışarak oluşturulan ilave din eğitime ilişkin önermenin toplumun kahir ekseriyetinin görüşü olduğu ifade edilebilir.

3.3.5.1.5. Psikolojik Danışma, Rehberlik Ve Yönlendirme

Öğrencilerin ortaöğrenime ve yükseköğrenime geçiş süreçlerinde uygun okul ve alan tercihlerini profesyonel destek alarak yapabilmelerine ilişkin önermeler oluşturulmuştur. Kararların 13'üncü maddesinde aile yapısının güçlendirilmesine yönelik rehberlik faaliyetleri ile aile eğitimleri önerilmiştir. Kararların 16'ncı maddesinde dezavantajlı çocuklara yönelik risk faktörleri de belirtilerek koruyucu ifadeler kullanılmıştır. Devletin tehdit algıları içinde en önemli başlıklardan olan terör bu maddede tehdit olarak algılanmış ve önleyici öneriler de geliştirilmiştir. Maddede, terör, göç, madde bağımlılığı, parçalanmış aileler, iletişim araçlarını kötüye kullananlar çocuklar için tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdidi bertaraf etmek için de önleyici rehberlik ile mülki amirlerin koordinesinde disiplinler arası ekip çalışması tedbir olarak öngörülmüştür. Ayrıca 20'inci maddede sokakta yaşayan, çalıştırılan,

mevsimlik işçi olarak çalışan vb. sebeplerle okul dışında olan çocuklar da dezavantajlı grup olarak görülmüş ve tedbir olarak da etkili rehberlik önerilmiştir.

3.3.5.2. Ondokuzuncu Milli Eğitim Şurası

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun sorumluluğunda 2-6 Aralık 2014 tarihinde toplanan 19'uncu Milli Eğitim Şurası kararları¹⁵⁶ TTKB'nin sitesinde yayımlanmaktadır. Kararları dört başlıkta toplanan 19. Milli Eğitim Şurasının karar başlıkları; Öğretim Programları Ve Haftalık Ders Çizelgeleri; Öğretmen Niteliğinin Artırılması; Eğitim Yöneticilerinin Niteliğinin Artırılması; Okul Güvenliği olarak belirlenmiştir. Her başlık altında analiz yapılacaktır.

3.3.5.2.1. Öğretim Programları Ve Haftalık Ders Çizelgeleri

Bu başlık altına kararlar, öğretim kademelerine göre okul öncesi eğitim, ilkökul, ortaokul ve ortaöğretim alt başlıklarında belirlenmiştir. Okul öncesi eğitimin, öğretim programlarının değerler eğitimine yer vermesi, çocukların özgüven becerilerini ve birey olma bilincini geliştirmeye dönük olması ile okul sürecinde Türkçe'nin doğru bir şekilde kazandırılması önerilmiştir.

İlkokul döneminde 1, 2 ve 3'üncü sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okutulması önerilmiş ancak bu öneriye başka bir maddede çoğulcu anlayışa yer verilmesi önermesi getirilerek farklı inanç referanslarına kapı aralanmıştır. Analizi yapılan TAD 01 dokümanı 1982 Anayasasının 24'üncü maddesinde *“Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”* hükmü bulunmaktadır.

Anayasanın yazılış ve halkoyuna sunulma sürecinde Milli Güvenlik Konseyinde madde üzerinde yapılan görüşmelerde bu zorunluluktan ana muradın

156 Milli Eğitim Bakanlığı, “Ondokuzuncu Milli Eğitim Şurası Kararları”, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf (Erişim: 10.03.2024).

İslam dini üzerine eğitim ve öğretim vermek olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁷ Buna rağmen Şuranın ilgili kararında çoğulcu anlayışa vurgu yapılmasının nedeninin Şura görüşme tutanaklarında bulunabileceği düşünülmektedir. Bu husus burada ki analizin çerçevesinin dışına çıkacağı için başka araştırmalara konu olabilir.

Ortaokul döneminde öğrencilerin Türk Musikisini makamları ve çalgı aletleri ile birlikte öğrenmesi önerildiği gibi, hafızlık eğitimi için ara verme süresinin iki yıla çıkarılması da teklif edilmiştir. Katılımcılar, milli kültürü oluşturan musiki ile milli kimliğin bir nişanesi olan İslamiyet'in kitabı Kur'an-ı Kerim'i hıfzıtmeyi, öncelenmesi (korunması) gereken değerler arasında görmüşlerdir.

Ortaöğretim döneminde Osmanlı Türkçesi dersinin okullarda okutulması, bilim ve medeniyet tarihimizde öne çıkan düşünür ve bilim insanlarının öğrencilere tanıtılması, Hat, Ebru, Tezhip ve Minyatür gibi geleneksel sanatların eğitiminin verilmesi önerilmiştir. Anadolu otelcilik ve turizm meslek liselerinin öğretim programından alkollü içkilerin hazırlanışı ve servisine ilişkin konunun çıkarılması ve öğrencilerin alkollü otellerde eğitime gönderilmemesi kararı alınmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin iki saate çıkarılması ile Aşure Gününün Belirli Gün ve Haftalar Kapsamına alınması önerilmiştir. Yukarıda ifade edilen kararlara bakıldığında öğrencilerin zararlı alışkanlıklardan korunması, milli tarihi ve kültürel

157 Milli Güvenlik Konseyi görüşmelerinde Anayasa Komisyonu Başkanı Hâkim Tümgeneral Muzaffer BAŞKAYNAK şu ifadelerde bulunmuştur. *"Sayın Başkanım, ilk ve ortaöğretimde özellikle tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya dersleri genel kültür dersleri meyanındadır. Maddenin yazılış biçimine göre din kültürü de o dersler meyanında verilecektir. Ne var ki, bundan önceki tatbikatlarda bunun verilmesi zorunlu olmasına rağmen, Anayasada yer almadığı için veya emredici hüküm bulunmaması nedeni ile, bu konularda öğrencilerimiz veya Türk vatandaşları yeterince bilgi sahibi olamamışlardır, özellikle herhangi bir yabancı ülkenin bütün özelliklerini bilmiş olmalarına, belki belki onun ötesinde, yabancı ülkelerin din kültürüne ait bazı bilgi sahibi bulunmuş olmalarına rağmen, İslamiyet veya kendi dinleri hakkında herhangi bir kültür sahibi bulunmamaktadırlar. Buradaki murat, bunun, tarih, coğrafya ve kimya dersleri gibi kültür olarak verilmek zorunluluğunu vurgulamaktadır; ama din öğrenimine gelince, onu mutlak tutmaktadır. Din eğitimi, kültürün dışında, özellikle uygulama ile ilgilidir. Uygulama safhasında herkesi serbest tutuyoruz; ama bu konularda bilgi sahibi olmak, İslamiyet'in doğuşu, ilkeleri, felsefesi konularında bilgi sahibi olmak için. Tabii, yalnız Türk vatandaşlarına değil, Türkiye'de bulunan yabancı vatandaşlara da hitap etmektedir. Zaten onlar, zannediyorum bu konularda kendi kültürlerini uygulamaktadırlar."*

Milli Güvenlik Konseyi Karar Tutanakları, 1. Dönem, 118. Birleşim, c.7, s.341. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=339&sayfa_no_son=343&sayfa_no=341&v_meclis=51&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=7&v_birlesim=118 (Erişim: 10.03.2024).

bağlarını güçlendirecek çalışmaların yapılması alınan kararların ortak noktası olmuştur.

3.3.5.2.2. Öğretmen Niteliğinin Artırılması

İstekli, başarılı ve mesleğin bilişsel olduğu kadar duyuşsal ve psiko-motor yeterliklerini de taşıyan öğrencilerin mesleğe kazandırılması öğretmen niteliklerinin artırılmasının ön koşulları olarak belirlenmiştir. Madde başlığı altında genel olarak öğretmen yetiştirme süreci, özlük hakları, kariyer gelişimine odaklı önermeler oluşmuştur.

3.3.5.2.3. Eğitim Yöneticilerinin Niteliğinin Artırılması

Okullara atanacak müdür ve yardımcılarının hangi ölçütlere göre değerlendirilerek atanacağı, okul türlerine göre eğitim yöneticilerinde bulunması beklenen özellikler, yöneticiliğe atanmadan önce ve yöneticilik süreci içerisinde yetiştirilmelerine ilişkin hususlar için bu başlık altında kararlar alınmıştır. Analize girdi olacak içerik bulunmamaktadır.

3.3.5.2.4. Okul Güvenliği

Öğrencilerin ve okul personelinin kendilerini güvende ve özgür hissettikleri bir eğitim ortamının sağlanmasının, öğrenmenin istenilen düzeyde gerçekleşmesi ve eğitimsel hedeflere ulaşılması için en temel koşullardan biri olarak karara bağlanmıştır. Okul güvenliğinin tek başına eğitimcilerin çözebileceği bir husus olmadığı, başta okul yöneticileri ve öğretmenler olmak üzere, öğrencilere, velilere ve yerel yönetimlere ve diğer paydaşlara önemli görevler düştüğü ifade edilmiştir. Okul çevresinin risk analizinin yapılması, önleyici tedbirlerin alınması, okuldaki rol sahiplerinin okul güvenliği konusunda eğitilmeleri, güvenlik personeli ve sağlık görevlisi istihdam edilmesi hususları önerilmiştir. Okul çevresinin okul dışı unsurlar tarafından tehdit edilmesini önlemek amacıyla okul çevresinde öğrenci sağlığı ve güvenliği açısından risk oluşturabilecek maddelerin satılmasına karşı tedbir alınması, başta uyuşturucu kullanımı (esrar, eroin, bonzai vb.) olmak üzere öğrencilerde gözlenen istenmeyen

davranışları önlemek amacıyla disiplin yönetmeliğinde caydırıcı düzenlemeler yapılması karara bağlanmıştır. Alınan kararlarda zararlı alışkanlıkların başında gelen uyuşturucu türlerine isimleri ile birlikte yer verilmesi dikkat çekicidir. Analizi yapılan TAD 01 doküman numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 58’inci maddesinde *“Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.”* hükmü bulunmakta olup alınan Şura Kararları ile Devletin Anayasal görevine katkı sağlayacak tedbirler önerilmiştir.

Öğrencilerin ahlakını ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebilecek televizyon programlarına karşı MEB ve Radyo Televizyon Üst Kurulu arasında güçlü işbirliği önerilmiştir. Bu tedbir önerisinin de aslında Anayasanın 59’uncu maddesinde Devlete verilen *“Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.”* görevini desteklediği görülmektedir.

3.3.5.3. Yirminci Milli Eğitim Şurası

Ankara’da 1-3 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen 20’nci Milli Eğitim Şurasının¹⁵⁸ hazırlık aşamaları ile Şura süreci hakkında Talim ve Terbiye Kurulunun internet adresinde tanıtıcı kitapçık yayımlanmıştır. Şuranın “Eğitimde Fırsat Eşitliği” başlığı altında “Temel Eğitimde Fırsat Eşitliği”, “Mesleki Eğitimin İyileştirilmesi” ve “Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi” konularında toplandığı belirtilmiştir. Şurasının hazırlık aşamasında kamuoyundan geri dönüşler alınmış, bu geri dönüşlere göre çok paydaşlı çalıştaylar yapılarak Şura’nın geniş katılımlı hazırlığı yapılmıştır.¹⁵⁹ Yapılan 20’nci Milli Eğitim Şurasının kararları üç ana başlık altında toplanarak alt başlıklarla gruplandırılmıştır. Ana başlıklar; Temel Eğitimde Fırsat Eşitliği; Mesleki Eğitimin İyileştirilmesi; Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi olarak belirlenmiş olup her bir başlık altında analiz yapılmıştır.

158 Milli Eğitim Bakanlığı, “Yirminci Milli Eğitim Şurası Kararları (1-3 Aralık 2021), https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf (Erişim: 10.03.2024).

159 Milli Eğitim Bakanlığı, “Yirminci Milli Eğitim Şurası Tanıtım Kitapçığı”, 2021, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/20_Sura.pdf (Erişim: 10.03.2024), s.52

3.3.5.3.1. Temel Eğitimde Fırsat Eşitliği

Bu başlık altında oluşturulan kararlar; Okul Öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması; Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetlerinin İyileştirilmesi; Temel Eğitime Erişimin ve Eğitimde Niteliğin Artırılması; Eğitim Sisteminin Kalitesinin İzlenmesi alt başlıkları oluşturularak gruplandırılmıştır. Okul öncesi eğitime ilişkin kararların gruplandırıldığı başlık altında; eğitime erişim, okul ortamlarının iyileştirilmesi ve öğretmen yeterlikleri konuları öne çıkmıştır. Kararların 11'inci maddesinde bulunan *“Okul öncesi öğretim programında çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak din, ahlak ve değerler eğitimi yer almalıdır.”* önermesinde din, ahlak ve değer eğitiminin okul öncesinden itibaren verilmesi tavsiye edilmiştir. Din ve ahlak kavramları doğrudan anlamını taşıırken, değerler eğitimi kavramı tek başına anlam oluşturamamakta, değerlere referans olacak bir kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Bu referansı da önermenin kendi içinde bulmak mümkündür. Zira din ve ahlak kavramları ile birlikte değerler eğitimi ifade edildiğine göre eğitimi beklenen değerlerin referansının toplumun inandığı dini değerler ile toplumun genel olarak kabullendiği ahlaki ve evrensel değerler olduğu anlaşılmaktadır. Anayasa'nın 24'üncü maddesinde de din kültürü ve ahlak eğitim ve öğretimi zorunlu tutulmuştur. Dolayısıyla tavsiye edilen önerme Devletin görevini kolaylaştırıcı bir tedbir önerisi olarak görülmektedir. Kararların diğer maddelerine bakıldığında daha çok Bakanlığın icra faaliyetlerinin daha iyi yapılmasına yönelik olarak yapısal ve lojistik desteklere ilişkin tavsiyeler bulunmaktadır. 19'uncu maddede özel eğitime ihtiyacı olan bireylere millî, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerlerin kazandırılmasına ilişkin işbirliği önerileri getirilmiştir.

3.3.5.3.2. Mesleki Eğitimin İyileştirilmesi

Mesleki eğitime ilişkin sorun alanlarının çözümüne yönelik tavsiye kararları alınmıştır. Mesleki eğitimin eğitim ortamlarını oluşturan atölye ve laboratuvarlarının güncel teknolojiye uyumlu olması, sektörel işbirliklerinin güçlendirilmesi, öğretim programlarının küresel şartlar da dikkate alınarak güncellenmesi, öğretmen yeterliliklerinin artırılması konularında teknik çalışma önermeleri oluşturulmuştur. Ayrıca 72'nci maddede mesleki eğitimle ilgili bütün paydaşların ahilik kültürü ve fütüvvet geleneğine ilgisinin oluşturulması farkındalığın artırılması tavsiye edilmiştir.

Ahiliğin, orta çağdan beridir Anadolu'nun toplumsal ve kültürel dokusuna yön vermiş kurumlardan biri olduğunu ifade eden Kızılar Ahiliği, kökeni daha çok fütüvvet anlayışına dayalı tasavvufi ve ahlaki gelenek olarak tanımlamıştır. Ahilik teşkilatı, yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak kabul edilmiştir. Ahi ahlakı, temelde Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Bu teşkilat yaygın mesleki eğitim kurumu olarak sanat erbabını bir örgüt etrafında toplayarak onları manevî ve ahlaki yönden eğitmeye ve yükseltmeye yöneltmiştir.¹⁶⁰ Kızılar'ın makalesinde belirttiği üzere Ahilik toplumsal bir yaşam tarzı, ahlaki bir mektep ve meslek erbabı yetiştiren bir ocak özelliği taşımaktadır. Şura'da karar alıcıların Ahilik kültürünün öğrencilere kazandırılmasına işaret etmesi; mili benlik ve kimliğin tarihsel köklerden beslenerek şekillenmesine kaynak olmuştur.

3.3.5.3.3. Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi

Öğretmenlerin yeterliliklerinin görüldüğü bu başlık altında mesleğe giriş, meslek içi kariyer gelişimi ve özlük hakları konularında iyileştirmeye yönelik tavsiye kararları alınmıştır. Tezin çalışma konusuna yönelik girdi olacak hususlar bulunmamaktadır.

3.3.6. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği

Türk Milli Eğitim Sisteminde zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması neticesinde ortaöğretim düzeyinde lise ve dengi okullarda öğrenim görmek zorunlu hale gelmiştir. Çalışılan bu Tez'in sınırlılıkları arasında zorunlu eğitimin son dönemi olan ortaöğretim aşaması üzerinden analizler yapıldığından 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği¹⁶¹ erişim tarihi itibarıyla yürürlükte olan haliyle doküman analizi kapsamına alınmıştır. Yönetmelik; Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel örgün

160 Hamdi Kızılar, "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, İstanbul 2015, s. 408.

161 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, RG: 07.09.2013-28758, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim:10.03.2024).

ortaöğretim kurumlarında eğitim, öğretim, yönetim ve işleyişe ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere yayımlanmıştır.

Ortaöğretim kurumlarının işlevlerini tanımlayan İlkeler başlıklı 5'inci maddede okulların evrensel hukuka, demokrasi ve insan haklarına uygun katılımcılık anlayışıyla eğitim öğretim faaliyetlerini yürütecekleri hüküm altına alınmıştır. Ortaöğretim kurumlarının amaçları 7'nci maddede detaylı olarak açıklanmıştır. Buna göre, birinci fıkranın (a) bendinde bulunan *“Öğrencileri bedenî, zihnî, ahlâkî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi, demokrasi ve insan haklarına saygılı olmayı, çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlamayı”* hükmü ile bu kurumların, öğrencileri sadece akademik bilgilerle değil manevi değerlerle de yetiştirmesi gerektiği görülmektedir.

Eğitim öğretim etkinliklerinin nasıl yapılacağına ilişkin hususların açıklandığı 8'inci maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde *“Bilimsel düşünme becerilerine sahip, öğrenmeyi öğrenen, üretken, bilgiye ulaşabilen, iletişim kurabilen, bilişim teknolojilerini kullanabilen, eğitim sürecine aktif olarak katılan, millî, insanî ve evrensel değerleri benimsemiş öğrenciler yetiştirecek biçimde yapılandırılır.”* hükmü bulunmaktadır. Öğrencinin yeterlilikleri ile bu yeterliliklerini hayata geçirirken uyacağı referansları milli, insani ve evrensel değerler olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin zararlı alışkanlıklardan ve şiddetten korunması amacıyla koruyucu ve önleyici önlemlerin alınması, rehberlik hizmetlerinden yararlanması ve okul veli işbirliğinin geliştirilmesi 17'nci madde ile hüküm altına alınmıştır. Öğrencilerin uyacakları kurallar ve öğrencilerden beklenen davranışlar 157'nci maddede çok detaylı olarak açıklanmıştır. Bu maddenin bulunduğu bölümün başlığı Öğrenci Davranışları ve Öğrencilerin Korunması olarak konulmuştur. Dolayısıyla 157'nci ve 158'inci maddede belirlenen davranış kalıpları ve tedbir hükümlerinin öğrencileri koruma amaçlı olduğu, bir başka ifadeyle öğrencilerin örtük ya da açık tehdit altında olduğu anlaşılmaktadır. 157'nci madde *“Öğrencilerin Uyacakları Kurallar Ve Öğrencilerden Beklenen Davranışlar”* başlığını içermektedir. Birinci fıkrada öğrencilerin Devlete ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirirken işbirliği esasları ve işbirliği yapacakları paydaşlardan bahsedilmektedir. Fıkranın girişinde öğrencilerin Devletin kurucu ilkeleri ile Türk milletinin milli, ahlaki, manevi

ve kültürel değerlerini benimsemesi ile bu değerlerin toplumda derinleşmesine katkı vermesi beklenmektedir. Ayrıca öğrencilerden aile, vatan ve millet sevgisine sahip olmaları ile birlikte içinde yaşadığı dünyadaki gelişmelere karşı her yönden duyarlı olması ve kendisini sorumluluklarına karşı yetiştirmesi istenmektedir. Bahsi geçen 157'nci maddenin ikinci fıkrasında öğrencilerin tutum ve davranışlarına ilişkin yapmaları beklenen eylemler ve tavırlar 23 madde halinde sıralanmıştır. Maddelerin içeriğinde özetle; öğrencilerin; toplum değerlerine uymaları, erdemli olmaları, bireysel farklılıklara (ırk, renk, dil, din gibi) karşı ayrımcılık yapmamaları, milletin malını korumaları, sağlığına zarar verecek alışkanlıklardan uzak durmaları, çevreye karşı duyarlı olmaları, her türlü yetenek ve birikimlerini aile toplum, millet, vatan uğruna harcamaları, zararlı, bölücü, yıkıcı, siyasi ve ideolojik amaçlı faaliyetlere katılmamaları, genel ahlak ve adaba uygun davranmaları beklenmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında, birinci ve ikinci fıkra da sıralanan beklendik davranışların öğrencilere hangi ortam ve yöntemle kazandırılacağına ilişkin hususlara yer verilmiştir. Derslerde, törenlerde, toplantılarda, rehberlik çalışmalarında, veli görüşme ve toplantılarıyla diğer sosyal etkinliklerde öğrencilerin eğitime yönelik fırsatlar oluşturulmuştur. Davranış kazandırmak için sıralanan her türlü fırsat ortamının ilgili taraflarla (veli, öğrenci, öğretmen ve okulun diğer paydaşları) işbirliği içinde hedef kazanımlara destek vermesi beklenmektedir. Kanunlardan sonra ikinci düzenleyici mevzuat türü olan yönetmelik hükümleriyle, Devletin ulusal güvenliğe ilişkin hassasiyetlerine karşı Türk Milli Eğitim Sistemi, düzenleyici hükümlerle, bir başka ifadeyle tasarım olarak duyarlılık göstermektedir.

Yönetmeliğin “Öğrencilerin korunması” başlıklı 158'inci maddesinin birinci fıkrasında yönetici ve öğretmenlere öğrencileri korumaya yönelik görevler sıralanmaktadır. İkinci fıkrasında ise okulun ilgili yönetici ve kurullarınca okuldaki mekânlarda zarar verici her şeye karşı arama faaliyetlerine cevaz verilmiştir. Yönetmelikte öğrencinin yüksek yararı gözetilerek okulun eğitim faaliyetlerine zarar verici malzeme ve ortamlara karşı önleyici tedbirler öngörülmüştür.

Yönetmeliğin resmi ve özel bütün ortaöğretim kurumlarının eğitim öğretim faaliyetlerini ve işleyişini düzenleyici bir mevzuat olması nedeniyle, güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı tedbir geliştirici özelliği, Devletin Türk Milli Eğitim Sistemi üzerinden toplum bireylerini bilinçlendirme, eğitme, Devletin hedeflerine uygun

vatandaş olmalarını sağlama ve buna binaen dâhili ve harici rekabet şartlarına mücadele kabiliyetini artırma olarak görülmektedir.

3.3.7. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği¹⁶², 08.06.2017 tarihli ve 30090 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 1'inci maddesinde amacı, 2'nci maddesinde ise hangi kurumları kapsadığı belirlenmiştir. Yönetmelik, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi özel ayrımı olmaksızın örgün ve yaygın her derece ve türdeki okul ve eğitim kurumlarının sosyal etkinlik faaliyetlerini düzenleyici hükümleri içermektedir. Yönetmeliğin 1'inci maddesinde eğitim süresi boyunca öğrencilerin hedef davranışları ve bunları kazanmasına yönelik müfredatın dışındaki etkinliklerin referans değerlerinin neler olduğu belirlenmiş, işbirliklerinin yapılmasına ilişkin hususlara vurgu yapılmıştır. Öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler, millî, manevî, ahlaki, insanî ve kültürel değerler olarak sıralanmıştır. Ancak, sıralanan bu değer kümelerinin muhteviyatının nelerden ibaret olduğuna ilişkin doğrudan açıklayıcı hükümler Yönetmelikte bulunmamaktadır.

Yönetmeliğin, “Tanımlar” başlıklı 4'üncü maddesinde öğrenci kulübü, sosyal etkinlik ve toplum hizmeti tanımları bulunmaktadır. Öğrenci kulübü “*Öğrencilerin öğrenimleri boyunca bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda eğitim kurumu içi ve dışı etkinliklerde bulunmalarını sağlamak amacıyla oluşturulan grubu,*” şeklinde tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 8'inci maddesinde bulunan “*Her öğrencinin en az bir kulübe üye olması zorunludur.*” hükmü ile tanımlı yapılan öğrenci kulübü faaliyetlerine her öğrencinin katılması zorunlu tutulmuştur. Zorunlu tutulan çalışmaya tanımlı üzerinden bakıldığında öğrencilerin çok yönlü gelişiminin hedeflendiği, bu gelişimi gerçekleştirmek amacıyla da okul içi ve dışı etkinliklerle sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesi, sanat ve sporla uğraşısını geliştirerek beden ve ruhen sağlıklı olması yanında estetik algısının da güçlendirilmesinin hedeflendiği görülmektedir.

162 Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, RG: 08.06.2017-30090, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23639&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim:17.03.2024).

Nitekim kulüp faaliyetlerinin düzenlendiği 8'inci maddenin birinci fıkrasında bahsedilen Yönetmelik eki Öğrenci Kulüpleri Çizelgesindeki¹⁶³ 52 çeşit kulüp adına bakıldığında okul içerisinde hayatın her alanına akseden faaliyetlerin planlandığı görülmektedir. Çalışılan bu Tez'de ontolojik güvenliğe kaynak verilere de odaklanıldığından, bahsi geçen Ek'te yer alan öğrenci kulüplerinden bazılarının isimleri şunlardır: Değerler Kulübü; Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü; Felsefe veya Düşünce Eğitimi Kulübü; Geleneksel Sanatlar Kulübü; Hoş Sadâ Musîki Kulübü; Kültür ve Edebiyat Kulübü; Örnek ve Öncü Şahsiyetler Tanıtım Kulübü; Şehir ve Medeniyet Kulübü; Şiir ve Tefekkür Kulübü; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma, Çocuk Esirgeme Kulübü. Bu alıntılanan kulüp adlarına bakıldığında, Devleti kuran toplumun benlik ve kimliğini bireyler üzerinde inşa eden çalışma alanları olduğu görülmektedir. Bu alanlardaki çalışmaların kimler eliyle yürütüleceği de Yönetmeliğin 8'inci maddesinin üçüncü fıkrasında *“Öğrenci kulüplerinin amaçları, çalışma esasları ve tanıtımına yönelik açıklamalar, eğitim kurumu yönetimi, sosyal etkinlikler kurulu, danışman öğretmenler ve sınıf/şube rehber öğretmenlerince yapılır.”* hükmüyle açıklığa kavuşturulmuştur.

Yönetmeliğin 4'üncü maddesinde bulunan sosyal etkinlik *“Sosyal etkinlik: Öğretim programlarının yanında internet üzerinden uzaktan erişim yoluyla veya belirli bir yerde yapılan bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü ve toplum hizmeti çalışmaları ile bu kapsamdaki diğer etkinlikleri,”* ibaresi ile tanımlanmıştır. Tanımda görüleceği üzere sosyal etkinlik, öğretim programının bir parçası değil öğretim programının yanında yapılan destekleyici eğitim faaliyetleridir.

Sosyal etkinlik alanlarının belirlendiği Yönetmeliğin 7'nci maddesinin birinci fıkrasında aşağıdaki hüküm bulunmaktadır.

“Eğitim kurumlarında öğrencilerde özgüven ve sorumluluk duygusu geliştirmek, öğrencileri şiddet ve zararlı alışkanlıklardan korumak, öğrencilere yeni ilgi alanları ve beceriler kazandırmak, öğrencilerin yeteneklerini sergilemesine imkân vermek, millî, manevi ve kültürel değerleri yaşatmak, yaygınlaştırmak ve bu değerlerin yeni nesillere aktarımını sağlamak, öğrencilerde gönüllülük bilincini özendirmek, engellilik, yaşlılık, insan ve çocuk hakları ile ilgili konularda farkındalık oluşturmak amacıyla

163 Öğrenci Kulüpleri Çizelgesi, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, 2017.

bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda sosyal etkinlik çalışmaları yapılır.”

Alıntılanan fıkra hükmünde etkinliklerin sınıflandırılması yapılmakta, bu etkinlik gruplarıyla öğrencilere hangi yeterliliklerin hangi değerlerin referans alınarak yapılacağı belirlenmiştir. Sosyal etkinlik çalışmaları yukarıda ifade edilen öğrenci kulüpleri aracılığıyla yapılabileceği gibi bağımsız etkinlikler olarak da yapılabilmektedir. Öğrenci kulüpleri ile ulaşmak istenen hedefler aslında sosyal etkinlik çalışmalarının da hedefleridir.

Yönetmeliğin 4’üncü maddesinde toplum hizmeti “*Öğrencilerin seviyelerine uygun olarak toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamak amacıyla afet ve acil durum, çevre, eğitim, spor, kültür ve turizm, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarında gerçekleştirecekleri çalışmaları,*” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdan anlaşıldığı üzere toplum hizmeti çalışmaları ile öğrencilerin toplum sorunlarına karşı duyarlılığını arttırmak amaçlanmıştır. Analizi yapılan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 50’nci maddesinde 08.09.2023 tarihinde yapılan değişiklikle ortaöğretim öğrencilerinin ortaöğretim süresi boyunca en az 40 saatlik sosyal sorumluluk programı çalışmalarını yerine getirmesi şartı konmuştur. Aynı Yönetmeliğin 4’üncü maddesinde sosyal sorumluluk programı “*Öğrencilerin ortaöğretim süresince yapacakları sosyal sorumluluk çalışmaları ile topluma hizmet faaliyetlerini kapsayan programı*” olarak tanımlanmıştır. Her iki yönetmelik hükümleri birlikte değerlendirildiğinde toplumsal duyarlılığı artırma amacıyla sosyal etkinlik kapsamında yürütülen toplum hizmeti çalışmalarından taviz verilmeksizin öğrencilerin sosyal, kültürel gelişimi hedeflenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEHDİT ALGILAMA DOKÜMANLARINDA TESPİT EDİLEN TEHDİT GRUPLARININ TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE ALINAN TEDBİRLERLE İLİŞKİSİ

4.1. TEHDİT GRUPLARININ TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE ALGILANMASI

Devletin güvenlik politikaları doğrultusunda güvenlik ve tehdit algılamalarına göre oluşan tehdit grupları İkinci Bölümde yapılan TAD analizleri ile tespit edilmiş ve yoğunlaşma ağırlıkları bulunmuştur. Milli Eğitim Dokümanları üzerinde yapılan (MED) analizlerle korunması gereken referans nesneler (değer) ve bu değerleri korumaya yönelik alınan tedbirler tespit edilmiştir. Yapılan tespitlerde bir tehdit grubunun birden fazla değeri tehdit edebildiği gibi alınan her bir tedbirin birden fazla tehdit grubunu önlemeye yönelik olabileceği görülmektedir. Tehdit-referans nesne (değer)-tedbir ilişkisi oluşturulurken analiz kaynağı doküman ile bağı kurulmamıştır.

Tedbirler birçok MED dokümanının bileşkesinden oluştuğu için tedbir ifadeleri bazen mevzuata ilişkin hüküm olabileceği gibi program içeriğinden oluşan kazanım da olabilir. Analizlerden oluşturulan tedbir ifadeleri hakkında ilgili analiz dokümanının başlığı altında açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümde bu tedbir ifadelerinin tehditle ilişkisi kurulacaktır. Farklı tedbir gruplarının aynı referans nesneleri (değer) tehdit edebileceği ve aynı tedbirlerin öngörüldüğü durumlar söz konusudur. Dolayısıyla aynı tedbirlere ilişkin yapılan açıklamalar diğer başlıklarda tekrar edilmeyerek önceki açıklamalara gönderme yapılacaktır.

Devletin güvenlik politikaları doğrultusunda oluşan güvenlik ve tehdit algılamalarının tespit edildiği TAD dokümanlarından oluşturulan tehdit grupları (Tablo 2.1) ile MED dokümanları üzerinden bu tehditlere karşı alınan tedbirler, tehdit başlıkları altında yer değerlendirilmiştir.

4.1.1. Terör, Terör Örgütleri

Tehdit gruplarının tespit edildiği TAD dokümanlarında yoğunluğu en fazla olan tehdit grubu olan “terör ve terör örgütleri” grubunun tehdidine maruz kalan referans nesnelerin (değer) korunması için MED dokümanlarında öngörülen tedbirler ilişkilendirilmiştir. Bu başlıkla ifade edilen tehdit hem Devletin yasal zeminini hem de toplumun huzur ve refahını hedef almaktadır. Aşağıda tehdit altında olan referans nesnelere (değer) karşı MED dokümanları kapsamında öngörülen tedbir ifadeleri ilişkilendirilerek izah edilmiştir. TAD dokümanlarında terör örgütlerinden bahsedilirken PKK, PDY/FETÖ, DEAŞ örgütleri isimlendirilmiştir. TAD kapsamında analiz edilen TAD 51 numaralı MGK dokümanında “terörün uluslararası kabul edilmiş ortak bir tanımının olmaması” bir olumsuzluk (açık tehdit olarak ifade edilmemiştir) olarak ifade edilmiştir. Terörün uluslararası kabul edilmiş bir tanımının olmaması nedeniyle örgütlerin terörist eylemleri hakkında ülkeler arası farklı tavırların ülke güvenliğine yönelik tehdidi güçlendirdiği vurgulanmıştır. Literatürde de terörizme yönelik uluslararası kabul edilmiş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle, ülkeler kendi çıkar ve siyasetlerine göre şiddet eylemlerini ve faili örgütleri terörist olarak tanımlamaktadır.

Türk milletinin bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyet ve demokrasi, Milli Gaye, Milli Ahlak, Milli Kültür, hak ve hürriyetler, Anayasaya sadakat ile Atatürk İnkılap ve İlkelerinin terör ve terör örgütlerinin tehditlerinden etkilenmemesi için aşağıdaki tedbir ifadeleri MED dokümanlarının analizinden oluşturulmuştur:

- Eğitim öğretim faaliyetlerinin Devletin denetim ve gözetimine yürütülmesi
- Zorunlu ilköğretim
- Yabancı okulların açılışlarının sınırlandırılması
- Özel öğretim kurumlarının izinsiz açılmayacağı
- Her derece ve türdeki ders programlarında korunması gereken değerlere yer verilmesi
- Yaygın eğitim faaliyetleri
- Atatürk ilke ve inkılapları dersinin öğretim programı

-Öğrencilerin, ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetiştirilmeleri

-Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre'nin Türk toplumu için öneminin kavratılması

Terör ve terör örgütlerinin toplum içinde korku üreterek devletin otoritesini sarsma, devlete olan güveni yok etmek için eylemler ürettiği ve bu eylemleri gerçekleştirecek mensuplarını toplum içinden devşirmeye çalıştığı önceki bölümlerde izah edilmiştir. Terörün insan kaynağı oluşturma yönteminin başında örgüte meyilli kişilerin radikalleşmesi gelmektedir. Radikalleşme tek yönlü, yönlendirici ve sorgulanamaz telkinlerle gerçekleşmektedir. Bu telkinlerin başka çeldiricilerle akamete uğramaması için de radikalleşme hedefindeki kişi/grupların sürekli olarak örtük ya da aleni mesajlarla uyarılması gerekmektedir. Bu uyarı mesajlarının birey/grup üzerinde etkisizleşebilmesi için sistematığı çözümlenerek erişimi önlenmeli ya da milli eğitim sistemi ile hedef birey/grubun mesajlara karşı direncini artırıcı öz değerleri güçlendirilerek anti tezlerini üretmesi sağlanmalıdır.

Bireylerin özellikle mümeyyiz kabiliyetinin gelişme aşamasında olduğu çocukluk ve gençlik dönemlerinde maruz kalacağı dönüştürücü eğitim faaliyetlerinin milli ahlak ve milli kültürü inşa edici, milletin ve devletin hedef ve gayelerine yönelik olması gerektiği açıktır. Bu nedenle Devlet eğitim ve öğretim faaliyetlerini denetim ve gözetimi altına almayı bir görev olarak görmüş, ilköğretimi zorunlu tutmuştur. Toplumun tüm katmanlarında eğitimin bahsi geçen amaçlarına ulaşmak için yaygın eğitim faaliyetleri erişimi güçlü hale getiren bir araç olarak tasarlanmıştır. Milletin bir ortak tarih bilinci içinde kültürel ve tarihi mirasın taşıdığı güçlü değerlerle eğitilerek terör örgütlerinin propagandasına karşı direncini artırmak hedeflenmiş, bu değerlerin toplumsal rol modelleri olarak da Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi tarihi şahsiyetlerin birleştirici özelliği kullanılmıştır. Devletin kuruluşundan bugüne olan yakın tarihinden kesitler Atatürk ilke ve inkılapları dersinin öğretim programı içinde yerleştirilerek Devletin resmi tezlerini oluşturucu/destekleyici Anayasa'ya sadakati artırıcı tedbirler öngörülmüştür.

Yukarıda bahsedilen bu pozitif etki düzenlemelerinin yanında negatif etkilere karşı da tedbirler alınmıştır. Terör örgütlerinin, kendi hedeflerinin dışında farklı çıkar

unsurlarının hedeflerine de terör eylemleri aracılığıyla vekâlet desteği verebildiği yeni nesil savaşlar içinde daha bariz görünmektedir.¹⁶⁴ Bir ülkenin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve rejimi üzerinde yok edici ya da aşındırıcı hedefleri olan ülkelerin, hedef ülke içinde iş birliği yapacağı unsurları oluşturması her zaman olası bir stratejidir. İş birliği yapılması öngörülen kişi ya da zümrelerin toplum üzerinde etki üretme kapasitesi iş birliğini derinleştirecektir. Bu iş birliklerinin legal/illegal görünüm altında geliştirilebileceği en etkili araçlardan biri eğitim ortamlarıdır. Zira eğitim birey üzerinde davranış ve anlayış değişikliğinin gerçekleştirildiği bir süreçtir. Bu nedenle Devlet kendi ülküsü aleyhine eğitim faaliyetleri yapma ihtimaline karşı Yabancı Okul açılışlarını Kanunla sınırlandırmıştır. Ayrıca, “eğitim öğretim faaliyetlerinin Devletin denetim ve gözetiminde yapılması” Anayasa hükmü gereği ile de özel öğretim kurumlarının açılışını Devletin vereceği ruhsata sahip olma şartına bağlamıştır.

Dezavantajlı şartlarda bulunan kırılgan kişi ve gruplar, etkilenmeye daha müsait olması nedeniyle, terör örgütlerinin kendisine müzahir üye devşirme süreçlerinde hedef unsur olabilecektir. Terör örgütleri, bu kırılgan unsurların etkilenecekleri hassasiyetleri tespit ederek, hassas durumları üzerinde mensup etme stratejileri geliştirir. Bu kırılgan özellikler “din, ana dil, cinsiyet, engellilik, etnik köken” olarak karşıt söylem üretmeye müsait olabilir. Bu özellikler aynı zamanda toplumun zenginliği ve korunması gereken değerler olmakla birlikte ayrımcı söylemlerle ayrıştırıcı özellikler haline de gelebilir. Toplumsal değerlerin aşınmasına sebep olan ayrımcılığın antitezi, ortak duygu ve değerler etrafında bütünleşme, hüznün ve mutluluğu paylaşmadır. Bu paylaşımların ana zeminlerinin başında milli ve dini bayramlar ile önemli günlere olan ilgilerin yüksek tutulması gelir. Milli eğitim faaliyetlerinde ulusal, resmi bayramlar, dini bayramlar ve önemli günlere duyarlılık; faaliyetlerinin güçlendirilmesi tedbir olarak yer almıştır. Her türlü ayrımcılığa karşı öğrencilerin eğitime erişimlerinde herhangi bir kısıt olmadığı gibi parasız yatılılık, burs ve kredi imkânları getirilerek fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması da hedeflenmiştir. Öte yandan Türk öğrencilerin milli ve manevi gelişimlerinin olumsuz etkilenmemesi ya da hedef haline getirilmemesi amacıyla özel Türk okullarında

164 Hasan Alpay Karasoy, “Yeni Nesil Savaş Ve Siber İstihbarat”, *Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.11, S.1, Ankara 2022, s.230, 231.

yabancı uyruklu öğrenci oranının %30'u geçmemesi şartı getirildiği gibi Yabancı Okullarda Türk müdür başyardımcısı bulundurmak zorunlu tutulmuştur. Öğrencilerin milli, manevi, ahlaki, dini ve kültürel değerlerinin maruz kalabileceği tehditlere karşı din kültürü ve ahlak eğitimi zorunlu hale getirilerek din öğretimi yapmak isteyen özel öğretim kurumlarına da yasak getirilmiştir. Öğrencilere hikmet, adalet, iffet ve şecaat kavramlarının kazandırılması öğretim programlarında yer almıştır. Programlarda özel olarak yer alan bu dört kavramın bireylerin birbirleriyle ve toplumla olan bağlarını güçlendirdiği, maruz kalacağı olumsuz telkinlere karşı da dayanıklılığı artıracığı öngörülmüştür.

Terör örgütlerinin amaçlarına ulaşmak için örgüte kazandırdığı üyelerinin, terör eylemlerini gerçekleştirebilmesi için sistematik eğitim süreçlerinden geçmesi gerekmektedir. Bu eğitimlerin illegal ortamlarda verildiği genel bir durumdur. Bu ortamların temini, ikamesi ve korunması her zaman kolay olmadığı gibi mali bir külfeti de beraberinde getirir. Bu eğitimlerin kamuya ait olmayan özel öğretim kurumlarında verilmesi ise her zaman kontrolsüz bir şiddet kabiliyetini de doğuracaktır. Hâlbuki devlet şiddet tekilini elinde bulundurur. Devlet, şiddet üretme kabiliyeti olan silahlı unsurların kendi kontrolü dışında oluşmaması ve terör örgütlerinin bir aparatı olmaması amacıyla askeri okul ve emniyete ait özel okul açma yasağını koymuştur.

4.1.2. Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ

Bu tehdit grubunun da aslında 5.1.1'de "Terör, Terör Örgütleri" başlığı altında analizi yapılan tehdit grubu ile aynı olduğu görülmektedir. Zira FETÖ'nün açılımı "Fetullahçı Terör Örgütü" olarak ifade edilmektedir. Bu yapı FETÖ olarak isimlendirilmeden önce Paralel Devlet Yapılanması (PDY) olarak ifade edilmiştir. Güvenlik ve tehdit algılamalarının araştırıldığı TAD dokümanlarında 2012 yılından itibaren 2023 yılına kadar analiz yapıldığından dokümanlarda ifade edildiği haliyle tehdit grupları oluşturulmuştur. Türkiye'de terör örgütünün varlığını resmi olarak tanımlayan yargı mercilerinin dışında bir otorite bulunmamaktadır.¹⁶⁵ 15 Temmuz 2016 yılındaki Darbe

¹⁶⁵ "Bir organizasyonun terör örgütü niteliğinde olup olmadığının tespiti ve terör örgütü olarak tanıma yöntemleri hususunda Türk hukukunda yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda terör örgütlerinin varlığı ceza davalarında, yargı organları tarafından dosyadaki deliller kapsamında yapılan değerlendirme sonucunda belirlenmekte, terör örgütünün varlığı kesinleşen mahkeme

girişimine kadar PDY olarak ifade edilen illegal yapı bu tarihten sonra FETÖ olarak yargı kararlarında yer almış¹⁶⁶ ve TAD dokümanlarında da karşılık bulmuştur.

Bu yapının 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminden sonra Milli Güvenlik Kurulunun 20/07/2016 tarihli ve 498 sayılı tavsiye kararı göz önüne alınarak 20/07/2016 tarihli ve 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile doksan günlük olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiştir.¹⁶⁷ Olağanüstü hal daha sonra 3'er aylık sürelerle 7 kez uzatılmış ve 19/07/2018 tarihinde sona ermiştir. Devlet bu yapı ile mücadele etmek amacıyla olağanüstü halin verdiği yetkilerle kanun hükmünde kararnameler çıkararak tedbirler almıştır. OHAL ilanından sonra çıkarılan ilk Kanun Hükmünde Kararname 22/07/2016 tarihli ve 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamedir.¹⁶⁸ Bu Kararnamenin 2'nci maddesinin birinci fıkrası "*Milli güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen Fethullahçı Terör Örgütüne (FETÖ/PDY) aidiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen;*" ifadesi ile başlamaktadır. Bu şekilde başlayan fıkranın devamında 35 özel sağlık kurum ve kuruluşları, 934 özel öğretim kurum ve kuruluşları, 109 özel öğrenci yurtları ve pansiyonları, 1.229 vakıf ve dernekler ile bunların iktisadi işletmeleri, 15 vakıf yükseköğretim kurumları, 19 sendika, federasyon ve konfederasyonların kapatıldığı hüküm altına alınmıştır. Kapatılan kurum sayılarına bakıldığında eğitimle ilişkili olan okul, yurt ve üniversitelerin toplam sayısının 1.058 olduğu görülmektedir. Kapatılan vakıf ve derneklerden sonra en büyük sayıda kurumun, eğitimle ilişkili kurumlar olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimin birey üzerinde davranış ve anlayış değişikliği oluşturma süreci olduğu düşünüldüğünde bir terör örgütüne aidiyeti olduğu tespit edilen 1.058 eğitimle ilişkili kurumun toplum içinde oluşturacağı güvenlik tehditlerinin ne kadar derin olabileceği darbe girişimi ile daha net anlaşılmaktadır. Daha sonraki OHAL Kararnameleri ile Milli güvenliğe tehdit

kararlarıyla tescillenmektedir." Furkan Yıldız, "Terör Örgütü Varlığının Hukuken Tespiti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 72, Ankara 2023, s.563.

166 "Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 26.09.2017 tarih ve 2017/956 Esas 2017/370 Karar sayılı kararı ile onanarak kesinleşen bu kararda FETÖ'nün, silahlı bir terör örgütü olduğu ayrıntılarıyla açıklandığı gibi "...ByLock iletişim sisteminin FETÖ silahlı terör örgütü mensuplarının kullanılması amacıyla oluşturulmuş ve münhasıran bu suç örgütünün mensupları tarafından kullanılmakta olan bir ağ olduğu..." hususu da tespit edilmiştir." Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, *Türkiye'de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)*, s.20, <https://www.yargitaycb.gov.tr/documents/15temmuzbrosurTR.pdf> (Erişim:05.10.2024).

167 Olağanüstü Hal İlan Edilmesine İlişkin Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2016/9064, Karar Tarihi: 20.07.2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf> (Erişim: 06/10/2024).

168 Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, S: KHK/667.

oluşturduğu tespit edilen yapı, oluşum veya gruplara ya da terör örgütlerine üyeliği veya iltisakı ya da bunlarla irtibatı belirlenen kurum kuruluşlar kapatılmaya devam edildiği gibi kamu görevinde olan kişilerin de kamu görevi ile ilişkileri kesilmiştir.

Analizi yapılan TAD dokümanlarında tehdit grubu olarak belirlenen PDY/FETÖ yapısının özellikle özel öğretim kurumları aracılığıyla yürüttüğü eğitim faaliyetleri ile Devletin otoritesine bağlı olmayan kitleler yetiştirerek Devlet gücünü kendi emellerine yönlendiren Devlete paralel bir otorite oluşturduğu görülmektedir. Bu tehdit yapısının ülkenin milli gayesine, milli ahlakına, milli kültürüne, milli kimliğine aykırı bireyler yetiştirerek hem bu değerleri hem de milletin bağımsızlığını, ülkenin bölünmez bütünlüğünü, cumhuriyet ve demokrasi ile Anayasaya sadakati tehdit ettiği TAD ve MED dokümanlarının analizleri ile gerçekleşen olayların ilişkilendirilmesinden anlaşılmaktadır.

Bu terör örgütünün kuruluşu ve faaliyetleri hakkında kapsamlı bir analizi Genel Kurul Kararı içinde 25/08/2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlayan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) Genel Kurulu 24/08/2016 tarihli ve 2016/426 sayılı Kararında¹⁶⁹ örgütün adını “Fetullahçı Silahlı Terör Örgütü” olarak isimlendirmiştir. Darbe girişiminden sonra Resmi Gazete’de ilk yayımlanan (yargı kararı olmayan ancak hukuki bir metin olan) bu Kararda örgütün kuruluşunun 1966 yılına kadar tarihi bir geçmişinin olduğu ifade edilmektedir. Kararda örgüt elebaşının dini motifleri istismar etmek suretiyle örgütün çekirdek kadrosunu oluşturduğunu, kendini gizlediği yapıdan bağımsız hareket etmeye başladığını, faaliyetlerini özellikle 13-18 yaş arası öğrenciler ve genç kesim üzerine yoğunlaştırdığını tespit etmiştir. Örgütün amacının, yurt içinde ve yurt dışında faaliyete geçirdiği eğitim müesseselerinde kendi amaç ve ilkeleri doğrultusunda yetiştirdiği öğrencileri insan kaynağı haline getirerek oluşturduğu, ekonomik ve siyasi gücünü örgüt ideolojisi doğrultusunda kullanarak Devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinde kadrolaşarak ulusal ve uluslararası etkin bir güç olmayı hedeflediği belirtilmiştir. Örgütün bu kapsamda oluşturduğu vakıflar, ışık evleri, okul ve dershaneler marifetiyle ideolojisine uygun insan yetiştirme zeminlerini sağladığı, buralarda yetiştirdiği ve beyinlerini yıkadığı kişilerin Devletin

169 Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2016/426 Karar Tarihi: 24/08/2016, RG: 25/08/2016-29812, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-5.pdf> (Erişim: 06/10/2024).

tüm kılcal damarlarına sızmasını sağlayarak örgüt liderine bağlı ve sadık, Devlete paralel bir güç oluşturduğu Kararda ifade edilmiştir. Yapılan açıklamalardan da görüldüğü üzere PDY/FETÖ tehdit grubunun etkisini oluşturmak üzere kullandığı en temel araç eğitim ve eğitim kurumları olmuştur.

Türk Milli Eğitim Sistemi; ülkenin milli gayesini, milli ahlakını, milli kültürünü, milli kimliğini, milletin bağımsızlığını, ülkenin bölünmez bütünlüğünü, cumhuriyet ve demokrasi ile Anayasaya sadakati tehditlerden korumak üzere eğitim öğretim faaliyetlerini Devletin denetim ve gözetimi altına almış, ilköğretimi zorunlu tutarak küçük yaşta milli değerleri kazandırmayı hedeflemiş, öğrencilerin ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetiştirilmesi için müfredat geliştirmiştir. Ayrıca din derslerini zorunlu tutarak öğrencilerin millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemelerini İslam inanç ve esaslarının kavratılmasını hedeflemiş, özel din eğitimine müsaade etmemiştir. Türk Milli Eğitim Sistemi bu tedbirleri geliştirirken PDY/FETÖ tehdit grubunun varlığını kabul ederek Devletin ve milletin değerlerini korumayı hedeflememiştir. Alınması tasarlanan tedbirler, PDY/FETÖ gibi özellikli tehdit grubuna yönelik olarak öngörülmemiştir. MED dokümanlarının analizi ile tespit edilen tedbirlerin bahsi geçen örgütün faaliyetlerine karşı erken uyarı ortaya koyamadığı ve legal görünümlü eğitim faaliyetlerinin zararlarına karşı duyarlı olamadığı görülmektedir. Zira 1966 yılından itibaren sistematik bir şekilde topluma ve Devlete yerleşen örgüt; siyasi, ekonomik, toplumsal ve silahlı bir paralel güç oluşturarak Devlet yönetimine el koymaya varan cüreti göstermiştir. Bu cüreti gösterebilmesinin temelinde HSYK Genel Kurul Kararında da bahsedildiği üzere özel okul ve özel dershanelerde beynini yıkayarak yetiştirdiği örgütün insan kaynağı yer almaktadır. Analizi yapılan MED dokümanlarının tarihsel derinliğine bakıldığında en eski dokümanın 1961 tarihli 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu olduğu görülmektedir. Bu dokümanı sırasıyla 1973 tarihli 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1983 tarihli 2923 Sayılı Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunu takip etmektedir. Diğer MED dokümanlarının hepsi 2000'li yıllara aittir. MED dokümanlarının örgütün kurulduğu kabul edilen 1966 yılından sonra daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. O halde Devletin, örgütün faaliyetlerini algılayarak bahsi

geçen MED dokümanlarında tedbir geliştirmesi, beklenen bir gelişme olacaktır. Analizi yapılan MED dokümanlarında geliştirilen tedbirlere bakıldığında, bahsi geçen tedbirlerin aslında tasarım temelli planlama olduğu görülmektedir. Tasarımı hayata geçirecek uygulayıcıların yani eğitim planlayıcılarının, eğitim yöneticilerinin ve eğitim denetçilerinin, bu tasarım temelli tedbirlerin uygulanmasına yönelik yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları ya da milli eğitimin, milli güvenliğin sağlanmasına ilişkin görev ve etkilerinin olacağına yönelik bir kültürle yetiştirilmedikleri sonucuna varılmaktadır.

4.1.3. Ege ve Doğu Akdeniz’de Ülke Çıkarlarına Karşı Yunanistan’ın Maksimalist Tutumu

Türkiye’nin uzun kıyı ülkesi olduğu Ege Denizi ve Akdeniz; diğer kıyıdaş ülkelerin çıkarları ve tarih boyunca güçlü bir ticaret yolu olması nedeniyle daima güç mücadelesinin merkezi olmuştur. Akdeniz’in doğusunda yer alan Levant havzası Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır’ı içine alan ve kalbinde Kıbrıs’ın bulunduğu bir coğrafi alanı ifade etmektedir.¹⁷⁰

Yunanistan’ın Osmanlı Devletinden bağımsızlığını elde ettiğinde 47.000 km² toprağı vardı. Tarihsel seyrine bakıldığında Yunanistan 132.000 km²’lik mevcut toprak miktarının çoğunu savaşız kazanmıştır. Bu kazanımlar genel olarak Türkiye’nin aleyhine seyretmiştir. Lozan’da karasularının derinliği 3 mil olarak belirlenmişken bu miktarı tek taraflı olarak önce 6 mile çıkarmış ve halen 12 mile çıkarma çabalarını sürdürmektedir. Ayrıca, Lozan anlaşması ile elde ettiği ve gayri askeri statüde olması gereken adaları çoğunlukla silahlandırmakta ve bu adaları öne sürerek hava sahasında da Türkiye’nin aleyhine girişimlere gayret etmektedir. Bütün bu gayretlerinin yanında ayrıca Doğu Akdeniz’de de yayılmacı arayışlarıyla maksimalist hareketlerde bulunmaktadır.¹⁷¹ Yunanistan Ege ve Akdeniz’deki maksimalist eylemlerine Kıbrıs’ta yıllardır devam eden çözümsüzlüğü de dahil etmektedir. Kıbrıs’ın güneyinde oluşturulan ve Avrupa Birliği tarafından üyeliğe

170 Mehmet Bülent Uludağ, “Tarihsel Perspektif İçinde Levant Havzası: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, Ankara 2021, s.12.

171 Ferhat Pirinççi, “Yunanistan Neyin Peşinde?”, *Yorum SETA*, 04.06.2022, <https://www.setav.org/yorum/yunanistan-neyin-pesinde> (Erişim: 27.10.2024).

kabul edilerek bağımsız devlet olarak tanınan Güney Kıbrıs Yönetimi de Yunanistan'ın hedeflerinin bir parçası olarak pozisyon almaktadır.

Dünyada enerji güvenliğinin her geçen gün daha da derinleştiği günümüzde Doğu Akdeniz'de bulunan önemli hidrokarbon yatakları, Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge olarak denizdeki yetki alanlarını daha stratejik olarak koruması gerektiğini öne çıkarmaktadır. Türkiye gerek enerji güvenliği açısından gerekse karasuları ve hava sahasında Yunanistan'ın kendi emelleri doğrultusunda çerçevelenmeye karşı “Mavi Vatan” söylemiyle kendi politikalarını uygulamaya koymuştur. Ülkenin sınır ve çıkarlarının güvenliği ile birlikte Mavi Vatan söylemiyle milletin savunduğu ortak değeri oluşturularak kimliğinin güven altında olduğu dolayısıyla ontolojik güvenliğinin sağlandığı toplumla paylaşılmıştır. Mavi Vatan ülkenin milli bir tezi olarak genel kabul görmüştür.¹⁷² Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerini anlatan ve Yunanistan'ın tavırlarına karşı hazırladığı dokümanda “*Türkiye'nin Doğu Akdeniz, Ege ve Kıbrıs'taki tutum ve politikaları yapıcı ve işbirliği odaklıdır. Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını çiğnetmemek konusunda kararlıdır.*” ifadelerini kullanmıştır.¹⁷³ Akdeniz'e uzun kıyısı olan Türkiye'nin geçmişte her yönüyle kontrol ettiği Doğu Akdeniz ve Ege Denizinde son yıllarda muhatap olduğu egemenliğine ilişkin törpüleyici eylemler nedeniyle birçok yönden güvenlik sağlayıcı tedbirleri de almaya kararlı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin karasularındaki egemenlik hakları, kıyıdaş ülke olması nedeniyle uluslararası suların tabanındaki ekonomik çıkarları, enerji arz güvenliği, ticari suyolunda seyir güvenliği, denizden gelecek sıcak tehditlere karşı önleyici adımları gibi ülkenin milli menfaatlerinin

172 Ramazan İzol, “Güvenlik Boyutuyla Doğu Akdeniz Krizi”, *Akademik Hassasiyetler*, C. 9, S.19, Ankara 2022, s.59, 61.

173 “*Türkiye, Yunanistan ile arasındaki özellikle Ege Denizindeki anlaşmazlıkların diyalog ve diplomasi yoluyla barışçıl bir şekilde çözülmesini istemektedir. Bunun tersine, Doğu Akdeniz'de maksimalist politika izleyen, Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahip olmasını ve Kıbrıslı Türklerin varlığını yok sayarak tek taraflı politikalar benimseyen Yunanistan'dır. Türkiye'nin provokatif ve kışkırtıcı olduğu büyük bir haksızlıktır. Yunanistan Doğu Akdeniz'de benimsediği maksimalist politikalarını gözden geçirmelidir. İki ülke arasındaki esas gerilim kaynağı, Yunanistan'ın uluslararası hukuku göz ardı eden tutumudur. Yunanistan bölgede işbirliği geliştirmekten ziyade Türkiye'nin önünü tıkamayı ve haklarını gasp etmeyi önceleyen bir politika takip etmektedir. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler her zaman işbirliğinden ve çözümden yana olduğunu göstermiştir. Örneğin Annan Planını reddeden ve Kıbrıs'ta kalıcı çözümü engelleyen de Kıbrıslı Rumlardır.*” Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Türkiye'nin Doğu Akdeniz Ve Ege'deki Hakları Ve İddiaları*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s.16.

korunması ihtiyacı, güçlü uluslararası ilişkilerle birlikte ülke içinde de genel kabul görmüş milli söylemleri gerektirmektedir. Güvenlik arayışı olan bölgedeki gerginliğin ve kıyıdaş olmayan üçüncü ülkelerin çıkar arayışlarının kısa dönemli ve geçici olmadığı ve bu durumun Türkiye tarafından tehdit olarak görüldüğü TAD dokümanlarından anlaşılmaktadır. Tarihsel derinliği de olan ve geçici olmayan bu tehdide karşı, Devletin oluşturacağı güvenlik politikalarının ve uluslararası hukuka dayalı ortaya koyacağı milli tezlerinin toplum tarafından kabullenilerek desteklenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması, milletin ontolojik güvenliği için de gerekli bir süreçtir.

Devletin Ege Denizi ve Doğu Akdeniz’de çıkarlarına karşı Yunanistan üzerinden algıladığı tehdit, direk ve endirekt olarak ulusal egemenliği, milli kimliği, milli gayeyi ve milli bilinci tehdit etmektedir. Devletin güvenlik politikaları doğrultusunda milli eğitim sistemi içinde geliştirilen tedbirlere bakıldığında Yunanistan’ın maksimalist eylemlerine karşı en somut tedbirin doğrudan T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı olduğu görülmektedir. Programın temel felsefesi ve genel amaçları arasında yer alan *“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren millî bilince sahip vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.”* amaç ifadesi ile milli bilince ilişkin eğitime önem verilmiştir. Programa ilişkin analiz bölümünde de ifade edildiği üzere Programda *“Kıbrıs Sorunu’nun ortaya çıkış nedenleri (ENOSİS, Megalo İdea, EOKA), Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler üzerinde durulur. Ege Adaları, Kıta Sahaneliği, Batı Trakya Türklerinin sorunları bağlamında Türk-Yunan ilişkileri üzerinde durulur.”* konu başlıkları üzerinden milli hafızayı canlı tutacak konular yer almıştır.

4.1.4. Suriye’deki Otorite Boşluğu ve Çatışma Ortamı

Ortadoğu ülkelerinde; yönetimlerin halk üzerindeki etkisinin demokratik beklentileri karşılamadığı, refah düzeyini artırmadığı yönündeki Batı dünyasında oluşan genel yaklaşım, bu ülkelerde bir iç hareketlenmenin zeminini oluşturmuştur. Tunus’ta 2010 yılında bir seyyar satıcının kendisine yapılan muameleye tepki olarak meydan yerinde kendisini yakmasıyla başlayan halk isyanları “Arap Baharı” olarak bütün bölge

lkelerine yayılmıştır. Oluşan bu isyan hareketi lkelerde genel olarak bir rejim değişikliğine neden olmamakla birlikte yönetimlerinin hızla değişimine neden olmuştur. Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu halkları üzerinde oluşan değişim taleplerinin etkisi Suriye’de de kendisini göstermiştir. Ancak bu talepler uzun yıllar tek bir ailenin¹⁷⁴ yönetiminde olan ve farklı etnik ve dini grupları¹⁷⁵ içinde barındıran Suriye’de yönetim değişikliğini sağlayamadığı gibi ülke içinde çok karmaşık ilişkilere dayanan iç savaşa da neden olmuştur. İç savaş ülkenin içinde bölgesel olarak devlet otoritesini yok ettiği gibi güvensizlik ortamını da beraberinde getirmiş ve halkın güvenli bölge arayışları nedeniyle çevre ülkelere yoğun göç hareketleri gerçekleşmiştir.

Suriye’de yönetim ile halk arasında oluşan güven sorunu zaman içinde dış aktörlerin de bölge üzerinde etki üretme ve çıkar sağlama çabaları ile iyice derinleşerek ülke içini ve dışını etkileyen bir krize dönüşmüştür. Oluşan bu krize dâhil olan özellikle küresel aktörlerin farklı müdahaleleri de merkezi otoriteyi iyice zayıflatarak krizi çözümden uzaklaştırmıştır. lke yönetiminde meydana gelen otorite boşluğuna dayalı istikrarsızlık; terörizm, mülteciler, vekâlet savaşları sorunlarını ürettiği gibi ülkeyi zayıf ve işlevsiz bir başarısız devlete dönüştürmüştür.¹⁷⁶

Türkiye’nin en uzun sınır komşusu olduğu Suriye’de oluşan istikrarsızlık TAD dokümanlarında tehdit olarak algılanmıştır. Türkiye için sınırının hemen yanı başında

174 “Fransa’nın çekilmesiyle 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye, 1950’li ve 1960’lı yıllarda arka arkaya askeri darbelere maruz kalarak istikrarsızlık içinde yaşamıştır. 1963’te yapılan askeri darbe sonrasında Arap milliyetçiliğini savunan Baas Partisi iktidara gelmiştir. Parti içerisindeki muhalifleri tasfiye eden Hafız Esed, üst düzey askerler ve burjuvazinin desteğini alarak 1971’de devlet başkanı seçilmiştir. Esed demokratik görünümlü otoriter bir rejim yaratarak ülkede düzen ve istikrar sağlamıştır.” Neslihan Yalçınkaya ve M. Hakan Yalçınkaya, “Arap Baharı’nın Türkiye-Suriye zerine Sosyo-Ekonomik Yansımaları” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 43, 2017, s.83.

175 “Günümüz Suriye halkı, kültürel açıdan önemli ölçüde homojen olmakla birlikte, din ve etnik kimlik açısından büyük bir çeşitlilik sergilemektedir. Nüfus, dil ve dine göre alt gruplara ayrıldığında, yüzde 82.5’inin Arapça konuşanlardan, yüzde 68.7’sinin Sünni Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. Din ve dil açısından, toplam nüfusun yüzde 57.4’n oluşturan Arapça konuşan Sünni Müslümanlar, çoğunluğu temsil etmektedir... Kürtler, Türkmenler ve Çerkezler neredeyse tamamen Sünni Müslüman olmaları nedeniyle çoğunluğa dâhildirler. Buna karşılık Hristiyan olan Ermeniler, hem etnik hem de dini açıdan azınlığı temsil etmektedir. Yukarıda sözü edilen dini azınlıklardan Aleviler, Dürziler, İsmaililer ve Rum Ortodoks Hristiyanların tamamına yakını Arapça konuşmaktadır.” Nikolaos van Dam, *Suriye’de İktidar Mücadelesi Esad Ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset Ve Toplum*, (ev. Semih İdiz - Aslı Falay alkıvık), İstanbul 2000, s.17,18.

176 Talha Köse, “Uluslararası Sistemin Suriye Sorunu”, *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri Stratejik Araştırmalar Serisi 1*, Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran (Ed.), İstanbul 2016, s.193.

konuslanan yapı, grup, aktör, devlet ya da örgütün Türkiye’ye yönelik hasmane tutumları, Türkiye’nin çıkarları aleyhine alacakları siyasi ve taktik pozisyonlar, yerel halkın bölgede güven adası olan Türkiye’ye göç baskısı, Türk Devletinin tehdit algılamasını çok boyutlu hale getirmektedir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye’den kopan bölgede yaşayan etnik ve dini unsurlarla Türkiye’de yaşayan vatandaşlar arasındaki akrabalık bağları ile tarihi ve kültürel ortaklıklar da Türkiye’nin bölgeye karşı tutumunu daha da hassaslaştırmaktadır. Bu durum, Türkiye açısından hem kendi güvenliği hem de tarihi sorumlulukları açısından bölgede konuşlanmış diğer küresel aktörlerden daha farklı ve özgün tedbirler almasını gerektirdiği gibi kendi vatandaşlarını da bu tedbirlere ve bölgenin hassasiyetlerine karşı bilinçlendirmek gerekliliği ile baş başadır. Devletin güvenlik politikalarının milli eğitim sistemine etkilerinin araştırıldığı MED dokümanlarında Suriye’deki otorite boşluğuna ilişkin doğrudan bir tedbir mekanizması yer almamaktadır. Türk Milli Eğitim Sisteminin inşa edildiği mevzuatta Suriye’deki krize ilişkin doğrudan bir tedbir yer almamakla birlikte analizi yapılan T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programında yer alan “1990 sonrasında meydana gelen siyasi gelişmeleri Türkiye’ye etkileri ve dünya siyasi konjonktürü bağlamında analiz eder.” kazanımı altında “*Irak ve Suriye’deki siyasi gelişmeler ile bu gelişmelerin Türkiye’ye etkilerine değinilir.*” konusu işlenmektedir. Ayrıca her iki ülkenin ortak tarihi ve kültürel mirası olarak kabul edilebilecek Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre’nin Türk toplumu için önemini kavratılması da milli kimlik ve milli bilinci inşa edecektir.

4.1.5. Küreselleşme (Rekabet, Kültürel Etki)

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının araştırıldığı TAD dokümanlarında küreselleşme; “rekabet” ve “kültürel etkiyi” içine alan iki boyutu ile tehdit olarak görülmüştür. Küreselleşme olgusunun insanların yaşadıkları coğrafyadan daha uzak coğrafyalara hareket etmesi ve kültürlerinin farklı coğrafyalarda etkileşmesiyle yüzyıllar öncesine dayanan geçmişi vardır. Ancak, bu kadar tarihi derinliği olan bu kavramın kullanımı ise 1960’larda ortaya çıkmıştır. 1960’da The Economist dergisi İtalya’nın otomobil ithalatının limitlerinden bahsederken “küreselleştirilmiş kotası”

ifadesini kullanmış, “küreselleşme” daha sonra çok şaşırtıcı görülmüş ve 1980’lerden sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷⁷

Bireylerin ve toplumların yaşadıkları yerlerden ve kültürlerinden farklı yer ve kültürlerle etkileşimleri, kıt kaynaklarını paylaşmaları, ihtiyaçlarının karşılanmasında kabiliyet ve ihtiyaç eksenli görev dağılımı, küreselleşmenin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim ve karşılanması gereken ihtiyaçların kaynak paylaşımı, beraberinde güvenlik arayışını da ihtiyaç haline getirmektedir. Etkileşimin tek yönlü baskın olması durumunda pasif tarafın kültürel değerlerinde ve dolayısıyla kimlik ve benliğini oluşturan ontolojik güvenliğinde tehdit algısı oluşacak, birey ve toplumlar bu tehdiye karşı güvenlik arayışında olacaklardır.

Gelişen bilgi ve teknolojinin getirdiği ve hayatı kolaylaştıran yeniliklere sahip olma arzusu yeni pazarlar oluşturduğu gibi ülkelerin güvenlik arayışı da başlı başına bir pazar oluşturmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretilen her türlü mal ve hizmetin nihai tüketiciye ulaşması sürecinde üreticiler arasında pazara hâkim olma yarışı küresel rekabetin de nedeni olmaktadır. Üretim için hammadde tedariki, enerji arz güvenliği, üretimin tüketiciye ulaştırılması ile üretimi gerçekleştirecek nitelikli iş gücünün temini küresel rekabetin unsurlarını oluşturmaktadır. Ülkelerin bu rekabet unsurlarında hâkimiyeti ele geçirmeleri ya da güvenliğini tesis etmeleri sürdürülebilirliğin de olmazsa olmaz şartlarındandır. Ülkelerin dışa bağımlılığının azaltılması ve ülke için refahı artırıcı kalkınmanın sağlanması için kendi yerli ve ulusal üretimlerini gerçekleştirebilmeleri, milli gücünün tesisi için de gerek şartlarındandır.

Küreselleşmenin, toplumlar arası etkileşimi güçlendirmesinin, karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinden ihtiyaçların karşılanmasında rol paylaşımı gibi pozitif etkilerinin yanında, hegomonik/emperyal aktörlerin rolleri dayatması, ideoloji ihracı, adil olmayan paylaşım ve çıkar çatışmasında güç kullanımı gibi negatif etkileri de öne çıkmaktadır. Bu aşamada ülkeler, kendi içindeki sosyolojik kırılganlıkları, güncelliğini kaybetmiş üretim tekniklerinin sonucu kaybedilen pazar hâkimiyetleri ve sahip oldukları kıt kaynakların güvenliği nedeniyle küreselleşmeyi güvenlikleştirerek ulusal güvenliklerine ilişkin tedbir arayışlarına yönelmektedirler. Nitekim Türkiye’nin

177 Malcolm Waters, *Globalization*, New York 2001, s.2.

güvenlik ve tehdit algılamasında da küreselleşme ulusal güvenliğe tehdit kaynağı olarak görülmüştür. Devletin tehdit kaynağı olarak algıladığı küreselleşme; milli güvenliğe duyarlılığı, gençlerin milli kimlik ve milli benliğini, çetin rekabet şartlarının getirdiği çalışma ihtiyacı nedeniyle eğitimden uzaklaşarak erişilemeyen ilköğretim hakkını, vatandaşlık bilincini, ahlaki ve manevi değerlerle güçlü maneviyatı ve milli eğitimin amaçları çerçevesinde milli gayeyi tehdit etmektedir. Güvenlik politikalarının yansımalarının analiz edildiği MED dokümanlarında tehdit altında olan değerlerin korunmasına yönelik tedbirler yer almaktadır. Aslında bu tedbirler doğrudan küreselleşme tehdidi ifade edilerek alınmış değildir. Ancak milli eğitim sistemini inşa eden mevzuat ve öğretim programlarında öngörülen tedbirler küreselleşmenin getireceği tehditlere de tedbir özelliği göstermektedir. MED dokümanlarının analizinden tespit edilen tedbirlere ilişkin aşağıda izahat yapılmıştır.

Gençlerin hayata ve iş alanlarına uyumunu güçlendirmek için yetişkinlerin sürekli eğitimine ilişkin halk eğitimi, uzaktan öğretim, açık öğretim, çırak-usta eğitimi gibi imkânların oluşturulması sağlanmıştır. Gençlerin örgün öğretimle ya da sonrasında iş hayatına hazırlanmaları için mesleki eğitim programlarına alınmaları onların üretken birey olmalarını sağlayarak ülkenin ekonomisine katkı sağladığı gibi kendi kişisel kariyerini de geliştirecektir. Hayatını kendi kazancı ile ikame edebilen bireylerin aile kurmaları daha kolay olacağı gibi zararlı oluşumlardan etkilenmesini de önleyecektir.

Öğrencilerin milli güvenliğe duyarlılığın canlı tutulması, milli kimlik, milli bilinç ile milli, manevi ve ahlaki değerlerin kazandırılarak vatandaşlık bilinci, güçlü maneviyat ve Müslüman kimliğinin, Türk Kültürü ve Türkçe'nin küreselleşmenin tehditlerine karşı korunması gerektiği MED analizlerinden anlaşılmaktadır. Korunması gereken bu değerlere karşı MED dokümanlarında çok kapsamlı tedbirler öngörülmüştür. Öğrencilerin belli bir yaş dönemi içinde zorunlu eğitime tabi tutularak değerlerin kazandırılması sağlanmaktadır. Bu öğretim döneminde öğrencilere büyük toplumsal değişimleri ve siyasal gelişmeleri kavratma, hikmet, adalet, iffet ve şecaat kavramlarının kazandırılması, ana dilde Türkçe eğitiminin zorunlu olması, zorunlu din eğitimi ile İslam inanç ve esaslarının kavratılması tedbirlerinin doğrudan öğrenciye yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca, Türk öğrencilerin özel milletlerarası okullara ve azınlık okullarına gitmesi yasağının getirilmesi, Yabancı Okulların açılışlarının

sınırlandırılması, Türkiye’de okutulacak yabancı dillerin Cumhurbaşkanı iznine bağlı olması ve belli derslerin yabancı dille okutulmaması yasağı eğitim sistemine yerleştirilerek Devletin kontrolü dışındaki eğitim faaliyetlerinin önüne geçilmiştir.

4.1.6. Uluslararası Kuşatma Ve Vekâlet Savaşları

Türkiye’nin sınır ötesinde meydana gelen istikrarsızlıkların oluşturduğu otorite boşluğu, üçüncü ülkelerin çıkar arayışlarına sahne olmaktadır. Ya da üçüncü ülkelerin çıkar sağlama gayretleri Türkiye’nin sınır ötesinde istikrarsızlığa ve otorite boşluğuna sebep olmaktadır. Her halükarda Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafi konumundan kaynaklı jeostratejik önemi küresel bir cazibe oluşturmaktadır. Ayrıca şu an bulunduğu coğrafyadan çok daha geniş bir coğrafyayı Birinci Dünya Savaşından önce hâkimiyeti altında bulundurmuş olmasının getirdiği tarihi ve kültürel bağlar da Türkiye’nin jeopolitik durumunu güçlendirmektedir. Bu jeopolitik durum diğer ülkelerin, Türkiye’nin geçmişe öykünerek eski topraklarına doğru yeniden hâkimiyet arayışlarına yönelebileceği öngörülerini canlı tutmaktadır. Öte yandan Türkiye’nin yüzyıl önce zayıflatılan küresel aktör olma gücüne yüz yıl sonra yeniden sahip olma arzusu uluslararası sisteme hâkim aktörlerde endişenin kaynağı olmaktadır. Türkiye’nin içinde bulunduğu Anadolu coğrafyasından çok daha öte coğrafyalarda güçlü iş birlikleri arayışı ve bu iş birliklerini paylaşım temelinde ortak değerleri öne çıkararak geliştirmesi, birçok konuda Türkiye’yi lider ülke olma konumuna taşımaktadır. Türkiye bu iş birliklerini geliştirirken İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Güç Tekeline dayalı Birleşmiş Milletler eksenli yenedünya düzeninin adaleti ve küresel istikrarı sağlayıp sağlamadığını da sorgulamaktadır. Türkiye’nin mevcut küresel düzene karşı duruşu ve eleştirilerinin Türkiye’yi daha da güçlendirmesinden çıkarları olumsuz etkilenecek ülkelerin, uluslararası ilişkilerde direkt ve endirekt yöntemleri uygulamaya koydukları, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından 2020 yılında yaptığı konuşmasında¹⁷⁸ açıkça ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı konuşmasında “*Dikkat ederseniz bugün dünyayı meşgul eden kriz alanlarının*

178 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2020 Yılında Konya’da Açılış Töreninde Yaptığı Konuşma, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-suriyeden-akdeniz-ve-kafkaslara-uzanan-kriz-noktalarini-birlestirdiginizde-cikan-tablo-turkiyenin-acik-bir-kusatma-altina-alinmaya-calisiligidir> (Erişim: 31.10.2024).

neredeyse tamamına yakını ülkemizin etrafında yer alıyor. Suriye'den Akdeniz'e ve Kafkaslar'a kadar uzanan bu kriz noktalarını birleştirdiğinizde ortaya çıkan tablo, Türkiye'nin açık bir kuşatma altına alınmaya çalışıldığıdır.” ifadeleriyle ülkenin kuşatılarak aleni tehdit edildiğini açıkça ortaya koymuştur. Aynı konuşmasında gördükleri kuşatmaya karşı aldıkları tedbirleri “Biz bu oyunu çok önceden gördük. Bir yandan ülkemizin bütünlüğünü, milletimizin birliğini, devletimizin gücünü korurken diğer yandan bu adımları birer birer hayata geçirdik.” ifadeleriyle açıklayarak toplumun endişelenmesini önleyerek moral değerlerin güçlü tutulmasını hedeflemiştir.

Türkiye'nin bütünlüğünü, birliğini hedef alan ve Cumhurbaşkanı düzeyinde ifade edilen bu kuşatma, ilan edilmiş bir savaş olarak görünmemektedir. Sınır komşusu ülkeler ve üçüncü ülkeler Türkiye'ye karşı bir savaş ilanı halinde değildir. Ancak, Türkiye'nin çıkarlarına karşı yürütülen ekonomik, siyasi ve askeri taktik hamleler ülkenin harekât kabiliyetini sınırlamayı hedeflemektedir. Özellikle 5.1.1. ve 5.1.4. de değerlendirmesi yapılan tehdit grupları Türkiye'nin uluslararası kuşatma ve maruz kaldığı vekâlet savaşlarının da zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin maruz kaldığı uluslararası kuşatma ve vekâlet savaşları ülkenin bağımsızlığını, bölünmez bütünlüğünü, demokratik cumhuriyeti, milli ahlak, milli kültür ve milli gayeyi tehdit etmektedir. MED dokümanlarının analizinden bu tehdit grubuna karşı geldiği değerlendirilen tedbirlerin olduğu anlaşılmaktadır. Vekâlet savaşlarının zeminini oluşturan vekâlet unsurlarının çoğunlukla radikalleşmiş terör örgütleri olduğu bilinmektedir. Bu örgütlerin ülke içinden kendisine üye devşirmesini önlemek amacıyla belli yaş grubunda zorunlu eğitim şartı getirildiği gibi her türlü eğitim ve öğretim faaliyetleri de Devletin gözetim ve denetimi altına alınarak izinsiz eğitim faaliyetleri yasaklanmıştır. Yabancı okulların açılışları sınırlandırılarak ülke dışından gelecek eğitim kanallı etkiler kontrol altına alınmıştır. Ülkede yerleşik yabancıların eğitimleri için kurulmasına izin verilen özel milletlerarası okullara ve azınlıkların okullarına Türk öğrencilerin gitmesi yasaklanmıştır. Öğrencilerin öğretim döneminde ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanarak her türlü kuşatmaya karşı bilincinin ve mücadele azminin artırılması hedeflenmiştir.

4.1.7. İç ve Dış Göçler

Güvenlik arayışı veya ihtiyaçların karşılanması amacıyla insanların birey olarak ya da toplu halde kalıcı veya uzun süreli yer değiştirmeleri göç olarak tanımlanabilir. Göçü gerektiren nedenler çok çeşitli olabilir. Yaşanılan yerde can ve mal güvenliği endişesi, refah düzeyi yüksek yerlerde yaşama arzusu, kişisel gelişime yönelik eğitim arayışı, istihdam/iş kurma ve evlilik gibi birçok neden ülke içinde –iç- ya da ülkeler arası –dış- göçün sebebi olabilir.

Göç etmek zorunda kalan insanları göçe zorlayan sebeplerin uluslararası ilişkilere dayanması ya da yaşadıkları yerlerde çıkarları olan başkalarının boşaltma amaçlı süpürme politikaları, insanları bir anda vatanları dışında bir coğrafyada sığınmacı konumuna getirebilmektedir. Kendi vatanından başka bir vatana geçmişinden koparak gelen insanlar, kendileri açısından dezavantajlı konuma düştükleri gibi geldikleri ülkenin de sosyolojik, ekonomik ve siyasi kırılgan gruplarını oluşturmaktadır.

İç göçte yakın çevre ve uzak bölge göçleri olarak ifade edilebilecek yurt içi hareketler görülmektedir. Yakın çevre göçlerinde daha çok kırsaldan şehre göç aynı kültür bölgesi içinde olmakta iken, uzak bölge göçlerinde şehirlerarası ve kültürler arası etkileşimi sağlayan göçler görülmektedir. Her iki göç hareketi de plansız olması halinde çarpık kentleşme, yetersiz altyapı, şehir çevrelerinde köyden taşınan kültüre dayalı varoş oluşumları, kaynak bölgeye göre oluşan gettolaşmalar, devlet hizmetlerinin yeterince verilememesi gibi çok boyutlu sorunları üretmektedir. Ayrıca, göçle gelenlerin ayrıldıkları bölge ile geldikleri bölge arasındaki kültür farkları ile yaşanan uyum sorunları ve buna dayalı asayiş olayları ya da dezavantajlı kırılgan grupların oluşması gibi sosyolojik vakalar oluşabilmektedir.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi başkanlığının resmi internet sayfasında Türkiye'nin jeopolitik durumu üzerinden yapılan değerlendirmede Türkiye'nin, çatışma ve istikrarsızlığın yoğun olduğu Asya ve Ortadoğu'dan refah düzeyi yüksek Avrupa ülkelerine geçişte bir köprü olma özelliği belirtilmektedir. Türkiye'nin bölgesinde bir istikrar ve güven adası olarak geçmişinden bugüne kitlesel sığınma hareketlerine ev sahipliği yaptığı ifade edilmiştir. Aynı internet sitesinde 1922'den bu

yana 6,5 milyondan fazla kişinin Türkiye'ye geldiği sadece son 15 yılda ise 3,3 milyondan fazla yabancıların ikamet izni aldığı tespitine yer verilmiştir.¹⁷⁹

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) resmi internet sayfasındaki göç verileri de incelenmiştir. 2023 yılı verilerine göre¹⁸⁰; Türkiye'ye yurt dışından göç edenlerin sayısı bir önceki yıla göre %35,9 azalarak toplamda 316 bin 456 kişi olmuştur. Aynı yıl yurt dışına göç edenlerin oranı ise bir önceki yıla göre %53 artarak 714 bin 579 kişi olmuştur. Son 15 yılda 3,3 milyon yabancıların ikamet izni aldığı hususuna bakıldığında 2023 yılında negatif göç olmuş ve Türkiye'den ayrılan, gelenden fazla olmuştur. Gelen ve gidenlerin demografik dağılımına bakıldığında; 2023 yılında gelenlerin 214 bin 779'u yabancı uyruklu, 101 bin 677'si Türk vatandaşı olmuştur. Türkiye'den gidenlerin 423 bin 202'si yabancı uyruklu iken 291 bin 377'si Türk vatandaşı olmuştur. Aynı sayfadan verilerin 2022 yılı rakamlarına bakıldığında; Türkiye'ye gelenlerin 399 bin 643'ü yabancı uyruklu, 94 bin 409'u Türk vatandaşıdır. Türkiye'den gidenlerin 327 bin 383'ü yabancı uyruklu iken 139 bin 531'i Türk vatandaşı olmuştur. Her iki yılda da yurt dışına giden Türk vatandaşı sayısı gelenden fazla olmuştur. TÜİK internet sayfasında gelen ve giden uluslararası göç istatistiklerinin 2017 yılında göç idari kayıtlarından ilk kez üretildiği ifade edilmiştir.¹⁸¹ Bu yılın verilerine bakıldığında; yurt dışından Türkiye'ye 466 bin 333 kişinin geldiği, yurt dışına ise 253 bin 640 kişinin gittiği görülmektedir. Yabancı uyrukluların gelenleri 364 bin 561 iken, gidenleri 140 bin 314 olarak görülmüştür. 2017 yılında Türkiye'ye gelenin giden fazla olduğu görülürken, 2023 yılında ise gidenin gelenden fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'ye gelen göç 2023 yılına kadar gidenden fazla iken 2023 yılında tersine dönmüş ve giden gelenden fazla olmuştur.

TÜİK İnternet sayfasında 2021, 2022 ve 2023 yıllarına ait iç göç eden kişi sayılarına ve 2007 yılından itibaren göç oranlarına ulaşılabilmektedir. İnternet

179 Göç İdaresi Başkanlığı, *Göç Tarihi*, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> (Erişim: 31.10.2024).

180 Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2023-53544> (Erişim:31.10.2024).

181 Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2017, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=uluslararası-goc-istatistikleri-2017-30607&dil=1> (Erişim: 31.10.2024).

sayfasından alınan verilere göre Türkiye’de 2021 yılında¹⁸² 2 milyon 777 bin 797 kişi, 2022 yılında¹⁸³ 2 milyon 791 bin 156 kişi ve 2023 yılında¹⁸⁴ 3 milyon 450 bin 953 kişi iller arasında göç etmiştir. 2007-2008 döneminde %3,18 olan iller arası göç eden nüfus oranı 2023 yılında %4,04 olmuştur.

Türkiye’de “İç ve Dış Göçler” tehdit grubu, TAD dokümanlarının analizinde tespit edilen “Terör, Terör Örgütleri”, “Suriye’deki Otorite Boşluğu Ve Çatışma Ortamı”, “Uluslararası Kuşatma ve Vekâlet Savaşları”, “Irak’ta Şiddet Ve Terör Eylemleri” tehdit grupları ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye; Suriye’deki istikrarsızlık, otorite boşluğu nedeniyle oluşan güvensizlik nedeniyle Türkiye’ye göç edenleri 2011 yılından itibaren açık kapı politikası ile kabul etmiş ve kimseyi geri göndermemiştir.¹⁸⁵ Yukarıda Göç İdaresi Başkanlığı ve TÜİK’den alınan veriler de göstermektedir ki Türkiye’ye yönelik çok yoğun bir dış göç baskısı bulunmaktadır. Göçlerle oluşan güvenlik tehditlerine ilişkin yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye dışarıdan aldığı milyonlarca dış göç unsurlarının iâşe, ibate ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmakla birlikte, kendi vatandaşları ile olan etkileşimleri de sorunsuz bir şekilde yönetmek durumunda kalmıştır. Her ne kadar Türkiye, 1922 yılından itibaren yoğun dış göçle tanışık olsa da 2011 yılından itibaren kısa sürede milyonlarla ifade edilecek bir dış göçün ülkeye gelmesi risk ve tehditleri de barındırmaktadır. Vatandaşların, gelen sığınmacılarla vatanını, refahını ve iş alanlarını paylaşması ve bu paylaşımın ne zaman biteceğine ilişkin belirgin bir öngörünün olmaması ev sahibi vatandaşların güvenliklerini ve moral değerlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Sığınmacıların içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmesi için gerekli adımların atılmaması halinde ülke dışı etkilere daha açık olması da muhtemeldir. Gerek sığınmacıların kendi kültürlerinden de kopmadan uyumu, gerekse

182 Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=ic-goc-istatistikleri-2021-45869&dil=1> (Erişim: 31.10.2024).

183 Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2022*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=ic-goc-istatistikleri-2022-49727&dil=1> (Erişim: 31.10.2024).

184 Türkiye İstatistik Kurumu, *İç Göç İstatistikleri, 2023*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2023-53676> (Erişim: 31.10.2024).

185 Dicle Bayır ve Fuat Aksu, “Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C.8, S. 2, İstanbul 2020, s.340.

ev sahibi vatandaşların sığınmacıları kabullenmesi ve paylaşımında rızasının oluşması eğitim sisteminin de çalışma alanına girmektedir.

TAD dokümanları ve MED dokümanlarının analizinden İç ve Dış Göçler tehdit grubunun vatandaşlık bilinci, milli kimlik, milli gaye, milli ahlak, milli kültür, toplumsal düzen ve huzur, milli güvenliğe duyarlılık ve Türkçeyi tehdit ettiği anlaşılmaktadır. MED dokümanlarının analizinden tehdit altında olan bu değerlerin korunmasına yönelik alınan tedbirler tespit edilmiştir. Öğrencilerin, ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetiştirilmeleri; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerlerinin kazandırılması; okullarda değerler eğitimlerinin yapıldığı öğrenci kulüplerinin oluşturulması; öğrencilere, her türlü yetenek ve birikimlerini; aile, toplum, millet, vatan uğruna harcama kabiliyetini kazandırma çalışmaları ve büyük toplumsal değişimleri ve siyasal gelişmeleri kavratma kazanımı tedbirler arasında yer almaktadır. Ayrıca, eğitim öğretim etkinliklerinin millî, insanî ve evrensel değerlerle bütünleşmesi, eğitimde ana dil olarak Türkçe zorunluluğu, yabancı dille ders okutulmaması ve eğitim öğretim faaliyetlerinin Devletin denetim ve gözetimine yürütülmesi tedbirleri analizi yapılan tehdit grubunun etkilerini önlemeye yönelik tedbirler olarak yer almaktadır.

4.1.8. Ekonomik Kriz (Saldırı)

Türkiye’de ekonomi 1960-70-80-90 ve 2000’li yıllarda farklı görünüm ve kırılmalarla süregelmiştir. Özellikle 60’lı ve 70’li yıllarda ithal ikameci yaklaşımla ekonomi politikaları şekillenmiştir. Dünyada petrol krizinin 70’li yıllarda derinleşmesiyle, Türkiye ekonomisi de iyice kötüye gitmiş ve bozulan ödemeler dengesini toparlamak amacıyla ticarete liberalleşme süreci başlatılmıştır. Ekonomik göstergelerin toparlanması için 1980 yılında hayata geçirilen programla istikrar ve güven arayışları ile uluslararası kredi kuruluşlarının güvenleri sağlanmıştır. Bu çerçevede IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kredi kuruluşlarıyla anlaşmalar sağlanarak ülkenin ödemeler dengesi ve borç yönetiminde rahatlama hedeflenmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Ankara 2002, s.5,6.

Bu düzenlemelerle ithal ikameci sanayileşme yaklaşımından ihracat odaklı sanayileşme yaklaşımı, politika olarak hayata geçirilmiştir. Hızlı dönüşüm, 1980'lerden 2000'li yıllara kadar Türk ekonomisinde istikrardan çok kırılganlıklar ve finans bunalımlarını yaşatmıştır. Türkiye'de 1994 ve 2001'de yaşanan finansal bunalım ile 2008'de yaşanan Küresel Finans Krizi sosyal hayatı oldukça olumsuz etkilemiş, hayat pahalılığı ve işsizliğin getirdiği sosyal tahribatlar, huzur ve refah düzeyinin de düşmesine sebep olmuştur.¹⁸⁷

Türkiye'de 1980'lerden itibaren başlayan küresel ekonomiyle uyumlu olma gayretleriyle, uluslararası finans ve yatırım çevrelerine güven ve istikrar mesajı verilmeye çalışılmıştır. Özellikle 2000'li yılların başına kadar daha çok gelişmekte olan ülke görünümünde olan Türkiye'nin kalkınma hamleleri, sosyal gelişme projeleri için gerekli ek kaynak dış borç yöntemi ile karşılanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise Sanayi, tarım, inşaat ve hizmet sektöründe çok boyutlu atılım gayretleri ile özellikle savunma sanayine yönelik üretimlerin milli ve yerli olması için dünya kamuoyunda dikkat çekici adımlar atılmıştır.¹⁸⁸

Türkiye'nin kendi savunma araçlarını üretme stratejisi çerçevesinde savunma sanayi ekosistemine dâhil olan, ülke içinde irili ufaklı çok sayıda işletme, faaliyete geçmiştir. Bu işletmelerin üretimleri Devlet politikası çerçevesinde ülke ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu gibi diğer ülkelerin ihtiyaçlarını da karşılama, dolayısıyla pazara yerleşme hedefli olmuştur. Türkiye kendi tasarım ve üretim kabiliyetini geliştirdikçe, çevre ülkelerde olan gelişmelere kayıtsız kalmamış, bölgesel ve küresel etki alanını siyasi, askeri, ekonomik ve coğrafi olarak derinleştirme ve genişletme amacıyla uluslararası işbirliklerini geliştirmiştir. Bu iş birlikleri çerçevesinde Osmanlı Devleti bakiyesi topraklarda bulunan devletler öncelikli olmak üzere gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerinin de savunma ihtiyaçları karşılanmış, bu ülkelerin küresel siyasette haklarının korunmasına yönelik etkili adımlar atılmıştır. Suriye'de oluşan

187 Ceyhun Haydaroglu ve Berker Cırak, "Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler Ve Sosyo Ekonomik Etkileri", *Sosyal, Beşerî Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.7, S.8, Ankara 2024, s.642.

188 "2000'lerde ise yerli ve milli olanaklarla üretim hedefi stratejik bir hedef haline almıştır. Özellikle Türk Savunma Sanayiinde dışa bağımlılığı azaltarak askeri kabiliyetleri artırma noktasında ilk savaş gemisi *Milgem*, *Altay* tankı, insansız hava aracı *Anka* ve eğitim uçağı *Hürkuş* gibi önemli projeler hayata geçirilmiştir (Deniz, 2019)." Mehmet Gökhan Turan ve Dora Uzkesici "Satın Alma Yönetiminin Sanayi Üretiminde Yerli Ve Milli Üretime Etkisi", *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim Ve Uygulama Dergisi*, C.1, S.2, Eskişehir 2022, s.4,5.

otorite boşluğu ve istikrarsızlığın getirdiği güvenlik kaygıları ve tehdit algıları da Türkiye'nin küresel aktörlere rağmen kendi adımlarını atması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu durum savunma sanayinde büyük pazar payına sahip küresel aktörlerin ve dünya siyasetine yön veren özellikle BM de güç tekeline sahip devletlerin tepkilerine ve tehditlerine sebep olmuştur. Nitekim dönemin ABD devlet başkanı Donald Trump 2019 yılında yaptığı bir konuşmasında aleni olarak "Türkiye'nin ekonomisini mahvedebileceğini" söyleyerek ekonomik saldırı tehdidinde bulunmuştur.¹⁸⁹

Bir ülkenin ekonomik saldırı nedeniyle krize sürüklenmesi o ülkenin güvenliğini üç boyutla etkileyebilir. Ülkenin refahı ve buna bağlı olarak iç barışı etkilenebilir, oluşturulacak olan askeri gücün yapısına zarar verebilir ve zoraki olarak çatışma ya da savaş ortamına sürüklenebilir.¹⁹⁰ Türkiye'nin, bu tezin çalışma dönemini de kapsayan yıllarda Suriye'de ve Irak'ta meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle maruz kaldığı uluslararası kuşatma sadece askeri/siyasi manevralar düzeyinde kalmamış, TAD dokümanlarında da tespit edildiği gibi ekonomik krizler oluşturularak ülkenin mücadele kabiliyetini ve direncini kırmaya yönelik saldırılar yapılmıştır. Ülkenin ekonomik göstergelerinin kötüye gitmesi ülke içi ve dışından güven ortamını sarsacağından dolayı büyüme için gerekli olan iç ve dış yatırımlar beklemeye geçecektir. Gerekli yatırımların zamanında yapılamaması, üretim eksikliğine, tedarik zincirinin bozulmasına dolayısıyla ihtiyaçların karşılanmasının maliyetinin artmasına neden olacağından sabit gelirlielerin alım gücünün düşmesine ve zincirleme olarak refaha dayalı mutluluğun bozularak ülke içi huzursuzluğun artmasına neden olacaktır. Ayrıca, ülkede istihdamın korunamaması durumunda sosyal sorunlarla birlikte siyasi istikrarsızlık da baş edilemeyecek boyuta varacaktır. Ekonomik kriz aynı zamanda ülkenin geleceğini de tehdit altına alacaktır. Oluşturulması hedeflenen iç

189 "ABD devlet başkanı Donald Trump Türkiye'nin 'sınırı aşan' bir hamlede bulunması durumunda ülke ekonomisini tamamen mahvedeceği tehdidinde bulundu. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Trump, Türkiye'nin 'sınırı aşan' bir hamlede bulunması durumunda ülke ekonomisini tamamen mahvedeceği tehdidinde bulundu. Başkan Trump daha sonra yaptığı başka bir açıklamada ise "Türkiye'ye, ABD'nin Suriye'de insancıl olmayan bir uygulama görmesi durumunda ekonomilerinin büyük zarar göreceğini söyledim" dedi." Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Trump Tehdit Konuşması, <https://tr.euronews.com/2019/10/07/trump-turkiye-suriye-de-cizmeyi-asarsa-ekonomisini-mahvederim-suriye-operasyon> (Erişim: 10.11.2024).

190 Czesław Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (Çev. Yelda Demirağ), C.5, S.18, İstanbul 2008, s.40,141.

huzursuzlukla; her türlü siyasi, ideolojik, etnik ve dini gruplar üzerinden ötekileştirici söylemlerle toplumsal barışın bozulması hedeflenmiş olacaktır. Öngörülebilecek bu gelişmeler, ekonomik saldırıyı planlayan ve uygulamaya çalışan ülkeler tarafından terör, FETÖ, Suriye ve Irak'taki istikrarsızlıkların getirdiği gerginliklerle daha da derinleştirilmeye çalışılmıştır.

Devletin tehdit algılamalarının araştırıldığı TAD dokümanlarındaki tehditlere karşı Türk Milli Eğitim Sisteminin aldığı tedbirlerin araştırıldığı MED dokümanlarında doğrudan ekonomik saldırıya karşı bir tedbir öngörülmemiştir. Ancak, MED dokümanları incelendiğinde oluşması muhtemel ekonomik krizlere karşı önleyici ya da hafifletici tedbirlerin alındığı görülmektedir. Devletin, hane halkı üzerindeki eğitim maliyetlerini azaltma amacıyla ve maddi sorunları olan öğrencilere parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yardımlar sağlayarak eğitime erişimi ve eğitimde kalmayı artırarak sosyal kırılmaları önleyebilmeyi hedeflediği görülmektedir. İstihdama geçişin hızlanması ve ülkenin entelektüel birikiminin güçlenmesi amacıyla yetişkinlerin sürekli eğitimi mekanizması oluşturularak nüfusun, milli gücü artıracak üretim faaliyetlerinde bulunması sağlanmaktadır. Öğrencilerin eğitim ortamlarının güvenliğinin artırılarak ekonomik krizin getireceği etkiye açık olma haline karşı okul çevre risk analizlerinin yapılması ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, eğitime ilişkin karar alıcıların planlamalarında yer almıştır.

4.1.9. Irak'ta Şiddet ve Terör Eylemleri

Türkiye'nin güneydoğu komşusu olan Irak, Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti'nin İngilizlere bırakmak zorunda kaldığı Musul, Bağdat ve Basra bölgesinde İngilizlerin oluşturduğu bir yönetim olarak ortaya çıkmıştır. Bölgeyi İngilizler doğrudan yönetmek istemelerine rağmen bölge halkının yoğun tepkileri üzerine manda yönetimi olarak şekillendirmişlerdir. Irak 1932 yılında bağımsızlığını alarak Milletler Cemiyeti'ne bağımsız bir devlet olarak katılmıştır.¹⁹¹ Irak'ta etnik yapı Arap, Kürt, Türkmen ve azınlıklardan, dini yapı ise %98 Müslüman (%60-65 Şii, %30-35 Sünni), %2 Hristiyan ve diğer (Asuri, Keldani, Yezidi, Mandai-Sabi) dini unsurlardan

191 Modern Irak Tarihi, 13.03.2008, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/815/modern_irak_tarihi (Erişim: 10.11.2024).

oluşmaktadır.¹⁹² Türkiye'nin Irak'la siyasi ilişkileri 1926 tarihli Ankara Hudut ve Münasebat-ı Hasane-i Hemcivari Antlaşmasıyla başlamıştır. Bu dönemde İngiliz manda yönetimi altında olan Irak'ın 3 Ekim 1932 tarihinde İngiltere mandasından ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesiyle, ilişkiler münhasıran Ankara-Bağdat arasında yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin köklü tarihî, kültürel ve beşerî bağlara sahip olduğu Irak'la ilişkilerinin temelinde Irak'ın siyasi birliği ve toprak bütünlüğünün korunması; yatırım, ticaret, ulaştırma, altyapı alanlarındaki ilişkilerin geliştirilmesi; güvenlik alanında ve PKK başta olmak üzere terör örgütleriyle mücadelede iş birliğinin güçlendirilmesi ve Türkmen soydaşların haklarının gözetilmesi teşkil etmektedir.¹⁹³

Irak coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca Ortadoğu'nun en önemli bölgesi olagelmıştır. Basra Körfezi, Şattülarap suyu ve son iki yüzyılda zengin petrol yatakları Irak'ın stratejik önemini daha da artırmıştır. Bölgede yaşayan farklı etnik ve dini kökenli unsurlar da farklı kültürlerin birleştiği bir yer olarak önemini ortaya çıkarmaktadır. Başlarda İngilizlerin ve sonrasında da diğer ülkelerin ve uluslararası güç unsurlarının petrol başta olmak üzere yer altı zenginliklerine hâkim olma arayışları bu bölgenin devamlı olarak istikrarsızlaşmasına neden olmuştur.¹⁹⁴ Ülkenin demografik yapısındaki çeşitliliğin, uluslararası unsurlar tarafından gerginliklerin temeli olması yönünde atılan adımlar da ülkede şiddeti ve terör eylemlerini artırmıştır. Terör eylemlerinin temelinde PKK'nın eylemleri öne çıkmaktadır. PKK terör örgütü yönetimi Irak topraklarında konuşlanmış ve bu bölgeden Türkiye'ye karşı yıllardır süregelen terör eylemleri gerçekleştirmektedir. Irak'ta ABD'nin müdahalesi ile oluşan yönetim boşluğunun terör örgütlerini güçlendirmesi neticesinde bölgede yaşayan Türkmen halkın güvenli geleceği konusu da terör ve şiddet olayları nedeniyle tehdiye maruz kalmaktadır.

Irak, 1932 yılından bu yana bağımsız bir ülke olmasının yanında Birinci Dünya Savaşından önce Anadolu ile aynı yönetime bağlı ortak tarih, kültür ve soy bağının

192 Dışişleri Bakanlığı, Ülke Künyesi, Irak Cumhuriyeti, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/irak-kunyesi.tr.mfa> (Erişim: 10.11.2024).

193 Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim: 10.11.2024).

194 Cihat Yayıncı, "Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri", *Güvenlik Stratejileri*, C.15, S.30, İstanbul 2019, s.332.

olduğu bir bölgedir. Türkiye, ortak geçmişi olan bu bölgeden aldığı terör ve şiddet tehdidine karşı milli eğitim yoluyla tedbirler geliştirmiştir. Irak’la olan ortak tarihin getirdiği tarihsel güç ve ortak değerlerin eğitim sistemi içinde olan öğrencilere kavratılması, bölgeden gelen şiddet ve terör eylemlerinin etkisini azaltmaya katkı sağlayacaktır. Bu değerlerden olan Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre’nin Türk toplumu için öneminin kavratılması müfredatta yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve bağımsızlık mücadelesinin anlatıldığı Atatürk ilke ve inkılapları dersinin öğretim programının örgün öğretim çağındaki öğrencilere anlatılarak milli kimlik ve milli benliğin inşası amaçlanmıştır.

4.1.10. Bağımlılık ve Zararlı Alışkanlık

Bağımlılıkla mücadele etmek amacıyla Cumhurbaşkanlığının 2019/2 sayılı Genelgesi ile “Bağımlılık ile Mücadele Yüksek Kurulu” oluşturulmuştur. Yüksek Kurulun internet adresinde; *“Bağımlılık; bir maddenin ruhsal, fiziksel ya da sosyal sorunlara yol açmasına rağmen, alımına devam edilmesi, bırakma isteğine karşılık bırakılamaması ve maddeyi alma isteğinin durdurulamamasıdır.”* şeklinde tanımlanmıştır. Aynı internet adresinde Yüksek Kurul, herkesin bağımlı olabileceği riskini ifade ederek bağımlılık sürecine etki eden faktörleri sıralamıştır. Bunlar; kişinin cinsiyeti, genetik yapısı, dürtüsellik ve yenilik arama, var olan ruhsal hastalıkları gibi kişilik özellikleri ile yaşadığı çevre, kaotik ev ortamı, ailede ebeveynlerin madde kullanımı, uygun ebeveyn denetiminin eksikliği, çocukluk çağında olumsuz yaşantılar, arkadaşların etkisi, maddeyi erken yaşta kullanmaya başlamak ve maddenin kendisine bağlı özellikleri olarak belirtilmiştir. Bir kereden bir şey olmaz diyerek, uyuşturucu madde alımının kontrol edilebileceği, başkaları bağımlı olsa da kişide var olan kendisinin bağımlı olmayacağı düşüncesi, bireylerdeki kendi iradeleri ile bu durumu kontrol altında tutabilecekleri gibi inanışlar bağımlılık riskini arttırmaktadır.¹⁹⁵

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının tespit edildiği TAD dokümanlarının analizinde bağımlılık ve zararlı alışkanlık tehdit olarak görülmüştür. Bu tehdit grubu çocukların ve gençlerin başta olmak üzere toplumun bütününün milli

195 Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu, Bağımlılık Nedir, <https://bmyk.gov.tr/TR-67179/bagimlilik-nedir.html> (Erişim: 10.11.2024).

ahlakı, toplumsal duyarlılığı, mili kültür değerlerini, milli gayeyi, ahlaki ve manevi gelişimini, milli kimliğini, bireysel ve toplumsal sağlığını, milli gücü tehdit etmektedir.

Kişileri bağımlı hale getiren zararlı alışkanlıkların başında gelen uyuşturucunun Türkiye’de üretimi, satışı ve kullanımı yasaktır. Ancak yine de kullanıcılar için farklı erişim kanalları, bağımlılar ve satıcılar arasında oluşabilmektedir. Uyuşturucunun üretimi ve satışı ülkede hem toplum sağlığına karşı işlenen bir suç olmakta hem de bir anlamda kaçakçılık suçunun farklı bir tezahürü olarak görülmektedir. Bu kadar çok etki üretebilen bu zararlı maddelerle mücadele edilmesi gerektiği 1996 yılında MGK Kararlarıyla Bakanlar Kuruluna tavsiye edilmiş ve Bakanlar Kurulunca uyuşturucuyla mücadeleye yönelik kurumsal adım atılmıştır.¹⁹⁶ Uyuşturucuyla mücadelenin daha sistematik hale gelmesi için farklı zamanlarda ilgi kamu kurumları tarafından eylem planları ve stratejiler yayımlanmıştır.¹⁹⁷ Bağımlılık ve zararlı alışkanlıklarla mücadele ederken önleyici tedbirlerle tedavi edici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Mücadelenin, adli ve asayiş boyutu ile derinleşmesi şüphesiz en önemli aşamalardan biridir. Ancak, bireylerin bu tehditten etkilenmemeleri için milli kültürün ve milli ahlakın vereceği erdemin katkısıyla, sağlam bir karakterle ve güçlü bir maneviyatla yetiştirilmesi de önemli mücadele adımlarının başında gelmektedir. Türk Milli Eğitim Sisteminde bireylerin bahsedilen seciyede yetiştirilerek bu tehdit grubu ile mücadele edilebilmesine ilişkin tedbirler öngörülmüştür.

Çocukların milli ahlak anlayışı ile yetişerek bağımlılığa ve zararlı alışkanlıklara karşı direncinin artırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle ilköğretim, her kız ve erkek çocuğu için Anayasa hükmü ile zorunlu kılınmış ve 1739 sayılı Kanunla ilköğretim kurumlarının görevleri arasına; her Türk çocuğunu milli ahlak anlayışına

196 “Ülkemizde madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili çalışan kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlayan ilk kurumsal yapılanmaya 1997 yılında rastlanılmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu’nun 26.04.1996 tarihli ve 393 sayılı tavsiye ve Bakanlar Kurulu’nun 25.07.1997 tarihli ve 97/9700 sayılı kararları ile Aile Araştırma Kurumu bünyesinde “Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip ve Yönlendirme Üst Kurulu” ile “Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip ve Yönlendirme Alt Kurulu” oluşturulmuştur.” Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı, <https://www.narkotik.pol.tr/narkotik-suclarla-mucadele-daire-baskanligi-hakinda> (Erişim: 13.11.2024).

197 Merve Durmuş, “Ulusal Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Politikaları Ve İyi Uygulama Örnekleri”, *Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadele*, Hamza Ateş ve Ahmet Koçak (Ed.), Ankara 2018, s.87, 88.

göre yetiştirmek görevi verilmiştir. İlköğretim döneminde milli ahlak anlayışına göre yetiştirilen bireylerin yine zorunlu öğretim dönemi olan ortaöğretim döneminde asgari ortak bir genel kültürle toplumsal sorunlara karşı duyarlılığının artırılması hedeflenmiştir. Her iki zorunlu öğretim dönemini geçiren bireylerin yetişkinlik döneminde de eğitimlerine ilişkin tasarım yine 1739 sayılı Kanununda yer almış ve yetişkinlere yönelik milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici eğitim faaliyetlerine ilişkin görev, yaygın eğitim kurumlarına verilmiştir. Ayrıca Anayasa hükmü olarak her türlü eğitim ve öğretim faaliyetleri Devletin gözetim ve denetimi altına alınarak izinsiz eğitim öğretim faaliyetleri ile bireylerin bağımlılık ve zararlı alışkanlıklara yönlendirilmesinin önüne geçilmesi hedeflendiği gibi Anayasa ile din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasına alınarak bu tehdit grubuna tedbir alınmıştır. Yine Türk Milli Eğitim Sistemini oluşturan mevzuat kapsamında, Türk öğrencilerin özel milletlerarası ve azınlık okullarına gitmesi yasaklanmış ve yabancıların da özel Türk okullarında varlığının %30'u geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Türk vatandaşı çocukların 222 sayılı Kanunla ilköğrenimlerini Türk ilköğretim okullarında yapması şartı getirilmiştir. Bu tehdit grubuna karşı 19. Milli Eğitim Şurasında okul çevre risk analizinin yapılması, MEB ve RTÜK arasında iş birliği ile televizyon programlarının kontrolü konuları tavsiye edilerek zararlı alışkanlıklarla mücadelede tedbir önerilmiştir. Öğretim programlarında adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerlerini kazandırma hedefiyle bu tehdit grubuna karşı tedbirler amaçlanmıştır.

4.1.11. Cinsiyetçi Ayrımcılık, Şiddet ve İstismar

İnsan hakları ve eşitlik üzerine çalışmak üzere 2016 yılında 6701 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kurulmuştur.¹⁹⁸ Kanunda ayrımcılık türleri belirlenerek tanımları yapılmıştır. Kanunun lafzından ayrımcılık genel bakış açısıyla “hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden, karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen veya zorlaştıran her türlü

198 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu S.6701, KT:06.04.2016, RG: 20.04.2016-29690, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6701&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim:18.11.2024).

farklı muameleyi” olarak anlaşılmaktadır. Kanunda ayrımcılık türleri; ayrı tutma, ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama, çoklu ayrımcılık, doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık, işyerinde yıldırma, makul düzenleme yapmama, taciz, varsayılan temele dayalı ayrımcılık olarak belirlenmiştir. Kanunda ayrımcılık yasağının kapsamı da tespit edilerek kişi aleyhine hangi eylemlerin yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu hükme göre; eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan ya da bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz. Aynı Kanun’da taciz *“psikolojik ve cinsel türleri de dâhil olmak üzere bu Kanunda sayılan temellerden birisine dayanılarak, insan onurunun çiğnenmesi amacını taşıyan veya böyle bir sonucu doğuran yıldırıcı, onur kırıcı, aşağılayıcı veya utandırıcı her türlü davranışı,”* şeklinde tanımlanmıştır.

TİHEK tarafından yayımlanan seri dokümanlardan Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık serisinde cinsiyet temelinde doğrudan ayrımcılık *“bir kişinin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını cinsiyeti nedeniyle engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele”* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlama doğrultusunda ayrımcılığa, kadın olması nedeniyle aynı işte erkeklere göre daha düşük ücret alma, kadının eğitime erişiminde ve bir meslek edinmede kısıtlanması, gebelik durumunda kadınların çalışma hayatından dışlanması örnekleri verilmiştir.¹⁹⁹

Şiddetin Önlenmesi Çalıştayını 2020 yılında düzenleyen TİHEK, basın açıklamasında şiddeti kavramsallaştırarak şiddetin insan onurunu ve haklarını tehdit eden boyutunu tanımlamıştır.²⁰⁰ Şiddet sözlü tacizden cinayete kadar her türüyle insan

199 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, “Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık” *Ayrımcılık Temelleri Serisi No:2*, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Cinsiyet-Temelinde-Ayrimcilik-El-Kitabi-Yayimlandi> (Erişim: 18.11.2024), s.6, 9.

200 *“Şiddet, yaşam hakkından özel hayat ve aile hayatının korunması hakkına, çalışma hakkından işkence ve kötü muamele yasağına kadar insan haklarının birçok alt hak kategorisini tehdit ve ihlal eden bir olgudur. Şiddetin insanların kaliteli, mutlu ve nihai olarak nitelikli bir hayat sürmesine engel olması ve insan onurunu tehdit etmesi, onu temel bir insan hakları sorunu haline getirmektedir.”* Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, “Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı

haklarını ihlal ve tehdit etmekte, özgürlük ve güvenliğe, aileye, özel hayata ve nihayetinde toplumun geleceğine zarar veren bir boyuta sahiptir.²⁰¹

Toplumun her katmanında ve kamunun her uygulamasında insan hakları ve eşitliği önceleyen uygulamaların Türkiye’de tam anlamıyla yerleşmesi için kurulan TİHEK’in mevzuatında ve yayınlarında ayrımcılık, şiddet ve tacize ilişkin yukarıda yapılan alıntılar ve atıflar, bireyin ve toplumun ontolojik güvenliğinin tehdit altında olduğunu göstermektedir. Ontolojik güvenlik, kimliğin ve benliğin güvenliği olduğuna göre, milli ahlak ile milli ve manevi değerlerin güvenliğini de içeren ontolojik güvenliğe yönelik bu tehdit grubuna karşın, Türk Milli Eğitim Sisteminin mevzuat tasarımı ve uygulamalarıyla tedbirler geliştirilmiştir.

Ayrımcılığın bir türünü önlemek amacıyla 1739 sayılı Kanunda eğitim kurumlarına ayrımcılık olmadan erişebilme hükmü bulunmaktadır. Önceki tehdit gruplarında da görüldüğü üzere ilköğretim kurumlarının görevleri arasına her Türk çocuğunu milli ahlak anlayışına göre yetiştirmek görevi verilmiştir. Bu tehdit grubunun, çocukların özgüven becerileri ve birey olma bilincini tehdit etmesine karşın değerler eğitimine duyarlı öğretim programları ile erdemli bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

4.1.12. Kontrolsüz Eğitim Öğretim Faaliyetleri

Eğitim; sosyoloji, felsefe, psikoloji, ekonomi, kültür ve siyaset gibi çeşitli değişkenleri içinde saklayarak bireye davranış kazandıran, onu sosyalleştiren ve edinilen kazanımlarla toplumu da şekillendiren bilimsel, teknolojik, siyasal, psikolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel amaçları bulunan toplumsal bir süreçtir.²⁰² Bu süreç içinde

Basın Açıklaması”, *TİHEK Akademik Dergisi Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, S. 4 ve 5, Ankara 2020, s.XI.

201 Süleyman Arslan, “Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı Açılış Konuşması”, *TİHEK Akademik Dergisi Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, s.2.

202 “Eğitim, seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında, toplumsal yeterlilik ve en üst düzeyde bireysel gelişmeyi sağlayan toplumsal bir süreçtir. Onun toplumsallık ve bireysellik yanları sosyoloji, felsefe, psikoloji, ekonomi, kültür ve siyaset gibi çeşitli değişkenleri içinde saklamaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim, bilimsel, teknolojik, siyasal, psikolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel amaçları bulunan çok yönlü bir girişimdir. Eğitimin öneminin kavrandığı toplumlarda, eğitimle toplumsal değişim arasında güçlü bir ilişkinin varlığı bilindiği için, bütçeden eğitime ayrılan pay, diğer sektörlere göre oldukça yüksek miktarlara ulaşmaktadır. İstenen yönde değiştirme ve değişim zaten doğası ve tanımı gereği eğitimin en temel işlevlerinden biridir. Eğitimin işlevi, sadece, mevcut kültürel değerleri yeni kuşaklara aktararak toplumsal devamlılığı

bireyin, belirlenen kazanımları tanımlanan çevre içerisinde edinmesi ve bu edinilen kazanımlarla hem kendisini tanıması ve inşası hem de toplumun değerlerini özümseyerek toplum ile bütünleşmesi hedeflenir. Bu tanımlama çerçevesinde eğitim; hem bireyi hem de toplumu dönüştürücü özelliğe sahiptir. Eğitimin amaçları doğrultusunda tavır, davranış, inanış ve aidiyete ilişkin dönüşümler (tekâmül) gerçekleşir. Eğitim faaliyetlerinin bireyi inşası üzerinden aslında ulus inşasına da giden bir süreç olması için milli eğitim sistemi oluşturulmuştur. Milli eğitim sistemi ile ortak müfredat uygulanarak bireylere milli kimlik, milli benlik, milli gaye, milli tarih, milli şuur ile milli ve manevi değerler yüklenir. Milli eğitim sistemi ile bireylerde oluşturulan bu kazanımlar, toplumun ortak kültürünü oluşturduğu gibi millet olma bilinci içerisinde korunması gereken benlik ve kimliği de inşa eder. Bu değerlerin güvenliği aslında toplumun ontolojik güvenliğini ifade etmektedir.

Eğitim, planlayıcının ve uygulayıcının amaçlarına hizmet eder. Eğitimi talep eden, bu amaçlara erişmeyi hedefleyebilir. Bu durumda eğitim arz ve talep açısından uyumlu ya da dengeli olarak değerlendirilebilir. Ancak eğitimi planlayıcı ya da uygulayıcının amaçlarının aleni olmadığı örtük durumlarda bireyler ve kitleler, talepleri dışında da eğitimin amaçlarına maruz kalabilirler. Talep dışı maruz kalma neticesinde bireylerde ve kitlelerde örtük amaçlar doğrultusunda bu kez tavır, davranış, inanış ve aidiyete ilişkin dönüşümler gerçekleşir. Eğitimin ulusal otoritesinin amaçları doğrultusunda gerçekleşmesi gereken tekâmülün, kontrol dışı bir şekilde farklı kişi, grup, yapı, oluşum ya da örgütler eliyle ulusal otoritenin amaçlarına aykırı bir şekilde gerçekleşmesi, eğitimin başlı başına bir güvenlik sorunu olmasına neden olacaktır.

Yukarıdaki tespiti en yakın ve güçlü örnek olarak, Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ (5.1.2.) başlığı altında incelenen tehdit grubunda da değinildiği üzere FETÖ yapısı, eğitimi kendi amaçları doğrultusunda kullanmıştır. Hatta bu yapıya (terör örgütüne) ait eğitim kurumları yürürlükteki mevzuata uygun olarak kurulmuş legal kurumlar olarak faaliyet göstermiştir. Ancak bu yapı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığının

sağlamak olsa dahi, bunu yaparken bile, biyolojik bir varlık olan çocuğun davranışlarını değiştirerek sosyal bir varlık haline getirmektedir. Bu açıklamalardan hareket ederek, eğitim ile bireysel ve dolayısıyla da toplumsal değişim arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Kaldı ki, günümüzde eğitim kurumuna, toplumsal değişim sürecinin başlatıcısı olarak bakma eğilimi de giderek artmaktadır.”, Mehmet Dinçer, “Eğitimin Toplumsal Değişim Sürecindeki Gücü”, Ege Eğitim Dergisi, C. 3, S. 1, İzmir 2003, s.105.

belirlediği standartlara uygun kurulmuş okullarda, dershanelerde Bakanlığın onayladığı müfredata göre eğitim yapmasına rağmen, öğrencilerin bir kısmını örgüt amaçlarına göre devşirerek oluşturduğu güçle 15 Temmuz 2016 da ülke yönetimini silahla değiştirmek amacıyla darbe girişiminde bulunmuştur. Bu yapının güdümünde olan eğitim kurumları Devletin gözetim ve denetimi altındaki kurumlar olmasına rağmen ulusal güvenliği tehdit edecek bir boyuta erişebilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 5393 sayılı Belediye Kanununun 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan ve belediyelere okul öncesi eğitim kurumu açma yetkisi veren *“Okul öncesi eğitim kurumları açabilir;”* hükmünü 24.1.2007 tarihinde aldığı 2005/95 Esas ve 2007/5 sayılı Kararı ile iptal etmiştir.²⁰³ Anayasa Mahkemesinin iptal kararının esasa dair gerekçesinde *“...Milli eğitim, program ve yöntem itibarıyla ulusal nitelikte olduğundan, mahalli müşterek nitelikte bir ihtiyaç olarak görülemez...”* ifadesi yer almıştır. Kararda görüldüğü üzere ulusal nitelikteki milli eğitimin uhdesinde olan okul öncesi eğitimin, yerel ihtiyaçlar düzeyinde dahi icra edilebilirliği uygun görülmemiştir.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarının belirlendiği 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 1'inci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı alt bendinde yer alan hükme göre; milli eğitim yoluyla vatandaşlık bilincinin gelişmesi ve toplumu birbirine bağlayan ortak değerlerin nesilden nesile aktarılacak milli bilinç ve vatana bağlılığın oluşturulması yoluyla vatan-millet-devlet arasında sarsılmaz bir bağ kurulacaktır. Türk Milli Eğitim Sisteminde, Devletin gözetim ve denetimi içinde olmayan herhangi bir eğitim faaliyetine Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu ve Özel Öğretim Kanunundaki ilgili hükümlerle yasaklayıcı hükümler getirilmiştir. Bu yasaklayıcı hükümlere uymayanlara da Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında artan oranda para cezası uygulaması vardır. Devlet bu yasaklayıcı hükümlerin yanında belli bir yaş aralığındaki bireylere de 12 yıl süreli ortaöğretimi de içine alan zorunlu eğitim şartı getirmiştir. Devlet, kontrolsüz eğitim faaliyetlerini yasaklayarak vatandaşının, ülkenin milli gayesine aykırı olarak eğitime maruz kalmasını önlemeyi

203 Anayasa Mahkemesi Kararı, 24.01.2007, E:2005/95, K:2007/5, RG:29.12.2007-26741, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2007/5?EsasNo=2005%2F95> (Erişim:26.11.2024).

amaçlamış, zorunlu eğitimle de çocukları ve gençleri milli gayeye uygun olarak yetiştirmeyi hedeflemiştir.

4.1.13. Siber Tehdit

Küreselleşme, yukarıda tehdit grupları arasında incelenmiştir. Küreselleşmeyi hızlandıran, genişleten ve derinleştiren en önemli etkenlerin başında dijital teknolojilerin hayatın her alanına dâhil olması gelmektedir. Dijital teknolojilerin kısa sürede daha fazla veriyi üreterek işleyebilmesi, iletişim imkânlarını geliştirmesi, konvansiyonel yöntemlere göre daha küçük bir ortamda daha fazla bilgiyi depolayabilmesi, üretim aşamalarında insan faktörünü minimize etmesi gibi daha da artırılacak gerekçeler dijital teknolojilerin kullanımını artırmıştır.

Siber ortam olarak da ifade edilen dijital teknolojiler, her türlü ulusal sınırlardan arı olarak kullanıcılar arası etkileşim ve iletişimi hızlandırmaktadır. Siber dünyada oluşturulan ve depolanan veriler (bilgiler) yine her türlü ulusal sınırlardan arı olarak daha büyük boyutlarda taşınabilmektedir. Depolanan veriler, her türlü kişisel veri ve sırlardan oluşabilmektedir. Veri ve sırların doğası gereği sahibine özel olması şarttır. Bilgi, edinen kişiye her zaman güç kazandırır. Sahibinin bilgisi dışında ifşa olması halinde yaptırımlara konu olabilecek veri ve sırların, korunabilmesi ve güvenli taşınabilmesi, tehditlere açık olmaması güvenlik şartlarındandır.

Günlük hayata ait ihtiyaçların karşılanması için gerekli cihaz ve diğer teknolojilerin yönetimine ilişkin yeteneklerin edinilmesi ve bu teknoloji aracılığıyla hedef kitlenin davranış kalıplarının çıkarılarak, hedef kitlenin kontrol edilmesi her yönüyle bireysel, kurumsal ve ulusal güvenliğin açıkları arasındadır.²⁰⁴ Dijital

204 “Dijital medya döneminde yaşanan değişimler, kültürel ürünlerin sayısallaştırılarak yapısal değişime uğramasını, tüketimin kolaylaştırılarak küresel boyutta genişlemesini getirmiştir. Kültür üretiminin ortaya çıkarılmasında ve bu üretilen kültürün bireylere birebir yansıtılmasında, iletişim araçları etkindir. Medya, popüler kültürün en önemli yayılım aracıdır denilebilir. Bugün ulaşılan noktada, özellikle görsel medyanın bireyleri nasıl etkilediği ve bilgiyi söylemler, imajlar, semboller üzerinden nasıl manipüle ettiği ve istenilen biçimde popüler bir kültür yarattığı çok iyi bilinmektedir. Popüler kültür, medya aracılığıyla varlığını gerçekleştirir ve birey bu süreçte birtakım eğilimlerin esiri olur. Böylece birey, popüler kültürün ortaya koyduğu yeni norm ve değerlerle benliğini biçimlendirmeye başlar. Popüler kültür, kitlelerin popüler beğeni tercihlerini ve kapitalist endüstri biçimini dayattığı için, sürekli tüketim doğrultusunda kitle kültürünün belirleyicisi ve gerçekleştiricisi konumundadır. Tüketilen şeyler ihtiyaç duyulan değil, arzu edilen şeylerdir.”, Aysel Demir, “Siber Kültür ve Hiper Gerçeklikte Değişen Yaşam”, Online Academic

teknolojilerdeki gelişmelerin geldiği son aşamada siber ağa bağlı cihazların (eşyaların) uzaktan kontrolleri, görev yüklenmesi ve bu eşyaların birbirleri ile yapay zekâ aracılığıyla etkileşime geçerek kendi görev komutlarını üretmesi mümkün olmuştur. Otonom araçlar olarak da ifade edilen bu eşyaların bilgisayar yazılımlarını üreten ve yükleyen üreticiler, kullanıcılara göre her zaman ön alabilecek bilgiye sahip olabilmektedirler.

Siber dünyada hâkimiyet mücadelesi konvansiyonel savaşların bir parçası haline geldiği gibi Yeni Nesil Savaş (YNS) olarak da görülebilmektedir. YNS’de amaç sosyal, siyasi, idari ve ekonomik alanlarda hedefi istikrarsızlaştırmaktır. Bu savaşın yeri, zamanı, ortamından oluşan bileşenleri belirsizleştiği gibi hedef unsur, bir savaşın parçası olduğunu da anlayamaya bilmektedir.²⁰⁵

Dijital teknolojilerin kullanımıyla her geçen gün çeşitlenen ve derinleşen siber dünyada, hayatın her alanından rekabetin ve savaşın yansımalarının etkisini göstermek amacıyla Türk Telekom Anonim Şirketi en önemli siber tehditleri 7 başlık altında gruplandırmıştır: Kimlik hırsızlığı, ransomware (fidye yazılımı), phishing (oltalama), DDoS saldırıları (dağıtılmış hizmet durdurma), veri sızıntıları, zero-day saldırıları, iç tehditler. Görüldüğü üzere siber dünyada siber tehditlerin herhangi bir dönemi, yeri ve zamanı bulunmadığı gibi tek boyutlu bir tehdit de değildir. Siber tehdit unsurları, tespit ettikleri her siber güvenlik açığından istifade ederek amaçlarına ulaşabilmektedir. Bu nedenle siber tehditlere karşı oluşturulacak siber güvenlik anlayışının sadece teknolojik imkânlarla sağlanamayacağı kabul edilmelidir. Siber güvenlik sağlanabilmesi için bireysel, kurumsal ve toplumsal farkındalığı artırıcı eğitimler verilmeli, siber güvenlik kültürü oluşturulmalıdır.²⁰⁶ Ayrıca kurumlar, siber tehditlere

Journal of Information Technology, C.8, S.29, Online 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1113780> (Erişim: 26.11.2024), s.89.

205 “Yeni Nesil Savaşa genel bakış; milisler, isyancılar ve teröristler gibi devlet dışı aktörler güçlenmiş ve kamu güvenliğine yönelik yeni tehditler belirlemiştir; yaşanan terör saldırıları ve askeri operasyonlar, medyanın etkisi ile geniş kesimlere ulaşabilmektedir; internet ve kitle iletişim araçlarının öneminin artması neticesinde algı ve propaganda faaliyetleri yaygınlık kazanmıştır; gündelik hayatın hemen her alanının internette dâhil olması neticesinde siber uzayın önemi artmıştır.”, Karasoy, “Yeni Nesil Savaş Ve Siber İstihbarat”, s.230, 231.

206 Türk Telekom Grubu, “En Önemli 7 Siber Tehdit”, <https://www.turktelekom.com.tr/blog/tumblog-yazilari/en-onemli-7-siber-tehdit>, (Erişim: 26.11.2024).

karşı siber tehdit istihbaratı bilgisi ve bilinci ile de güçlendirilmeli ve bu yeteneği kazanarak önleyici tedbirler geliştirebilmelidir.²⁰⁷

Siber tehditlerin, siber dünya üzerinden ulusal sınırları aşarak toplum üzerinde etkisinin olabildiği yukarıda izah edilmiştir. Siber tehditlerin, toplumun bir parçası olan öğrencilere de yönelik olduğu ve Türk Milli Eğitim Sisteminin bu tehditleri algıladığı MED dokümanlarından anlaşılmaktadır. Siber tehditlerin; ulusal egemenlik, cumhuriyet ve demokrasi başta olmak üzere Devletin temel değerlerini tehdit ettiği algılanmaktadır. Bu tehdit grubunun, öğrencilerin ruh ve beden sağlığını olumsuz etkilediği, milli kimlik, milli benlik, milli gaye, vatandaşlık bilinci, Müslüman kimliği, milli güvenliğe duyarlılık ile milli ve manevi değerleri tehdit ettiği MED dokümanlarının analizinden anlaşılmaktadır. Bu tehdit grubuna karşı Türk Milli Eğitim Sistemi; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, hikmet, iffet, şecaat ve yardımseverlik kök değerlerini kazandırmayı önleyici tedbir olarak öğretim programlarına yerleştirmiştir. Ayrıca, büyük toplumsal değişimleri ve siyasal gelişmeleri kavratarak analitik düşünme becerisi kazandırma da tedbirler arasındadır. Anayasa gereği zorunlu din dersi ile öğrencilerin millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri hedeflenmiştir. Öğrencilerin; öğrenimleri boyunca bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda eğitim kurumu içi ve dışı etkinliklerde bulunmalarını sağlamak da tedbirler arasında yer almıştır. Milli eğitim aracılığıyla alınan bu tedbirlerle öğrencilerde siber tehditlere karşı farkındalık ve dayanıklılığın artırılmasının sağlanması hedeflenmiştir.

4.1.14. Yoksulluk

Toplumların ve içinde yaşayan bireylerin ait oldukları ana gövde (uluslararası toplum, şehir, köy, millet, halk, cemaat, mahalle, site, örgüt, vb.) içinde genel durumdan daha aşağı yaşam standartları içinde olmaları ve bu durumun bir tercihten ziyade gelire

207 “Siber tehdit istihbaratı, her seviyedeki karar vericilere iletilebilecek şekilde kurumların veya kuruluşların siber uzaydaki ve bir ölçüde de fiziksel alandaki faaliyetlerine ilişkin bilgilerin sistematik olarak toplanmasına, mevcut ve ortaya çıkan tehditler hakkında durumsal farkındalığın korunmasına yardımcı olmak için analiz edilmesi ve dağıtılmasıdır. Siber tehdit istihbaratı, siber alandaki zararlı bir olayı hafifletmek için yeterli anlayışı sağlayan, tehditler ve tehdit aktörleri hakkında bilgidir.”, Beyza Özdemir, “Siber Tehdit İstihbaratında Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi”, *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 2024, s.78.

dayalı zorunluluk olması hali yoksulluk olarak tanımlanabilir. Tanımdan anlaşılacağı üzere yoksulluk, içinde bulunulan çevre, gelir ve yaşam standardı ile birlikte ifade edilebilmektedir. Bu üç bileşen de aktöre (yoksul yaşayan) ve anlatıcısına göre farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Bu yaklaşımdan bakarak yoksulluğu yaşayan aktör yani yoksul tanımının da göreceli olacağı sonucu çıkmaktadır. Bir başka ifade ile yoksul, onu gözleyen gözlemine ve yaşayanın hedeflerine göre tanımlanabilmektedir. Bir şehrin kenar mahallesindeki bir mahallenin yaşam şartlarına göre daha yüksek standarda erişerek yoksul olarak görülmeyen bir ailenin aynı şehrin zengin bir muhitindeki standarda erişememiş olması onu zengin muhitte yoksul tanımına dâhil edebilecektir.

Yoksulluk, tarihin belli dönemlerinde farklı tanımlarla ifade edilmiştir. Modern öncesi dönemde, modern dönemde, post modern dönemde ve küreselleşmeyle birlikte çeşitli yoksulluk tanımları yapılmıştır. Tarihsel tanımlamalar doğrultusunda Gölçek ve Organ, yoksulluk, yoksul ve nedenlerini birbiri ile ilişkilendirerek bir tablo (Tablo 4.1.) oluşturmuştur.

Tabloda mutlak yoksulluğun içinde olan yoksulun kim olduğuna ilişkin belirtilen gelir düzeyi de ülkelerin şartlarına göre değişiklik gösterebilecektir. Ancak üzerinde güçlü ittifakın oluşacağı “mutlak yoksulluk” tanımının, yoksulluğun tehdit olarak algılanmasına daha yakın olduğu kabul edilebilir. Zira temel ölçütün “hayatı sürdürebilmek” şartı üzerinden oluşturulduğu görülmekte olup yoksulluğun hayati boyutunu ifade etmektedir.

Tabloda yer alan insani yoksulluk ve sosyal dışlanmanın da yoksulluğun tehdit olarak algılanmasında etkisi fazla olacaktır. Yoksulluğun tanımlayıcısı bileşenlerden gelirin, elde edilmesi/edilememesi ve dağılımı hususu bir paradigma olarak istihdam politikaları ve sosyal politika yapıcılarının temel gündemini oluşturacaktır. Zira gelirin varlığı/yokluğu ve dağılımındaki adalet duygusu, toplumun bireylerinin ortak yaşamak için katlandığı külfet ile edindiği nimet ilişkisini içselleştirmesinin bir gereğidir.

Tablo 4.1: Yoksul ve Yoksullukla İlgili Tanımlamalar²⁰⁸

Hangi Yoksulluk?	Yoksul Kim?	Neden?
Mutlak Yoksulluk: Bireyin ve/veya hanenin hayatlarını sürdürebilmek için gerekli olan asgari geçim düzeyi.	1.Günlük 1.25\$'ın altında gelir elde edenler 2. Günlük 2,036 kalori (cal) altında kalori alımı yapanlar (düşük gelirli ülkeler)	Bireysel nedenler (ahlaki tutum)
Görelî Yoksulluk: Bireyin ve/veya hanenin gelir veya tüketim düzeyinin yaşadığı toplumun belli bir refah düzeyinin altında kalması.	Toplumun medyan veya ortalama gelirinin %40-%60'ının altında kalanlar	Ekonomik sistemlerden kaynaklanan yapısal nedenler
İnsani Yoksulluk: Bireyin hayatına kendi tercihleri ile yön vermeyi sağlayacak fırsat, imkân, özgürlük ve yapabilirliklerden yoksun olması.	Temel yapabilirliklerden (temel sağlık, temel beslenme, suya erişim, eğitim vs.) mahrum kalanlar	Bireysel nedenler (beşeri sermaye ve kapasite yetersizliği)
Sosyal Dışlanma: Bireyin içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal faaliyetlerine katılamaması veya sınırlı katılımı.	1. Sosyal yardım öncesi ve sonrası ulusal medyan gelirin %60'ının altında gelir elde edenler 2. Arka arkaya üç yıl boyunca yoksulluk sınırının altında yaşayanlar 3. Uzun dönemli işsizlik sorunu yaşayanlar	Bireysel nedenler (ahlaki tutum ve yoksulluk kültürü)
Çalışan Yoksul: Bireyin ve/veya hanenin istihdama katılmasına rağmen elde ettiği gelir düzeyinin geçimlik standartları yakalayamaması.	İşgücü piyasasında aktif (çalışan veya iş arayan) olarak bulunan ve fakat gelirlerinin ulusal medyan gelirin %60'ının altında olanlar	Ekonomik sistemden kaynaklanan yapısal nedenler

Yoksullukla ilgili tanım farklılıklarının olması bir yana nihayetinde yoksulluk arzu edilmeyen ve ivedilikle içinden çıkılmak istenen bir durumdur. Yoksul birey ve toplumlar, ulaşmak istedikleri yaşam standartlarını yakalayarak mutluluk ve refah düzeylerini artırabilmek için o standardı satın alacak gelir düzeyine erişmeyi hedefleyeceklerdir. Yoksulluğu giderici standardı satın alacak gelir; mal ve hizmet üretimiyle, borçlanarak, bağış gibi legal yolların yanında illegal yollarla da temin edilebilir. Toplumsal düzeni sağlamak ve ortak ihtiyaçları temin etmekle görevli

208 Ali Gökhan Gölçek ve İbrahim Organ, “ Yoksulluk Paradigmalarının Evrimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir İnceleme”, *Politik Ekonomik Kuram*, C. 7, Özel Sayı, 2023, s.87.

devlet, gelirin edinimine ilişkin üretim ve istihdam politikalarını oluşturup uygulayarak bireysel ve milli geliri artıracak tedbirleri alır. Ancak ülkelerin gelişmişlik, doğal kaynaklar ve istikrar durumu ile edinilen milli gelirin harcama önceliğine göre hane halkının yaşam standartları arzu edilen düzeye erişemeyebilecektir. Toplumu oluşturan bireylerin ve hane halkının milli gelirden aldığı payın mutlak yoksulluğu aşamaması durumunda hoşnutsuzluk, sosyal çalkalanma, katalog suçlarda artış, ayrışma gibi olumsuz durumlar devletleri başarısızlığa sevk edebilecektir. Yoksulluğun başarısız devlete neden olma ihtimalinden dolayı devletler, yoksulluğu mücadele edilmesi gereken tehdit olarak görmektedir.²⁰⁹

Yoksullukla mücadele dolaylı ve doğrudan yaklaşım teorik çerçevesinde ele alınmaktadır. Dolaylı yaklaşımla yoksulların yaşam standardını yükseltmek amacıyla büyümeyi hızlandırmak için kaynakların etkili ve verimli olarak kullanımı öngörülmektedir. Ancak bu durumda büyümenin sadece belli bir azınlığa hitap etmemesi için güçlü istihdam ve nitelikli iş gücü yetiştirme politikalarının hayata geçirilmesi gerekir. Bu yaklaşım uzun vadeli ama kalıcı etkiler oluşturacaktır. Doğrudan yaklaşımla ise milli kaynaklar ve milli gelirden doğrudan pay dağıtma, hane harcamalarına sübvansiyon ve asgari ücret politikaları hayata geçirilmektedir.²¹⁰

Türk Milli Eğitim Sisteminin, yoksulluk tehdidine karşı aldığı tedbirlerin araştırıldığı MED dokümanlarında yoksulluğun tehdit ettiği referans nesne ile alınan tedbirler analizlerle tespit edilmiştir. Yoksulluk; öğrencinin sosyal ve kültürel gelişimini, toplumsal duyarlılığını; ortak kimlik tasavvurunu; fırsat ve imkân eşitliğini; vatandaşlık bilinci ve toplumsal düzeni tehdit etmektedir. Bu tehdide karşı; yoksul öğrencilere parasız yatılılık, burs ve kredi imkânının sağlanması; zorunlu eğitimin

209 “Günümüzde yoksulların yaşam alanlarının giderek daraldığı ve onların birçok olumsuz durumla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu durumlar karşısında yoksullar kabuklarına çekilip duyarsızlaşmamakta (şüphesiz bu durumda olan yoksullar da var), aksine hayata katılıp çeşitli geçişme yolları geliştirip, yasa dışı yollara başvurup, sessiz tecavüzde bulunup, belki de suçlu eylemlere katılıp aktif bir yaşam mücadelesi vermektedirler. Onlar hayatın zorlukları karşısında bazen suç işlemişlerdir. Ancak bu, kültürden kültüre değişmekle birlikte, belki de yoksulların başvurdukları son çaredir. Dolayısıyla, yoksullukla suç arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğunu kabul etmek mümkün görülmemektedir.”, Reşat Açıkgöz, “Yoksulluk Ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 25, S. 1, Elazığ 2015, s.263.

210 Sema Yaşar ve Mehmet Okan Taşar, “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 19, S. 38, Konya 2019, s.133.

Ücretsiz olması; bütün öğrencilerin ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması ile öğrencilere adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, hikmet, iffet, şecaat ve yardımseverlik kök değerlerini kazandıracak müfredatın uygulanması tedbirleri alınmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE TEHDİT ALGILAMALARININ ZORUNLU ORTAK DERS PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA KARŞILIĞI

5.1. ORTAÖĞRETİM DÖNEMİNDE ZORUNLU ORTAK DERSLERİN PROGRAMLARI VE KİTAPLARI

Türkiye’de güvenlik politikalarına yön veren güvenlik ve tehdit algılamalarına Türk Milli Eğitim Sisteminin mevzuat düzeyindeki etkisinin neler olduğuna ilişkin belirlenen MED dokümanı analizleri Üçüncü Bölümde yapılmıştır. Türk Milli Eğitim Sisteminin amaçlarının gerçekleşmesi için öğrencilerde hedef kazanımların belirlendiği ortaöğretim kademesindeki ortak zorunlu dersler de MED dokümanları kapsamında belirlenmiştir. Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı ders programı düzeyinde hangi tedbirlerin alındığı analiz edilerek tespit edilmiş, derslerin kitaplarında da bu tedbirlere ilişkin örneklerin varlığı araştırılmıştır. Ders programlarının analizleri yapılırken TTKB kararıyla kullanımda olan ders kitaplarındaki konulara yansımaları da değerlendirmeye alınmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 19.02.2018 tarihli ve 56 sayılı Kararıyla Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesini (HDÇ)²¹¹ karara bağlamıştır.²¹² Bu Kararla; Anadolu Lisesi, Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi ile Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Haftalık Ders Çizelgelerinde okutulacak dersler belirlenmiştir. Bu derslerin incelemeye alınacak ders kitapları belirlenirken HDÇ ile aynı yıl olan 2018 yılından geçerli ders kitapları dikkate alınmıştır.

211 TTK, “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi”, *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı*, 19.02.2018, sayı 56, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf (Erişim:17.03.2024).

212 Haftalık Ders Çizelgelerinde ihtiyaca binaen değişiklikler olmaktadır. Bu Tez’de incelenen ders programlarının yer aldığı Haftalık Ders Çizelgelerinde de sonradan değişiklik olması muhtemeldir. Tez’in çalışılması sürecinde sabitlenmiş bir çizelge istikrar açısından gerekli olduğundan Tez çalışma dönemi içinde olan değişiklikler dâhil edilmemiştir.

Çizelgeler incelendiğinde Türk Dili ve Edebiyatı Dersi, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi, Tarih Dersi, Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin bütün ortaöğretim kurumlarında zorunlu okutulan ortak ders olduğu görülmektedir. Bu derslerden Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 24’üncü maddesi gereği zorunlu dersler arasında bulunmaktadır. Tezin çalışma konusu itibariyle Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı Türk Milli Eğitiminin duyarlılığı ve alınan tedbirler analiz edildiğinden bu analize girdi olacağı değerlendirilen dört ortak zorunlu dersin programı analiz edilecektir.

Öğretim programlarının amaçları, perspektifi ile programlarda yer alan değerler bütün programların birinci kısımlarında ortak olarak açıklanmıştır. Programların birinci kısmı aşağıdaki başlıklardan oluşmaktadır:

“Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları
Öğretim Programlarının Amaçları
Öğretim Programlarının Perspektifi
Değerlerimiz
Yetkinlikler
Öğretim Programlarında Ölçme Ve Değerlendirme Yaklaşımı
Bireysel Gelişim Ve Öğretim Programları
Sonuç”²¹³

Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarının giriş kısmında; öğretim programlarının geliştirilmesinin ya da yeni programların oluşturulmasının gerekçeleri, yaşanan hızlı değişimler ve bu değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan yeni teori ve yaklaşımlar neticesinde bireylerin rollerinin de etkilendiği kabul edilmiştir. Bireyin rolleri üzerinde artan bu beklentiler “*bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. nitelikler*”²¹⁴ olarak ifade edilmiştir. Bu niteliklere haiz insanın yetiştirilmesi sürecinde öğretim programlarının sadece bilgi aktarma amaçlı olamayacağından hareketle bireysel farklılıklara önem vererek, değer ve beceri kazandırmanın önemi ortaya konmuştur.

213 Milli Eğitim Bakanlığı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, 2018, s.3.

214 A.g.p. s.4.

Öğretim programları 1739 sayılı Kanunda ifade edilen Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerinin esas alındığı açıklanarak programların ulaşmaya çalıştığı amaçlar dört grupta belirlenmiştir. Belirlenen bu amaçlar; okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve ortaöğrenim kademelerinde bireylerin hangi yetkinlik ve becerileri kazanacağını açıklamasıdır. Çalışılan bu Tez ortaöğrenim dönemini ihtiva ettiğinden ortaöğretim döneminde bireylerin hangi davranış ve kazanımları elde ettiği açıklığa kavuşturulmuştur. Ortaöğrenim dönemi için aşağıdaki amaçlar bulunmaktadır:

“Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevî değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak”²¹⁵

Programların hepsinde ortaöğrenim dönemi okulu olan lise eğitiminin bireylere hangi davranışları hangi değer referanslarına dayalı olarak kazandırılacağı açıklanırken, bireyin toplumsal sorumluluklarına da çerçeve çizilmektedir. Bu çerçevede, bireyin hayat tarzının millî ve manevî değerlerden örülü olduğu lise eğitimi döneminde bireyin hayata atılmaya hazırlandığı görülmektedir. Nitekim bireyin 12 yıllık zorunlu eğitim dönemi sonunda asgari 18 yaşında olacağı düşünüldüğünde ve yükseköğretim döneminin isteğe bağlı olması nedeniyle bireylerin lise sonuna kadar hayata hazırlık gerektiren bütün yeterlikleri kazanması gerektiği aşîkârdır. Bahsedilen millî ve manevî değerlerin hangi tavır, davranış, tutum ve kültürel birikimden müteşekkil olduğu; programların bu kısmından anlaşılamamaktadır. Programların analizinin ilerleyen kısımlarında bu hususa açıklık getirilmiştir.

Öğretim programlarının perspektifi “Değerlerimiz” ve “Yetkinlikler” alt başlıkları altında ifade edilmiştir. Programların perspektifini anlatan ve aşağıda alıntılanan giriş metninde, programlar ile değerlerin arasındaki ilişki anlatılmıştır.

“Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarmıza

215 A.g.p., s.5.

aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızîdir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.”²¹⁶

Alıntılan metinde de anlaşıldığı üzere bireyin hal ve hareketlerine yön verme, bireyi hedef davranışlara uygun hale getirme görevi programlara aitken, bireyin dışa yansıyan kabulleniliş durumunu gösteren davranışlarını gerçekleştirme kudretini aldığı becerileri ile bu becerilerini sistematik bir üretkenliğe çevirmesini sağlayan bilgi arasındaki ilişkilerin derinliğini sağlama görevi değerlere ve yetkinliğe verilmiştir. Değerlerin ise gelişigüzel sıralanan özlü sözlerden ibaret olmadığı bilakis toplumun geçmişinden bugüne ortak tarih, duygu, inançlarından süzülerek topluma mal olmuş milli ve manevi kaynaklarından oluştuğu kabul edilmiştir. Değerler ve yetkinlikler, aynı zamanda bireyin davranışlarının yerleşmiş tavır ve tutum içinde sosyal ilişkilere yansımalarının da kaynağını oluşturmaktadır.

Değerler alt başlığı altında değerlerin, öğretim programlarında rolü ile birey üzerindeki etkisi genel olarak açıklanmıştır. Öğretim programlarında değerlerin ayrı bir konu ya da ünite olarak ele alınmadığı, bütün öğrenim hayatının aslında nihai hedefi olan değerlerin bütün öğretim programlarının vazgeçilmez ve ayrılmaz kazanımları olarak programlara dâhil edildiği açıklanmıştır. Öğretim programlarında değerlerin kök değerler üzerinden programlara dâhil edildiği belirtilmektedir. Bu kök değerler; “*adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*” olarak belirlenmiştir. Bu değerlerin, bireyin öğrenme süreci ile eğitimin disipline etme süreci olan öğretim esnasında alt değerler ve diğer değerlerle çok yönlü ilişki kuracağı böylelikle değerlerin öğretim programları içinde yeniden var olacağı anlatılmaktadır. Öğretim programlarında her daim var olduğu ifade edilen ve yukarıda sıralanan kök değerlerin her biri kendi içinde bir derinlik ifade ederken, her biri birbirini besleyen bir özellik göstermektedir. Sıralanan kök değerlerin her biri için ayrı ayrı kavramsal analiz yapmak mümkün olmakla birlikte, bu

216 A.g.p., s.5.

kavramların toplum içinde genel kabul gören anlamları olduğu bilinmekte olduğundan her kavram için açıklayıcı metinler oluşturulmayacaktır. Ancak, adalet gibi farklı yaklaşımlarla anlamlandırılan kavramlar için kısa açıklamalarla anlam birliği sağlanmaya çalışılacaktır.

Kök değerler arasında olan adalet kavramı hakkında Güriz, hukuk düşüncesinde en çok tartışılan ve değişik görüşlere ve yaklaşımlara konu olduğunu söylemektedir.²¹⁷ Kesin tanımı yapılamayan adaletin insanlığın en çok özlemini duyduğu ve gerçekleşmesi amacıyla uğrunda çeşitli mücadelelerin verildiğini, yokluğunda ki yakınmaların çok derinleştiğini söyleyen Küçük, adaleti devletlerin meşruiyetinin, devam ve bekasının amaçsal değeri olarak gördüğünü, mahkemelerde yazan “adalet mülkün temelidir” sözünün de bu düşünceyi yansıttığını söylemektedir.²¹⁸ Öğrencilere kazandırılması hedeflenen adalet kavramının aslında toplumun huzurunu ve düzenini sağlayıcı özelliği olduğu, ilişkileri düzenlediği ve varlığını sağlama görevinin de devlete ait olduğu görülmektedir.

Dostluğu genellikle iki birey arasında karşılıklı olumlu ilişki olarak kısaca ifade eden Kala, bu olumlu ilişkiyle insanların birbirinin dertleriyle dertlendiğini, sevinçlerine ortak olduğunu, beraber sevinilecek ya da üzülecek ortak zeminin sağlanmasıyla bireylerin birbirine bağlanacakları dostluk ilişkisinin mümkün olacağını söylemektedir.²¹⁹

Öz denetim kavramı kök değerler arasında bulunmaktadır. Öz denetim; bireyin istek ve arzularına karşı kendini sınırlayıcı, kontrol edici davranışını geliştirmesi; istek, arzu ve ihtiyaçlarına erişimini engelleyen her şeye karşı davranışlarını toplumsal kabul sınırları dışına taşırmadan tepkilerini yönetebilmesi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla eğitim sürecinden geçen her bireyin, hem toplum içinde kabullenilmesini sağlayacak hem de etkileştiği herkesle uyumunu güçlendirecek davranışın kazandırılması önem kazanmaktadır.

217 Adnan Güriz, “Adalet Kavramı”, *Anayasa Mahkemesi*, <https://anayasa.gov.tr/media/4808/adnan.pdf> (Erişim:23.03.2024).

218 Adnan Küçük, “Adalet Kavramı ve Adalet ilişkisi Bazı Teoriler”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 15, Ankara 2008, s. 92.

219 Muhammed Enes Kala, “Darbeye Kafa Tutmanın İnsani İmkânı: Sosyal Bünyeyi İnşa Etmek Ve Ona Dost Olmak”, *Adam Akademi*, C.6, S. 2, Ankara 2016, s.23.

Sabır kavramının taşıdığı anlamı, “*sabır, daha çok üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi*” olarak ifade eden Ege, ahlak terimi olarak da Çağrııcıdan atıfla “*üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet*” olarak açıklamaktadır.²²⁰ Açıklamadan yola çıkarak; öğretim programında kök değer olarak bireylere sabırlı olma özelliğini kazandırma hedefinin derinlikli yönü olduğu görülmektedir. Nitekim bireylerin hayatta kalabilme, karşılaştığı zorluklar karşısında dirençli olma, zorlukları yönetebilme, kaotik ortamda istikametini koruma gibi dayanıklılık geliştirici vasıfları kazanması onları hayata tutunma konusunda daha güçlü kılacaktır. Ayrıca, Türk milletinin geçmişten bugüne bulunduğu coğrafyada tutunmak ve yeni yerleri fethetmek için devamlı savaş halinde olması da bireylerinin zorluklara karşı dayanıklı olmasını gerekli kılmaktadır.

Kişilerin akademik ve iş hayatında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazelerinin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde sekiz anahtar yetkinlik olarak belirlendiği ifade edilmiştir. Bu anahtar yetkinlikler aşağıda belirtilmiştir:

Anadilde iletişim

Yabancı dillerde iletişim

Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler

Dijital yetkinlik

Öğrenmeyi öğrenme

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler

İnisiyatif alma ve girişimcilik

Kültürel farkındalık ve ifade

Bu anahtar yetkinliklerin dayandığı olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ)²²¹, Meslekî Yeterlilik Kurumu tarafından 02.01.2016 tarihli ve 29581 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesine Dair Tebliğ’le yürürlüğe girmiştir. Eğitim ve istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirecek bir ulusal yeterlilik çerçevesinin oluşturulması amacıyla hayata geçirilen TYÇ’nin, okul,

220 Remziye Ege, “Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek”, *Dini Araştırmalar*, C. 1, S. 43, Ankara 2013, s. 71.

221 Mesleki Yeterlilik Kurumu, *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Tebliğ No: 2015/1*, https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC_tebliğ_2.pdf (Erişim: 24.03.2024).

üniversite, eğitim merkezi, araştırma merkezi, iş yeri gibi eğitim ve öğretim alınan kurum ve kuruluşlarda veya serbest öğrenmeler sonucunda kazanılan tüm yeterliliklerin bir bütünlük içerisinde ilişkilendirilmesini sağlaması ve bireylerin hayat boyu öğrenmeye katılımlarını artırması hedeflenmektedir. Öğretim programlarında yetkinliklerin dikkate alınmasıyla aslında, ulusal iş gücü kapasitesinin güçlendirilerek ülkenin uluslararası rekabet kabiliyetini geliştirmek olduğu görülmektedir. TYÇ’ye atıfla öğrencilere kazandırılmaya çalışılan sekiz anahtar yetkinlik ulusal olduğu kadar uluslararası iş gücü ihtiyaçları da dikkate alınarak belirlenmiştir. Bireylerin öğrenimleri sonrasında çalışma hayatına atılmalarını sadece ülke içi iş imkânları ile sınırlı görmemek gerektiği gerçeğinden hareketle iş gücünün uluslararası hareketliliğini dikkate alarak bireyleri yurt dışı iş imkânlarına hazır hale getirmek de programların amacı olarak görülmektedir. O halde kazandırılmak istenen sekiz anahtar yetkinlik Türkiye’ye özgü yetkinlikler olmaktan çıkıp evrensel yetkinlikler olarak kabul edilmektedir. Anahtar yetkinliklere bakıldığında farklı kültürlerin etkileşimini de beraberinde getirmektedir. Özellikle “yabancı dilde iletişim”, “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler” ile “kültürel farkındalık ve ifade” yetkinlikleri dolaysız olarak kültürel etkileşimin varlığını ortaya koymaktadır. Kültürel etkileşim, kendi içinde milli ve manevi değerlerin kuşaklar arası aktarılmasına karşı bir tehdit olma ihtimalini taşısa da değerler başlığı altında dikkat çekilen kök değerlerin kazandırılması sürecinde okulun, öğretmenin ve programın rolleriyle bu tehdidin ortadan kaldırılabileceği, programın bütünselliği açısından öngörülebilmektedir. Aslında bahsi geçen on kök değer de sadece Türkiye’ye özgü kavramlar değildir. Programın referans aldığı bu on kök değer, bütün medeni toplumların da söylem ve eylemlerinde görülebilir. Ancak, farklı olan, her toplumun bu kavramlara yüklediği anlam ve toplumsal kabulleniliş boyutudur. Yukarıda adalet, dostluk ve öz denetim kavramlarına farklı yaklaşımlarla anlamlar yüklendiğine yönelik açıklama yapılmıştı. O halde öğretim programının uygulanması aşamasında on kök değer Türkiye açısından yerleşmiş toplumsal anlamına uygun hareket edilmelidir.

Netice itibariyle öğretim programlarında referans alınan on kök değer ile bireylerin beceri yelpazesinde olması beklenen sekiz anahtar yetkinliğin kazandırılması süreci bireylerin ontolojik güvenliğine de etki eden bir süreçtir. O halde okullarda programların uygulanması aşamasında öğretmen yeterlikleri ve okul

ikliminin ülkenin milli ve manevi değerleri, söylemleri, sevinç ve hüznüleri esas alarak oluşturulması gerekmektedir.

Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarının ders kitaplarına nasıl yansıdığına ilişkin ders kitabı taramaları, İkinci Bölümde tespit edilen tehdit gruplarından (Tablo 2.1) oluşturulan anahtar kelimelerin dijital taraması yöntemiyle yapılmıştır. Oluşturulan anahtar kelimeler listesi aşağıya çıkarılmıştır. Taraması yapılan ders kitaplarına ilişkin bilgiler dip not olarak verilmiştir. Bu ders kitaplarının hepsinin dijital nüshalarında ofis programı yardımıyla anahtar kelime sorgulaması yapılmış ve kelimelerin bulunduğu kısımların kendi bağlamı içinde Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarını içeren anlamı varsa o ifade analize dâhil edilmiştir. Tarama sonucunda hiç bulunmayan kelime ile anlamı ve bağlamı açısından analize konu olmayacak kısımlar kapsam dışı bırakılmıştır. Ders kitaplarının analizine esas, anahtar kelime ve kelime grupları; Ahlâk, ayrımcılık, bağımlılık, beka, bilinç, çatışma, DEAŞ, Doğu Akdeniz, Ege, eğitim, ekonomi, FETÖ, göç, Güney Kıbrıs, güvenlik, harp, Irak, istismar, izinsiz eğitim, KCK, Kıbrıs, kimlik, kuşatma, kültür, küresel, Libya, maksimalist, milliyetçi, Müslüman, otorite, öğretim, Paralel Devlet, Paralel Yapı, PKK, PYD, rekabet, saldırı, savaş, siber, soykırım, sömürge, Suriye, şiddet, tehdit, terör, ulusal, uluslararası, vatan, vekâlet savaş, yabancı okul, yasadışı, yoksulluk, YPG, Yunanistan, zararlı, zorunlu eğitim olarak belirlenmiştir.

5.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitapları (Ortaöğretim 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar)

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı²²² milli eğitim dokümanları arasında MED 14 doküman koduyla analiz edilmiştir. Bu dersin öğretim programlarının özel amaçları aşağıya alınmıştır.

“Bu programla öğrencilerin;
Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları,
Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları,
Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları,

222 Milli Eğitim Bakanlığı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı*, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> (Erişim: 11.12.2021).

Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları,
Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları,
Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır.”²²³

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının amaçlarına bakıldığında yukarıdan bahsedilen sekiz anahtar yetkinlikten “*anadilde iletişim*” yetkinliğinin kazandırılmasına doğrudan hizmet etmektedir. Ayrıca, “*kültürel farkındalık ve ifade*” yetkinliğinin kazandırılması için de bu ders programı güçlü bir imkândır. Nitekim amaçlarda da ifade edildiği üzere edebi metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini kavrayarak ana dilin daha etkin kullanımı; millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerlerin de daha derinden anlaşılmasını sağlayacaktır. O halde program üzerinden oluşturulan bu kritik görev nedeniyle edebi metinler de kritik bir boyut almaktadır. Zira ders ve ödevlendirme sürecinde belirlenen edebi metinlerin içeriğini oluşturan ana fikir, kahramanlar ve oluşturdukları rol modeller aracılığıyla eğitimin dönüştürücü etkisine katkı sağlayacak olan aleni/örtük savlar, bireyin ve toplumun benliği ve kimliği ile uyumlu olmalıdır. Bu değerlendirmeyi program içeriğinde “*Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri*” başlığı altında bulunan kıstaslarda da görmek mümkündür. Aşağıda bu kıstaslardan değerlendirmeye örnek olan kısımları alıntılanmıştır.

“Metinler, “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri”ne uygun olmalıdır.
Metinlerde Türk milletinin bölünmez bütünlüğüne; millî, manevi, kültürel ve ahlaki değerlerine aykırı unsurlar yer almamalıdır.
Metinlerde ayrıştırıcı, bölücü, siyasi ve ideolojik ifadeler yer verilmemelidir.
Metinler, öğrencilerin ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmamalıdır.
Seçilen metinler, öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirecek; bilgi, beceri, dil ve estetik zevk düzeylerini geliştirecek nitelikte olmalıdır.”²²⁴

Türk Dili ve Edebiyatı Dersi kitabına alınacak metinlerde olması gereken niteliklere bakıldığında Devletin güvenlik ve tehdit algılarının analiz edildiği TAD dokümanlarında tespit edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir. TAD

223 A.g.p, s.13.

224 A.g.p, s.16.

dokümanlarında Türk milletinin bölünmez bütünlüğü ile milli, manevi ve ahlaki değerler; korunması gereken değerler arasında bulunmaktadır. Ayrıca bölücü faaliyetler ile terör, tehdit unsurları arasında görülmüştür. Ders kitabında alıntılanacak metinler için getirilen nitelikler itibariyle Devletin güvenlik ve tehdit algılamasındaki hassasiyetinin dikkate alındığı görülmektedir.

İletişimin en önemli araçlarından olan dili kullanıma yönelik dinleme, anlama, konuşma, okuma becerilerini geliştirmeyi hedefleyen Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin kazanması istenen yeterlilik ve beceriler de belirlenmiştir. Buna göre “bilgi okuryazarlığı”, “eleştirel düşünme”, “görsel okuryazarlık”, “iletişim ve iş birliği”, “medya okuryazarlığı”, “yaratıcı düşünme yeterlilik ve becerilerinin kazandırılması” Programın amaçlarındandır. Bu yeterlik ve beceriler dersin ünite, konu bölümlerinde doğal ilişki içinde kazandırılacaktır.

Türk Dili Ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı yapısına ilişkin açıklamaların yapıldığı kısımda kazanımların “Okuma”, “Yazma” ve “Sözlü İletişim” olmak üzere üç ana başlık altında toplandığı belirtilmiştir. Programı oluşturan ünite, süre ve içerikler tablosu bu üç ana başlıkla oluşturulan sütunlarda verilmiştir. Okuma metinleri şiir, anlatım metinleri, tiyatro ile öğretici metinler olarak tasnif edilmiştir. Dil bilgisi konuları da bu üç sütunun altına birleşik olarak verilmiştir. Programın yapısını anlatan bu açıklamalar çerçevesinde konu, kazanım ve açıklamalar verilmiş, devamında da ünite, süre ve içerik tabloları yer almıştır. Konu, kazanım ve açıklamalar, her bir okuma metin türü başlığı altında hedef kazanımlar ifade edilerek açıklanmıştır. Bütün metin türlerinin altında “*millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.*” kazanımı yer almıştır. Bu kazanım için yapılması gereken yönergeler belirlenerek değerler eğitimi çerçevesinde konuların işleneceğine de vurgu yapılmıştır. Öğretim programlarının hangi kök değerler referans alınarak oluşturulduğu önceki kısımlarda belirtilmişti. Okuma metin türlerine göre seçilen metinlerin her biri derste işlenirken değerler eğitiminin, dersin amaçlarından olduğu görülmektedir. Bu gerçekten hareketle bakıldığında Türk Dili Ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının öğrencilerin milli, manevi ve ahlaki değerler ışığında 1739 sayılı Kanunda da ifade edilen milli ahlak hedefine uygun olarak yetiştirilmesi amacıyla tasarlandığı görülmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı dersi için dört sınıf düzeyi (9-12) boyunca okutulan ders kitaplarından Tez çalışma dönemi içinde yer alan ve ulaşılabilen dijital nüshalar üzerinden, Tablo 2.1’de tespit edilen tehdit gruplarına yönelik 4.1. numaralı bölümde belirlenen anahtar kelimeler dikkate alınarak tarama yapılmıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin 9’uncu sınıfında okutulan ders kitabında²²⁵ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Ahlak*” kelimesi bir yerde geçmiştir. Kitabın 71’inci sayfasında öğrenciye çalışma yönergesi verilmiştir. Yönergede öğrencinin kendisinin belirlediği bir hikâyeyi okuması istenmiştir. Ancak hikâye belirlerken Türk milletinin bölünmez bütünlüğüne; millî, manevi, kültürel ve ahlaki değerlerine aykırı unsurların yer almaması; ayrıştırıcı, bölücü, siyasi ve ideolojik ifadelerle yer verilmemesi hususu şart koşulmuştur. Ahlaki değerle birlikte milli, manevi ve kültürel değer tanımlaması yapılarak öğrencinin bu değerleri ve bu değerlere uygunluğu tespit etme kazanımı edinmesi hedeflenmiştir. “Çatışma” kavramı yirmi dört yerde geçmiştir. 230’uncu sayfada bir yazarın roman yazarken seçtiği konular arasında kuşak çatışmasına vurgu yapılmıştır. “*Ekonomi(k)*” kelimesi sekiz yerde geçmiştir. 273’üncü sayfada “Çağdaş Türk ve Kültür Medeniyeti” adındaki makalede “*Fakat bütün dünya gibi, Türkiye de bugün yeni şartlar içinde bulunuyor. Türkiye durmadan değişen ekonomik, sosyal, politik ve kültürel şartlara uymağa çalışıyor.*” ifadesi yer almıştır. Bu ifadede ekonomik şartların zorlayıcılığı genel ifade olarak kullanılmış olsa da küresel sisteme ülkenin uymak zorunda olması ya da uymamasının getireceği zararların tehdit üretebileceği hususu öğrencinin kavram dağarcığına yerleşecektir. “*Göç*” kelimesi iki yerde geçmiştir. 164’üncü sayfada hızlı sosyoekonomik gelişmelerden bahsedilirken köyden kente göç bir sorun olarak ifade edilmiştir. “*Kıbrıs*” adı on üç yerde geçmektedir. 106’ncı sayfada vatan sevgisi vurgulanırken Tuna, Kerkük, Kıbrıs, Kars’tan bahsedilerek Anadolu dışında kalan Türk coğrafyalarına karşı duyarlılık hedeflenmiştir. 236’ncı sayfada Kıbrıs Türklerinin yaşadığı zorluklar, özgürlük ve bağımsızlık için direniş ruhu konuları dikkate getirilmiştir. Metin üzerinde öğrenci ile yapılacak müzakerede Kıbrıs konusundaki yakın tarih olayları gündemin doğal konusu olacaktır. “*Kimlik*” kelimesi iki yerde geçmiştir. Her iki yerde de “sosyal kimlik” vurgusu yapılmıştır. “*Kültür*” kelimesi elli

225 İfakat Yücel, Mahmut Türkyılmaz ve Selim Sağır, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 9 Ders Kitabı*, Ankara 2018.

dört yerde geçmiştir. Kültür kelimesi; sosyal ve kültürel değişimler, Türk Kültürü, milli kültür, dil ve kültür, kültürel değerler, Anadolu kültürü, Batı kültürü bağlamlarında geçmiştir. “Müslüman” kelimesi iki yerde geçmiştir. 253’üncü sayfada bir tiyatro senaryosunda Yunus Emre’nin Müslüman kimliğine vurgu yapılmıştır. Aynı senaryoda toplumun ortak değerlerinden olan Yunus Emre ile birlikte Tapduk Emre ve Hacı Bektaş’ın Anadolu’nun sevilen değerleri olduğu kazandırılmaktadır. “Vatan” kelimesi kırk yerde geçmiştir. Vatan sevgisi ve vatana bağlılık kazanım olarak yüklenmektedir. 236’ncı sayfada bireylerin vatana için nasıl çalışacağı ve milli çıkarlara ilişkin değer yükleme hedeflenmiştir.” “Yoksul(luk)” kelimesi 12 yerde geçmiştir. Yoksulluk hep olumsuzlanmış ve kurtulunması gereken bir olgu olarak aktarılmıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin 10’uncu sınıfında okutulan ders kitabında²²⁶ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “Ahlak” kelimesi on iki yerde geçmiştir. Kitabın; 16’ncı sayfasında İslam dininin ahlakı vazettiği; 82’nci sayfasında “*Türk ahlak ve devlet anlayışı ile İslam inancını birleştiren...*” ifadesiyle milli ahlakın, devlet ve İslam inancı ile bütünleşik olduğuna vurgu yapılmıştır. “Çatışma” kelimesi yirmi dokuz yerde geçmiştir. Kitabın; 64’üncü sayfasında “*Gerilim ve çatışma unsurları ile okuyucunun merakını artırınız.*” ifadesi ile çatışmaya ilişkin farkındalığın artırılması; 65’inci maddesinde “*Karşılaştıkları çeşitli durumlarda sorunlardan çok, çözüme odaklandıkları için çatışmaların, tartışmaların üstesinden kolaylıkla gelirler.*” ifadesi ile kriz yönetme kabiliyetinin artırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. “Eğitim” kelimesi kırk dokuz yerde geçmektedir. Ancak kelimelerin çoğunluğu anlamıyla değil kurum ismi olarak yer almıştır. Kitabın; 267’nci sayfasında “*Bu nedenlerle medya okuryazarlığı eğitimi; ifade özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve demokrasi açısından da önem arz eder.*” ifadesi yer almıştır. Bu ifadeyle öğrencilere medya okuryazarlığının önemi, ifade özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve demokrasinin önemli değerler olduğu kavratılmaktadır. “Harp” kelimesi kitapta on bir yerde geçmiştir. Kitabın 183’üncü sayfasında içinde geçtiği “Ateşten Gömlek” metninde Milli Mücadeleye ve ulusal coşkuya vurgu yapılmıştır. “Kültür” kelimesi yüz üç yerde geçmiştir. Kitabın 77’nci sayfasında “*Farklı kültürlerin etkisinden uzak bir Türkçe*

226 Abdullah Dağlı ve diğerleri, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı*, Ankara 2023.

kullanılır.” ifadesiyle Türkçe’nin farklı kültürlerden etkilenmesine ilişkin rahatsızlık belirgin hale getirilmiştir. Kitabın 82’nci sayfasında Türk edebiyatının İslam kültüründen etkilendiği ifade edilerek inanç ve edebiyat ilişkisiyle milli kültürün oluşumu açıklanmıştır. Kitabın 140’ıncı sayfasında bulunan “*Destan... Milletlerin kültürel zenginliklerini, millî ve manevi değerlerini yansıtan ürünlerdir.*” ifadesiyle milletlerin kültürel zenginlikleri ile milli ve manevi değerlerinin bir bütün olduğu kavratılmakta; 151’inci sayfasında kültür aktarımının önemi ifade edilmekte; 218’inci sayfasında farklı kültürlerle bir arada yaşamının önemine dikkat çekilmektedir. Kitabın 292’nci sayfasında kültürün tanımı “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.*” şeklinde verilmiştir. Bu tanımla kültür; maddi ve manevi değerleri tanımlayan, kuşaktan kuşağa aktararak ve koruyarak ontolojik güvenliği sağlamaktadır. “*Ulus*” kelimesi üç yerde geçmektedir. Kitabın 148’inci sayfasında bir Destan içerisinde geçen “*Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize,*” dizesiyle ulusallaşmanın gereği olan ulusal bağın Türkçe ile sağlandığı ifade edilmektedir. “*Yoksulluk*” kelimesi 186’ncı sayfada “*Millî Mücadele yılları, romanların ana konusudur. Anadolu ve Anadolu insanı, Türkçülük, yanlış Batılılaşma, yoksulluk, cehalet, geri kalmışlık gibi temalar da işlenir.*” bağlamı içinde geçmektedir. Metinde Milli Mücadele yılları üzerinden sosyolojik kavramlar işlenmekte, yoksulluk, cehalet, geri kalmışlık gibi olumsuz kavramlar arasında anlatılmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin 11’inci sınıfında okutulan ders kitabında²²⁷ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. Taranan kelimelerden “*ahlak*” kelimesi yirmi altı yerde geçmiştir. Klasisizmin anlatıldığı 22’nci sayfada “*Bu akımda akla, sağduyuya ve ahlak ilkelerine büyük önem verilir.*” ifadesiyle “*ahlak*”, akıl ve sağduyu ile birlikte kullanılarak önemi vurgulanmıştır. 31’inci sayfada “*Yüksek bir ahlâk şuuruna dayanmayan sanat, boş ve zararlı olur.*” ifadesiyle sanatın dayanağı olarak ahlak şuuru gösterilmiştir. 69’uncu sayfada şiirin amacında “*millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri tanımak*” ifadesiyle “*ahlak*”, tanıtılması gereken bir değer olarak kabul edilmiştir. Çevre sorunlarının konu edildiği 119’uncu sayfada toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel, dini ve ahlaki boyutların bu sorunlarda öne

227 İfakat Yücel ve diğerleri, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 11 Ders Kitabı*, Ankara 2021.

çıkıtiğı ifade edilmiş, ahlaki öncelikler gözden geçirilerek çevre sorununa duyarlılık ile ilişkilendirilmiştir. “*Bilinç*” kelimesi yirmi iki yerde geçmiştir. 96’ncı sayfada “*Türkiye dışındaki çağdaş Türk şiirinde genellikle özgürlük ve ulusal bilinç temaları işlenmiştir.*” ifadesiyle ulusal bilinçle özgürlük kavramı bir arada kullanılarak şiir aracılığıyla bilinç aktarımının yapılabileceğı açıklanmıştır. Çevre duyarlılığına ilişkin 119’uncu sayfada “*İnsanlar bilinçlendirilerek “ekolojik yurttaşlık” modeline geçilmeli.*” önermesiyle doğa ve çevre güvenliğine ilişkin küresel duyarlılık hedeflenmektedir. “*Çatışma*” kelimesi otuz sekiz yerde geçmiştir. “Toplumcu Gerçekçilik” konusunun işlendiğı 56’ncı sayfada sınıfsal çatışmadan bahsedilerek ağa-köylü çatışmasının varlığından kaynaklı köyden kente göçün sorunlarının olduğı ifade edilmiş; 217’nci sayfada kadının toplum yaşamındaki yeri, köy, töre, kuşak çatışması, değer yargıları ile benzeri temalar konu edilmiştir. “*Eğitim*” kelimesi yirmi dört yerde geçmiştir. Edebiyatın özelliklerinin ve etkisinin anlatıldığı 16’ncı sayfada “*Edebiyat... Kimlik inşası, ortak benlik, eğitim gibi yönlerden de toplumu ve insanı etkileyip değiştirir.*” tespiti ifade edilmiş ve bağlamı içinde “kimlik inşası” ve “ortak benlik” kavramlarına vurgu yapılarak toplumu ve insanı değiştirme, edebiyatın görevleri arasında sıralanmıştır. “*Ekonomi(k)*” kelimesi on beş yerde geçmektedir. “Edebiyat ve Toplum İlişkisi” konulu 17’nci sayfada “*Bir toplumun dili, dini, siyasal yapılanması, ekonomik düzeyi, sosyal tabakalaşma biçimi, toplumsal değişim ve dönüşümü gibi pek çok unsurla o toplumun edebiyatı arasında ilişki vardır.*” ifadesiyle toplumsal konulara olan hassasiyete dikkat çekilmiştir. Edebi akımların anlatıldığı 21’inci sayfada “*Bazı akımlar, çıkış nedeni olarak belli bir sosyo-kültürel ve ekonomik ve sosyal kesiti hedef kitle seçebilir.*” ifadesiyle edebi akımların belli kitleler üzerinde dönüştürücü etkiler üretmeyi amaçladığına dikkat çekilmiştir. “Türklerde Sohbet Kültürü” konulu 151’inci sayfada Ahi Teşkilatının ekonomik, askeri ve sosyal yapılanma olduğı tarif edilerek, bu teşkilat aracılığıyla edep eğitiminin verilerek kuşaktan kuşağı kültür aktarımının yapıldığı, toplumsal kimlik oluşturularak kişiye aidiyet duygusunun verildiğı kavratılmıştır. “*Göç*” kelimesi dokuz yerde geçmekte olup, köyden kente göçün sorun olma durumuna dikkat çekilmiştir. “*Kültür*” kelimesi yetmiş sekiz yerde geçmiştir. Edebiyatın topluma dönük tarafının konu edildiğı 30’uncu sayfada toplumsal ve kültürel değerlerden, kültür inşası sürecinden bahsedilmiştir. 36’ncı sayfada ortak kültür ve tarih mirasına sahip olma bilinci ifade

edilmiştir. Kitapta edebi metin türlerinin amaçları ifade edilirken millî, manevî, toplumsal, kültürel ve evrensel değerlerin tanıtılmasına vurgu yapılmıştır. “Sömürge” kelimesi iki yerde geçmiştir. Bir telgraf alıntısı içinde düşünce olarak aktarılan “*Meğer denizleri kalyonlar, kıt’aları kervanlarla aşan cedlerimizin devrinde dünya dünya imiş! Yarının nesilleri, hiç şüphe yok, Afrika çöllerinde sömürge arıyan medenîler gibi, aylarda, güneşlerde, yıldızlarda, müstemleke arayacaklardır: İnsan, bunun için kanatlanıyor!*” görüşlerde, sömürgeciliğin dünyayı da aşabilecek kötülüğü vurgulanırken, geçmişte birçok coğrafyaya hükmeden ecdadın sömürgecilik yapmadığı örtük bilgi olarak aktarılmıştır. “Vatan” kelimesi elli iki yerde geçmektedir. Kelimenin geçtiği yerlerde vatan, millet sevgisi, kahramanlık ve cesaret, erdemleri ile işlenmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin 12’nci sınıfında okutulan ders kitabında²²⁸ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Ahlâk*” kelimesi sekiz yerde geçmektedir. 194’üncü sayfada okuma parçası içinde ahlaki yönden zayıf bir karakter üzerinden ahlak sorgulaması yapılmakta 197’nci sayfada da bu konuya ilişkin analize yönlendirme yapılmaktadır. “*Çatışma*” otuz beş yerde geçmiştir. 103’üncü sayfada doğa-kültür çatışması ve bu çatışmaların sebep olduğu açmazlar ile 106’ncı sayfada bireyin toplumla olan ilişkisi üzerinden yaşadığı çatışmalardan konular oluşturulmuştur. 145’nci sayfada Tanzimat’tan buyana Batılılaşmanın etkisiyle eski-yeni çatışması irdelenmektedir. 191’inci sayfada nesiler arası çatışmaya vurgu yapılmıştır. 199’uncu sayfada toplumsal aksaklıkları ironileştirerek farklı düşünce biçimleri arasındaki çatışmalardan bahsedilmiştir. “*Eğitim*” kelimesi yirmi dokuz yerde geçmiş ancak çoğu kurumsal isimlere aittir. 51’inci sayfada metin analizi yapılırken “*1960 sonrası hikâyelerde şehirleşme, sanayileşme, iletişimsizlik, kadın, eğitim, köy ve köylü gibi temaların yanı sıra en çok işlenen temalardan biri de “göç” olmuştur. Bu dönem eserlerinde özellikle Almanya’ya yapılan göçler, göçlerin getirdiği bireysel ve toplumsal olumsuzluk konu edilmiştir.*” toplumsal dönüşümlerde etkileyen ve etkilenen nesne ve olgular ifade edilmiş, eğitim ve göç dikkat çekilen temalar olmuştur. Göçün bireysel ve toplumsal olumsuzlukları Kitaptaki metin tahliline girdi görülmektedir. “*Ekonomi(k)*” kelimesi on üç yerde geçmektedir. 27’nci

228 Gurbet Filazi ve diğerleri, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı*, Ankara 2023.

sayfada, yaşanan çağda meydana gelen teknoloji, ekonomi ve kültürel değişmelerin dil üzerindeki etkisinin anlatılması istenerek eğitimde geri bildirim uygulanmıştır. 53'üncü sayfada bahsedilen bir biyografide *“Sanatçı, eserlerinde genellikle dönemin toplumsal, siyasal değişimlerini ve bu sosyal ortamla kimliksizleşen, yozlaşan, otoriter baskı ile karşı karşıya kalan, ekonomik yönden sıkışmış insanı eleştirel bir bakış açısı ile kaleme aldı.”* değerlendirmesi yer almıştır. Burada ekonomik durumun birey ve toplumu değişmeye zorlayan ve ontolojik güvenliğini tehdit eden özelliği vurgulanmıştır. 151'inci sayfada edebi metin türü olan roman yazımında göç ve toplumsal konuların kullanımı ve ekonomik değişmelerin toplum üzerindeki etkileri anlatıma konu olduğu gibi 172'nci sayfada da ekonomik nedenlerle yaşanan göçler vurgulanmıştır. Bu anlatımlarla ekonomik sebeplerin çoğunlukla bireylerin toplum içindeki davranışlarında ekonomik yetersizliklerin kendi rutinleri üzerindeki etkilerinin olumsuz yönleri öne çıkmaktadır. Bireyin ve toplumun benliğini ve kimliğini oluşturan ve onu ontolojik olarak güvensiz hissettiren gelişmelerin ekonomik temelleri tartışma zemini olmaktadır. *“Göç”* kelimesi yirmi dört yerde geçmektedir. Göç olgusu kırsaldan şehre göç ile işçi olarak Almanya'ya göç üzerinde konu edilmiş ve bu göçlerde çatışmalar ile bireysel ve toplumsal dönüşümlere vurgu yapılmış, olumsuzluklar üzerinden olumluya ulaşmaya çalışılmıştır. *“Kimlik”* kavramı dört yerde geçmiştir. 53'üncü sayfada toplumsal ve siyasal değişmelerle oluşan sosyal ortamda kimliksizleşme tehlikesi sonucunda ontolojik güvensizlik görülmektedir. 163'üncü sayfada dil ve ulusal kimlik ilişkisinin varlığı gösterilmiş, 251'inci sayfada vatanseverlik ve bağımsızlık duygularının oluşmasıyla milli kimlik inşasına vurgu yapılmıştır. *“Kültür”* kelimesi yüz on iki yerde Kitabın genelinde yaygın olarak yer almıştır. Dil-kültür ilişkisi, kültür ve medeniyet kurgusu, toplumsal değişmelerde kültürel etkilenmeler, iç ve dış göçlerle oluşan kültürel değişimler, milli kültür, milli ve manevi değerlerle oluşan kültür konuları işlenmiştir. *“Milliyetçi(lik)”* kavramı iki yerde geçmektedir. 145'inci sayfada Cumhuriyet'in yükselen değeri olarak milliyetçilik, uygarlaşma, ulus olma bilinci birlikte vurgulanmıştır. *“Müslüman”* kelimesi beş yerde geçmiştir. 252'nci sayfada Milli Mücadele döneminden bir nutukta Müslüman dünyasının kardeşliğinden ve Milli Mücadelenin imanla yapılan hak ve istiklâl savaşı olduğu vurgulanmaktadır. Ulus bilincinin ortak değerler üzerinden ortak hafıza ile yeniden inşası olarak görülmektedir. *“Zararlı”* kelimesi iki yerde sağlığın

korunması üzerine makalede geçmektedir. Makalenin genelinde sağlıklı davranış kalıpları, sağlıklı yeme alışkanlığı konusunda farkındalığı artırıcı bilgi yükleyici hususlar ele alınmıştır.

Belirlenen anahtar kelimeler üzerinden dört sınıf düzeyi için dört farklı ders kitabının taraması yapılmıştır. Yapılan taramada dört ders kitabında toplamda en çok geçen kelime “kültür” kelimesi olmuştur. İkinci sırada “çatışma”, üçüncü sırada “savaş” ve dördüncü sırada “vatan” kelimesi yer almıştır. İlk on sıradan diğer kelimeler sırasıyla; eğitim, bilinç, göç, ahlak, ekonomi, şiddet. Dört ders kitabında da hiç geçmeyen anahtar kelimeler; ayrımcılık, bağımlılık, beka, DEAŞ, Doğu Akdeniz, Ege, FETÖ, Güney Kıbrıs, güvenlik, Irak, istismar, izinsiz eğitim, KCK, küresel, Libya, maksimalist, otorite, öğretim, Paralel Devlet, Paralel Yapı, PKK, PYD, rekabet, saldırı, siber, soykırım, terör, vekâlet savaş, yabancı okul, yasadışı, YPG, zorunlu eğitim.

5.1.2. Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Kitabı ve Öğretim Programı

Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı²²⁹ milli eğitim dokümanları arasında MED 15 doküman koduyla analiz edilmiştir. Programın uygulanmasının anlatıldığı ikinci bölümde yer alan “Öğretim Programının Temel Felsefesi Ve Genel Amaçları” başlığı altında dersi okuyan öğrencilerin hangi bilgi ve kazanıma erişeceği ile bu bilgi ve kazanımın bireyin ve toplumun hayatına etkisi temellendirilmiştir. Bu husus aşağıya alıntılanan metinde açıkça görülmektedir.

“Tarih dersleri ile öğrenciler; zaman içindeki değişimleri, geçmiş ve bugünü bağlayan derin süreklilikleri, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimleri analiz edebilirler. Bugünü oluşturan ve geleceğin şekillendirilmesine katkı sağlayan insanların, olayların, fedakârlıkların, çatışmaların ve birlikteliklerin millî kimlik ve vatandaşlık bilincinin oluşmasına etkileri hakkında bilgi sahibi olurlar. Tarihsel olay, olgu ve gelişmelere neden olan durumları o günkü koşulları dikkate alarak değerlendirebilir, bunların günümüze yansımalarını eleştirel bir gözle analiz edebilir ve yorumlayabilirler. Geçmişe ait verileri kendine has yöntemlerle inceleyen, değerlendiren, aktaran tarih bilimi geçmişle gelecek arasında bağ kurulmasını sağlayan bir köprü niteliğindedir. İyi bir tarih eğitimi almış genç nesiller günümüzü daha iyi yorumlayabilir.

²²⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı*, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=346> (Erişim: 11.12.2021).

Tarih dersleri; milli ve evrensel değerleri benimsemiş, milli birlik ve beraberlik şuru kazanmış bir nesil yetiştirmeyi amaçlar. Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi, yıkılmaya yüz tutmuş bir devletin küllerinden yeni bir devletin nasıl kurulduğunu, Türk milletinin Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için nasıl çaba gösterdiğini ve devletimizin dünya devletleri arasındaki saygın yerini yeniden nasıl aldığını açıklamaktadır.”²³⁰

Tarih dersine verilen görevle öğrencilerin geçmişle bağ kurmaları, geçmişte yaşanan olayları çok yönlü analiz ederek günümüze yansımalarını ifade edebilmeleri beklenmektedir. Öğrencilerin bu beklentilere yönelik öğrenme süreçleri içerisinde milli geçmişe hâkim olurken bu geçmişten gelen ve toplumun tanımlayıcısı olan milli kimliği özümsemeleri, aidiyetlerinin vatandaşlık bilinci ile birlikte yerleşmesi hedeflenmiştir. Milli kimlik bilinci yerleşirken aynı zamanda milli ve evrensel değerlerin de benimseneceği, milli birlik ve beraberliğin de aynı değerleri paylaşmanın bir gereği olduğu şuru yerleşecektir. Bu dersle milli kimliğe ilişkin değerler kazandırılırken ülkenin bağımsızlık mücadelesi ortak hafıza olarak canlı tutulmakta, bu mücadele döneminde dayanma gücünü artırıcı söylem, eylem ve kahramanları üzerinden ülkü birliği kurulmakta, her yeni kuşağa bu öğretiler aktarılacak milli hafıza dolayısıyla milli şuur canlı tutulmaktadır. Devletin ontolojik güvenlik algısının, milletin benlik ve kimlik güvenliği olduğu çerçevesinden bakıldığında analizi yapılan öğretim programına milletin ontolojik güvenliğini dikkate alan bir görev verildiği görülmektedir.

Analizi yapılan bu programla; öğrencilerin hangi sorumluluk ve bilinçle yetiştirilmesinin amaçlandığının maddeler halinde sıralanan bölümüne bakıldığında yukarıdaki analizi destekleyen ifadelerin olduğu görülmektedir. Bu maddelerden analize konu olanlar aşağıya alınmıştır.

“Öğrencilerin;
Millî Mücadele örneğinden hareketle Türk milletinin millî birlik ve beraberlik anlayışı içerisinde özgürlük, bağımsızlık ve vatanseverlik duyguları ile her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğini anlamaları,
İnsan hakları, ulusal egemenlik, milliyetçilik, demokrasi, çağdaşlık, laiklik ve cumhuriyet kavramlarının ifade ettiği anlamları ve bunların Türk milleti için önemini kavramaları,
Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe

230 A.g.p, s.11.

yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren millî bilince sahip vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.”²³¹

Öğretim programında ünite, kazanım ve açıklamalar başlığı altında her bir ünite ile öğrencilere kazandırılmak istenen kazanımlar maddeler halinde belirlenmiş, bu kazanımlara ulaşmak için yapılacak ders içi etkinlikler konulmuştur.

Milli mücadele dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ve Devlet otoritesinin tesisi sürecinin başaktörü ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ATATÜRK’ün toplumsal kabullenilişi ve gösterdiği milli liderlik özelliğinin, ülkenin ortak hafızasında sürekli canlı tutularak milli kimliği oluşturan değerler arasında olması sağlanmaktadır. Bu husus 1739 sayılı Kanunun 10’uncu maddesinde “*Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır.*” hükmünde de görülmektedir. Bu ders aynı adla 4.11.1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun²³² 5’inci maddesinde yükseköğretim kurumlarında okutulacak zorunlu dersler arasında sayılmıştır. Bu zorunlukla da anlaşılmaktadır ki Devlet, Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürkçülüğü her öğretim kademesinde ve öğretim programlarında referans alınması ve öğretilmesi gereken Devletin temel değerleri olarak görmektedir.

TAD dokümanlarında tespit edilen Ege Denizi ve Doğu Akdeniz’deki Yunanistan’ın maksimalist tutumuna karşı bu derste öğrencilerin bilinçlendirilmesi kazanım olarak yer almıştır. Programın “Toplumsal Devrim Çağında Dünya Ve Türkiye” başlığı altındaki 7’nci ünitesinde 1960’lardan itibaren Türk dış politikasına ilişkin gelişmeler kapsama alınmış ve başlık altında “*Kıbrıs Sorunu’nun ortaya çıkış nedenleri (ENOSİS, Megalo İdea, EOKA), Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler üzerinde durulur. Ege Adaları, Kıta Sahaneliği, Batı Trakya Türklerinin sorunları bağlamında Türk-Yunan ilişkileri üzerinde durulur.*” çalışma

231 Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı, s.12.

232 Yükseköğretim Kanunu, S.2547, KT:04.11.1981, RG: 06.11.1981-17506, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2547&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim: 31.03.2024).

konuları belirtilmiştir. Bu konu başlıklarından da anlaşılmaktadır ki Devlet öğretim programı aracılığıyla milli tezlerini öğrencilere aktararak güvenlik politikalarının toplumsal kabulünü sağlamaktadır.

Yukarıda analizi yapılan Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi öğretim programının TAD dokümanlarında tespit edilen güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı duyarlı olduğu, ontolojik güvenliğin sağlanarak; milli benlik ve milli kimliği oluşturan ortak hafıza, acılar, başarılar, kahramanlar ve güçlü öz güvenin korunarak kuşaktan kuşağa aktarılması sağlanmaktadır.

T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi orta öğretim süresince sınıf düzeyinde bir kez okutulmaktadır. Bu nedenle bir ders kitabı²³³ bulunmaktadır. Bu ders kitabından Tez çalışma dönemi içinde yer alan ve ulaşılabilen dijital nüsha üzerinden, Tablo 2.1’de tespit edilen tehdit gruplarına yönelik 4.1. numaralı bölümde belirlenen anahtar kelimeler dikkate alınarak tarama yapılmıştır.

“*Kültür*” kelimesi doksan yedi yerde geçmiştir. 99’uncu sayfada kültürün etkileşebildiği ve Batı ile etkileşimden sonra Osmanlı Devleti döneminde sosyal ve kültürel dönüşümün başladığı ifade edilmiştir. Bu ifadeden kültürel etkinin toplumların ontolojik güvenliği açısından bir tehdit kaynağı olduğu görülmektedir. 105’inci sayfada millet inşasına ilişkin olarak, insanların kültürel ve sosyal değerlerle birlikte bir ülkeye inanarak birbirlerine bağlanmasının önemi vurgulanmıştır. 108’inci sayfada Türk Devletinin idealleri üzerine öğrenci, düşünce üretmeye sevk edilirken, Atatürk İlkeleri üzerinden referanslar gösterilmiştir. Kırk sekiz yerde geçen “*milliyetçilik*”; ilkesi başta olmak üzere bu referanslarda öncelikle millet inşasının ortak değerleri olan milli benlik, milli bilinç, milli kültür, ortak dil, ortak tarih ve ortak vatan görülmektedir. Ayrıca devletin rejimini ve karakterini belirleyen ilkeler ile demokratik hak ve özgürlüklere değinilmiştir. Kitabın bu sayfası üzerinden yapılacak kapsamlı ders anlatımı ile öğrencilerin devlete olan bağlılığı artırılacak, milli benlik ve kimlik inşası ile ontolojik güvenlik tesis edilecektir. 116’ncı sayfada öğrenci eğitim ve kültür ilişkisi üzerine düşünmeye sevk edilirken Atatürk’ün sözü üzerinden Türk ulusunun gelecek mefkûresine ilişkin inanış kavratılmaktadır. 118’inci sayfada milli

233 Ali Hocaoglu ve diğerleri, *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı*, Ankara 2022.

kültür ile milli tarih arasında ilişki kurularak toplumun geçmişi üzerinden güçlü millet inancı oluşturulmuş, 119'uncu sayfada yabancı dilin Türkçe üzerinde baskın etkisi tehdit anlayışıyla, Atatürk'ün sözü ("Türkçe üzerinde yabancı dil egemenliği" olarak ifade edilmiştir) olarak aktarılmıştır. 151'inci sayfada kültürel olarak da tam bağımsızlıktan bahsedilerek, Türk kültürünün başka kültürlerin etkisinde kalarak tehdit altında olduğu anlaşılmaktadır. Kitapta genel olarak kültürün, millet olma bilinci üzerindeki etkisi ve görevlerine vurgu yapılmaktadır. "Çatışma" kelimesi otuz iki yerde geçmiştir. Milli Mücadele dönemindeki askeri çatışmalar anlatılmaktadır. "Savaş" kelimesi sekiz yüz yirmi üç yerde geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerindeki savaşlardan ve etkilerinden bahsedilmiştir. "Vatan" kelimesi yüz on iki yerde geçmiştir. Mustafa Kemal'in fikir dünyasını şekillendiren mütefekkirlerin görüşleri ve Mustafa Kemal'in sözleri üzerinden vatan sevgisi, vatan tanımı, vatan ülküsü, vatan ve hürriyet ilişkisi, vatan savunması, vatanın bütünlüğü, vatan-ı İslam kavramı, vatanın haysiyeti, ortak vatan, vatandaş kavramı çok çeşitli örneklerle anlatılmıştır. "Eğitim" kelimesi yüz beş yerde, "öğretim" kelimesi yirmi altı yerde geçmiştir. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet ilanından sonra eğitim alanında yapılan yenilikler ve gelişmeler tarih bilgisi olarak anlatılmıştır. Eğitime verilen önemin anlatıldığı 90'ıncı sayfada eğitimin bağımsızlık savaşı kadar önemli olduğu, milli eğitim ve öğretim seferberliği başlatıldığı, Mustafa Kemal'in sözü ve girişimi olarak aktarılmıştır. Bu girişimin bir başlangıcı olarak 1921 yılında Ankara'da Maarif Kongresi toplandığı Mustafa Kemal'in bu kongrede milli ve çağdaş bir eğitim sistemi kurulması gerektiğini ifade ettiği aktarılmıştır. Bu Kongrede Misak-ı Maarif²³⁴ için yol haritası çizilmiştir. 104'üncü sayfada eğitim ve kültür alanında yapılan inkılaplardan (karma eğitim, harf inkılabı, millet mekteplerinin açılması) bahsedilmiştir. 106'ncı sayfada eğitimin, laiklik kavramının toplumun anlayışına yerleştirilmesinde üstlendiği görev anlatılmıştır. Eğitim-kültür ilişkisi anlatılmıştır. Eğitim öğretim alanında birliği tesis ve aynı zamanda milli eğitim sistemine giden bir yol olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunundan bahsedilmiştir. 128'inci sayfada "Kronolojik Düşünme" başlığı altında eğitim hayatında Cumhuriyetle birlikte yaşanan gelişmeler ve devrimler, öncesinin

234 "Misak-ı Maarif; Cumhuriyet'in eğitim alanındaki hedeflerini yansıtan Misak-ı Maarif, "yeni nesilleri iktisadi hayatta etkin ve başarılı kılacak bilgilerle donatma ve öğrencileri hayata hazırlama" amacındaki eğitim idealidir." Hocaoglu ve diğerleri, *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı*, s.116.

olumsuzlukları üzerinden karşılaştırmayla ifade edilmiştir. “*Bilinç*” kavramı beş yerde geçmektedir. 33’üncü sayfada toplumun ortak başarısı olan Çanakkale Savaşları zaferi üzerinden milli bilincin oluştuğu vurgulanarak istiklal mücadelesinin başlangıcı olarak aktarılmıştır. Milli bilincin toplumun ortak sevinç ve elemeleri ile derinleştiği görülmektedir. “*Göç*” kelimesi altmış beş yerde geçmektedir. Osmanlının gerileme döneminden itibaren çeşitli sebeplerle oluşan iç ve dış göçler anlatılmıştır. Kaybedilen topraklardan Anadolu’ya tersine göçler, köyden kente göç ve çalışmak için Avrupa’ya göç konuları olumsuzlukları detaylandırılarak işlenmiştir. Göçün getirdiği sorunların öğrenci tarafından tespit edilmesi ve üzerinde düşünce üreterek kazanımın yüklenmesi sağlanmıştır. “*Ahlâk*” kelimesi yedi yerde geçmiştir. 117’nci sayfada Kazım Karabekir Paşanın “*Bir milletin bedeni terbiye, ahlaki ve fîkrî terbiyesinin birliği, düşünce birliğini meydana getirir.*” sözü alıntılanarak toplumun ahlaki derinliğini oluşturacak çalışmanın eğitim birliği üzerinden sağlanabileceği ifade edilmiştir. “*Ekonomi(k)*” kelimesi üç yüz yirmi yedi yerde geçmiştir. Ekonomik çalkantıların ve krizlerin olduğu dönemlerden bahsedilerek, ekonomik buhran dönemlerinin sosyal hayata etkileri anlatılmıştır. İdeolojilerin ekonomik yaklaşımları detaylı anlatılmıştır. Bu ders aynı zamanda Türkiye Cumhuriyet Devleti rejiminin öğrenci üzerinde yeniden inşa süreci görevi görmektedir. Bu nedenle Devletin ekonomik yaklaşımı ve yaşanan olumlu/olumsuz süreçler çok yönlü olarak derste işlenerek Devletin rejim karakteri, öğrenciye kavratılmaktadır. TAD dokümanlarının analizinde tespit edilen ekonomik kriz tehdidi Kitabın 253’üncü sayfasında “*Ekonomik Krizler Sarmalında Türkiye*” başlığıyla tarihsel dönemleriyle birlikte anlatılmaktadır. Aynı sayfada “*Darbeler Sarmalında Türkiye*” başlığıyla ülkenin Anayasal demokratik düzenine karşı gelişen askeri darbeler dönem başlıkları altında incelenmektedir. “*DEAŞ*” adı altı yerde, “*FETÖ*” adı on iki yerde geçmektedir. 255’inci sayfada “*15 Temmuz Darbe Kalkışması ve Milletin Zaferi*” alt başlığında Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)/Paralel Devlet Yapılanması (PDY) tarafından yapılmak istenen darbe hakkında kronolojik bilgiler ışığında detaylı açıklama yapılmaktadır. TAD Dokümanlarında da tespit edilen bu tehdit grubuna karşı bu ders kitabı içeriği ile bilinçlendirme eğitimi verilmektedir. Aynı şekilde 258’inci sayfada “*Terör Sarmalında Türkiye*” başlığı ile de TAD dokümanında da tespit edilen terör ve terör örgütleri tehdit grubuna karşı detaylı bilgilendirme yapılmaktadır. Öğrencinin bu tehdit gruplarına karşı farkındalığı

artırılmakla birlikte mücadeleye ilişkin milli duruş örnekleri verilerek millet olma bilinci yeniden inşa edilmektedir. “Müslüman” kelimesi otuz yerde geçmektedir. İslam âleminin bir bütün olduğu, Müslümanların kardeş olduğu vurgulanmaktadır. Müslümanların savaş zamanlarında maruz kaldığı baskı, zulüm ve katliamlar anlatılarak ortak elemelerden bilgi verilmektedir. “Harp” kelimesi beş yerde geçmektedir. 151’inci sayfada Atatürk’ün harp hakkındaki “*Harp zaruri ve hayati olmalı... Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lakin millet hayatı tehlikeye uğramadıkça harp bir cinayettir.*” görüşü verilmiştir. Bu görüşle harbin saldırı amaçlı olmaması gerektiği, ancak milletin bekası söz konusu olduğunda harbin yapılması gerektiği gösterilmektedir. Harbin hayati boyutu vurgulanarak vatandaşların gerektiğinde vatani görev olarak ülke savunmasında görev alması arzusunun kazanımı hedeflenmektedir. Ders kitabında “Kıbrıs” adı yüz yirmi iki yerde, “Yunanistan” adı altmışaltı yerde, “(Doğu) Akdeniz” adı altmış yerde, “Ege” adı kırk yerde, “Suriye” adı altmış yerde, “Libya” adı dokuz yerde, “Irak” adı yüz yerde geçmektedir. Bu konuların işlendiği yerlerde Kıbrıs’ın tarihi geçmişi ve gelinen noktada yaşanan sorunlar, Ege adaları ve Akdeniz’deki Türkiye’nin hak ve menfaatleri ile Suriye’nin siyasi geçmişi ve yakın dönem istikrarsızlıkları detaylıca anlatılmaktadır. 232’nci sayfada Mavi Vatan politikasına ilişkin detaylı bilgi verilmekte ve öğrencilerin bu konuları bir milli tez halinde kavraması sağlanmaktadır. “Ulusal” kelimesi on dokuz yerde, “tehdit” kelimesi yirmi altı yerde, “terör” kelimesi yüz on üç yerde geçmektedir. Ulusal değerler, ulusal güvenlik ve ulus olma bilinci üzerine konular işlenmiştir. 271’inci sayfada terörün ulusal güvenlik üzerine etkisi işlenmiştir. TAD dokümanlarında algılanan tehdit gruplarının ilk sırasında yer alan terör örgütleri bu kısımda işlenmiş; PKK/KCK, PYD/YPG terör örgütlerinin Türkiye’nin ulusal güvenliğine yönelik tehdit boyutu ve küresel güçlerin bu örgütlere desteği anlatılmıştır. Bu kısımla ders kitabındaki konular Devletin güvenlik politikalarına karşı açık duyarlılık göstermiş ve öğrencilerin eğitimine içerik oluşturulmuştur. “Sömürge” kelimesi yirmi iki yerde geçmiştir. Dünyada sömürgeciliğin oluşumu ve sömürülen ülkelere verdiği zararlar işlenmiştir. “Uluslararası” kelimesi 108 yerde geçmiştir. Dünya savaşları sonrası oluşan uluslararası sistemler ve işlevleri, uluslararası barış ve güvenlik hususları ile uluslararası örgütler konu olarak işlenmiştir. “Güvenlik” kelimesi otuz beş yerde

geçmektedir. Uluslararası ve ulusal güvenlik kurumları hakkında bilgilendirmeler verilmektedir. 271'inci sayfada Irak ve Suriye'deki siyasi gelişmelerin ve istikrarsızlığın Türkiye'ye etkileri ve tehdit boyutu anlatılmıştır. “Küreselleşme” otuz beş yerde geçmektedir. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yanları, küresel güçlerin bölgesel etkileri ve küresel terör konuları işlenmiştir. “Rekabet” kelimesi on yerde geçmektedir. Uluslararası rekabetin ülke içi etkileri, bloklaşan dünyada siyasi davranışlar ve sonrası küresel ortam konuları işlenerek rekabetin tehdit olma potansiyeli işlenmiştir. “Soykırım” kelimesi on yedi yerde geçmekte olup, 1990'ların başında Bosna-Hersek'te Sırp'ların yaptığı soykırım konusu işlenmiştir. Bu Savaş süresince Batı ve etkisindeki uluslararası örgütlerin olumsuz tutumları anlatılmıştır. “Yabancı okul” ibaresi dört yerde geçmektedir. Yabancı okulların kurulduğu dönemlerde misyonerlik ve yıkıcı faaliyetler yaptıkları anlatılmıştır. Bu ifadelerle yabancı okullar o dönem için tehdit unsurlarıdır.

Ders kitabında anahtar kelimeler üzerinden yapılan taramada; en fazla olan kelimeler sırasıyla savaş, ekonomi, Kıbrıs, terör, vatan, eğitim, uluslararası, Irak, kültür, Yunanistan, göç, Suriye, Doğu Akdeniz, milliyetçi, Ege; hiç geçmeyen kelimeler de şiddet, yoksulluk, zararlı, ayrımcılık, bağımlılık, beka, izinsiz eğitim, maksimalist, siber, vekâlet savaş, yasadışı, zorunlu eğitim olarak tespit edilmiştir.

T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin öğretim programı ve ders kitabının incelenmesinde; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşuna giden süreç ve sonrasında gerçekleştirilen devrimlerin topluma ve yeni kuşaklara aktarılacak ulus devlet inşasının yeniden gerçekleştiği görülmektedir. Bu dersin içeriği bir bütün olarak incelendiğinde, toplumu bütünüyle ortak bir mefkûrede buluşturmayı hedeflemekte, kurulan yeni rejimin her kuşak tarafından sürekli içselleştirilmesi eğitim aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ders Kitabının 136'ncı sayfasında Mustafa Kemal Atatürk'e atfen verilen Bilgi Kutusunda aşağıdaki ifadelerle milletin tarifi yapılmıştır.

“Bundan sonra müşterek millî fikrin, ahlakın, hissin, heyecanın hâtıra ve an'anelerin millet efradında meydana gelmesini ve kökleşmesini temin eden müşterek mazinin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin, milletin teşekkülünde en mühim âmilleri olduğunu bir defa daha kaydettikten sonra millet hakkında, ikincil derece unsurları kaale almayarak mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek bir tarifi biz de alalım:

- a) Zengin bir hâtıra mirasına sahip bulunan,
- b) Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan,

c) Ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir.”

Yukarıdaki tarife de uygun olarak özellikle T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde ve ders kitabında milletin ortak hafızasına yönelik olay örüntüleri verilmekte, bu olaylar üzerinden analizler yapılarak milli bilinç, milli kültür ve milli kimlik inşa edilmektedir.

5.1.3. Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitabı (Ortaöğretim 9, 10, 11. Sınıflar)

Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı²³⁵ milli eğitim dokümanları arasında MED 16 doküman koduyla analiz edilmiştir. Tarih dersinin önemini vurgulayan ve ulus devlet yapılanmasına bağlı oluşan ihtiyacı tahlil eden “Öğretim Programının Temel Felsefesi Ve Genel Amaçları” başlıklı ikinci bölümde vatandaş bilinci yerleştirmenin çıkış noktası ve amaçlar aşağıda alıntılanan kısımda ifade edilmiştir.

“On dokuzuncu yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasını takiben genel eğitim kurumlarına verilen en önemli görevlerden birisi, vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek olmuştur. Bu doğrultuda dil ve edebiyatın yanı sıra tarih derslerine de özel önem verilmiştir. Bu dönemde, geçmişteki olay ve olguların tarihçiler tarafından ortaya konulduğu haliyle öğrencilere aktarılmasını temel alan geleneksel tarih öğretimi anlayışı hâkim olmuştur. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni tarih öğretimi anlayışında ise bilgiden ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere kanıt değerlendirme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir.”²³⁶

Tarih dersinin ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte vatandaşlık bilincini yerleştirmek için (bir zorunluluk olarak) devletin, eğitimi bir araç²³⁷ olarak kullandığı

235 Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı*, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> (Erişim: 11.12.2021).

236 A.g.p, s.11.

237 Eğitim aracılığıyla bireyin resmi iktidar tarafından yeniden yapılandırıldığı bir ideolojik koşullandırma sürecinin ulus devletin oluşumu ile birlikte yükselen bir ideolojik araçsallaştırma olduğundan bahseden Tekin; zorunlu eğitimin insan hayatındaki belirleyiciliği açısından, devlet için resmi ideolojisini yurttaşlara aşılacak amacıyla bulunmaz bir evre olduğunu, yurttaşlara ortak dil, vatan ve kültür kavramları etrafında ideolojik bir koşullandırma yapıldığını ve devletin yurttaş bir anlamda yeniden yaratarak sosyalleştirdiğini, bölge, kültür, dil ile sınıf ve zenginliğin doğurduğu kalıcı toplumsal ayrımların böldüğü yurttaşlar arasında ulusal dil aracılığıyla bir birlik sağlandığını ifade etmektedir. Yusuf Tekin, “Modern Ulus Devletin İdeolojik Bir Aygıtı Olarak Eğitim ve 19. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Cihannüma Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 2022, s.3,4.

görülmektedir. Dil ve edebiyat dersleri ile birlikte tarih dersi de bu amacı gerçekleştirmek üzere tasarlanmıştır. Bu dersle birlikte geçmişteki olayların anlatılması, anlaşılması bilgilerin eleştirel bakış açısıyla tasnif edilerek doğrulanması ve günümüzle ilişkilendirilmesi hedeflenmektedir.

Programla birlikte öğrencilerin kazanımlarının neler olması gerektiği Tez çalışmasına uygun başlıklar olarak aşağıda alıntılanmıştır.

Bu ders programı ile birlikte öğrencilerin;
Geçmişten bugüne insanlığın birikimli mirasını kavramaları;
Türk, İslam ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları;
Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları;
Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları;
Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları;
Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.²³⁸

Yukarıda alıntılanan kazanım hedeflerine bakıldığında eğitimi tamamlayan gençlerin sadece ülke içinde değil küresel ortamda da kendisini milli duyguları içerisinde ifade edebilmesi beklenmektedir. Dünyada küreselleşme ve dijitalleşme ile birlikte ülke sınırlarından bağımsız olarak sosyal etkileşimler çok yönlü bir hal almıştır. Sınır dışı farklı kültürlerden gelen bu kontrolsüz sosyal mesajların bireyler üzerinde kalıcı etkisinin olabileceği tartışmasızdır. Dijitalleşmenin getirdiği kolaylıklar ve ülkeler arası ihtiyaçların karşılıklı giderilmesinin gerekliliğinden kaynaklı zorunlu küreselleşmeden vazgeçilemeyeceğine göre toplumun bireylerini bu negatif güdüleme mesajlarına karşı dayanıklı hale getirmek ulusal güvenlik açısından bir zorunluluk olmaktadır. Bireyin ve toplumun ontolojik güvenliği perspektifinden bakıldığında TAD dokümanlarında da Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarında milli ve manevi değerlerin toplumda sürekliliği sağlanarak korunması gerektiği görülmektedir.

Tarih dersine özgü yeterlik ve becerilerle öğrencilerin tarihsel kavramlar ile geçmişteki olayları, olguları, gelişmeleri, kişileri, yerleri ve ilişkileri kendi özgün

238 Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı, s.12.

bağlamları çerçevesinde ele alıp analiz ederek kavramalarını sağlamak hedeflenmektedir. Hedeflenen bu kazanımlar tarihsel düşünme becerileri olarak ifade edilerek; tarihsel düşünme becerileri ile öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişteki olay ve olgular arasında neden-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapılar, kurumlar ve siyasi teşekküllerin zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri ile süreklilik arz eden özelliklerini kavramalarına, geçmişteki olay ve olguları güncel olay ve olgularla ilişkilendirmelerine imkân sağladığı belirtilmektedir.²³⁹

Tarihsel düşünme becerileri aşağıda belirtilen sekiz başlık altında tasnif edilmiş ve her bir beceriye ilişkin açıklamalar ve beklentiler ifade edilmiştir:²⁴⁰

Kronolojik Düşünme Becerisi

Tarihsel Kavrama Becerisi

Neden-Sonuç İlişkisi Kurma Becerisi

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi

Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi

Geçmişe Geçmişteki İnsanların Bakış Açısıyla Bakabilme Becerisi veya Tarihsel Empati

Tarihsel düşünme becerileri başlığı altında tasnif edilen sekiz grup becerilerin ne tür kazanımları hedeflediğine baktığımızda; öğrencilerin tarih dersinin sadece anlatıların konuşulduğu olaylar dizisinin kronolojik aktarımı olmadığını çok yönlü değerlendirmelerin var olduğunu anlamaları hedeflenmektedir. Tarih yazımında subjektif yaklaşımların olabileceği, tarihi kanıtların döneminin sosyal, kültürel yaşantısı içindeki yeri ve günümüze taşıdığı bilgilerin neler olabileceğini tartışabileceği kazanımların yanında tarihi olayların olduğu dönemi içerisinde tartışılması ve aktörlerin farklı davranış sergilemeleri halinde tarihin akışının ne yönde

239 A.g.p. s.13.

240 A.g.p. s.13-17.

olabileceğini de tartışabilmeleri sağlanmaktadır. Öte yandan öğrencilerin kendi yaş grubundaki bireylerin tarihi bir kesitteki sosyal pozisyonları hakkında duygudaşlık kurarak insanın davranış kalıpları, toplumların ahlaki normları üzerine bakış açıları geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Tarih dersinde konu edilen olay, olgu, aktör, sonuç ve çevre gibi birçok analiz girdileri üzerinden öğrencilerin analiz kabiliyetinin gelişmesi, neden sonuç ilişkilerini oluşturarak kendi yaşadığı dönemde aynı nedenlerden hangi sonuçların oluşabileceğine yönelik eleştirel yaklaşımı ortaya koyması beklenmektedir.

Tarih dersi öğretim programı ile öğrencilerin geçmişten bugüne önemli olay, olgu ve kırılmalarla ilgili farkındalığının artırılarak tarihsel önem çerçevesinde bugüne yansıyan ve daha anlamlı ve kıymetli görünenlere yoğunlaşılmasını sağlamak da hedeflenmektedir.²⁴¹

Tarih dersi, 9, 10 ve 11'inci sınıflarda 2 şer saat olarak Anadolu Lisesi haftalık ders çizelgesinde²⁴² yer almıştır. Programda sınıf düzeylerine göre dersin üniteleri aşağıya çıkarılmıştır.

9. Sınıf

Tarih Ve Zaman

İnsanlığın İlk Dönemleri

Orta Çağ'da Dünya

İlk Ve Orta Çağlarda Türk Dünyası

İslam Medeniyetinin Doğuşu

Türklerin İslamiyet'i Kabulü Ve İlk Türk İslam Devletleri

10. Sınıf

Yerleşme Ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si

Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)

Devletleşme Sürecinde Savaşçılar Ve Askerler

Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti

Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)

Sultan Ve Osmanlı Merkez Teşkilatı

Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni

241 A.g.p. s.17.

242 HDÇ, s.2.

11. Sınıf

Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)

Değişim Çağında Avrupa Ve Osmanlı

Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)

Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri

Sermaye Ve Emek

XIX ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat

Sınıf düzeylerine göre yukarıda sıralanan dersin her bir ünitesi için hedeflenen kazanımlar tanımlanmıştır. Kazanımları elde etmek için hangi tekniklerin, etkinliklerin, işbirliklerinin, olayların ve olguların planlamaya dâhil edilmesi gerektiğine ilişkin yönlendirmeler de belirlenmiştir.

Tezin çalışma konusu bağlamında ünitelerin kazanımlarına odaklanılmıştır. Bu çerçevede kazanımlarda, TAD dokümanlarında tespit edilen güvenlik ve tehdit algılamalarından ontolojik güvenlik için benlik ve kimlik oluşumunu ve güvenliğini sağlayıcı kazanım ve etkinliklerin varlığına dikkat edilmiştir.

Tarih ve Zaman ünitesinde “Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını kavrar.” kazanımı altında “*Ortak hafızanın kimlik oluşturma ve toplumsallaşmadaki rolü üzerinde durulur.*” ve “*Mensubu olduğumuz toplum ve ülke ile içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için geçmişi bilmemiz gerektiği üzerinde durulur.*” yönergeleri bulunmaktadır. Yönergelerde görüldüğü üzere Tarih dersi bağlamında öğrencinin içinde bulunduğu toplumu tarihten örnekler üzerinden kavraması ve ortak hafıza oluşumu ile milli kimliğe aidiyetin sağlanması hedeflenmektedir.

İlk Ve Orta Çağlarda Türk Dünyası ünitesinde “İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder.” kazanımı altında “*Askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yeri ve öneminden hareketle Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçhizat ve taktikler (süvarilik, onlu teşkilat, ok ve yay, üzengi, Turan taktiği) vurgulanır.*” Yönergesi bulunmaktadır. Yönerge ile öğrencinin ait olduğu Türk milletinin, tarihin geçmişinden günümüze yansıyan ve dünya askeri tarihine mal olmuş etkileri anlatılarak milli kimliğinin derinliği kavratılmakta ve özgüven artırılarak diğer milletler karşısında kendi değerinin farkına varması hedeflenmektedir.

Yerleşme Ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si ünitesinde “Moğol İstilasının Anadolu’da meydana getirdiği siyasi ve sosyal değişimi analiz eder.” kazanımı altında “*Anadolu’daki sosyal huzurun bozulması karşısında düzeni yeniden sağlanmasına yönelik gayretleri bulunan başlıca isimler (Mevlânâ²⁴³, Hacı Bektaş-ı Veli²⁴⁴ ve Yunus Emre) üzerinde durulur.*” Yönergesi bulunmaktadır. Yönergede bahsi geçen tarihi şahsiyetler Türk toplumunun ilim ve fikir dünyasının önden gelen değerleri arasında yer almaktadır. Bu şahsiyetler dünya kültür dünyasına da mal olmuş ve öğretileri ile dünyanın sevgi, merhamet, yardımseverlik iklimine örnek olmuşlardır. Tarih dersin de Türk kültürünün önemli değerleri olan bu tarihi şahsiyetlerin bulundukları dönemde yaşanan toplumsal buhranların giderilmesi için gösterdikleri çaba ve topluma sundukları inanç öğeleri aynı zamanda toplumun da kimliğinin yeniden inşasına ve milli benliğinin korunmasına katkı sağladığı öğretilmektedir. Bu öğretiler günümüze taşınarak öğrencinin içinde bulunduğu topluma aidiyeti güçlendirilmektedir. Ayrıca benzer kazanım Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti ünitesinin “Sûfilerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu’nun İslamlaşmasına etkisini kavrar.” kazanımı altında “*Özlü sözlerinden hareketle Ahmet Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Ahî Evran, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacı Bayrâm-ı Veli gibi şahsiyetlerin temel öğretilerine değinilir.*” yönergesi ile de güçlendirilmektedir.

Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453) ünitesinde “Rumeli’deki fetihler ile iskân (şenlendirme) ve istimâlet politikalarının amaçlarını ve etkilerini analiz eder.” kazanımı altında “*Rumeli’deki fetihlerin kalıcı olmasında, gönüllü ve zorunlu olarak rol alan demografik güçlerin (dervişler, aşiretler, akıncı uç beyleri,*

243 “2007 yılı büyük tasavvuf üstadı, hümanist ve şair Mevlâna Celaleddin Rumi’nin 800. doğum yıldönümüdür. UNESCO, Mevlana’nın mesajının, Örgütün hedefleri ve misyonu ile uyumunu dikkate alarak, Türkiye, Afganistan ve Mısır’ın önerisi üzerine, Mevlana’nın doğumunun 800. yıldönümü dolayısıyla 2007 yılında düzenlenecek kutlamalara katılma kararı almıştır. Keza, UNESCO İcra Kurulu’nun 175’inci toplantısında, Türkiye, Afganistan ve İran’ın önerisi ve 58 üyenin desteğiyle alınan karar uyarınca, Mevlana’nın doğum yıldönümü vesilesiyle 2007 yılı Eylül ayında bir hatıra madalyası çıkartılmıştır. Öte yandan, Mevlevî Sema ayini UNESCO tarafından 2005 yılında İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirasına ait bir Başyapıt olarak ilan edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Mevlana’nın öğretisinin özgün ve sembolik bir ifadesi olan Sema Ayini, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası listesine alınmıştır.” Dışişleri Bakanlığı, Mevlana Celaleddin Rumi’nin 800. Doğum Yıldönümü, https://www.mfa.gov.tr/mevlana-celaleddin-rumi_nin-800_-dogum-yildonumu-.tr.mfa (Erişim:06.04.2024).

244 UNESCO tarafından Hacı Bektaş Veli’nin Vefatının 750. Yıl Dönümü UNESCO 2021 Anma ve Kutlama Programına alınmış ve ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın yayınladığı Genelge ile 2021 yılı Hacı Bektaş Veli Yılı ilan edilmişti. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, *Hacı Bektaş Veli’nin Vefatının 750.Yıl Dönümü Anma Etkinlikleri*, 2021, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/5797> (Erişim:06.04.2024).

Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm) ve iskân politikasının önemi vurgulanır.” yönergesi verilmiştir. Kazanım ve yönerge ifadelerinde görüldüğü üzere Türklerin Balkanlardaki fetihlerle genişleme politikalarını destekleyen sosyal politikalarda görev alan aktörler tanıtılmaktadır. Türklerin fetih anlayışının aynı zamanda Anadolu’nun yurt olmasının da önünü açtığı ancak fethin tek başına o coğrafyaya yerleşmek için yeterli olmadığı askeri unsurların dışındaki sosyolojik etmenlerinde bu fetihlerin bir parçası olduğu kazandırılmaktadır. Nitekim parantez içinde bahsedilen tarihi aktörlerin her birinin ayrı ayrı rollerinin bulunduğu ve bu rollerin toplumun kaynaşmasını artırıcı etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu rollerin Türk milletinin tarihi kökeninde olduğu öğrenciye kavratılarak milli kimliğin tekrar tekrar inşası sağlanmaktadır.

Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774) ünitesinde *“Modern devletler hukukunun ortaya çıkışında Westphalia (Vestfalya) Barışı’nın rolünü kavrar.”* kazanımı bulunmaktadır. Ancak bu kazanım için herhangi bir yönerge verilmemiştir. Programda, Vestfalya Barışını anlamaya yönelik tek başına bir kazanım konulmuş olması bu barış sistemini yakından anlamayı da gerektirmektedir. Özcan’a göre Vestfalya Barışı; Orta Çağ’ın skolastik düşünce yapısının, Aydınlanma ve Reform hareketleri ile sorgulanmaya başlaması, sistemin değişmesindeki en önemli adımlardan biri olmuş, bu barış anlaşması ile birlikte devlet egemenliğine dayalı modern uluslararası ilişkiler ortaya çıkmıştır.²⁴⁵

Modern dönemin ve ulus devlet yapısının oluşmaya başlamasının temel kırılımı olarak görülen Vestfalya Barışının kazanım olarak Tarih Dersinde verilmesi ile aslında Osmanlı İmparatorluğunu zorlayan yeni devletlerarası sistemi de öğrenci tanıyacaktır. Öte yandan bu Barış Dönemi öncesi ve sonrasında Avrupa’da meydana gelen modernleşme hareketlerinin günümüz dünyasına etkilerini de kavrayacaktır. Dersi anlatan öğretmenin konuya ne denli özel önemle eğildiğine bağlı olarak bu Barış Anlaşmasının detaylı işlenmesi günümüz modern dünyanın geçmişinden gelen akım ve eğilimlerin de anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu Barış Döneminden sonra dünyada meydana gelen siyasi, ideolojik, ekonomik ve askeri gelişmeler aslında günümüz dünyanın güç merkezlerini de oluşturan başlangıçlardır. Öğrencinin bu gerçekliğe

245 Merve Suna Özel Özcan, “Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi JEBPIR*, C.5, S.1, Kırıkkale 2019, s.54.

vakıf olması onun içinde bulunduğu coğrafyanın ve toplumun hangi tarihi gerçeklikten bugüne ayakta kalma mücadelesi verdiğini yakinen anlamasını sağladığı gibi yok olmamak için kendi tarihi, kültürel kaynaklarından beslenerek modern dünyada kendi kimliği ile var olmanın gereklerini anlayacaktır. Nitekim “Değişim Çağında Avrupa Ve Osmanlı” ünitesinin altında bulunan *“Avrupa’daki gelişmelere bağlı olarak Osmanlı idari, askerî ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri analiz eder.”* kazanımı da bu hususu desteklemektedir.

Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri ünitesinde *“Fransız İhtilali ve Avrupa’da Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü kavrar.”* kazanımı altında *“Avrupa modern siyasi ideolojileri (liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, Marksizm) tanıtılarak bunların toplumsal etkilerine değinilir.”* yönergesi verilmiştir. Bu ünite ve kazanım 11’inci sınıf konuları olarak belirlenmiş ve genel olarak diğer üniteler de klasik dönemden modern dönem Avrupa’sının oluşumu ve günümüze kadar gelişen değişimler ile aynı dönemde Osmanlı Devletinde meydana gelen değişimler ve Avrupa ile ilişkilerini kapsamaktadır. Fransız İhtilali ve Sanayi Devriminin devlet ve toplum üzerindeki etkilerinin birlikte işlendiği kazanımla öğrencinin bu her iki hareketi hazırlayan ya da etkilenen olarak ideolojik gelişmeleri yakından tanıması hedeflenmiştir. Esasında öğrencinin bu ideolojileri kültürel bir bilgi olarak değil ihtilal ve devrim gibi büyük toplumsal olaylarla birlikte öğreniyor olması onun sosyal olayları daha yakından tanımasına imkân sağladığı gibi kendi düşünce, inanç ve görüş yapısı içinde eleştirel yaklaşımına da imkân sağlayacaktır. Diğer üniteler ve kazanımlarla da konuya bakıldığında gelişen toplumsal değişim hareketlerinin Osmanlı Devleti’nin de tarih sahnesinden çekilmesi sürecini başlattığı konusu işlenmektedir. Öğrencinin, içinde yaşadığı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşunu hazırlayan küresel siyasal ortamın aynı zamanda altı yüzyıl geçmişi olan Osmanlı Devleti’ni de yıktığını anlaması mümkün olacaktır. O halde öğrencinin, bir devleti yıkabilecek toplumsal olaylar ile bu olayları hazırlayan felsefi ideolojik yaklaşımları da yakından tanıyarak içinde yaşadığı ülke ve coğrafyanın selameti için sınır ötesinden ya da ülke içinden gelebilecek maddi ve manevi tehditlere karşı daha duyarlı olma iradesi de gelişecektir.

Tarih dersinin 9’uncu sınıfta okutulan ders kitabında²⁴⁶ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. Ders kitabında “*kültür*” kelimesi yüz altmış, “*Müslüman*” kelimesi yüz altmış, “*savaş*” kelimesi yüz elli, “*göç*” kelimesi yüz on, “*ekonomi*” kelimesi seksen üç, “*eğitim*” kelimesi kırk, “*Suriye*” adı otuz beş, “*vatan*” kelimesi on dokuz, “*kimlik*” kelimesi on beş, “*öğretim*” kelimesi on üç, “*ahlak*” kelimesi on, “*tehdit*” kelimesi sekiz, “*terör*” kelimesi üç, “*FETÖ*” adı bir yerde geçmektedir. Türklerin ilk yazılı belgelerinden Türklerin yaşantısı, töresi, kültürü ve devlet yönetimine ilişkin bilgilerin bulunduğu anlatılmıştır. Kullandıkları takvim türleri anlatılmış ve ilk Türk takviminin On İki Hayvanlı Türk takvimi olduğu aktarılmıştır. Ancak bu takvimin Çin kültürüne ait olduğu gibi gösterilmeye çalışıldığı ifade edilerek öğrencinin kültürel geçmişine sahip olmasına ilişkin farkındalık aktarılmıştır. 87’nci sayfada “Tek Kuşak-Tek Yol” başlığı altında İpek Yolunun tarihi, kültürel ve ticari önemi hakkında bilgi verilmiştir. İpek Yolunun tarih boyunca önemi aktarılmakla birlikte günümüzde Modern İpek Yolu Projesinden bahsedilerek Türkiye’nin Yol üzerindeki küresel önemi anlatılmıştır. 90’ıncı sayfada yöneltilen “*Türklerin ilk ana yurdu neresidir? Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’nin bu bölgelerde yaptığı kültürel çalışmalar nelerdir?*” sorusu ile öğrencinin, Türkiye’nin geçmiş ve gelecek bağını kurmak için yaptığı uluslararası çalışmaları bilmesi ve milli duygularının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Türklerin çeşitli dönemlerde kültürel gelişmeleri anlatılmış, Türk İslam kültürünün farklı coğrafyalarda oluşumu ve toplumsal etkileri anlatılmıştır. Müslümanların kültür, ilim ve bilimsel gelişmelerle inşa ettiği medeniyet; çeşitli dönemlerle anlatılmış, öğrenci Türklerin İslam kültür ve medeniyetine katkıları üzerine yorumlamaya yönlendirilmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte savaşçılıklarını şehit olma bilinci ve cihat etmenin ulviliği ile birleştirdiği öğrenciye aktarılacak milli bilincin inşası hedeflenmiştir. 188’inci sayfada “15 Temmuz Demokrasi Ve Millî Birlik Günü” başlığı altında FETÖ terör örgütü hakkında detaylı bilgi verilerek, Türk milletinin vatanı, dini ve bağımsızlığı için mücadele etmekten geri durmayacağı ve tarihin her döneminde bu değerler için canı pahasına mücadele ettiği bilgisi verilerek milli benlik ve milli bilinç inşası hedeflenmiştir. Ders kitabında, ayrımcılık, bağımlılık, DEAŞ, Güney Kıbrıs, istismar, izinsiz eğitim, KCK, küresel, Libya, maksimalist, Paralel Devlet, Paralel Yapı, PKK,

246 Erol Yüksel ve diğerleri, *Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı*, Ankara 2018.

PYD, siber, soykırım, sömürge, vekâlet savaş, yabancı okul, yasadışı, YPG, zorunlu eğitim kelime/kelime grupları hiç yer almamıştır.

Tarih dersinin 10’uncu sınıfta okutulan ders kitabında²⁴⁷ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Savaş*” kelimesi iki yüz otuz, “*Müslüman*” kelimesi yüz üç yerde geçmektedir. Türklerin tarih boyunca yaptığı savaşlar, zaferleri ve mağlubiyetleri sebep sonuç ilişkisi içinde anlatılmaktadır. 30’uncu sayfada Hilal ve Haç sembollerinin anlamları verilerek Haçlı Seferleri ile birlikte anlatımla Türk Bayrağının sembolü de olan Hilalin milli kimlik ve benlik açısından anlamı yüklenmektedir. “*Kültür*” kelimesi yüz seksen iki yerde geçmektedir. Genel olarak Türk kültürü vurgusu yapılarak bu kültürün tarihi kökenleri üzerine konular kurgulanmıştır. İslamiyet’le birlikte Türk İslam kültürünün yerleşme süreci ve oluşan Türk geleneği aktarılmıştır. Osmanlı döneminde Rumeli’ye göçen Müslümanların dini inançlarını korumalarına yardımcı olmak için devlet tarafından görevlendirilenlere “Kolonizatör Türk Dervişleri” denildiği aktarılarak milli kültürün önemi kavratılmıştır. “*Ekonomi*” kelimesi doksan dört yerde geçmiştir. Tarihteki Türk devletlerinin ekonomik yapısı ve uyguladıkları ekonomi modelinin kendi zamanında devletlerarası ilişkilere etkileri üzerinde konular oluşturulmuştur. “*Vatan*” kelimesi yirmi dört yerde geçmiştir. Türk vatandaşı, vatandaşlık, mavi vatan ve Türk vatani kavramları üzerinden vatan sevgisi, vatan için mücadele etme arzusu yüklenmektedir. “*Eğitim*” kelimesi elli, “*ahlak*” kelimesi yirmi iki yerde geçmiştir. Cumhuriyet öncesi eğitim kurumları ve önde gelen şahsiyetler olan Ahmet Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî, Ahî Evran, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî ve Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu şahsiyetlerin toplum içinde kabul gören kişilikleri, topluma uyguladıkları tasavvufî yaygın eğitim faaliyetleri anlatılmıştır. Ayrıca bu kişilerin takip ettikleri eğitim metodu yoluyla hitap ettikleri müritleri aracılığıyla toplumsal bağı güçlendirdikleri, milletin ülkü birliğini tesis ettikleri, milli ahlakı güçlendirdikleri, toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması için sivil teşkilatlar oluşturdukları görülmektedir. Öğrencilere bu şahsiyetlerin kişilik, karakter ve toplumsal duyarlılıkları onların söz, hikmet, beyit ve kurumları üzerinden aktararak geçmişten günümüze güçlü bir şekilde milli kültür, milli benlik ve milli

247 Mikail Kaplan ve diğerleri, *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara 2023.

şuur aktarımı yapılmaktadır. 191'inci sayfada Osmanlı Devleti'nde vakıf kültürü anlatılmıştır. Günümüzde sivil toplum kuruluşları olarak adlandırılan vakıfların sosyal dokuya hizmet ettikleri anlatılmıştır. Devletin fetihlerle genişlediği ülkelerde Türk kültürünün yerleşmesi için yürütülecek eğitim faaliyetlerinde doğrudan bu vakıfların görev aldığı anlatılmıştır. Bu anlatımla devletin hedefleri ile vakıf medeniyetinin uyumlu olarak çalıştığı öğrenciye kavratılmaktadır. Birbiri ile bağlantılı olan kelimelerden “*Kıbrıs*” adı otuz dört, “*Yunanistan*” adı dört, “*Doğu Akdeniz*” adı on altı, “*Ege*” adı altı yerde geçmektedir. Doğu Akdeniz ve Ege’de hâkimiyet mücadeleleri anlatılmıştır. 159'uncu sayfada “*Kıbrıs’taki Türk Varlığının Tarihsel Önemi*” başlığı altında geçmişten günümüze Kıbrıs’ın önemi anlatılarak öğrencide Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Mavi Vatan kavramları üzerinden farkındalık oluşturularak, milli tarih bilinci içinde milli kültür aktarımı yapılmaktadır. “*Göç*” kelimesi seksen üç, “*Irak*” adı on iki ve “*Suriye*” adı yirmi sekiz yerde geçmektedir. Türklerin tarih boyunca yaşadıkları göçler ve bu göçlerin etkileri anlatılmıştır. 18'inci sayfada “*Anadolu, Irak ve Suriye’de Türk Varlığı*” başlığı altında Anadolu, Irak ve Suriye’nin tarihi bağları ve bu bölgeler arası göçler anlatılarak güncel gelişmelerin tarihsel kökeni üzerinden farkındalık oluşturulmaktadır. “*Sömürge*” kelimesi yirmi iki, “*şiddet*” dokuz yerde geçmektedir. Sömürgeciliğin Avrupa tarafından yayılmacı bir politika olarak uygulandığı kavratılmaktadır. 163'üncü sayfada Avrupalıların keşifler sonrası sömürgeleri altına aldıkları bölgelerdeki yerli halkı vahşi, barbar ve cahil olarak niteleyerek (güvenlikleştirerek) uyguladıkları baskı ve şiddetle onların dini inançlarını, gelenek ve göreneklerini yok ettikleri anlatılarak öğrencinin dünya tarihine ve diğer milletlerin geçmişine karşı duyarlılığı artırılmaktadır. “*Beka*” kelimesi bir yerde geçmektedir. 184'üncü sayfada öğrenciye “*Osmanlı Devleti’nde devlet adamı yetiştirilmesinin devletin bekası açısından önemi nedir?*” sorusu yöneltilerek devletin bekası kavramı ile devlet adamı kavramı arasındaki ilişki ve önemleri üzerinde düşünmeye sevk edilerek kazanım yüklenmektedir.

Tarih dersinin 11'inci sınıfta okutulan ders kitabında²⁴⁸ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Savaş*” kelimesi üç yüz yirmi sekiz, “*çatışma*” kelimesi 10, “*kuşatma*” kelimesi on dört, “*harp*” kelimesi dört, “*sömürge*” kelimesi altmış beş,

248 Erol Yüksel ve diğerleri, *Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabı*, Ankara 2019,

“şiddet” kelimesi sekiz, “ulusal” kelimesi yirmi üç, “milliyetçilik” kelimesi otuz altı yerde geçmektedir. Osmanlı Devletinin yaptığı uzun savaşlar sebep sonuç ilişkisi ile anlatılmıştır. 16’ncı sayfada savaşların ülke yönetimine etkisi üzerine öğrenci düşünmeye sevk edilerek bu savaşların dış siyasete etkisini sorgulaması sağlanmaktadır. Osmanlı Devleti’nin yaptığı savaşlar esnasında Avrupa’daki siyasi ve askeri durum hakkında bilgi verilerek öğrencinin ülkelerin eş zamanlı durumları hakkında değerlendirme yaparak analitik düşünmesi hedeflenmiştir. Avrupa’da yaşanan Otuz Yıl Savaşları sonrası gelişen siyasi ve sosyolojik durum ve modern dönemin başlangıcı üzerine bilgi yüklenmektedir. Modern dönemle ortaya çıkan ulus-devlet yapılarının mali sorunlarını çözmek için sömürgecilğe yönelmesi bilgi olarak aktarılmakla birlikte Avrupa’da demokrasi ve özgürlüğün yükseldiği ülkelerin aynı zamanda başka toplumlar üzerinde sömürge planları anlatılmıştır. “Kültür” kelimesi seksen sekiz, “yabancı okul” ibaresi on bir, “eğitim” kelimesi yetmiş üç, “öğretim” kelimesi on iki, “zorunlu eğitim” kelimesi dört, “vatan” kelimesi otuz yedi, “ahlak” kelimesi dört yerde geçmektedir. Türk kültürü, Osmanlı kültürü ve İslam kültürü hakkında tarihsel bilgiler verilmektedir. 138’inci sayfada zorunlu eğitimin uygulanmaya başlanması ile Osmanlı Devleti’ne dışarıdan gelecek tehditlere karşı konulmaya başlandığı, 150’nci sayfada öğrenciye yöneltilen “*Ulus devlet anlayışının oluşumunda eğitimin önemi nedir?*” sorusuyla da eğitimle ulus devlet ilişkisine yönelik düşünce üretimine yöneltildiği görülmektedir. 139’uncu sayfada yeni oluşan ulus devlet yapılarında askerliğin bir vatan görevi olduğu, aynı inanç ve kültür kökenine sahip kişilerce milli orduların oluşturulmaya çalışıldığı anlatılmıştır. 172’nci sayfada ulus devletlerin din ve töre temelli değerlerin yerine dil ve ülkü birliğine sahip bir ulus oluşturmak için milli kültür inşası anlatılmıştır. 153’üncü sayfada yabancı okulların Osmanlı Devleti içindeki faaliyetleri, genç nesiller üzerindeki kültür etkileşimi, Hristiyan misyonerliği faaliyetleri ve gizli olarak yürüttükleri siyasi faaliyetleri hakkında öğrenciye detaylı bilgilendirme ve sorgulatma yapılmaktadır. 154’üncü sayfada verilen bir örnekte;

“Edremit’e bağlı Cunda Adası’ndaki bir Rum okulunun 1884 yılına ait ders programında; Türkler, Rumlara düşman olarak tanıtılmış ve Türklerin ekonomik olarak çökertilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Türklerin Avrupa devletleri karşısında saygınlığının zedelenmesini isteyen programda Türk milletinin ahlak, din, milliyet ve gelenek bakımından zayıflatılması, Türk

gençliğin bozulması, İstanbul'un ele geçirilmesi, rüşvet ve kandırma yoluyla Türklerden taraftar edinilmesi gibi hedefler yer almıştır.”

İfadeleriyle yabancı okulların, döneminde ülke güvenliğine tehdit boyutuna dikkat çekilmiştir. “*Müslüman*” kelimesi altmış beş, “*göç*” kelimesi doksan dört, “*Suriye*” adı yedi yerde geçmiştir. Osmanlı döneminde Müslüman nüfusun siyasi, ekonomik ve sosyolojik durumu hakkında bilgiler verilmiş, kaybedilen topraklardaki Müslüman nüfusun yaşadıkları zorluklar maruz kaldıkları göçler anlatılmıştır. 225’inci sayfada Anadolu’ya gelen göçler özel konu edilmiş ve Suriye’den gelen muhacirler hakkında öğrencinin çalışma yapması istenmiştir. “*Ekonomi(k)*” kelimesi yüz sekiz, “*rekabet*” kelimesi otuz bir, “*tehdit*” kelimesi on üç yerde geçmiştir. Avrupa ve Osmanlı’daki ekonomik gelişmeler ve siyasi yaklaşımlar, Avrupa’daki ekonomik gelişmelerin Osmanlı Devleti’ne yönelik etkileri, rekabet ve oluşan tehdit boyutları anlatılmıştır. “*Yunanistan*” adı otuz altı, “*Kıbrıs*” adı on dört, “*Doğu Akdeniz*” adı on, “*Ege*” adı dört yerde geçmektedir. Bahsedilen ibarelerin geçtiği yerlerde Yunanistan ve Kıbrıs’ın Osmanlı Devletinden kopuş süreci ve günümüze yansımaları ile Mısır’ın kaybedilmesi ve Süveyş ile birlikte Doğu Akdeniz’in yeniden dünya gündemine gelmesi sorgulaması yapılmaktadır. “*Uluslararası*” kelimesi otuz üç yerde geçmektedir. Westphalia Antlaşması ile başlayan yeni uluslararası ilişkiler, Osmanlı Devleti’nin denge siyaseti/stratejisi konuları anlatılmıştır. “*Bilinç*” kelimesi dört yerde geçmiştir. 173’üncü sayfada milli bilincin tesis edilmesi gerekliliği üzerine konu oluşturulmuştur. “*Beka*” kelimesi bir yerde geçmiştir. 47’nci sayfada öğrenciye yöneltilen “*İradesi kuvvetli devlet yöneticilerinin devletin bekasına etkileri neler olabilir?*” sorusuyla hem beka kavramı hem de devlet yöneticilerinin nasıl olması gerektiği konusunda düşünce üretimi hedeflenmiştir. “*Terör*” kelimesi üç, “*FETÖ*” adı iki yerde geçmiştir. 182’nci sayfada “15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü” konulu okuma parçası içinde FETÖ terör örgütünün darbe girişimine ilişkin detaylı bilgi aktarılmış ve öğrencinin bu tür yapılanma ve tehditlere karşı duyarlılığı artırılmıştır.

Tarih dersinin ders kitaplarının anahtar kelimeler üzerinden taranması sonucunda; en çok yer alan ilk 15 kelimenin çokluk sırasına göre savaş, kültür, Müslüman, göç, ekonomi, eğitim, sömürge, vatan, otorite, Suriye, kuşatma, saldırı, Kıbrıs, Yunanistan, uluslararası; hiç yer almayan kelimelerin soykırım, paralel devlet,

paralel yapı, DEAŞ, PKK, PYD, YPG, KCK, ayrımcılık, bağımlılık, izinsiz eğitim, maksimalist, siber, vekâlet savaş, yasadışı kelimeleri olduğu tespit edilmiştir.

5.1.4. Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitapları (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Anayasanın 24'üncü maddesi hükmü gereği zorunlu olarak okutulmaktadır. Maddenin Genel Kurul görüşmeleri incelendiğinde Din eğitiminden muradın İslamiyet olduğu anlaşılmakla bu zorunluluğun diğer ülke milletlerinin okullarında kendi dinleri açısından da zorunlu olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁹ Anayasa gereği zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı²⁵⁰ ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12'nci sınıflar için hazırlanmıştır. Öğretim Programında Programın Temel Felsefesi ve Genel Amaçları" başlığı altında genel olarak aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır.

"Programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması hedeflenmiştir. Böylece öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve bazı temel becerileri (araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb.) geliştirmeleri amaçlanmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı İslam dini ve diğer dinleri betimleyici yaklaşımla öğretime konu etmeyi amaçlamıştır. İslam dini Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde esas alınmıştır. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yaşayan diğer dinler ise bilimsel bir metotla, dinler açılımı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edilmiştir."²⁵¹

249 "Hâkim Tümgeneral Muzaffer Başkaynak (Anayasa Komisyonu Başkanı) — Sayın Başkanım, uluslararası sözleşmelerimizde, Lozan Antlaşmamızda yabancıların Türkiye'deki okullarında kendi dinlerine yönelik kültür verecekleri hakkında hükümler bulunmaktadır ve bunlar saklı tutulmaktadır; Türkiye Devleti bunlara karışmamaktadır. Müstakilen yabancıların okuduğu bu okullarda kendi din kültürü dersleri okutulmakta; ama Türk öğrenciler ona katılmamaktadırlar. Sanırım ki, bundan böyle, oradaki yabancılar için kendi dinlerinin ders olarak, kültür olarak verilmesinin yanında, Türk olan veyahut da İslam Dinine mensup kişiler de, bil mecburiye, bundan böyle, yabancıların okuduğu din kültür saatlerine hasren veya aynı derste aynı saatlerde İslamiyet kültürünü okuyacaklardır."

Milli Güvenlik Konseyi Karar Tutanakları, 1. Dönem, 118. Birleşim, c.7, s.341. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=339&sayfa_no_son=343&sayfa_no=341&v_mecelis=51&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=7&v_birlesim=118 (Erişim: 10.03.2024).

250 Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar), <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319> (Erişim:07.04.2024).

251 A.g.p. s. 8.

Açıklama metinde de görüldüğü üzere; öncelikle öğrencilere genel bir din anlayışı ve ahlaki kavramlar öğretilmekte, sonrasında ise İslam dini referans alınarak Kur'an ve sünnet üzerine eğitimlere geçilmektedir. Bu dersin zorunlu olmasını emreden Anayasanın 24'üncü maddesinin genel kurul görüşmelerinde de aslında din eğitiminden muradın İslam dini üzere eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Öğretim programının yukarıda alıntılanan başlık altında devamında öğrencilerin bu programla hangi kazanımları elde etmesinin amaçlandığı maddeler halinde sıralanmıştır. Amaçlara bakıldığında öğrencilere dini ve ahlaki kavramlar üzerinden değerler eğitimi verilmektedir. Değerler; millî, ahlaki, insani ve kültürel değerler olarak tasnif edilmekte sonrasında ise bu değerlerin kaynağı olarak İslam dini, Hz. Muhammed'in hayatı görülmektedir. Nitekim İslam dininin Türk kültürü, sanatı, dili, örf ve adetleri üzerindeki etkileri kavratılarak öğrencinin milli kimliğinin kaynağında inancının temeli olan İslam dini olduğu aktarılmaktadır.²⁵² Öğretim programında bu yaklaşımın aslında devletin kurucu iradesiyle de paralel olduğu 12 Mart 1921 yılında TBMM'de kabul edilen ve 21 Mart 1337 yılında 7 numaralı Resmi Gazetede²⁵³ yayımlanan İstiklal Marşının aşağıdaki dizelerinde görülmektedir.

“Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli”

1982 Anayasasının 3'üncü maddesinde; değiştirilmesi teklif dahi edilemeyerek koruma altına alınan İstiklal Marşının yukarıda alıntılanan 8'inci kıtasında ezanın²⁵⁴ dinin temelini oluşturduğu ve okunuyor olmasının da bunun şahidi olduğu, bu ezanın ise ebedî olarak yurt üzerinde okunmasının niyaz edildiği görülmektedir. Bir başka ifade ile *ezan*, *ma'bed* ve İstiklal Marşının diğer dizelerinde geçen *Al Sancak (Hilâl)*, henüz Türkiye Cumhuriyeti ilan (1923) edilmeden önce milli mücadelenin ve kurucu

252 A.g.p. s. 8, 9.

253 İstiklal Marşı, Resmi Gazete, sayı 7, 1337 (1921), s.1. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7.pdf> (Erişim:07.04.2024).

254 “Sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” mânasında bir masdar olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Aynı kökten gelen müezzin “ezan okuyan kimse”, mi’zene de “ezan okunan yer” (minare) demektir. Ezan kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde “bildiri, ilâm” mânasında geçerken (et-Tevbe 9/3) terim anlamında ezana nidâ kökünün türevleriyle iki âyette (el-Mâide 5/58; el-Cum’a 62/9) işaret edilmiştir.” “Ezan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s.36. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ezan> (Erişim 07.04.2024).

iradenin temsil yeri olan BMM’de Devletin uğrunda şehit verilecek değerleri olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde doğrudan İslam dinini referans alarak öğretim programının oluşturulması ve bu dersin Anayasa ile zorunlu kılınması aslında milli mücadeleyi yürüten ve Devleti kuran Devlet iradesinin yani Türk Milletinin iradesinin doğal bir sonucudur. O halde bu değerlerin ve referansı olan İslam dininin Türk Milli Eğitim Sisteminde diğer öğretim programları ile öğretim yöntem ve tekniklerinde yer alması Türkiye Cumhuriyeti Devletin kurucu iradesinin yansımaları olarak gereklidir.

Öğretim programının vizyonu olarak “*Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; millî, manevî ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir.*”²⁵⁵ ifadesi belirlenmiştir. Vizyonda görüldüğü üzere sadece değerlerin kavratılması hedeflenmemiş, farklılıklarla bir arada yaşama kültürünün kazandırılması da hedeflenmiştir. Vizyonda ifade edilen farklılıklardan neyin murat edildiği doğrudan anlaşılamamaktadır. Programın temel referansının İslam dini olduğu düşünüldüğünde farklılıkların bu dinin dışında kalan unsurlar olduğu anlaşılabılır.

Öğretim programı sınıf düzeylerine göre ünitelere ayrılmış olup ünite başlıkları aşağıda verilmiştir.²⁵⁶

9. Sınıf

Bilgi ve İnanç

Din ve İslam

İslam ve İbadet

Gençlik ve Değerler

Gönül Coğrafyamız

10. Sınıf

Allah İnsan İlişkisi

H.z. Muhammed ve Gençlik

Din ve Hayat

Ahlaki Tutum ve Davranışlar

255 *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, s. 9.

256 *A.g.p.* s. 13,14.

İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar

11. Sınıf

Dünya ve Ahiret

Kur'an'a Göre Hz. Muhammed

Kur'an'da Bazı Kavramlar

İnançla İlgili Meseleler

Yahudilik ve Hristiyanlık

12. Sınıf

İslam ve Bilim

Anadolu'da İslam

İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar

Güncel Dinî Meseleler

Hint ve Çin Dinleri

Programda, yukarıda alıntılanan her ünitenin altında kazanımlar ve bu kazanımlar için yönergeler belirlenmiştir. Ünite ve kazanımlar Tezin araştırma konusuna uygun olarak TAD dokümanlarında tespit edilen güvenlik ve tehdit algılamaları ile ontolojik güvenlik çerçevesinden analiz kapsamına alınacaktır.

Din ve İslam ünitesi altında “*İslam’ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ve hadisler ışığında analiz eder.*” kazanımı için “*İslam inancının sade ve yalın olması, kul ile Allah arasında hiçbir aracı kişi ve kuruma izin vermemesi, dogmatik olmaması, hür iradeyi esas alması, ebedî kurtuluş için korku ve ümit arasında yaşamayı tavsiye etmesi gibi konulara değinilir.*” yönergesi verilmiştir. Yönerge ile öğrencinin İslam inancını kavrarken farklı din ve görüşlere göre değil İslam’ın kendi inanma usulüne göre dini anlaması hedeflenmiştir. Yaratıcı olan Allah ile onun kulu arasında herhangi birilerinin olamayacağı bir başka ifade ile ruhban sınıfının olmadığı yalın bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca iman etmenin herhangi bir baskı sonucu olamayacağı kişinin kendi iradesi ile inanç sahibi olabileceği belirtilirken, iman etmenin tek başına ebedi kurtuluş için yetmediği gibi kurtuluşa erme konusunda da kesin bir ümidin olamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle Müslümanın ölüm sonrası Cennette girme ümidi ile Cehenneme düşme korkusunun daima inancının bir parçası olduğunun bilincinde olması hedeflenmektedir. Bu ders bir anlamda dini eğitime yönelik bir

farkındalığı da hedeflediğinden ünitenin diğer kazanımlarına bakıldığında İslam dairesi içerisinde olan Türk milletinin bir ferdi olan öğrencinin İslam'ı anlama ve iman etme adabı kavratılarak Müslüman kimliği inşa edilmektedir.

Gençlik ve Değerler ünitesi altında bulunan “Temel değerleri ayet ve hadislerle ilişkilendirir.” kazanımı için “İslam düşünce geleneğinde öne çıkan temel “insani erdem ve değerler” den hikmet, adalet, iffet ve şecaat konularına yer verilir. İnsanın düşünme, arzu ve gazap gibi konularda ölçülü olması, itidal üzere hareket etmesi, bedeni ve maddi hazlara aşırı düşkünlükten korunması, gönül tokluğu gibi anlamlara gelen iffet kavramı, ahlaki ve felsefi boyutlarıyla ele alınır.” yönergesi verilmiştir. Yönergede temel insani erdem ve değerlerden hikmet, adalet, iffet ve şecaat özel olarak öne çıkarılmıştır. O halde bu kavramları kısaca irdelemek yerinde olacaktır.

Hikmet²⁵⁷ hakkında Abdurrezak Kaşani'den alıntılan Çetin, hikmeti “Bilgiyi arama ve sevmek olarak hikmet, eşyanın sırlarını araştırma, öğrenme, sonuçların nedenlerle bağlantısını/bağıntısını kurma/anlama, yapılması gereken şeyleri, uygun şartlarıyla bilmek gibi anlamlara gelmektedir.”²⁵⁸ Olarak tanımlamıştır. Şu halde hikmet, insanda bilme kuvvesiyle derinlikli anlama, bilginin kaynağına vakıf olma, aleni olmayana erişme ve yaradılışla ilişkilendirme olarak yeniden izah edilebilir. Öğrencinin, hikmeti kendisine kazandırılan anlama kabiliyeti olarak kabullenip olay, olgu ve eşyayı tabiatıyla, eşkâliyle ve yaradılışla ilişkilendirerek tarif ve tanzim edebilmesi onu üst düzey bilişsel seviyeye çıkaracaktır. Bu yüksek seviyeli düşünme becerisiyle toplum içinde kimliği ve benliği ile kendini tanımlaması ve kabullenilmesiyle başarılı bir birey olarak topluma kazandırılmış olacaktır.

257 “Klasik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak” anlamındaki hüküm masdarından isim olduğu belirtilir; ayrıca “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak” mânalarına gelen ihkâm masdarlarıyla anlam ilişkisi kurulur. İbn Düreyd'in tesbitine göre Arapça'daki “el-kelime mine'l-hikme” deyiminde geçen hikmet kelimesinde “alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak” anlamı daha çok belirgindir. Zira bu deyimle kastedilen şey insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyma sözdür. Böyle ahlâkî muhtevalı özlü sözlerle hikmetin yanı sıra hüküm de denmektedir (Cemheretü'l-luğa, “hkm”). Bu iki kelimenin anlamını birbirine daha da yaklaştıran Cevherî, hikmetin ihkâmla bağlantısı sebebiyle hakîm kelimesine hem “işleri gereği gibi sağlam ve kusursuz yapan” hem de “âlim ve ilmî hüküm sahibi” mânalarını vermektedir.”, “Hikmet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 17, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, s.503. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet> (Erişim 07.04.2024).

258 Yalçın Çetin, “Kur'an'da ve Felsefede Hikmet Kavramı”, Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, Hatay 2020, s.3.

Adalet kavramı “Ortaöğretim Döneminde Zorunlu Ortak Dersler” başlığı altında yeterince irdelendiğinden burada tekrar izahatı yapılmayacaktır. Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki *adalet*, İslam düşünce geleneği için de insani erdem ve değerleri olarak öğrenciye kazandırılması gereken bir davranıştır. Zira bireyin her halinin adalet duygusu içerisinde zuhur etmesi toplumun düzeni ve bireyin mutluluğu için de vazgeçilmezdir.

İffet kavramı toplumda genel olarak ahlaken güzel huylu olmak olarak kabul edilmekle birlikte kavramın daha iyi anlaşılması açısından Güloğlu’nun çalışmasından aşağıya alıntı yapılmıştır:

“İffet kelimesinin türemiş olduğu aff kökü lügatte “helal, güzel ve hoş olmayan şeylerden geri durmak, sakınmak ve el çekmek” anlamlarına gelmektedir. Sözlüklerde bu kelime “kazf/suçlama, iftira atma ve kötüleme” kelimesinin zıddı olarak da beyan edilmiştir... İffet kavramının terim anlamları ise kelimenin bir ahlâk kavramı olduğunu öne çıkarır mahiyettedir. Mesela Râgıb el-İsfahânî iffeti “Nefiste yerleşen ve şehvetin galebe çalmasını engelleyen bir niteliktir.” şeklinde izah etmiş, müteaffif kelimesini de “egzersiz yaparak ve disiplin uygulayarak kendinde bu erdemi geliştirmeye çalışan kimse” olarak tanımlamıştır. Gazzâlî de iffeti “şehvet kuvvetinin akıl ve dinî kurallar kontrolünde disipline edilmesi” diye açıklamaktadır. Ona göre iffetin ifrat veya tefrite meyletmesinden ise hırs, oburluk, yüzsüzlük, bayağılık, israf, cimrilik, riya, sonunu düşünmeden iş yapma, yaltaklanma, hased, başkalarının felaketine sevinme, zenginlere karşı zelil olma, fakirleri hor görme gibi kötü huylar meydana gelmektedir.”²⁵⁹

Yukarıda alıntılanan çalışmadan da anlaşılacağı üzere iffet, öğrencilere kazandırılması gereken bir davranış şekli olarak göz ardı edilemeyecek bir değeri ifade etmektedir. Bu açıklamalardan yola çıkarak iffetli bireyi yetiştirebilmek toplumun ahlaken temayüz etmesinin de bir gereğidir.

Şecaat, yiğitlik, kahramanlık, cesaret gibi anlamlara gelmektedir. Bu kavram için MEB tarafından kullanıma açılan bilgi paylaşım ortamı EBA’da bu dersin anlatımına ilişkin aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

“Şecaat, yiğitlik, kahramanlık, cesaret gibi anlamlara gelmektedir. İslam dini, Müslümanların canlarını, mallarını, namuslarını, vatanlarını ve dinlerini korumak için cesur davranmalarını ister. Örneğin; vatan savunması söz konusu olduğunda korkmadan gerekeni yapmaya çalışmak her bireyin görevidir. Allah (c.c.), Müslümanların cesaretini artıracak ayetler göndermiş ve onlara düşmanla karşılaştıklarında yardım etmiştir. Bir ayette; “Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, ‘İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan

259 Nazife Vildan Güloğlu, “Kur’an’da İffet Kavramı: Semantik Bir Araştırma”, *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, S.10, Çanakkale 2022, s.126.

korkun' dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' dediler." buyurarak kâfirler karşısında cesur olmalarını sağlamıştır."²⁶⁰

MEB tarafından öğrenme materyaline konulan ve yukarıda alıntılanan metinden de anlaşılacağı üzere öğrencilerin İslam dininin de bir gereği olarak cesur ve kahramanlık duyguları ile yetiştirilmesi gerekmektedir. Zira Müslüman; inandığı değerlerini, iffetini korumak için tehditlere karşı koyabilmeli, bu uğurda ruhen ve bedenen mücadeleye hazır olmalıdır.

Yukarıda açıklanan hikmet, adalet, iffet ve şecaat kavramlarının öğrencide eğitim yoluyla kazandırılması, Anayasal zorunluluk olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin bir görevi olarak görülmektedir. Bu kavramların gerektirdiği davranışların öğrenciye kazandırılması aynı zamanda Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına karşı da tedbir mahiyetini taşımaktadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 9'uncu sınıfta okutulan ders kitabında²⁶¹ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Müslüman*” kelimesi yüz kırk beş, “*ahlak*” kelimesi doksan dokuz, “*kültür*” kelimesi seksen altı, “*eğitim*” on yedi, “*öğretim*” on üç, “*Savaş*” kelimesi otuz üç, “*Suriye*” adı yedi yerde geçmiştir. Hz Peygamberin ve İslam büyüklerinin katıldığı savaşlar sebep sonuç ilişkisiyle anlatılmıştır. 114'üncü sayfada Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin Türk Devleti ve Milleti olarak yardımseverlik anlayışıyla ağırlandığı anlatılmıştır. Ayrıca “gönül coğrafyası” ifadesiyle öğrenciye Anadolu ötesine de bağlılığın olacağına ilişkin kültür aktararak milli kültür güçlendirilmektedir. Gönül coğrafyası başlıklı 120'nci sayfada Balkanlar, gönül coğrafyasından bir bölge olarak tanımlanmakta ve bu bölgenin İslam medeniyetiyle tanışması görevinin bölgeye yerleştirilen Müslüman Türk topluluklar tarafından icra edildiği anlatılmıştır. 122'nci sayfada gönül coğrafyasındaki kardeşlik ilişkilerinin Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşlar aracılığıyla eğitim, kültür ve sanat alanlarında devam ettiği anlatılmaktadır. Bu anlatımda hem kardeşlik

260 EBA, “9. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Ünite”, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/kitap/DKB9/unite4/files/basic-html/page12.html> (Erişim: 07.04.2024).

261 Abdullah Bektaş ve diğerleri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 Ders Kitabı*, Ankara 2018.

duygusunun önemi vurgulanmış hem de Devletin bu konuda görevli kurumları hakkında bilgi verilerek öğrencinin öz güveni artırılmaktadır. “*Ekonomi(k)*” kelimesi yedi yerde, “*göç*” dört yerde geçmektedir. 144’üncü sayfada “*sünnet*” kavramı hakkında tanımlama yapılırken “*Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) kendi döneminde İslam toplumunu inanç, ibadet, tebliğ, hukuk, ekonomi, eğitim, ahlak, siyaset gibi çeşitli alanlarda; kısacası bireysel, toplumsal ve evrensel olmak üzere hayatın her alanında yönlendirip yönetmede, Kur’an-ı Kerim başta olmak üzere esas aldığı ilke ve prensipler bütünüünün oluşturduğu bir zihniyet, dünya görüşü.*” ifadesi kullanılmıştır. Tanımlama metninde İslam dininin çok yönlü bir hayat nizamı hakkında bilgi verilerek; hukuk, ekonomi, eğitim, ahlak, siyaset gibi hayatın içinden konuların yani İslam inancının toplumsal yönü öğrenciye gösterilmektedir. 117’nci sayfada; İslam medeniyetine hem kültürel hem de ilmî açıdan önemli katkılar sunan İran ve Horasan bölgesi hakkında bilgi verilerek Anadolu’nun da tarihi şahsiyeti olan sufi Mevlânâ Celaleddin Rumi’nin doğduğu yerin Anadolu dışında olduğu ve göç ederek Anadolu’ya geldiği bilgisi öğrenciye anlatılmaktadır. Bu anlatımla Anadolu’nun dışında da milli geçmişin olduğu ve milli kültürün güçlenmesi için geçmişten bugüne köprü olan kişiler hakkında anlatım yapılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 10’uncu sınıfta okutulan ders kitabında²⁶² anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. “*Ahlak*” kelimesi yüz kırk beş yerde, “*Müslüman*” kelimesi doksan iki yerde, “*kültür*” kelimesi kırk beş yerde, “*eğitim*” kelimesi otuz altı yerde geçmektedir. 14’üncü sayfada ahlaki değerlerin kaynağının Allah inancı olduğu ve insan olmanın gereği olarak da ahlaki değerlerin vazgeçilmez olduğu ifade edilmiştir. 40’ıncı sayfada öğrenciye “*Bir toplumda gençlerin saygın bir konumda olmalarını sağlayan temel ahlaki davranışlar neler olabilir?*” sorusu yöneltilerek öğrencinin ahlaki değerleri kavraması sağlanmaktadır. Genel olarak ahlaki değerlerin İslami kaynağı, Hiz. Peygamberin güzel ahlakın örneği olduğu ve güzel ahlak sahibi Müslümanların davranışları anlatılmıştır. Anne ve babaların çocuklarını yetiştirirken onları insani ve dinî değerlerle donatması ve onları sosyal hayata hazırlaması gerektiği aktarılmaktadır. Türkiye’de Müslümanların çoğunlukla Hanefi mezhebi üzerine olduğu aktararak mezhepler hakkında

262 Numan Konaklı ve diğerleri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10*, Ankara 2018.

bilgilendirme yapılmaktadır. İslam dininin kültür, sanat ve düşünce üzerindeki etkileri anlatılarak öğrencinin maneviyatının ve estetik algısının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Ders kitabında anne babaların, çocuğuna insani ve dini yönden maneviyatını da güçlendirecek şekilde güzel bir terbiye vererek onu iyi eğitim almış bir birey olarak topluma kazandırması gerektiği anlatılmaktadır. “Savaş” kelimesi yirmi beş, “ekonomi” kelimesi on yedi yerde geçmektedir. İslam inancında ne uğrunda savaşılacağı anlatılmaktadır. Bu konuda 48’inci sayfada sahabe hayatı iyi bir örnek olarak verilmekte ve bu sahabenin aslında bir öğretmen olmasına rağmen savaşta sancaktarlık yaptığı, büyük kahraman olduğu ve Uhud Savaşında şehit düştüğü anlatılarak, kahramanlık, şehitlik ulvi değerler olarak yüklenmektedir. İslam dininin ekonomik haklara verdiği öneme vurgu yapılarak mülk edinme, çalışma, emeğinin karşılığını alma ve miras gibi haklardan bahsedilerek İslam dininin toplumsal yanı hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. İnsanların yaşama hakkının yanında sağlık hakkına da dikkat çekilerek, ruh ve beden sağlığının önemi vurgulanmış, zararlı alışkanlıklardan uzak durmaları gerektiği anlatılmıştır. Bu davranışın dini yönü de Hz. Peygamberin “İki nimet vardır ki insanlardan çoğu bunların kıymetini bilmezler: Sağlık ve boş vakit.” hadisi ile öne çıkarılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 11’inci sınıfta okutulan ders kitabında²⁶³ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. Kitapta “Müslüman” kelimesi yetmiş dokuz, “ahlâk” kelimesi kırk sekiz, “savaş” kelimesi otuz sekiz, “istismar” kelimesi yirmi beş, “kültür” kelimesi on yedi, “vatan” ekilmesi on yedi, “şiddet” kelimesi on bir, “ekonomi” kelimesi dokuz, “bilinç” kelimesi yedi, “terör” kelimesi yedi, “saldırı” kelimesi altı, “FETÖ” adı iki, “DEAŞ” adı bir yerde geçmektedir. İyi bir Müslüman’ın davranışları, toplumsal sorumluluğu ve Hz. Peygamber’in ahlakı ile ahlaklanarak güzel ahlak sahibi olmanın önemi, kitabın genelinde ayet ve hadislerle anlatılmıştır. Merhamet ve iyilik örneklemesi olarak 45’inci sayfada “Müslümanların evlerinin en hayırlısı, içinde yetime bakılıp iyilik edilen evidir...” ayeti ile “Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.” hadisi örnek olarak verilmiştir. Müslümanların üzüntü, hastalık, yoksulluk gibi zor durumlara dayanarak sabretmesi, inancı uğruna kararlı ve cesur davranışlar sergilemesi de 48’inci sayfada

263 Bekir Çelik ve diğerleri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11*, Ankara 2018.

“Sen sabret; sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülmeye, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma.” ayeti ile “Güneşi sağ elime, ayı sol elime verseniz yine de davamdan vazgeçmem.” hadisi ve “Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah’ın vahiylerini tebliğ eden, Allah’tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir...” ayeti ile güçlendirilmiştir. Hz. Peygamber’i anlatan onun davranışlarını örnek alarak kendi hayatına tatbik eden tarihi şahsiyetlerden örnek olarak Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli gibi tasavvuf büyükleri ile Nesimi, Hatayi gibi şairlerin eserlerinden ve öğretilerinden bahsedilmiştir. Müslümanların dinini, vatanını, canını düşmanlara karşı korumak zorunda kalması neticesinde savaş etmesi cihat olarak anlatılmakta. Ayrıca “cihat” kavramının dini istismar eden terör örgütleri FETÖ ve DEAŞ tarafından anlamından saptırıldığı ve zulüm amaçlı şiddetin gerekçesi haline getirildiği anlatılmıştır. İslam’ın tebliğ, fetih ve adaleti tesisi için yaptığı cihat, bu istismar gruplarının faaliyetleri nedeniyle İslam dünyası dışındaki milletler tarafından Müslümanlara karşı nefret söylemine neden olmuştur. Bu durum aslında din eksenli savaşan İslam karşıtı tarafların; İslam, Müslüman ve cihat kavramlarını güvenlikleştirmesinin de gerekçesi olmuştur. Ders kitabında; ayrımcılık, bağımlılık, beka, çatışma, Doğu Akdeniz, Ege, Güney Kıbrıs, harp, Irak, izinsiz eğitim, KCK, Kıbrıs, kimlik, kuşatma, Libya, maksimalist, öğretim, Paralel Devlet, Paralel Yapı, PKK, PYD, rekabet, siber, soykırım, sömürge, tehdit, ulusal, uluslararası, vekâlet savaş, yabancı okul, yasadışı, YPG, Yunanistan, zorunlu eğitim kelime/kelime grupları hiç yer almamıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin 12’nci sınıfta okutulan ders kitabında²⁶⁴ anahtar kelimeler üzerinden tarama yapılmıştır. Ders kitabında “Müslüman” kelimesi yüz dört, “ahlak” kelimesi yetmiş sekiz, “eğitim” kelimesi kırk altı, “kültür” kelimesi on sekiz, “göç” kelimesi on iki, “savaş” kelimesi on bir, “bağımlılık” kelimesi on, “zararlı” kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Müslümanların dini kaynakları olan Kur’an ve sünnetin ilim, bilgi ve öğrenmeye teşvik edici buyrukları doğrultusunda hem dini ilimler hem de insanlığın faydasına olan bilimlerle ilerlediği, güçlü bir medeniyet kurdukları 17’nci sayfada anlatılmıştır. Kitabın başka sayfalarında da Müslümanların

264 Feramuz Yılmaz ve diğerleri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12*, Ankara 2018.

bilimsel gelişmelerde elde ettiği başarılar örnekleriyle anlatılmaktadır. Müslümanların kurduğu medeniyetin Anadolu’da güçlü bir devlet olarak Osmanlı İmparatorluğunu kurduğu bu çağda Avrupa’nın orta çağ karanlığında olduğu anlatılmıştır. Bu anlatılarla öğrencinin milli tarihinin, inancı ile bir bütün olduğu anlatılarak özgüveninin artması hedeflenmektedir. Anadolu’da İslam’ın yayılışının merkezi olan Horasan ve Maverâünnehir’den Ahilik anlayışının gelişi ve etkileri ahlak anlayışı çerçevesinde verilmiş, Müslümanların kardeşlik ahlakına vurgu yapılmıştır. Ahi teşkilatlarının aynı zamanda bire mesleki eğitim kurumları oldukları aktarılmıştır. Toplumun inancını sağlıklı öğrenerek nasıl inanılacağına ilişkin eğitim ihtiyacının halkın ilgisi ile güçlenmiş yaygın eğitim kurumu olarak da görülebilecek tekkelerde verildiği anlatılmıştır. 74’üncü sayfada “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında Türklerin milli kültürünün kaynakları arasında; Yesevilik, Kadirilik, Rifailik, Mevlevilik, Nakşibendilik, Alevilik-Bektaşilik tasavvufi yorumları anlatılmıştır. Ders kitabında; ayrımcılık, beka, DEAŞ, Doğu Akdeniz, Ege, FETÖ, Güney Kıbrıs, güvenlik, harp, izinsiz eğitim, KCK, kuşatma, küresel, Libya, maksimalist, milliyetçi, Paralel Devlet, Paralel Yapı, PKK, PYD, siber, soykırım, sömürge, tehdit, terör, ulusal, uluslararası, vekâlet savaş, yabancı okul, yasadışı, YPG, Yunanistan kelimeleri hiç geçmemiştir.

SONUÇ

Milli güvenliğin sağlanması için hangi değerlerin hangi tehditlere karşı hangi tedbirlerle korunması gerektiğine ilişkin karar alıcı elitlerin yetkinliğinin oluşturulması gerektiği kadar, değerleri oluşturucu, koruyucu ve aktarıcı nitelikli insan kaynağına da ihtiyaç vardır. Bunula birlikte ulus devlet yapılarının; vatandaşlık duygusunu güçlendirebilmesi için ortak tarih, dil, inanç, ideoloji (siyasi yönelim) ve kültürel derinlik oluşturması ve bu değerleri gelecek kuşaklara kesintisiz aktarması gerekmektedir. Aktarılması gereken bu değerler bir yandan da ülkenin ontolojik (varlıksal) zeminini inşa etmektedir. Ulus devlet yapılarının; var olma mücadelesi çerçevesinde milli güvenliği tesis etmek üzere koruyacağı ontolojik değerlerinin, toplumun bütün fertlerine aktarılması ve milletin fertlerinin bu değerleri benimseyerek “istenen insan” olmalarını sağlamak sistematik bir yaklaşımı da gerekli kılacaktır. Ülkede refahı artırıcı üretken, nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi, toplumun ortak yaşama kültürünün derinleştirilmesi, yaşanan ortak acı ve mutluluklara ortak tepki verecek mefkûre birliğinin sağlanması, vatandaşlık ödev ve haklarının kavratılması için ortak müfredatı olan milli eğitim, devlet için vazgeçilemeyecek ya da devredilemeyecek temel görev alanıdır. Milli eğitim sisteminin gerekçe zeminini oluşturan bu zorunluluk, aslında milli güvenliğin tesis edilmesi için gerekli tedbir anlamını da içermektedir. O halde bir ülkenin milli eğitim sistemi, milli güvenliğin temel unsurlarını dikkate almak zorundadır. Ayrıca aynı vatani paylaşarak ‘vatandaş’ olan nüfusun, maruz kalacağı tehditlere karşı geliştirilecek tedbirleri benimseyerek direncinin artırılması, gerekli mücadele zemininde buluşması için paydaş oldukları ortak özelliklerinin de güçlü olması ve bu özelliklerin toplumun genetiği olarak aktarılması gerekir.

Güvenlik konusunda; “Kimin /neyin güvenliği (referans nesnesi)? Tehdit kim/ne? Meşru güvenlik sağlayıcı kim/ne? Güvenliği sağlamada kullanılacak yöntemler neler? Güvenliği sağlamak için nelerden vazgeçilebilir?” soruları, bir bakıma güvenlik ve tehdit algılamalarının nasıl tespit edileceğini belirlemektedir. Tez’de bu sorular çerçevesinde meşru güvenlik sağlayıcısının eğitim açısından devredilemez şekilde Devlet olduğu görölmektedir. Devletin, güven altına alınması gereken referans değerleri, tehditler ve tedbir yöntemleri ile katlanılacak maliyeti (ücretsiz eğitim gibi) belirlemede de tekel olduğu görölmektedir. Türkiye’de 2012

yılında ortaöğretim düzeyinde eğitim de zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Ülkenin fertlerinin 6 yaşından itibaren 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamına alınarak ortak müfredat eğitimine tabi tutulması, kontrol dışı eğitimlere karşı korumalar getirilmesi, eğitim yoluyla Devletin sosyal inşacılık faaliyeti olarak görülmelidir.

Türkiye’de milli güvenliğe ilişkin tehditlerin neler olduğu ve bu tehditlere karşı milli eğitim sistemi ile tedbirler geliştirilip geliştirilmediğine yönelik yapılan bu nitel araştırmada, analiz bulguları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Tez’in Giriş kısmında Hipotez; *“Türkiye’de Devletin tehdit algılamaları ve güvenlik politikaları doğrultusunda Türk Milli Eğitim Sisteminde ortaöğretim düzeyinde alınan tedbirler vardır.”* olarak belirlenmiştir. Hipotezin ispatı için üzerinde çalışılan TAD ve MED dokümanlarında Tez çalışmasına özgün detaylı analizler yapılmıştır. Devletin, hangi referans değerlere karşı tehdit algılamalarının neler olduğuna ilişkin araştırma, Ek 1 ve Ek 2’de belirlenen TAD ve MED dokümanları üzerinden yapılmıştır. Belirlenen tehditlere karşı Türk Milli Eğitim Sisteminin mevzuatı ve ortaöğretim düzeyi ortak zorunlu derslerin müfredatı ile bu derslerin ders kitapları aracılığıyla öngörülen tedbirler tespit edilmiştir.

Devletin milli güvenliğe karşı tehdit algılamalarının araştırıldığı TAD dokümanları üzerinde yapılan analiz ile tehditler, tehditlerin yöneldiği referans değerler ile bu dokümanlarda varsa öngörülen tedbirler tespit edilmiştir. Tespit edilen tehditlerin her bir doküman üzerinden sayısal ağırlığı belirlenmiş ve tehditler Tablo 2.1’de gruplandırılmıştır. Gruplandırma neticesinde TAD dokümanlarında tespit edilen tehditlerin 14 grupta yoğunlaştığı görülmüştür. Tablo 2.1’de de görüldüğü üzere Türkiye’nin milli güvenliğine yönelik algıladığı en yoğun tehdit, terör ve terör örgütleri olarak tespit edilmiştir. Terör ve terör örgütlerinin tehdidi ise vatanın bütünlüğüne, devletin üniter yapısına, ülkenin bağımsızlığına ve vatandaşların can ve mal güvenliğine yönelik olmuştur. Öte yandan tehdit ağırlığında ilk sıralarda olan; Paralel Devlet Yapılanması ve FETÖ; Ege ve Doğu Akdeniz’de Ülke Çıkarlarına Karşı Yunanistan’ın Maksimalist Tutumu; Suriye’deki Otorite Boşluğu ve Çatışma Ortamı; Küreselleşme (Rekabet, Kültürel Etki); Uluslararası Kuşatma ve Vekâlet Savaşları tehdit gruplarının da aynı şekilde ülkenin bağımsızlığına, vatanın bütünlüğüne yönelik tehdit oluşturdukları görülmüştür. Tehditlerle ilgili tespitler yapılırken tehditlerin birbiri ile ilişkileri Tez’in çalışma konusunu oluşturmadığından

tehditler arasında sebep-sonuç ilişkisinin olup olmadığına yönelik bir çalışma yapılmamıştır. Bu husus bir başka akademik çalışmanın konusu olabilecek derinliğe sahiptir. Tespit edilen bu tehdit gruplarının her biri Beşinci Bölümde ayrı ayrı incelenmiştir. Tespit edilen tehdit gruplarının tespiti esas kaynak dokümanlarından bağımsız olarak nasıl bir tehdit oluşturduğu üzerine literatür desteği ile cevap aranmıştır. Yapılan çalışmada; tehdit gruplarının her birinin tehdit karakterinin olduğu görülmüştür. Wolfers'ın yaklaşımı olan öznel ve nesnel güvenlik durumu üzerinden bakıldığında TAD dokümanlarındaki öznel tehdit algısının, tehdit karakteri olan tehdit grupları açısından nesnel boyutunun olduğu da söylenebilir. Bir başka ifade ile Türkiye'nin milli güvenliğine yönelik tehditlerin; Türkiye'nin güvenlikleştirilmiş (ürettiği) tehditleri olmayıp, tarihi geçmişi ve sosyolojik temelli gerçekliği olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'nin jeopolitik durumu, jeostratejik önemi ve tarihi geçmişi açısından bakıldığında; söz konusu tehdit gruplarının daimi olacağı söylenebilir. Türkiye'nin milli güvenliğinin çok yönlü olarak daimi tehdit altında olduğu anlaşıldığına göre bu tehditlere karşı milli eğitim aracılığıyla geliştirilecek tedbirlerin de nesilden nesile aktarılan “milli tezler” halinde sistematikleştirilmesi kaçınılmazdır. Nitekim MED dokümanları üzerinden yapılan analizler neticesinde tespit edilen tedbir mekanizmalarının kanuni zemin ve rejim ilkeleri açısından sistematik olduğu görülmüştür.

Tespit edilen tehdit gruplarına karşı Türk Milli Eğitim Sistemi içinde hangi tedbirlerin geliştirildiği MED dokümanları üzerinden araştırılmıştır. Türk Milli Eğitim Sistemini oluşturan temel mevzuat ile ortaöğretim düzeyinde okutulan ortak zorunlu dersler üzerinde yapılan MED dokümanı analizlerinde tehdit gruplarına karşı olduğu değerlendirilen tedbirlerle ilişkilendirme yapılmıştır. MED dokümanlarında mevzuat ve programdan oluşan iki grup doküman bulunmaktadır. Mevzuat dokümanlarında Türk Milli Eğitim Sisteminin yasa ve yönetmelikle yaptırıma dayalı çerçevesi çizilmekte, uygulayıcı ya da önleyici tedbirler geliştirilmektedir. Bu tedbirler arasında her türlü eğitim ve öğretim faaliyetlerinin Devletin kontrolü altında yapılması şartı başat tedbir olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ve Devlet tarafından ücretsiz verilmesi de Devletin eğitim öğretim faaliyetleri üzerindeki etkisini koruduğunu göstermektedir. Özel okullar tarafından verilen eğitim öğretim faaliyetleri de Devletin kontrolü altında yürütülmektedir. Faaliyetleri 5580 sayılı Özel

Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında yürütülen ‘Yabancı Okullar’, ‘Azınlık Okulları’ ve ‘Milletlerarası Okullar’ hakkında getirilen kısıtlayıcı hükümlerle de eğitim aracılığıyla ülke dışından gelebilecek tehditlere karşı önlemlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. İlköğretim döneminin hem zorunlu hem de sadece Türk okullarında verilmesi mecburiyeti, Devletin ilköğretim düzeyindeki eğitim öğretim dönemini tam yetkiyle takip ve denetim altına almak istediği ve en önemlisi milli gayeye aykırı eğitim öğretim faaliyetlerini önlemeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Milli gayeye uygun eğitim öğretim faaliyetlerinin okul türlerinin amaç, kapsam ve içerik olarak öğretim programları eliyle yürütüleceği 1739 sayılı Kanun’da tanımlanan okul tür ve kademelerinde görülmektedir.

Öğrencilere davranış kazandırmayı hedefleyen öğretim programlarında da hedef kazanımlar üzerinden, özelde öğrencide genelde ise toplum üzerinde dönüştürücü etkiler amaçlanmıştır. Mevzuat ve öğretim programları boyutuyla incelenen her iki MED dokümanı grubunda da milli kimlik, milli benlik, milli ve manevi değerler; tehditlere karşı koruma tedbiri geliştirilen referans değerler arasında yer almaktadır. Aslında bu değerlere karşı oluşan tehditleri gidermek için alınan tedbirler, ülkenin bağımsızlığının korunması için de katkı sunmaktadır. Örneğin Tarih dersinde milli kimlik ile milli ve manevi değerleri korumaya yönelik alınan “Öğrencilerin, ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetiştirilmeleri” tedbiri aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi sağlayarak bağımsızlığa yönelik tehditlere karşı da önleyici tedbir olmaktadır. Öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen “*adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*” kök değerlerinin milli kültür, milli ahlak ve milli gaye ile uygunluğunun yanında evrensel özellikli değerler olduğu da görülmektedir. Ancak her ne kadar evrensel özellikli değerler de olsa bu kök değerlere Türk milletinin yüklediği davranış ve anlam derinliği ile bu değerler özgünleşmektedir.

Analizi yapılan dört dersin ders kitaplarında yapılan değerlendirmede 56 anahtar kelime üzerinden tarama yapılmıştır. Tablo 2.1’de tespit edilen tehdit gruplarının ders kitapları ile ilişkisi üzerine analiz yapabilmek amacıyla anahtar kelime üzerinden bağlam taraması yapılmıştır. Yapılan taramada ders kitaplarının kendilerine özgü içerikleri itibariyle anahtar kelimelerin yer alma ağırlıkları değişiklik

göstermektedir. Tarama yapılan ders kitaplarında ilk üç sırada sırasıyla; Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında kültür, çatışma, savaş; Tarih ders kitaplarında savaş, kültür, Müslüman; T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında savaş, ekonomi, Kıbrıs; Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Müslüman, ahlâk, kültür kelimeleri yer almıştır. Yapılan taramada 56 anahtar kelimenin ders kitaplarında 8.474 kere yer aldığı görülmüştür. Anahtar kelimelerin kitaplarda yer alma dağılımına bakıldığında % 20,8’lik oranla “savaş” kelimesi ilk sırada yer almaktadır. Sıralamada % 12,5’lik oranla “kültür” kelimesi ikinci ve % 9,5’lik oranla “Müslüman” kelimesi üçüncü sırada yer almaktadır. Sırasıyla ilk 15 kelime arasında yer alan diğer kelimeler; ekonomi, ahlâk, eğitim, göç, vatan, Kıbrıs, çatışma, uluslararası, Suriye, Irak, saldırı, terör olarak tespit edilmiştir. Anahtar kelimelerin yoğunlukları ile Tez konusu arasında doğrudan kesin bir ilişki kurabilmek söz konusu değildir. Ancak kelimelerin geçtiği yerlerdeki bağlamları üzerinden yapılan analizlerde ders kitaplarının, Tablo 2.1’de yer alan tehdit gruplarına karşı duyarlılık gösterdiği görülmektedir. Kendi başlığı altında yapılan analizlerde de görüldüğü üzere özellikle T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının yüklendiği görevin diğer ders kitaplarına göre daha ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. 1739 sayılı Kanunun 10’uncu maddesinde her derece ve türdeki ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında Atatürk inkılap ve ilkelerinin temel olacağı hüküm altına alınmıştır. Nitekim 4/11/1981 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 5’inci maddesinde de Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersi zorunlu ders kapsamında yer almıştır. Atatürk inkılap ve ilkelerine ilişkin dersin hem ortaöğretim hem de yükseköğretim döneminde zorunlu ders kapsamında okutuluyor olması bu dersin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin rejiminin her düzeydeki öğrencilere endoktrinasyon amaçlı kavratılması hedefini göstermektedir. Ders programları ve ders kitapları taranan zorunlu derslerin Türkiye’nin milli güvenliğini tehdit eden tehdit gruplarına karşı kendi görevleri itibarıyla tedbir geliştirdiği görülmektedir.

Bu Tez çalışmasında Türk Milli Eğitim Sisteminin tasarım ve planlama boyutuyla TAD dokümanları üzerinden tespit edilen ve milli güvenliğine yönelik tehdit gruplarına karşı üstlendiği görevler tespit edilmeye çalışılmıştır. Türk Milli Eğitim Sisteminin; mevzuat tasarımı, öğretim programı ve ders kitaplarıyla Devletin güvenlik ve tehdit algılamalarına dayalı güvenlik politikalarına duyarlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç Tez’in Hipotezini ispatlamaktadır.

Türk Milli Eğitim Sisteminin tehdit-tedbir ilişkisi çerçevesinde aldığı pozisyonun öğrenciler üzerindeki somut etkisi ve dolayısıyla toplumdaki hedeflenen sosyal insanın gerçekleşme düzeyine yönelik tespitler yapılmamıştır. Bu çalışmadan elde edilen veriler ve sonuçlar kullanılarak ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin milli güvenliğe yönelik tehdit unsurlarına karşı okulda edindiği kazanımlar vasıtasıyla ne kadar duyarlı olduğunun tespiti yazın alanına katkı sağlayacaktır. Ayrıca okulda müfredatı uygulayan eğitim personelinin TAD dokümanlarında tespit edilen tehditlere ve Türk Milli Eğitim Sisteminin geliştirdiği tedbirlere karşı duyarlılığının da tespiti yazın alanına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Reşat, “Yoksulluk Ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.25, S.1, Elazığ 2015, s.251-265.
- Agius, Christine, “Sosyal İnşacılık”, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, Ankara 2017, s. 87-103.
- Ağır, Bülent Sarper, “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri*, S. 22, İstanbul 2011, s.97-130.
- Akgül, Açıkmeşe Sinem, “Algı Mı, Söylem Mi? Kopenhag Okulu Ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 8, S. 30, İstanbul 2011, s. 43-73.
- Akgün, Birol, “Ulus Devletlerin Yükselişi Eğitimde Uluslararasılaşmayı Nasıl Etkiledi?”, Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.), *50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye*, Altınbaş Üniversitesi Yayınları, Ankara 2022, s.31-38.
- Aktaş, Hasan Emir, “Birleşmiş Milletler İçin Daha Demokratik, Adil Ve Etkin Bir Yapı Önerisi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.20, S. 2, Erzurum 2016, s. 767-784.
- Aktekin, Semih, “Eğitimde Uluslararasılaşmanın Ulusal Eğitim Üzerindeki Etkileri Nelerdir?”, Birol Akgün (Ed.), Metin Çelik (Ed.), *50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye*, Altınbaş Üniversitesi Yayınları, Ankara 2022, s.9-16.
- Alpman, Polat S, “Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, Ankara 2018, s.1-28.
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Trump Tehdit Konuşması, <https://tr.euronews.com/2019/10/07/trump-turkiye-suriye-de-cizmeyi-asarsa-ekonomisini-mahvederim-suriye-operasyon> (E.T: 10 Kasım 2024).
- Anayasa Mahkemesi Kararı, 24.01.2007, E:2005/95, K:2007/5, RG:29.12.2007-26741,

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2007/5?EsasNo=2005%2F95> (E.T:26 Kasım 2024).

Arslan, Süleyman, “Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı Açılış Konuşması”, *TİHEK Akademik Dergisi Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, S. 4 ve 5, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ankara 2020, s.1-10.

Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

Ayaz, Eyup Sertaç, “Millî Kimliğin Kurucu Ve Koruyucusu Olarak Dil”, *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Göç, Yoksulluk ve Kimlik*, Central Asia Symposium, Bışkek 2018, ss.610-627.

Aybay, Rona, Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, https://www.academia.edu/30574564/Milli_G%C3%BCvenlik_Kavram%C4%B1_ve_Milli_G%C3%BCvenlik_Kurulu (E.T: 21Temmuz 2024).

Bács, György Zoltán, “National Security and Higher Education – Challenges, Risks and Threats”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, C.10, S. 3, Budapest 2022, s.91-99.

Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu, Bağımlılık Nedir, <https://bmyk.gov.tr/TR-67179/bagimlilik-nedir.html> (E.T: 10 Kasım 2024).

Bakan, Selahaddin ve Şahin Sonay, “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü Ve Yeni Tehditler”, *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, C. 4, S. 2, Konya 2018, s. 135-152.

Balcı, Ali, “Realizm”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 119-146.

Baldwin, David A, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, S. 23, New Jersey 1997, s. 5-26.

Barbak, Ahmet, “Türkiye’de Kamu Politikası Sürecinde Güvenlik-Kalkınma Bağı: Ulusal Kalkınma Planları Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S.18, Trabzon 2017, s. 263-288.

Bauman, Zygmunt, *Kimlik*, (Çev. Mesut Hazır), Heretik Yayınları, Ankara 2017.

- Bayır, Dicle ve Aksu, Fuat, “Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, İstanbul 2020, s.324-356.
- Baylis, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Ed.), (Çev. Burcu Yavuz), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 153-164.
- Bayrak, Emek, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi Ve Bugüne Dair Notlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi*, C. 68, S. 1, Ankara 2019, s.57-82.
- Baysal, Başar, “Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü”, Başar Baysal (Derleyen), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2022, s.3-10.
- Bektaş, Abdullah; Pesen, Mustafa Nezihi; Özyurt, Sinan ve Özüdoğru, Furkan, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9 Ders Kitabı*, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara 2018.
- Birdişli, Fikret, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.31, Kayseri 2011, s. 149-169.
- Birdişli, Fikret, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavramı, Teori, Uygulama*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Booth, Ken and Wheeler, Nicholas J, *Rethinking the Security Dilemma*, 2008, https://www.academia.edu/12511133/Rethinking_the_Security_Dilemma?sm=b (E.T: 20 Haziran 2024).
- Booth, Ken, “Security And Emancipation”, *Review of International Studies*, C. 17, S. 4, Cambridge 1991, s. 313-326.
- Booth, Ken, “The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems”, *International Relations*, C.17, S. 4, London 2003, s. 411-416.

- Browning, Christopher S ve Joenniemi, Pertti, “Ontological Security Self-Articulation and The Securitization of Identity”, *Cooperation and Conflict*, New York 2016, s.1-7.
- Buzan, Barry ve Hansen, Lene, *The Evolution Of International Security Studies*, Cambridge University Press, New York 2009.
- Buzan, Barry, *Poeple, States and Fear The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books Ltd, Great Britain 1983.
- Buzan, Barry; Wæver, Ole, ve Wilde, Jaap de, *Security:A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1998.
- Byung-Jin, Lee, “Education and National Identity”, *Policy Futures in Education*, C.1, S.2, United Kingdom 2003, s.332-341.
- Collins, Alan, “Giriş: Güvenlik Çalışmaları Nedir?”, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, Ankara 2017, s. 1-9.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2016 yılı TBMM Açış Konuşması, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52461/turkiye-buyuk-millet-meclisi-26-donem-2-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma> (E.T: 04 Mayıs 2022).
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2020 Yılında Konya’da Açılış Töreninde Yaptığı Konuşma, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-suriyeden-akdeniz-ve-kafkaslara-uzanan-kriz-noktalarini-birlestirdiginizde-cikan-tablo-turkiyenin-acik-bir-kusatma-altina-alinmaya-calisildigidir> (E.T: 31 Ekim 2024).
- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, *15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Milletın Zaferi*, Ankara 2018.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Türkiye ’nin Doğu Akdeniz Ve Ege’deki Hakları Ve İddiaları*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020.
- Çaycı, Sadi, “Türkiye’nin Milli Güvenliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, Ankara 2016, s. 3327 – 3344.

- Çelik, Bekir; Karataş, Ebru; Bahadır, Ömer; Mehri, Rifat ve Dağ, Yahya, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11*, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara 2018.
- Çelik, Metin ve Akgün, Birol, “Etkili Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası Eğitimin Türk Dış Politikasındaki Yeri”, *Liberal Düşünce Dergisi*, C. 28, S. 111, İstanbul 2023, s. 121-150.
- Çetin, Yalçın, “Kur’an’da ve Felsefede Hikmet Kavramı”, *ANTAKİİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S.1, Hatay 2020, s.1-23.
- Dağlı, Abdullah; Dağlı, Abdullah; Aslanoğlu, Birgül; Kayraklı, Fatma; Ekmekçioğlu, Mustafa Asım ve Kılıç, Zekeriya, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2023.
- Dam, Nikolaos van, *Suriye’de İktidar Mücadelesi Esad Ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset Ve Toplum*, (Çev. Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık), İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- Demir, Aysel, “Siber Kültür ve Hiper Gerçeklikte Değişen Yaşam”, *Online Academic Journal of Information Technology*, C. 8, S. 29, Online 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1113780> (E.T: 26 Kasım 2024), s.87-95.
- Demir, Cenker Korhan, “Strateji ve Güvenlik”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (Ed.), *Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018, s. 1-30.
- Demirtaş, Birgül, “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Şaban Kardaş (Ed.), Ali Balcı (Ed.), Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 167-185.
- Demont, Christof ve Heinrich, “Cultural Imperialism Versus Globalization of Culture: Riding the Structure-Agency Dialectic in Global Communication and Media Studies”, *Sociology Compass*, C. 5, S. 8, USA 2011, s.666-678.
- Dışişleri Bakanlığı, *Mevlana Celaleddin Rumi’nin 800. Doğum Yıldönümü*, https://www.mfa.gov.tr/mevlana-celaleddin-rumi_nin-800_-dogum-yildonumu-.tr.mfa (E.T:06 Nisan 2024).

Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (E.T: 10 Kasım 2024).

Dışışleri Bakanlığı, Ülke Künyesi, Irak Cumhuriyeti, 2022, <https://www.mfa.gov.tr/irak-kunyesi.tr.mfa> (E.T: 10 Kasım 2024).

Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>, (E.T: 07Nisan 2024).

Dinçer, Mehmet, “Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü”, *Ege Eğitim Dergisi*, C. 3, S. 1, Ege Üniversitesi, İzmir 2003, s.102-112.

Doğan, Nejat, “Pragmatizmin Felsefi Temelleri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 20, Kayseri 2003, s. 83-93.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), RG: 01.07.2006-26215, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (E.T: 04 Mayıs 2022).

Durmuş, Merve, “Ulusal Düzeyde Bağımlılıkla Mücadele Politikaları Ve İyi Uygulama Örnekleri”, Hamza Ateş ve Ahmet Koçak (Ed.), *Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadele*, Nobel Yayınevi, Ankara 2018.

EBA. 9. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Ünite, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/kitap/DKB9/unite4/files/basicc-html/page12.html> (E.T: 07 Nisan 2024).

Ege, Remziye, “Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek”, *Dini Araştırmalar*, C. 16, S. 43, Ankara 2013, s.67-86.

Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı, <https://www.narkotik.pol.tr/narkotik-suclarla-mucadele-daire-baskanligi-hakkinda> (E.T: 13 Kasım 2024).

Ereker, Fulya Aksu, “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - NATO”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, S. 28, Ekim 2019, <https://trguvenlikportali.com/wp->

content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf (E.T: 04 Ağustos 2024).

Ezan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ezan> (E.T: 07 Nisan 2024).

Filazi, Gurbet; Karaca, Döndü; Çuhadar, Sabiha; Bozbıyık, Nurcan; Zühre, Cüneyt ve Hür, Melda, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2023.

Geuss, Raymond, *The Idea of A Critical Theory Habermas And The Frankfurt School*, University of Cambridge, New York 1981.

Giddens, Anthony, *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul 2019.

Göç İdaresi Başkanlığı, *Göç Tarihi*, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> (E.T: 31 Ekim 2024).

Gökçe, Orhan, *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem, Uygulama, Çizgi Kitabevi*, Konya 2019.

Gölçek, Gökhan Ali ve Organ, İbrahim, “Yoksulluk Paradigmalarının Evrimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir İnceleme”, *Politik Ekonomik Kuram*, C. 7, Özel Sayı, Niğde 2023, s.69-93.

Güloğlu, Nazife Vildan, “Kur’an’da İffet Kavramı: Semantik Bir Araştırma”, *RUMELİ İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Kastamonu 2022, s.123-137.

Güriz, Adnan, “Adalet Kavramı”, *Anayasa Mahkemesi*, <https://anayasa.gov.tr/media/4808/adnan.pdf> (E.T: 23 Mart 2024).

Habermas, Jürgen, “Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı”, *Çok Kültürcülük Tanınma Politikası*, Amy Gutmann (Ed.), (Çev. Mehmet H. Doğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s.125-161.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2016/426
Karar Tarihi: 24/08/2016, RG: 25/08/2016-29812,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-5.pdf> (E.T: 06 Ekim 2024).

Haklı, Salih Zeki, “15 Temmuz Darbe Girişimini Bürokratik Cemaatçilik Üzerinden Anlamak”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara 2016, s.19-33.

Haydaroglu, Ceyhun ve Çırak, Berker, “Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler Ve Sosyo Ekonomik Etkileri”, *Sosyal, Beşerî Ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 8, Ankara 2024, s. 640-661.

Herz, John H, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, C.2, S.2, Baltimore 1950, s.157-180.

Heywood, Andrew, *Siyaset*, (Çev. Fahri Bakırcı), Felix Kitap, Ankara 2020.

Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Levent Köker), BB 101 Yayınları, Ankara 2019.

Hikmet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet> (E.T: 07 Nisan 2024).

Hocaoğlu, Ali; Kara, Duygu; Alemdar, Emrullah ve Keleş, Savaş, *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2022.

Hodas, Milan, “Security and Other Values Protected by Constitution”, *Security In V4 Constitutions And Political Practices*, Agnieszka Bien-Kacala (Ed.), Jiri Jirasek (Ed.), L’ubor Cibulka (Ed.), Timea Drinczi (Ed.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikolaja Kopernika, Torun 2016, s.147-153.

İçişleri Bakanlığı, *Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi*, 2017.

İçişleri Bakanlığı, *Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi*, Ankara 2017, s. 4, 6.

İlköğretim Ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, S.6287, KT:30.03.2012, RG:11.04.2012-28261 <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bf-123c-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6287#step-2> (E.T: 03 Mart 2024).

İlköğretim Ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Genel Gerekçesi, S.6287, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bf>

-123c-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6287#step-2 (E.T: 03 Mart 2024).

İlköğretim Ve Eğitim Kanunu, S.222, KT: 05.01.1961, RG: 12.01.1961-10705, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> (E.T: 03 Mart 2024).

İmga, Orçun, “Paradigmanın Dönüşümü: Ekolojik Felsefeyi Etkileyen Bilimsel Çalışmalar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, Afyon 2010, s.17-30.

İnat, Kemal ve Duran, Burhanettin, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri”, Kemal İnat; Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (Ed.), *Doğu Akdeniz Ve Türkiye’nin Hakları*, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2020, s.9-22.

İstiklal Marşı, *Resmi Gazete*, sayı 7, 1337 (1921), s.1. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7.pdf> (E.T: 07 Nisan 2024).

İzol, Ramazan, “Güvenlik Boyutuyla Doğu Akdeniz Krizi”, *Akademik Hassasiyetler*, C.9, S.19, Ankara 2022, s.57-75.

Jackson, Richard “Rejim Güvenliği” Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, Ankara 2017, s.161-175.

Kadercan, Burak, “Güç”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s.323-335.

Kala, Muhammed Enes, “Darbeye Kafa Tutmanın İnsani İmkânı: Sosyal Bünyeyi İnşa Etmek Ve Ona Dost Olmak”, *Adam Akademi*, C.6, S. 2, Ankara 2016, s.21-36.

Kalkan, Buğra, “Liberalizm”, Buğra Kalkan ve Hasan Yücel Başdemir (Ed.), *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara 2017, s.37- 61.

Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl 1963-1967, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf (E.T: 20 Temmuz 2024).

- Kaplan, Mikail; Can, Mursel ve Karakaya, Yahya, *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2023.
- Karadeli, Cem, “Stalin Ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler Ve Krizler”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, Ankara 2019, s.239-253.
- Karagöz, Ali, “Türkiye’deki Uluslararası Okulların Statüsü Nedir?”, Birol Akgün ve Metin Çelik (Ed.), *50 Soruda Eğitimin Uluslararasılaşması ve Türkiye*, Altınbaş Üniversitesi Yayınları, Ankara 2022, s.203-209.
- Karasoy, Hasan Alpay, “Yeni Nesil Savaş Ve Siber İstihbarat”, *Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.11, S.1, Mayıs 2022, s. 223-240.
- Kardaş, Tuncay, “Güvenlik”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 337-349.
- Kavıracı, Ozan, “Türkiye’nin İç Güvenlik Algısı ve Politikaları (1980-1990)”, *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 20, Ankara 2019, s. 2074-2097.
- Kaya, Emir, *Hukuk Zihniyeti*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2018.
- Kızıler, Hamdi, “Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, İstanbul 2015, s.408-423.
- Koç, Yunus, “İnşacılık Ve İngiliz Okulu Perspektifiyle Uluslararası Toplum Tartışması: Birleşmiş Milletler-Milletler Cemiyeti Örneği”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 11, S. 45, 2020, s. 143-159.
- Konaklı, Numan; Çınar, Hüseyin ve Emiroğlu, Süleyman, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10*, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 2018.
- Köse, Talha, “Uluslararası Sistemin Suriye Sorunu”, Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran (Ed.), *Küresel Ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri Stratejik Araştırmalar Serisi I*, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2016, s. 176-196.

- Küçük, Adnan, “Adalet Kavramı ve Adalet ilişkin Bazı Teoriler”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, C. 4, S. 15, Ankara 2008, s.91-121.
- Küçükcan, Talip, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, Mustafa Aydın ve Hans Günter Brauch (Ed.), (Çev. Burcu Yavuz), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, , İstanbul 2012, s. 99-116.
- Küçükşahin, Ahmet, “Güvenlik Bağlamında, Risk Ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir Ve Nasıl Belirlenmelidir?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara 2006, s. 7-40.
- Marek, Ján ve Bučka, Pavel, “Theories Of International Relations And Their Approach To Security Issues”, *Proceedings of the 17th International Scientific Conference Strategies XXI Strategic Changes In Security And International Relations*, National Defence University Faculty Of Security And Defence, Bucharest 2021, s.37-44.
- Martin, Gus, “*Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*”, (Çev. İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin), Adres Yayınları, Ankara 2017.
- McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interests A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Mesjasz, Czeslaw, “Ekonomik Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (Çev. Yelda Demirağ), C. 5, S. 18, İstanbul 2008, s.125-150.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu, *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Tebliğ No: 2015/1*, https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/130116/TYC_tebliğ_2.pdf (Erişim: 24.03.2024).
- Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, RG: 08.06.2017-30090, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23639&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (E.T:17 Mart 2024).
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Türleri, <https://www.meb.gov.tr/> (E.T: 23 Haziran 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, RG: 07.09.2013-28758, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (E.T:10 Mart 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, “İzinsiz Eğitim ve Öğrenci Barınma Faaliyeti Gösteren Yerler”, *Genelge*, 25.05.2015, sayı: 16915068-10.06-E.5361317, https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_06/06025013_izinsiz_egitim_gosteren_yerler_25_05_2015.pdf (E.T:29 Eylül 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, “İzinsiz Eğitim Faaliyeti Yürüten Yerler”, *Resmi Yazı*, 01.09.2023, sayı: E-36077160-405.99-82569011, https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/01150459_izinsiz-egitim-faaliyeti-yuruten-yerler.pdf (E.T: 16 Mart 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı, “Ondokuzuncu Millî Eğitim Şurası Kararları”, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf (E.T:10 Mart 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı, “Onsekizinci Millî Eğitim Şurası Kararları”, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf (E.T:12 Mayıs 2022).

Millî Eğitim Bakanlığı, “Yirminci Millî Eğitim Şurası Kararları (1-3 Aralık 2021)”, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf (E.T:10 Mart 2024).

Millî Eğitim Bakanlığı, “Yirminci Millî Eğitim Şurası Tanıtım Kitapçığı”, 2021, https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/20_Sura.pdf (E.T:10 Mart 2024), s.52.

Millî Eğitim Bakanlığı, *Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2022/'23*, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf (E.T:23 Haziran 2024).

Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı*, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=346> (E.T: 11.12.2021).

Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı*, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> (E.T: 11.12.2021).

Milli Eğitim Bakanlığı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> (E.T: 11 Aralık 2021).

Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, RG: 08.07.2014-29054, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19846&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (E.T: 10 Mart 2024).

Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, RG: 08.09.1995-22398, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22398.pdf> (E.T:10 Mart 2024).

Milli Eğitim Temel Kanunu Madde 12 Değişiklik Öncesi Metin, S.1739, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS___/t12/c012/cs___12012072ss0278.pdf (E.T: 01 Ekim 2023).

Milli Eğitim Temel Kanunu, S.1739, KT: 14.6.1973, RG: 24/6/1973-14574, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (E.T: 12 Mayıs 2022).

Milli Eğitim Temel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun Milli Güvenlik Konseyinde kabul edilen Genel Gerekçesi, S.2842, KT:16.6.1983, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c009/mgk_01009150ss0601.pdf (E.T: 01 Ekim 2023).

Milli Güvenlik Konseyi İkinci Oturum, “Kanun Tasarı ve Teklifleri” 1. Dönem, C. 10, 173.Birleşim, s.546, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=546:550&v_meclis=51&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=10&v_birlesim=173 (E.T: 09 Mart 2024).

Milli Güvenlik Konseyi Karar Tutanakları, 1. Dönem, 118. Birleşim, c.7, s.341.
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=339&sayfa_no_son=343&sayfa_no=341&v_meclis=51&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=7&v_birlesim=118 (E.T:10 Mart 2024).

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, S. 6, RG: 15/7/2018 – 30479
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.6.pdf> (E.T: 05.5.2022).

Milli Güvenlik Kurulu Kanunu, S. 129, KT: 11.12.1962, RG: 19.12.1962-11286,
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11286.pdf>, (E.T: 12 Ağustos 2024).

Mitzen, Jennifer, “Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma”, *European Journal of International Relations*, C. 12, S. 3, London 2006, s.341-370.

Modern Irak Tarihi, 13.03.2008, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/815/modern_irak_tarihi (E.T: 10 Kasım 2024).

Mustafa Kemal Paşa’nın Sevdığı Mısralar, “*İSTİKLÂL MARŞI 100 YAŞINDA TBMM İstiklâl Marşı Sergisi Özel Yayını*”, TBMM Basımevi, 2021, s.28.
https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Istiklal_Marsi_100_Yasinda_Sergi_Katalogu.pdf (Erişim: 25.02.2024)

Okutan, Mehmet, “Türk Eğitim Sisteminin Bir Felsefesi Var Mı?”, *Birinci Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar Bireyden İnsana Sempozyum Kitabı*, Antalya 2014, ss.351-357.

Olağanüstü Hal İlan Edilmesine İlişkin Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2016/9064, Karar Tarihi: 20.07.2016,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf> (E.T: 06 Ekim 2024).

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Karar No: 1225, Karar Tarihi: 18.07.2019,
https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (E.T: 04 Mayıs 2022).

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), TBMM Karar No. 1396, Karar Tarihi: 31.10.2023 <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (E.T: 20 Temmuz 2024).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Karar No:1041, Karar Tarihi: 02.07.2013 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (E.T: 04 Mayıs 2022).

Öğrenci Kulüpleri Çizelgesi, *Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği*, 2017.

Övet, Talha ve Ay, Yusuf, “Temel Güvenlik Kuramları ve Yaklaşımları”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir (Ed.), *Teoriden Uygulamaya Güvenlik Üzerine*, Gazi Kitabevi, Ankara 2018, s. 31-65.

Özdemir, Beyza, “Siber Tehdit İstihbaratında Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi”, *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 2024, s.75-96.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu, S.5580, KT: 8/2/2007, RG: 14/2/2007-26434, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5580&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (E.T: 03 Mart 2024).

Özel, Cengiz, “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 7, S.1, Ankara 2018, s.

Özel, Özcan, Merve Suna, “Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi JEBPIR*, C.5, S.1, Kırıkkale 2019, s.49-62.

Pape, Robert A, *Bombing To Win Air Power And Coercion In War*, Cornell University Press, New York 1996.

Pirinççi, Ferhat, “Yunanistan Neyin Peşinde?” Yorum, *SETA*, 04 Haziran 2022, <https://www.setav.org/yorum/yunanistan-neyin-pesinde> (E.T: 27 Ekim 2024).

Poggi, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (Çev. Şule Kut, Binnaz Toprak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019.

- Poku, Nana K. ve Therkelsen, Jacqueline, “Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2017, s.222-236.
- Polat, Doğan, Şafak, “Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 76, Ekim 2020, s. 1950-1967.
- Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, S. KHK/667, Karar Tarihi: 22.07.2016, RG: 23.07.2016-29779, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm> (E.T: 09 Mart 2024).
- Roe, Paul, “Toplumsal Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 176-189.
- Rousseau, David L. ve Walker Thomas C, “Liberalism”, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer (Ed.), *The Routledge Handbook of Security Studies*, Taylor & Francis e-Library, New York 2010, s. 21-33.
- Rumelili, Bahar ve Adısönmez, Umut Can, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.17, S. 66, İstanbul 2020, s.23-39.
- Sen, Amartya, *Kimlik Ve Şiddet Kader Yanılsaması*, (Çev. Ahmet Kardam), *Türk Henkel Yayınları*, İstanbul 2006.
- Sheehan, Michael, “Askeri Güvenlik”, Alan Collins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları*, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 147-160.
- Smith, Anthony D, *Millî Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şen), İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- Smith, Clifton L. ve Brooks, David J., *Security Science The Theory and Practice of Security*, Butterworth-Heinemann, Waltham 2013.
- Tarai, Sunita, “National Security And Migration: A Human Security Centric Analysis”, *International Journal of Applied Research*, C. 10, S. 4, India 2024, s.79-85.

TBMM Tutanakları, 2. Dönem, 1. Cilt, 7. Birleşim, s.119, *Sulh Muahedenamesi*, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=111&sayfa_no_son=242&sayfa_no=119&v_meclis=1&v_donem=2&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=7 (E.T: 09 Mart 2024).

TBMM, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Dördüncü Yasama Yılı açış konuşması”, 01.10.2013, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, , <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c058/tbmm24058001.pdf> (E.T: 04 Mayıs 2022), C.58, s.158-167.

TBMM, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Üçüncü Yasama Yılı açış konuşması”, 01.10.2012, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, , <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c029/tbmm24029001.pdf> (E.T: 04 Mayıs 2022), C.29, s.90-98.

TBMM, “Mustafa Kemal Paşa’nın Sevdığı Mısralar”, *İstiklâl Marşı 100 Yaşında TBMM İstiklâl Marşı Sergisi Özel Yayını*, TBMM Basımevi, Ankara 2021, https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Istiklal_Marsi_100_Yasinda_Sergi_Katalogu.pdf (E.T: 25 Şubat 2024), s.28.

Tekin, Yusuf, “Modern Ulus Devletin İdeolojik Bir Aygıtı Olarak Eğitim ve 19. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Cihannüma Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, C. 1, S. 1, Mart 2022, s.1-34.

Terörle Mücadele Kanunu, S.3713, KT:12.04.1991, RG:12.04.1991-20843, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (E.T: 11 Nisan 2024).

Teşkilatı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası), S.491, KT: 20.04.1340(1924), <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (E.T: 07 Temmuz 2024).

TTK, “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi”, *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı*, 19.02.2018, sayı 56, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf (Erişim:17.03.2024).

Tunç, Hasan ve Döner, Ayhan, MGK ve Milli Güvenlik Kavramı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.1, S.1, Konya 2014, s.3-23.

Turan, Mehmet Gökhan ve Uzkesici, Dora, “Satın Alma Yönetiminin Sanayi Üretiminde Yerli Ve Milli Üretime Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim Ve Uygulama Dergisi*, C.1, S. 2, Eskişehir 2022, s.1-12.

Türk Telekom Grubu, “En Önemli 7 Siber Tehdit”, <https://www.turktelekom.com.tr/blog/tum-blog-yazilari/en-onemli-7-siber-tehdit>, (E.T: 26 Kasım 2024).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Üçüncü Yasama Yılı açış konuşması”, C. 29, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c029/tbmm24029001.pdf> (E.T: 04 Mayıs 2022),

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, 24’üncü Dönem Dördüncü Yasama Yılı açış konuşması”, C. 58, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c058/tbmm24058001.pdf> (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1961 Anayasası), S.334, KT: 09.07.1961, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1961-anayasasi/> (E.T: 07 Temmuz 2024).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982 Anayasası), S.2709, KT: 18.10.1982, RG: 09.11.1982-1863, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, (E.T: 4 Mayıs 2022), s.2.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42’nci maddesinin madde gerekçesi, S.2709, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bd-e679-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=2709#step-2> (E.T: 03 Mart 2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2014 yılı TBMM Açış Konuşması”, 01.10.2014,

<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2941/turkiye-buyuk-millet-meclisinin-24uncu-donem-5inci-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma>
(E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2015 yılı TBMM Açış Konuşması”, 01.10.2015, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/35491/turkiye-buyuk-millet-meclisi-25-donem-2-yasama-yili-acis-konusmasi> (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN 2016 yılı TBMM Açış Konuşması”, 01.10.2016, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52461/turkiye-buyuk-millet-meclisi-26-donem-2-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma> (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 26. Dönem 3. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2017, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/84720/turkiye-buyuk-millet-meclisi-26-donem-3-yasama-yili-acis-konusmasi> (E.T: 04 Mayıs 022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 2. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2018, TBMM 27. Dönem 2. Yasama Yılı Açış Konuşması (tccb.gov.tr) (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 3. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/110910/tbmm-27-donem-3-yasama-yili-acis-konusmasi> (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 4. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2020, TBMM 27. Dönem 4. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları (tccb.gov.tr), (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 5. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-10-01-tbmm-tr.pdf> (E.T: 04 Mayıs 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye Büyük Millet Meclisi 27. Dönem 6. Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma”, 01.10.2022, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2022-10-01-tbmm-tr.pdf> (E.T: 04.5.2022).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu S.6701, KT:06.04.2016, RG: 20.04.2016-29690, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6701&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (E.T:18 Kasım 2024).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, “Cinsiyet Temelinde Ayrımcılık” *Ayrımcılık Temelleri Serisi No:2*, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Cinsiyet-Temelinde-Ayrimcilik-El-Kitabi-Yayimlandi> (E.T: 18 Kasım 2024), s.6, 9.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, “Şiddetin Önlenmesi Çalıştay Basın Açıklaması”, *TİHEK Akademik Dergisi Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, S. 4 ve 5, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ankara 2020, s.XI.

Türkiye İstatistik Kurumu, *İç Göç İstatistikleri*, 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2023-53676> (E.T: 31 Ekim 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2017, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=uluslararasi-goc-istatistikleri-2017-30607&dil=1> (E.T: 31 Ekim 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=ic-goc-istatistikleri-2021-45869&dil=1> (E.T: 31 Ekim 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=ic-goc-istatistikleri-2022-49727&dil=1> (E.T: 31 Ekim 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu, *Uluslararası Göç İstatistikleri*, 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2023-53544> (E.T: 31 Ekim 2024).

Tüzer, Abdullatif, “Eğitimin Ne Olduğu Anlaşılmadan Eğitim Felsefesi Oluşturulamaz”, *Birinci Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi*

Oluşturmak ve Özel Okullar Bireyden İnsana Sempozyum Kitabı, Antalya 2014, ss.337-349.

Tyler, Ralph W., *Eğitim Programlarının ve Öğretimin Temel ilkeleri*, (Çev. M Emir Rüzgar ve Berna Aslan), Pegem A Akademi, Ankara 2014.

Uludağ, Mehmet Bülent, “Tarihsel Perspektif İçinde Levant Havzası: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, Ankara 2021, s.11-25.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, *Hacı Bektaş Veli’nin Vefatının 750.Yıl Dönümü Anma Etkinlikleri*, 2021, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/5797> (Erişim:06.04.2024).

United Nations Development Programme (UNDP), *Human Development Report 1994*, Oxford University Press, New York 1994.

Ünsal, Zeynep Ece, “Uluslararası Güvenlik ve Terörizm: Kavramsal ve Kuramsal Bir İnceleme”, Özkan Leblebici, Alper Gürer ve Serkan Yanal (Ed.), *Savunma Yönetimi ve Uluslararası Güvenlik*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2020, s. 281-311.

Üstel, Füsün, *Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.

Waters, Malcolm, *Globalization*, Routledge, New York 2001.

Williams, Paul D, “Security Studies An Introduction”, Paul D. Williams (ed.), *Security Studies An Introduction*, Routledge, New York 2008, s.

Wolfers, Arnold, *Discord And Collaboration Essays on International Politics*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1962.

Wolff, Ernst, “From phenomenology to critical theory The genesis of Adorno’s critical theory from his reading of Husserl”, *Philosophy & Social Criticism*, C. 32, S. 5, California 2006, s. 555-572.

Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun, S.2923, KT: 14.10.1983, RG: 19.10.1983-

18196,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2923&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (E.T: 09 Mart 2024).

Yalçınkaya, Neslihan ve Yalçınkaya, M. Hakan, “Arap Baharı’nın Türkiye-Suriye Üzerine Sosyo-Ekonomik Yansımaları” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 43, 2017, s. 79-94.

Yalvaç, Faruk, “Devlet”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre yayınları, İstanbul 2015, s.311-321.

Yalvaç, Faruk, “Eleştirel Teori”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre yayınları, İstanbul 2015, s. 223-238.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, *Türkiye’de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)*, s.20, <https://www.yargitaycb.gov.tr/documents/15temmuzbrosurTR.pdf> (E.T: 05 Ekim 2024).

Yaşar, Sema ve Taşar, Mehmet Okan, “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 19, S.38, Konya 2019, s.118-144.

Yavuz, Erdem, “1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye’ye Ve Diğer Ükelere Olan Etkisinin İstatistik Analizi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 2, Erzincan 2021, s. 377-390.

Yaycı, Cihat, “Irak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri*, C. 15, S. 30, İstanbul 2019, s. 331-352.

Yıldız, Furkan, “Terör Örgütü Varlığının Hukuken Tespiti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 72, 2023, s.563-618.

Yılmaz, Feramuz; Doğan, H.İsmail; Özkan, Sümeyye ve Öztürk, Yusuf, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12*, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara 2018.

Yücel, İfakat ve Türkyılmaz, Mahmut ve Sağır, Selim, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 9 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2018.

Yücel, İfakat; Türkyılmaz, Mahmut ve Sağır, Selim, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 11 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2021.

Yükseköğretim Kanunu, S.2547, KT: 04.11.1981, RG: 06.11.1981-17506, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2547&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (E.T: 31 Mart 2024).

Yüksel, Erol; Kapar, Mehmet Ali; Bağcı, Özgür; Bildik, Ferhat; Şahin, Kazım; Şafak, Leyla; Ardıç, Murat; Yıldız, Süleyman ve Ardıç, Yasemin, *Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabı*, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 2018.

Yüksel, Erol; Kapar, Mehmet Ali; Bildik, Ferhat; Şahin, Kazım; Şafak, Leyla; Ardıç, Murat; Bağcı, Özgür ve Yıldız, Süleyman, *Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı*, MEB Devlet Kitapları, Ankara 2018.

Ek 1: Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Doküman Listesi

Doküman Numarası	Dokümanın Adı	Tarihi
TAD 01	Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	9.11.1982
TAD 02	Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)	1.07.2006
TAD 03	Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)	2.07.2013
TAD 04	On Birinci Kalkınma Planı (2014 – 2018)	18.07.2019
TAD 05	Cumhurbaşkanının (Abdullah GÜL) TBMM Açılış Konuşması 2012	1.10.2012
TAD 06	Cumhurbaşkanının (Abdullah GÜL) TBMM Açılış Konuşması 2013	1.10.2013
TAD 07	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2014	1.10.2014
TAD 08	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2015	1.10.2015
TAD 09	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2016	1.10.2016
TAD 10	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2017	1.10.2017
TAD 11	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2018	1.10.2018
TAD 12	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2019	1.10.2019
TAD 13	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2020	1.10.2020
TAD 14	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2021	1.10.2021
TAD 15	Cumhurbaşkanının (Recep Tayyip ERDOĞAN) TBMM Açılış Konuşması 2022	1.10.2022
TAD 16	Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	15.07.2018
TAD 17	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	24.02.2011
TAD 18	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.04.2011
TAD 19	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.06.2011
TAD 20	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	18.08.2011
TAD 21	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.10.2011
TAD 22	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.12.2011
TAD 23	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.02.2012
TAD 24	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.04.2012

Doküman Numarası	Dokümanın Adı	Tarihi
TAD 25	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.06.2012
TAD 26	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.08.2012
TAD 27	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	19.10.2012
TAD 28	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.12.2012
TAD 29	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.02.2013
TAD 30	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	25.04.2013
TAD 31	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	25.06.2013
TAD 32	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	21.08.2013
TAD 33	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.10.2013
TAD 34	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.12.2013
TAD 35	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.02.2014
TAD 36	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.04.2014
TAD 37	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.06.2014
TAD 38	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	13.08.2014
TAD 39	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.10.2014
TAD 40	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.12.2014
TAD 41	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.02.2015
TAD 42	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	29.04.2015
TAD 43	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	29.06.2015
TAD 44	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	2.09.2015
TAD 45	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	21.10.2015
TAD 46	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	18.12.2015
TAD 47	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.01.2016
TAD 48	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	24.03.2016
TAD 49	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.05.2016
TAD 50	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	20.07.2016
TAD 51	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.09.2016
TAD 52	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.11.2016
TAD 53	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	31.01.2017
TAD 54	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	29.03.2017
TAD 55	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	17.04.2017
TAD 56	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	31.05.2017
TAD 57	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	17.07.2017
TAD 58	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	22.09.2017

Doküman Numarası	Dokümanın Adı	Tarihi
TAD 59	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	16.10.2017
TAD 60	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.11.2017
TAD 61	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	17.01.2018
TAD 62	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.03.2018
TAD 63	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	17.04.2018
TAD 64	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.05.2018
TAD 65	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.07.2018
TAD 66	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	20.09.2018
TAD 67	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.11.2018
TAD 68	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.01.2019
TAD 69	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	20.03.2019
TAD 70	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.05.2019
TAD 71	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.07.2019
TAD 72	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.09.2019
TAD 73	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.11.2019
TAD 74	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.01.2020
TAD 75	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	2.06.2020
TAD 76	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	22.07.2020
TAD 77	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	24.09.2020
TAD 78	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	25.11.2020
TAD 79	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.01.2021
TAD 80	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.03.2021
TAD 81	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	2.06.2021
TAD 82	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	5.08.2021
TAD 83	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.09.2021
TAD 84	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	25.11.2021
TAD 85	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	27.01.2022
TAD 86	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	23.03.2022
TAD 87	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	26.05.2022
TAD 88	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	21.07.2022
TAD 89	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	28.09.2022
TAD 90	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	1.12.2022
TAD 91	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	25.01.2023
TAD 92	MGK Toplantısı Basın Açıklaması	30.03.2023

Ek 2: Devletin Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Araştırıldığı Millî Eğitim Doküman Listesi

Doküman Numarası	Dokümanın Adı	Tarihi
MED 01	Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	9.11.1982
MED 02	Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)	1.07.2006
MED 03	Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)	2.07.2013
MED 04	Onbirinci Kalkınma Planı (2014 – 2018)	18.07.2019
MED 05	1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu	24.06.1973
MED 06	222 Sayılı İlköğretim Ve Eğitim Kanunu	12.01.1961
MED 07	5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu	14.02.2007
MED 08	2923 Sayılı Yabancı Dil Eğitimi Ve Öğretimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil Ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun	14.10.1983
MED 09	18. Milli Eğitim Şurası	1-5.11.2010
MED 10	19. Milli Eğitim Şurası	2-6.12.2014
MED 11	20. Milli Eğitim Şurası	1-3.12.2021
MED 12	Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği	7.09.2013
MED 13	Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği	8.06.2017
MED 14	Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar)	.2018
MED 15	Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı	.2018
MED 16	Tarih Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11. Sınıflar)	.2018
MED 17	Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar)	.2018

